

Національна академія наук України
Інститут історії України

**ОУН і УПА в 1944 році:
Документи
Частина 1**

Київ – 2009

ОУН і УПА в 1944 році: Документи. В 2 ч. Ч. 1.

Упорядники: *О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко, В. Сергійчук.*

Відповідальний редактор *С. Кульчицький.* — Інститут історії України
НАН України. — 2009. — 292 с.

У книзі подаються архівні документи, що відображають діяльність Організації українських націоналістів (ОУН) і Української повстанської армії (УПА).

У разі передруку документів узгодження з Інститутом історії України
НАН України обов'язкове.

ISBN 978-966-02-5316-2
ISBN 978-966-02-5682-8

© О. Лисенко — вступна стаття, 2009.
© О. Веселова, М. Дубик, Є. Шаталіна —
археографічна обробка, 2009.
© О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко,
В. Сергійчук — упорядники, 2009.

В С Т У П

ОУН та УПА в 1944 р.: новий етап боротьби

У 1944 р. за всіма ознаками став рубіжним для українського самостійницького руху. Лінія німецько-радянського фронту нестримно рухалась на захід, і Червона армія вступила в зону найвищої насиченості й активності військово-політичних структур ОУН та УПА.

У результаті Житомирсько-Бердичівської операції війська 1-го Українського фронту на початку січня вийшли на лінію Сарни – Славута – Козятин – Іллінці, звільнивши Житомирську, більшу частину Київської, окремі райони Вінницької та Ровенської областей. У першій половині січня з'єднання 2-го Українського фронту з Кременчуцького плацдарму завдали удару по кіровоградському угрупованню ворога, відкинули його на 40–60 км від Дніпра і створили загрозу флангам корсунь-шевченківського угруповання вермахту. Підсумком Корсунь-Шевченківської наступальної операції (24 січня – 17 лютого 1944 р.) стала ліквідація 10 дивізій противника. Одночасно праве крило 1-го Українського фронту завдало удару в напрямі Ровно-Луцьк-Шепетівка й до 11 лютого знищило німецькі оборонні рубежі, оволодівши розгалуженою залізничною інфраструктурою і шосейними шляхами, що створювало сприятливі умови для наступного просування територією Західної України. Успішні дії військ 3-го і 4-го Українських фронтів під час Нікопольсько-Криворізької операції остаточно позбавили німецьке командування надій на утримання «Східного валу» по Дніпру і Кримського півострова. У ході наступу радянських військ ворог залишив територію Дніпропетровської, Київської і багатьох районів Вінницької, Кам'янець-Подільської, Волинської областей. Це створило передумови для проведення широкомасштабних стратегічних наступальних операцій: Львівсько-Сандомирської (13 липня – 29 серпня), Ясько-Кишинівської (20 – 29 серпня), Східно-Карпатської (8 – 28 вересня), в результаті яких ворог був витіснений за межі України.

Вступивши на територію Західної України, радянське командування розгорнуло масовий призов до лав Червоної армії. Мобілізаційна політика Кремля у регіоні мала особливий підтекст: поряд з поповненням радянських збройних сил ставилося завдання позбавити такої можливості самостійницькі формування, тобто підірвати соціальну базу національно-визвольного руху. Так, у березневій 1944 р. постанові ДКО СРСР «Про спеціальні заходи по західних областях України» (див. док. № 20) наголошувалося: «З метою ліквідації діючих банд наведення належного державного

порядку ... зобов'язати НКО (тов. Смородинова) відмобілізувати до 20 березня 1944 р. все чоловіче населення призовного віку визволених районів Ровенської та Волинської областей, причому в першу чергу до 30-річного віку і надалі в міру звільнення районів західних областей відразу ж відмобілізувати призовні контингенти». Безпосередньо з цією проблемою зіткнулися керівники партійно-радянських органів західних областей, на яких покладалося утвердження радянського режиму в краї. Один з них, секретар Ровенського обкому КП(б)У В. Бегма адресував М. Хрущову доповідну записку, в якій зазначалося, що контроль УПА над значними територіями не дає змоги місцевому активі розгорнути свою діяльність. Останній, побоюючись терористичних акцій, здебільшого відсиджується в райцентрах. Вихід з цього становища обласний функціонер вбачав у тому, щоб здійснити в області поголовну мобілізацію чоловіків віком від 17 до 50 років й «відправити подалі в тил східних областей, де їх розсортувати: частину до армії, а частину у робочі батальйони»¹. Хрущов, інформуючи Сталіна про ситуацію на Волині, виклав цю думку і доповнив її конкретними цифрами. «Щоб позбавити можливості націоналістів вербувати чи то добровільно, чи то примусово учасників своїх банд, – писав він, – треба провести мобілізацію всього чоловічого населення призовного віку. Всіх мобілізованих негайно відвести в тилкові округи і після фільтрації кращу частину спрямувати у бойові формування». В документі зазначалося, що призову підлягає 71,5 тис. мешканців визволених районів. Не маючи апарату для здійснення цієї широкомасштабної акції, керівництво республіки домовилося з командувачем 1-го Українського фронту маршалом Г. Жуковим про участь у цій справі армійських і фронтових відділів комплектування². Останнє зауваження спростовує твердження тих, хто заперечує примусову мобілізацію населення Західної України так званими «польовими військоматами».

Владна вертикаль спрацювала майже автоматично. В одному з документів ДКО пропонувалося для «наведення належного порядку» й «ліквідації діючих банд» у західному регіоні республіки «відмобілізувати до 20 березня 1944 р. всіх чоловіків призовного віку визволених районів Ровенської та Волинської областей, причому в першу чергу до 30-річного віку, й надалі в міру звільнення районів західних областей відразу ж відмобілізувати призовні контингенти»³.

Про тотальний характер мобілізації свідчать наступні дані. Від початку 1944 р. до 25 квітня діючу армію поповнило близько 170 тис. мешканців Ровенської, Волинської і Тернопільської областей. До 23 вересня із Львівської області було мобілізовано 33 745 українців і 13 701 поляк, Тернопільської – відповідно 105 761 і 30 072, Дрогобицької – 25 004 і 9197, Станіславської – 50 784 і 8434, Волинської – 79 472 і 3067, Ровенської — 98 693 і 5262, Чернівецької — 59 561 і 2145, а всього 524 898 осіб, у тому числі 453 020 українців і 71 878 поляків⁴.

Лише польовими військкоматами 1-го Українського фронту на 27 березня 1944 р. було залучено 75 709 осіб призовного віку з Волинської, Ровенської і Тернопільської областей, 2-го Білоруського фронту – 8614 осіб, звичайними військкоматами – 2826⁵. 2-й Український фронт протягом березня – квітня 1944 р. отримав з визволених районів України 300-тисячне поповнення⁶. На другу половину 1944 р. в кількох загальновійськових арміях чотирьох Українських фронтів громадяни республіки становили від 50 до 80% особового складу⁷.

Радянські мобілізаційні акції у краї наштотувалися на відчутні перешкоди. Керівництво ОУН і командування УПА наказали своїм пропагандистським відділам і бойовим групам всіляко протидіяти спробам обезлюднити Полісся, Волинь, Галичину, де вони дислокувалися. В одній з підпільних летючок, датованій 30 березня 1944 р., наголошувалося: «Московський імперіалізм хоче загнудати наших українців мобілізацією. А потім, маючи нас в руках, кинути в карних загонах на першу лінію, на гарматне м'ясо, або морити голодом в таборах праці». Листівка закликала брати до рук зброю і боротися за свободу й інтереси української нації⁸.

Боївки СД, повстанські підрозділи підкріплювали ідеологічну роботу в масах терористичними засобами, застосовуючи силу не лише проти партійно-радянського активу й військових комісарів, що здійснювали мобілізацію, а й проти самих призовників, особливо добровольців. Так, в інформації секретаря Станіславського обкому КП(б)У М. Слоня повідомлялося про напад упівців на охорону колони новобранців, яка прямувала до м. Солотвин, в результаті чого всі 250 призовників поповнили повстанські лави. У документі зазначалося, що через протидію націоналістів ухилилися від призову в армію понад 15,5 тис. осіб⁹. В. Бегма інформував столичну владу про те, що після початку мобілізації на Ровенщині мешканці багатьох населених пунктів (зокрема Мізоч, Дермань, Білашов) масово відійшли в ліси і не дали жодного призовника¹⁰. А в документі за підписом наркома держбезпеки УРСР С. Савченка зазначалося, що до 20 березня 1944 р. до військкоматів області прибуло всього 6 600 новобранців, у тому числі у Здолбунівському районі – лише 18 із 700, а в Цуманському районі тільки в чотирьох селах мобілізаційні органи недорахувалися близько 1 тис. призовників, які пішли в розташування повстанської армії¹¹. У Дрогобицькій області підлягало призову 59 тис. осіб, з них уникли мобілізації майже 9 тис. У деяких районах явка ледь сягала 35 %, у Ново-Стрільківському – 10%, а решта відійшли в ліси. 42 мешканці с. Чернишов, 83 – Ляшки Долішні, 73 – Молдиничі разом з головами сільських рад вирішили розділити долю повстанців замість того, щоб служити у Червоній армії¹².

Від 25 квітня до 2 травня 1944 р. у Тернопільській області ухилилися від мобілізації в лісах 2 551 потенційний призовник, у Станіславській (від 3 до 14 травня) зафіксували 5 951 чол., які свідомо уникали призову¹³.

18 березня 1944 р. з м. Вишневець до Ямполя (Тернопільська обл.) вирушили дві групи призовників. У с. Манів вони заночували, і в цей час повстанці роззброїли загін супроводу, розпустивши новобранців зі словами: «Ідіть по домівках і більш на призовний пункт не з'являйтеся, а коли хто піде, того знищимо самого, а майно спалимо»¹⁴.

Пам'ятаючи сумний досвід радянзації 1939–1941 рр., країни з недовірою ставилися до будь-яких заходів більшовицької влади та військового командування. Щоб налагодити стосунки з місцевим населенням, представники владних структур апелювали до найбільш впливової тут категорії громадян – духовенства. Так, у Борщівському районі Тернопільщини від 9 до 18 червня 1944 р. добровільно з'явилося до військового комісаріату 848 чоловіків, які до того ухилялися від мобілізації, причому 279 з них привів священник Никифоров із с. Бабенці¹⁵. Інколи панотці, потрапляючи в становище заручників, ставали провідниками лінії влади. Ілюстрацією цього може бути сходка у с. Забороль Олександрівського району Ровенської області, під час якої місцевий священник у своїй промові закликав до єднання українського і російського народів, необхідності для завершення боротьби проти гітлеризму з'явитися до райвійськкомату¹⁶.

Польське націоналістичне підпілля також намагалося протидіяти роззброєнню «загонів самооборони», мобілізації поляків до Червоної армії і встановленню радянської влади у «полуднево-всхідніх кресах», які вони вважали суто польською територією.

Цікаві спостереження за діями польських політичних кіл у галицькій столиці подано у звіті політичної референтури крайового проводу ОУН(Б) на західноукраїнських землях (ЗУЗ) від 2 серпня 1944 р. «Про останні події й ситуацію у Львові і на околицях». У документі вказувалося, що 17 липня німці почали евакуацію, а вже наступного дня до міста почали масово прибувати поляки, «щоб було кому будувати тут Польщу». На вулицях вони не приховували свого піднесеного настрою. Орган Союзу патріотів польських газета «Гонор і Ойчизна» 19 липня 1944 р. закликала поляків залишатися на місцях. 22–23 липня, у дні важких боїв на вулицях Баторія, Пілсудського, Зеленої, на Галицькій та Маріїнській площах з'явилися відозви до польського населення із закликом засвідчити свою рішучість відстоювати польську державність у довоєнних кордонах. 24 липня на вулиці вийшли озброєні члени організації «Орлента» – 80–150 осіб у цивільному одязі з біло-червоними стрічками на рукавах. Польські мешканці вивісили біло-червоні прапори на будинках, в тому числі на ратуші. Порядок у місті стала забезпечувати жандармерія Армії Крайової. Поляки протестували проти проголошення радянської влади на теренах Західної України й у Львові зокрема¹⁷.

Активність польських націоналістів викликала стурбованість радянського керівництва, яке намагалося не втратити тут свій контроль. Згідно з інформацією Львівського обкому КП(б)У від 3 жовтня 1944 р., певна частина польського населення, яка прагнула відновити Польщу у довоєнних

кордонах, перед звільненням Львова радянськими військами створила в місті «загони самооборони»¹⁸. Однак органи НКДБ швидко нейтралізували ці спроби, «ізолювавши» ініціаторів акцій. 28 липня зникли біло-червоні прапори і стрічки: 300 молодих польських активістів потрапили до в'язниці. 30 липня пройшов урочистий мітинг, присвячений визволенню Львова від гітлерівських загарбників, на який отримали запрошення і польські командири АК, що допомагали Червоній армії у вуличних боях проти німців. Наступного дня радянські власті організували католицьке богослужіння, під час якого були заарештовані всі присутні польські офіцери. 28 з них засудили як «злочинців, фашистів і зрадників» на 10–20 років таборів¹⁹. Та це був лише початок. Протягом 1944–1945 рр. тільки у Львові затримано й депортовано у східні райони СРСР майже 50 тис. військовиків АК, інших польських формувань та членів їхніх родин²⁰.

Однак більшість польського населення, втомлена війною, кровопролитним міжнародним конфліктом, вбачала у повному розгромі нацизму шанс для відродження Польської держави і підтримало зусилля Радянського Союзу. Багато поляків добровільно виявили готовність зі зброєю в руках виборювати право на існування власної держави у складі польських чи радянських збройних сил. З місць повідомляли, що «мобілізація серед поляків до польської армії пройшла успішніше, ніж серед українського населення», «у поляків не було неявок на призовні пункти» тощо²¹.

Із 7 100 призовників польської національності у Ровенській області майже тисяча виявили бажання служити в армії добровільно. Масову готовність стати до лав польського війська, сформованого на території СРСР, продемонструвало польське жіноцтво. Тільки у Кременецькому районі Тернопільщини 109 дівчат влилося до польських частин, а всього таких було кілька тисяч.

Ставлення польської громадськості в Україні до мобілізаційної кампанії відображає інформація оргінструкторського відділу ЦК КП(б)У «Про господарсько-політичне становище в західних областях України» від 7 серпня 1944 р.: «Факт створення міцної, добре оснащеної польської армії в СРСР, заходи нашого уряду по переселенню поляків з Сибіру в центральні та південні райони Радянського Союзу та надання їм матеріальної допомоги, а також отримання поляками можливості працювати в місцевих державних установах переконали польське населення в щиро дружньому ставленні до них Радянського Союзу. Заходи радянської влади населення підтримує організовано, охоче здає частинам Червоної армії хліб, м'ясо та інші сільськогосподарські продукти в порядку державних поставок. ... Щодо політики Радянської влади розповсюдженою є така думка: «Ради 1944 року – це краще, ніж Ради 1939 року»²².

Відстежуючи настрої польського населення, радянські оперативники фіксували увесь спектр думок і оцінок: від цілковитого несприйняття методів нової радянської країни й сталінської політики до її виправдання. Водночас

спостерігалася масова ностальгія поляків за міжвоєнною II Річпосполитою і сподівання, що Лондон і Париж, гідно оцінивши зусилля поляків у боротьбі проти нацизму, зможуть примусити Сталіна піти на поступки й відродити Польську державу. Як виявилось згодом, геополітична стратегія переможців у Другій світовій війні не врахувала цих побажань.

Тим часом відразу після вигнання гітлерівських загарбників за межі республіки в її західних областях розпочалося активне відновлення органів радянської влади і впровадження нових порядків. Відсутність на місцях керівних кадрів нижчої та середньої ланки, які б мали досвід чи володіли специфічними навичками партійної і державної роботи, диктувала необхідність залучення номенклатури з інших областей УРСР.

2 лютого 1944 р. оргбюро ЦК КП(б)У ухвалило постанову «Про відбір керівних партійних і радянських працівників для роботи в західних областях УРСР». ЦК зобов'язував Харківський, Ворошиловградський, Полтавський, Сумський, Дніпропетровський, Сталінський, Запорізький обкоми КП(б)У підібрати 450 осіб з відповідними якостями, з них 140 – для роботи на посадах перших секретарів райкомів партії та 150 – на посадах голів райвиконкомів. До 15 лютого пропонувалося відрядити 300 працівників, які володіли українською мовою, і в тому числі всіх, хто у 1939–1941 рр. працював у Волинській та Ровенській областях²³.

Нову рознарядку обкоми партії центральних та східних областей отримали 28 березня 1944 р. ЦК вимагав до 20 квітня підібрати 2 510 відповідальних працівників для роботи в партійному і державному апараті західноукраїнського регіону. Постановою передбачалося відрядження в Західну Україну по лінії наркомату освіти 1 450 вчителів. Кандидатів на керівні посади затверджувало оргбюро ЦК КП(б)У. Лише 25 квітня 1944 р. на засіданні організаційного бюро затверджено кандидатури 102 функціонерів для роботи у Львівській, Станіславській, Тернопільській, Чернівецькій областях²⁴.

Усвідомлюючи складність і масштабність завдань, що чекали свого вирішення, ЦК вдався до формування так званих оперативних груп, до яких входило від 500 до 600 номенклатурних працівників з досвідом роботи в партійних, комсомольських, профспілкових, радянських структурах. На них покладалося формування й налагодження роботи апарату обласних, міських і районних партійних комітетів та державних органів. Керували групами перші секретарі обласних комітетів КП(б)У: Львівського – І. Грушецький, Ровенського – В. Бегма, Волинського – І. Профатилів, Станіславського – М. Слонь, Тернопільського – І. Компанець, Дрогобицького – С. Олексенко, Чернівецького – І. Зеленюк. Прибуваючи на місця, ще в розташуванні радянських військ, члени оперативних груп відразу приступали до виконання своїх обов'язків. Приїжджі функціонери розподілялися відповідно до реальних потреб і вакансій. Згідно з інформаційною запискою організаційно-інструкторського відділу ЦК КП(б)У (7 червня 1944 р.), на цей час у Волинську область прибув 71 пра-

цівник, Дрогобицьку – 31, Львівську – 89, Ровенську – 86, Тернопільську – 120, Станіславську – 129, Чернівецьку – 71, всього 507 осіб. 271 з них стали секретарями райкомів партії, 42 – завідувачами організаційно-інструкторських відділів, 127 – зайняли посади в радянських органах²⁵.

Окрім партійно-радянської номенклатури на роботу в західні області республіки було направлено тисячі працівників вищої і середньої школи, установ культури, науки, охорони здоров'я, фахівців сільського господарства, промисловості й транспорту.

Згідно з доповідною запискою Хрущова на адресу Сталіна (лютий 1945 р.), здійснювати соціалістичні перетворення у краї мали 42 тис. кадрових керівників та спеціалістів управління у різних сферах життя. Протягом року ця кількість зросла до 86 тис. Принагідно додамо, що в органах НКВС і НКДБ нараховувалося 22 тис. штатних працівників²⁶.

Місцеві кадри, які залучалися до роботи владних структур, становили незначну частину: з 16 129 номенклатурних посад на початку 1946 р. місцеві висуванці займали всього 2 097, тобто близько 13%, наприклад, у Волинській – 10,8, Львівській – 12,1, Ровенській – 12,6, Станіславській – 7,6%. Такий низький відсоток пояснювався кількома причинами. Керівництво республіки і цих областей «обережно» ставилося до місцевих симпатиків більшовицького режиму, не довіряючи їм відповідальних посад. З іншого боку, місцеві прихильники режиму не поспішали виявляти ініціативу, небезпідставно побоюючись репресій з боку націоналістичного підпілля. Про те, що попередження бойовиків про можливі покарання в разі підтримки заходів нової влади не були порожнім звуком, свідчили численні факти. Так, від часу звільнення Львівщини до серпня 1945 р. на посади в різних установах й управлінських органах було висунуто 2 156 місцевих активістів, 150 з яких боївки ОУН та підрозділи УПА викрали або фізично знищили²⁷.

Щоб хоч якось убезпечити керівний склад партійно-радянського апарату, ЦК КП(б)У спеціальною постановою від 10 травня 1944 р. санкціонував видачу керівникам персональної зброї (док. № 47). 4 тис. секретарів обкомів, райкомів і міськкомів партії та комсомолу, їхніх заступників, зав. відділів і секторів та інструкторів, голів обласних, районних і міських виконкомів, керівників інших державних органів отримали пістолети ТТ для самозахисту (по 500 – у Тернопільській та Львівській, 450 – у Дрогобицькій, по 400 – у Волинській, Ровенській, Станіславській, 200 – у Чернівецькій, 150 – у Ізмаїльській²⁸).

Утвердження радянської системи у краї не уявлялося без розгортання мережі так званих громадських (а насправді – одержавлених) організацій. На початок листопада 1944 р. були обсажені 1605 з 1769 штатних посад у комсомольських структурах. Для цього ЦК ЛКСМУ відрядив у Західну Україну на внутрішньоспілкову й іншу роботу 2 392 посланців з інших районів республіки. До речі, з-понад 11 тис. членів ЛКСМУ, об'єднаних у 1 247 первинних організаціях, лише 2 191 були місцевими²⁹.

Основна маса партійців та комсомольців зосереджувалась у містах. Оскільки села Волині і Галичини майже повсюдно перебували під впливом повстанців та ОУН, у більшості випадків створити в них партійні й комсомольські осередки протягом 1944–1945 рр. не вдалося, а ті, що виникли, були малочисельними.

Одним з напрямів радянської організації краю стало профспілкове будівництво. Восени 1944 р. кілька профспілкових працівників, які прибули з центру, сформували оргбюро і низові профоргани у Дрогобичі, Львові, Луцьку, Ровно, Чернівцях. Протягом жовтня-листопада спеціальна бригада ЦК спілки працівників державних установ Півдня створила оргбюро у Станіславській, Ізмаїльській, Тернопільській областях. На початку 1945 р. ВЦРПС і ЦК галузевих спілок відрядили в західні області 41 відповідального працівника. Навесні того ж року в регіон прибула бригада ВЦРПС і 25 профспілкових кадрів для налагодження роботи обласних комітетів профспілок³⁰. Серед найбільших профоб'єднань у виробничій сфері були спілка залізничників Західної України, що мала 38 тис. членів (57 % зайнятих у галузі)³¹, а також спілка нафтовиків. А всього на кінець війни у західних областях 238 тис. робітників та службовців з 346,5 тис. були членами професійних осередків³².

Партійні, комсомольські та профспілкові організації стали основними провідниками політики центру на місцях, налагодження соціалістичних форм господарювання, позаекономічного стимулювання праці. Крім того, здебільшого по їхній лінії здійснювалися широкомасштабні, агітаційно підкріплені акції, спрямовані на «зміцнення обороноздатності країни». Зазвичай такі кампанії ідеологічний апарат приписував «ініціативі мас» знизу, однак насправді вони скеровувалися з центру й обставлялися відповідною атрибутикою (урочистою передачею військової техніки радянським воїнам, вдячними листами Сталіна, публікаціями у пресі тощо). Режим всіляко використовував бажання людей якомога швидше закінчити війну, побачитися з рідними і близькими, які перебували на полях битв.

У лютому 1945 р. ЦК профспілки працівників нафтової промисловості Центру й Півдня спеціальною постановою закликав підтримати почин вінницьких і житомирських робітників, які збирали гроші на будівництво танкової колони. Вирішено було зібрані кошти передати на виготовлення не лише машин для танкової колони, а й літаків для авіаційної ескадрильї «Нафтовик». Найбільший внесок зробили нафтовики Дрогобицької області – 2 млн 200 тис. крб.³³ Танкова колона «Радянська Львівщина» була споруджена на кошти в сумі 145 тис. крб., зібрані комсомольцями області³⁴. На перераховані грошові внески виготовлено бойові машини для танкової колони та авіаескадрильї «Радянська Дрогобиччина», «Радянський Львів», «Від трудящих Станіславщини», «Селяни Тернопільщини» та ін. Лише від 1944 до 1945 р. надходження до «Фонду оборони» у Дрогобицькій і Станіславській областях становила 45 млн крб.³⁵

Значні кошти державний бюджет отримували від реалізації облігацій державних позик. Як правило, партійні й профспілкові організації нав'язували трудовим колективам масову підписку, відраховуючи певний відсоток заробітної платні у вартість облігацій. Незрідка це робилося у неприховано примусовій формі, що дратувало людей і не додавало популярності таким заходам. Про суми, що надходили від населення у цей спосіб, свідчить хоча б така цифра. Протягом лише перших двох годин підписки на 3-тю військову державну позику (4 травня 1945 р.) робітники й службовці Львівської області (всього – 105 тис. осіб) купили облігацій на 49 млн крб.³⁶ Такий високий рівень був забезпечений організаційними зусиллями відповідних структур.

Широко розрекламовані агітпропом патріотичні акції сприяли поповненню держбюджету й наближенню перемоги. З іншого боку (це чомусь і донині залишається непоміченим істориками), вилучення далеко не зайвих коштів і матеріальних засобів у населення Західної України об'єктивно зменшувало можливості підтримки самостійницького руху. Встановивши контроль над фінансами та сільськогосподарською продукцією, компартійне керівництво значно звужувало ресурси забезпечення повстанських формувань харчами, медикаментами, предметами першої необхідності.

Саме під таким кутом зору варто розглядати й колективізацію сільського господарства. Селянство, пам'ятаючи сумний досвід 1939–1941 рр., всіляко чинило пасивний спротив запровадженню колективних форм господарювання. Нетривалий довоєнний період «соціалістичної» організації сільськогосподарського виробництва не змінив індивідуалістичну природу західноукраїнського селянина, який звик до кооперації, а не до «комунізації». Очевидно, це пояснює, чому на весь Копиченський район (Тернопільщина) у 1944 р. вдалося організувати лише один колгосп³⁷. Подібними «успіхами» могли похвалитися ініціатори колективізації у Львівській, Ровенській та Чернівецькій областях, де на кінець того ж року діяло по одному колективному господарству³⁸.

Самостійницьке підпілля вживало контрзаходів проти колективізації. Пропагандистські підрозділи УПА випустили летючку, звернену до мешканців сільської місцевості: «Селяни! Сталінські окупанти приготують для вас колгоспне ярмо! Не йдіть до колгоспів! Не слухайте облудної пропаганди сталінських паразитів! Мужньо протиставляйтесь теророві НКВД! Хай живе вільний селянин в Українській Самостійній Соборній Державі!»³⁹.

Ідеологічні зусилля підкріплювалися терористичними акціями проти партійно-радянських функціонерів, які прибували на село з метою організації колгоспів, й фізичним «впливом» на самих селян. Зазвичай повстанські й оунівські боївки попереджали тих, хто погодився увійти до колгоспу, а коли вони не дослухалися наведених аргументів, палили майно, або й убивали колгоспників.

Перебуваючи між двох вогнів, селяни всіляко уникали вступу до колгоспів, допоки не пересвідчилися в тому, що сталінський режим безповоротно

й міцно закріпився у краї, а позиції повстанців та їхнє майбутнє стали непевними.

Центр розробив і вже в останні місяці війни розпочав впровадження комплексу заходів, спрямованих на розвиток промислової і транспортної інфраструктури в Західній Україні. Згідно з рішенням ДКО від 13 грудня 1944 р., розгорнулися роботи з перетворення Львова на велике індустріальне місто союзного значення⁴⁰. Однак у Москві переслідували не лише економічні інтереси. Аби нейтралізувати домагання польських патріотичних і радикальних сил, спрямованих на те, щоб залишити Львів містом польського посідання та впливу, вирішено було шляхом низки соціально-економічних і міграційно-демографічних заходів змінити його етнонаціональне обличчя.

До кінця 1945 р. у галицькій столиці стали до ладу 157 промислових об'єктів. Щоб забезпечити їх необхідними кадрами, з різних куточків країни відрядили близько 2 тис. інженерів і 13,8 тис. кваліфікованих робітників⁴¹. За підрахунками проф. В. Кубійовича, до визволеного від гітлерівців Львова протягом кількох років прибуло понад 150 тис. росіян і зросійщених громадян України⁴². За словами львівського історика І. Терлюка, міграційна хвиля «скеровувалася в основному до Львова та в інші обласні центри, а також в районні центри, де була найбільша потреба у формуванні силових органів влади, партійних комітетів, обласних, міських і районних адміністративних установ та організацій». Вчений вважає, що метою саме такого характеру заселення було «формування соціальної бази підтримки по суті колоніальної політики союзного імперського центру в західних областях»⁴³. Коли бути точним у дефініціях, то оцінювати політику Москви у регіоні треба не як «колоніальну», а як таку, що спрямовувалася на повну інтеграцію в суспільно-політичну, соціально-економічну, етноконфесійну і навіть ментальну матрицю підрадянської України та всієї радянської імперії. При цьому методи, до яких вдався сталінський режим, залишалися цілком колоніальними. Займаючи керівні посади в партійних і радянських структурах, на виробництві, в культурно-освітніх установах, прибульці стали надійними провідниками не лише комуністичної ідеології, соціально-економічних реформацій, а й національної політики Кремля. Західну Україну передбачалося вивести з-під впливу як польських, так і українських націоналістичних сил. І найкращим засобом виявилось поєднання соціально привабливих програм, популістських декларацій, масованого ідеологічного оброблення суспільної свідомості та жорстокого фізичного придушення будь-яких виявів опозиційності, а надто – «сепаратистських» рухів.

Серед тих категорій західноукраїнського соціуму, для привернення яких на свій бік партійно-радянським органам і спецслужбам доводилося докласти особливих зусиль, була інтелігенція. Вихована в дусі демократії, плюралізму думок й політичної толерантності, західноукраїнська інтелектуальна еліта, за визначенням, не сприймала тоталітаризму будь-якого спрямування – чи то нацистського, чи більшовицького.

Восени 1944 р. у краї налічувалося 33 тис. представників «вільних професій» та службовців (у тому числі 12 тис. тих, які прибули з інших областей УРСР і Радянського Союзу). Позбавлена власних професійних і творчих об'єднань, інтелігенція була постійним об'єктом ідеологічного тиску на різних зборах і нарадах, які так любили проводити більшовицькі апаратники. Перше велике зібрання відбулося 30 листопада 1944 р. у Львові. Перед учасниками обласної наради інтелігенції виступив секретар обкому партії І. Грушецький, який закликав до боротьби з українськими націоналістами. Загалом в області було проведено близько 20 подібних зібрань, в яких взяло участь майже 3 тис. осіб, виступило 246 лікарів, учителів, агрономів, службовців, студентів⁴⁴.

Влада надавала підвищеної уваги освітній сфері, вбачаючи у ній один з дійових факторів свого впливу на свідомість людей, формування відповідного морально-психологічного мікроклімату. У 1944/45 навчальному році у південно-західних областях України діяла 5 961 школа, два університети, один педагогічний і п'ять учительських інститутів. Попри наявність необхідних педагогічних кадрів на місцях за дорученням ЦК партії наркомат освіти надіслав у цей регіон понад 8 тис. вчителів, 1 800 випускників педвузів та 2,5 тис. тих, хто закінчив короткотермінові педагогічні курси, з інших регіонів республіки. У місцеві вузи прибуло 160 викладачів і репетиторів, а на керівні посади у відділи народної освіти – 329 осіб. У такий спосіб влада намагалася внести у навчально-виховний процес радянські підходи й ідеологію.

Вважаючи освітянські заклади форпостом своєї політики, більшовики особливі сподівання покладали на вчителів. У січні 1945 р. ЦК КП(б)У провів у Львові міжобласну нараду вчительського активу, який репрезентував 23-тисячний загін освітян регіону. Симптоматично, що тема основної доповіді, яку виголосив заступник голови Раднаркому УРСР Д. Мануїльський, звучала так: «Українсько-німецькі націоналісти на службі фашистської Німеччини». Перед учасниками наради виступили письменники С. Борзенко, О. Вишня, А. Малишко, М. Рильський, В. Сосюра, яких партія зобов'язала виконувати ідеологічні функції.

З початком 1945 р. при Львівському обкомі КП(б)У проводилися щомісячні наради інтелігенції, під час яких обговорювалися політичні й господарські питання. У квітні відбулася загальнообласна нарада технічної інтелігенції⁴⁵.

Заграючи з місцевою інтелігенцією, всіляко демонструючи пріоритети української культури, традицій і звичаїв, радянська влада прагнула впрягти її до своєї колісниці, примусити не лише сліпо коритися й слухняно виконувати партійні настанови, а й перейнятися самим духом соціалістичних перетворень.

Ще одним об'єктом підвищеної уваги партійних органів стало жіноцтво. Обласні керівники докладали значних зусиль, аби залучити жінок на свій бік, а через них вплинути на їхніх рідних та близьких, що зі зброєю в руках

воювали проти сталінського режиму. 5 квітня ЦК КП(б)У оприлюднив постанову «Про роботу серед жінок у західних областях України», відповідно до якої при обкомах партії створювалися відділи по роботі серед жінок, а в райкомах запроваджено інститут організаторів жіноцтва. У складі жіночих рад, що створювалися на підприємствах, установах, на селі, діяли культурно-побутові, земельні, кооперативно-торгівельні та інші секції.

Агітпроп надавав цьому напрямкові роботи широкого суспільного резонансу. Так, нараду жіноцтва Станіславської області транслювало місцеве радіо, а всі 630 делегатів після цього брали участь у міських і районних зборах жінок. 939 делегатов були запрошені на аналогічний форум в Луцьку. 52 з них, які були багатодітними матерями, урочисто нагородили орденами й медалями⁴⁶.

У всіх областях Західної України відбувалися з'їзди, зльоти, зустрічі молоді, селян, людей похилого віку. І в кожному випадку йшлося про ангажування найбільш активних сил для реалізації партійної лінії. Для прикладу, учасників наради молоді Волині (близько 600 делегатів) закликали до рішучої боротьби проти оунівців, 30 делегатів, визнаних кращими бійцями винищувальних загонів, були відзначені автоматами⁴⁷.

21 червня 1944 р. І. Грушецький, призначений секретарем обкому КП(б)У ще зайнятої ворогом Львівщини, адресував М. Хрущову листа, в якому містилася така пропозиція: «Враховуючи, що Львівська область особливо засмічена українсько-німецькими і польськими націоналістичними елементами та їх посібниками й має різний національний склад населення, обласний комітет КП(б)У вважає за необхідне після звільнення Львівської області від німецьких окупантів провести детальну перереєстрацію всього населення. Проводячи перереєстрацію, ми ставимо собі завдання ... виявити легально мешкаючих ставлеників німецьких окупантів і учасників різних націоналістичних і бандитських формувань»⁴⁸.

Брутальність і жорстокість, з якою проводилося «умиротворення» Західної України, явно шкодили іміджові режиму в очах місцевого населення. Ігноруючи місцеві традиції, звичаї, мову, прибулі партійно-радянські керівники, офіцери НКВС, міліціонери незрідка порушували і «соціалістичну законність», перевищували службові повноваження, зловживали владою. Брак внутрішньої культури, освіти, поваги до закону інколи перетворювали цих озброєних людей на небезпечну соціальну силу. Архівні документи містять багато прикладів свавільної поведінки цивільних посадовців та військовослужбовців, які переносили свою «класову ненависть» з «українських буржуазних націоналістів» на всіх мешканців краю (док. 55, 127, 133, 140). Так, начальник політвідділу внутрішніх військ НКВС СРСР генерал-майор Скородумов 26 травня 1944 р. отримав донесення про партійно-політичну роботу із забезпечення оперативно-бойових дій внутрішніх військ у районі Кременецьких лісів. У документі наводилися випадки реквізицій сільськогосподарської продукції військовослужбовцями у цивільного населення,

пияцтва, інших порушень військової дисципліни. Наприклад, в.о. командира взводу пішої розвідки сержант Жиров, у минулому виключений з ВКП(б) за систематичну пиятику, купив самогону і споїв увесь особовий склад довіреного йому конвою. Командир мінометної роти 217-го окремого стрілецького батальйону (ОСБ) капітан Бармінов (його також виключили з партії за «викривлення дисциплінарної практики і пияцтво») під час операції напився й побив батою рядового Радостіна та парторга 1-ої роти лейтенанта Бочкова. 26 квітня під час завершення операції помічник начальника зв'язку 21-ої бригади капітан Ашеулов у п'яному стані приставив пістолет до грудей командира зводу зв'язку Зайцева, примушуючи того також випити. В ході операції в с. Данилівка лейтенант Отсафуров у п'яному стані поранив одного з сержантів 226-го ОСБ⁴⁹.

Згідно з повідомленням оргінструкторського відділу ЦК КП(б)У до ЦК ВКП(б) (жовтень 1944 р.), колишній прокурор м. Луцька Коробов, користуючись службовим становищем, через керуючих справами організував серед населення збір постільної білизни для працівників прокуратури. Обком партії звільнив Коробова з посади, зобов'язавши повернути майно власникам. Керівництво республіканської прокуратури призначило Коробова прокурором Колківського району.

У тому ж Луцьку міський відділ торгівлі не видавав хлібних карток корінним мешканцям, робітникам і службовцям на тій підставі, що вони місцеві, й самі зможуть себе прогодувати. Аналогічні аргументи висував і директор швейної фабрики Фунт, який наказав не брати замовлень від місцевих громадян, мотивуючи це тим, що вони обшивають в першу чергу приїжджих⁵⁰.

Воєнком Болехівського району (Станіславщина) Воронін, його заступник Сага та інші співробітники райвійськкомату брали хабарі, шантажували й безпідставно арештовували громадян, чинили мародерства. Під час мобілізації призовна комісія звільнила і забронювала як «цінного фахівця» В. Мацака, який через співробітницю військкомату передав воєнкомові золотий наручний годинник, шмат хрому на чоботи і 2 літра горілки. На початку вересня 1944 р. воєнкомат одержав завдання реквізувати у населення 70 коней для потреб фронту. Після відправки вказаної кількості коней на збірному пункті залишилося ще 60 голів. Замість того, щоб повернути їх власникам, Воронін 7 коней продав, а решту роздав будь-кому, але не власникам.

28 вересня з метою дискредитації директора ліспромгоспу, фронтовика, кавалера чотирьох орденів Гордєєва, його арештували і примусили дати наказ про явку всіх лісорубів упродовж 24 годин до райвійськкомату. Наступного дня за вказівкою Вороніна арештовано інструктора райкому ЛКСМУ Ягодкіна лише за те, що він зайшов до клубу, де працювала призовна комісія. Самовільно звільняючи від броні робітників нафтопереробного та шкіряного заводів, ліспромгоспу, Воронін поставив під загрозу роботу місцевих промислових об'єктів⁵¹.

Звичайними стали несанкціоновані обшуки, реквізиції сільськогосподарського збіжжя, продуктів харчування, речей, домашньої худоби і птиці тощо. Ось лише кілька типових ілюстрацій того, що коїли посадовці та військовослужбовці. Так, працівники Ківерецького райвідділу НКВС (Волинська обл.) Шкуратов і Поляков здійснили незаконний обшук у селянок М. Малоховської та М. Часюк (с. Жидичів), вилучивши 5 пар брук, кілька сорочок, чоботи, лезо, сало, велосипед і все це привласнили⁵². Сержанти 187-го ОСБ внутрішніх військ НКВС Данилов, Косарів і Супрун у квітні 1944 р. в с. Ступіно (Кременецький р-н Тернопільщини) під час обшуку вилучили в однієї з господинь 16 кг сала і лише після звернення останньої до командування повернули його⁵³.

Партійний центр, як міг, прагнув навести порядок на місцях, однак контролювати все і всіх, звісно ж, не міг. Відчувши себе повними «господарями» становища (а саме ЦК партії своєю політичною лінією і поширював такі настрої!), місцева номенклатура всіх рангів поводитися так, що давала підстави називати себе «окупантами» й «колонізаторами». Даною обставиною вміло користувалася пропагандистська референтура ОУН, спираючись на антирадянські настрої серед населення та забезпечуючи собі його підтримку.

З просуванням лінії фронту на захід у краї розгорталася жорстока боротьба за вплив і контроль над територією. Спроби Кремля розв'язати всі проблеми «з ходу», наскоком, не увінчалися успіхом. Заходи, які створювали позитивний образ соціально орієнтованого режиму, не мали системного характеру, а деякі з новацій (скажімо, в аграрній сфері) викликали несприйняття і спротив населення. Масовані кадрові ін'єкції, що, по суті, перетворювалися на імпорт управлінського апарату з інших областей республіки, поглиблювали його відчуженість від місцевої спільноти. Незнання й ігнорування особливостей регіону та часті випадки службових зловживань посадовців, їхня асоціальна поведінка не сприяли зростанню авторитету влади. Репресивні заходи, на які ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У здебільшого скеровували силові структури, фізично підривали й знижували соціальну базу національно-визвольного руху, однак не змінили загального негативного ставлення мешканців західних областей до сталінського режиму. Все це слугувало каталізатором ескалації збройного протистояння радянської влади і самостійницького підпілля не лише на завершальному етапі війни, а й з її закінченням.

«Український сепаратизм» настільки непокоїв Кремль, що Сталін намагався використати і зовнішньополітичні важелі, які могли хоча б опосередковано вплинути на його подолання чи послаблення. Йдеться про спроби радянського вождя домогтися для УРСР членства в ООН. Уперше це побажання делегація СРСР озвучила на конференції в Думбартон-Оксі (жовтень 1944 р.). Тоді союзники СРСР по антигітлерівській коаліції висловилися проти надання членства в ООН усім тодішнім 16-ти радянським

республікам. На Ялтинській конференції пропозиція прийняти Українську й Білоруську РСР як співзасновників нової міжнародної організації прозвучала вже у вигляді вимоги. На перший погляд, вона сприймалася як спроба отримати додаткові голоси в ООН. Трохи згодом союзники зрозуміли мотивацію радянського керівника. Е. Стеттініус у своїх мемуарах трактує це так: «Розглядаючи питання встановлення додаткових місць в ООН для Радянського Союзу, президент Рузвельт у приватній розмові сьогодні ввечері 7 лютого 1945 р.) сказав мені, що Сталін відчуває своє становище в Україні дуже важким і непевним. Голос для України, сказав Сталін Рузвельтові приватно, є для нього необхідною умовою збереження єдності СРСР»⁵⁴. Цей факт переконливо вказує на труднощі, які мали більшовики під час радянізації Західної України. Сталін змушений був комбінувати усі форми й методи впливу на ситуацію, не покладаючись лише на грубу силу. Втім, саме остання стала головним засобом досягнення поставленої мети. Фізична ліквідація всіх, хто насмілювався виступити проти комуністичної колоніальної системи, видавалася найбільш надійним засобом опанування регіону.

* * *

Для українського самостійницького руху 1944 рік став рубіжним. Лінія німецько-радянського фронту невпинно відкочувалась на захід, що вимагало суттєвих коректив у стратегію і тактику боротьби за суверенну національну державність. У низці документів керівництва ОУН і командування УПА зафіксовані підходи до вироблення нових орієнтирів у ситуації, що швидко змінювалась. В одному з них – «Інструкції провідника ОУН (С. Бандери) «Матвія» політичним референтам надрайонів щодо діяльності ОУН і УПА в умовах відступу німецьких військ» від 8 січня 1944 р. (док. № 2) – наголошувалося: «Відступаючі німецькі імперіалісти хочуть скомпрометувати українську визвольну боротьбу і ще раз спробувати заставити український народ битися за нього. В тій цілі організують т.зв. Українське Визвольне військо (УВВ), куди стягають різну збіранцю ... Крім того, змагають до творення українських шуцманшафтів (жандармерії). До цих і подібних німецьких труків ставимось як до підступу і тому:

До УВВ як і до різного роду жандармерій український народ не іде. В будь-які формі з німцями не в'яжемося. З ними існує лише боротьба. Всіх тих, що ідуть до німецьких рядків, осуджуємо як зрадників і вислужників».

В якості головного завдання ставилося здобування зброї та амуніції. Для цього рекомендувалося вести розкладову роботу серед німецьких вояків, яких належало переконувати в тому числі, що зі зброєю західноукраїнські та польські терени вони подолати не зможуть, оскільки повстанці-партизани вважають їх ворогами і знищать. Необхідно було донести до німецьких солдатів думку, що «вони зброю мусять здати українському народові і УПА, бо в разі спротиву їх чекає смерть». Натомість за здану зброю гарантувався

«вільний перехід додому», харчові продукти і т.д. В разі відмови скласти зброю добровільно окремі особи й невеликі підрозділи наказувалися безоглядно роззброювати.

З угорськими та румунськими військовослужбовцями пропонувалося домовлятися про взаємний нейтралітет (ненапад) і добровільну передачу зброї.

Окремим пунктом проходило завдання, що стосувалося оволодіння матеріальними ресурсами, залишеними німцями (друкарськими машинами, папером, фарбою, радіоапаратурою, телефонами, складами промислових товарів та харчових продуктів, мотоциклами й автомобілями, кіньми, упряжку, літературою і документами тощо).

Очікуючи приходу Червоної армії, військовослужбовці якої були мало обізнані з особливостями і характером боротьби ОУН і УПА, автор документа визначив такі завдання: «1) Кожний член (зокрема, районів провідники) мусять дістати насамперед конкретні завдання ... Робити так, щоб на випадок порвання зв'язку – а в час переходу фронту це цілком можливо – праця не переставала, і люди знали та мали що робити ...

2) Політичний напрямок нашої робота зараз спочатку буде *протирежимний*. Всю пропаганду спрямовуємо проти Сталіна і НКВД – проти режиму. Завданням цього моменту буде *включити до боротьби з більшовизмом російський елемент*. Робимо це шляхом популяризації нашої ідеї «воля народам і людині». Голосимо і ведемо боротьбу з більшовицьким імперіалізмом, а не з російським народом. Російському народові признаємо право на національну державу на його території ...

3) Проти жидів не виступаємо.

4) Ведучи боротьбу серед армії, доказувати бійцям шкідливість цієї імперіалістичної війни для народу, доказувати, що вони воюють не за свої інтереси, а за інтереси кліки московських імперіалістів. Копати прірву між армією-масою з більшовицькою клікою – це наше завдання в тій ділянці ...

Рівночасно голосимо боротьбу за національні держави, за перетворення імперіалістичної війни [в] національні революції, за особисте вільне життя. Наша ціль – розложити Червону армію».

Насамкінець ставилися завдання перед пропагандистськими службами, а також рекомендувалося заздалегідь змінити псевда, усталити клички, «мертві пункти», підготувати таємні схованки («скритки») для осередків та людей, відсепарувати зайвий і випадковий елемент, перевівши терен до «твердого підпільного життя».

В «Інструкції ОУН про ведення організаційної, політичної і військової роботи у зв'язку з відступом німецьких військ і наступом Червоної армії» (док. № 6) поряд з аналогічними вказівками містився наказ зберегти ОУН від знищення, до мінімуму обмежити зв'язки по лініях і пунктах, у якості зв'язкових використовувати найменш підозрілі категорії населення (дітей,

жінок, старців), змінити місцезнаходження керівних органів, розміщуючи їх подалі від шляхів, вузлових станцій, міст, обмежити рух зв'язкових біля осередків.

На час переходу фронту військові відділи мали діяти тільки невеликими групами, переодягненими у радянську військову форму, проводити бойові акції подалі від місць постою, не дозволяти масової еміграції чи евакуації.

Всі члени ОУН зобов'язувалися залишатися на терені і далі продовжувати революційну боротьбу. Вказувалось на необхідність чистки терену «від вислужницького й ворожого українській революції елементу. Всі державні склади й господарства, землю й реманент слід було роздати селянам.

Заборонялося підтримувати радянську мобілізацію і зачіпні бої з частинами Червоної армії. До окремих червоноармійців пропонувалося ставитися прихильно, а пораненими – дбайливо опікуватися.

У пропагандистській роботі словосполучення «український націоналізм» підлягав заміні на «Українську революцію» задля «окреслення концепції перебудови світу і внутрішньонаціональних відносин за думкою лозунгів: «Воля народам і людині» у систему вільних, самостійних національних держав».

У документі значна увага приділяється питанням безпеки, ретельній перевірці тих, хто прибував до лав УПА, зокрема тих, хто вже мав контакт з радянськими спецслужбами, був арештований чи затриманий, а потім відпущений. Члени ОУН та бійці УПА застерігалися від роботи в радянських інституціях, оскільки це реально наражатиме їх на ризик бути демаскованими, звинувачуваними й покараними.

В інструкції ОУН(Б) з аналізом становища в місцевостях, зайнятих Червоною армією від 11 лютого 1944 р. (док. № 9), окрім характеристики радянських військовослужбовців розкривається їхнє ставлення до українського самостійницького руху, заходи, що вживаються для його поборення, зокрема терор. Спочатку такі акції вживалися радянськими військовими і партизанами проти бойовиків, зловлених зі зброєю. Пізніше фіксувалися випадки каральних дій проти політичних, господарських й адміністративних працівників, членів родин упівців та діячів ОУН. Повідомлялося, що на Кременеччині розстріляли 13 дівчат за те, що вони в'язали рукавиці й шили білизну для повстанців.

Інструкція № 7/44 референтури Крайового проводу ОУН(Б) (док. № 12) на західноукраїнських землях містив приписи щодо ставлення до дивізії СС «Галичина» й засекречення організаційних архівів. Наголошувалося на необхідності налагодити стійкий зв'язок з частинами дивізії, не допустити «дезерції під загрозою цілковитого роззброєння і замкнення усіх відділів у таборах», використовувати її для боротьби з більшовицькою і польською партизанкою. У разі відсутності німців з українських земель чи загрози роззброєння і вивезення з'єднання, належало всі частини вивести в ліс і долучити до УНС та УПА.

В березневій інструкції ОУН щодо політико-організаційних завдань підпільної діяльності тогочасна тактика визначалась як «самооборона» й поділялася на три періоди: а) піднімецький, б) фронтовий, в) підрадянський. Під час першого наказувалося здійснювати самооборону населення співвідносно з посиленням німецького терору й вести терор у відповідь. Кожен населений пункт і район мали бути готовими обороняти себе від нападів німців та «інших банд». З цією метою необхідно було організувати систему зв'язку, спорудити сховища для людей і склади для майна, створити в кожному селі самооборонні збройні відділи, які у випадку небезпеки мали захищати мешканців. Одним з головних завдань вважалося не допустити вивезення населення й відправлення майна з української території. За можливості рекомендувалось уникати боїв з німецькими та союзними їм військами. Натомість червоних партизанів необхідно було поборювати.

Фронтовим періодом вважався час від моменту евакуації німецької адміністрації до встановлення радянської влади. На цей час основна мета полягала у збереженні ОУН від знищення, посиленні пропагандистської роботи в лавах червоноармійців, ліквідації ворожих елементів.

У підрадянський період підпільна мережа скеровувалася на вивчення ситуації, адаптацію і вироблення відповідних методів роботи. Поповнення лав ОУН припинялося, а наявні члени мали продовжувати роботу як нелегали. У відкриті боротьбу з більшовиками наказувалося не вступати, за винятком посилення терору НКВС, не вести записів, не зберігати жодних архівних документів.

У сфері політичної роботи рекомендувалось широко пояснювати й пропагувати постанови III Великого збору ОУН та I конференції поневолених народів Східної Європи. В ідеологічній роботі словосполучення «український націоналізм» мала заступити «українська революція». Проголошувалося гасло боротьби проти націонал-соціалізму (гітлеризму) і фашизму нарівні з більшовизмом (сталінізмом) як антинародними імперіалістичними силами, що розв'язали Другу світову війну.

Оскільки головним резервом революційних сил вважалися широкі народні верстви, завданням ОУН ставилося «політичне, пропагандистське оволодіння воєнними масами та їхнє приєднання на бік української революції».

Крім того, рекомендувалось поширити політичну і пропагандистську роботу на всі пригноблені імперіалістами народи, активно втягуючи їх у спільну боротьбу за визволення.

Наголошувалося на тягlostі й наступності українського національного року й органічного зв'язку самостійницького руху з «революцією Богдана Хмельницького і революцією 1917–1920 рр.».

В організаційній роботі наказувалося не збільшувати чисельність ОУН, переорієнтувати всіх членів Організації та бійців УПА на «обов'язкове збройне підпільне життя», не допустити широкомасштабної мобілізації до Червоної армії місцевого населення, яке має навчитися захищатися за допомогою формувань самооборони.

Для вирішення військових завдань вимагалось діяти дрібними підрозділами (відділення, взвод), маскуючись під червоноармійців чи партизанів, часто змінювати місця дислокації, не допускаючи вторгнення супротивника «Діяти приховано, раптово і головне своєчасно переходити на заздалегідь підготовлене приховане місце розташування».

Значна увага відводилась поповненню лав підпільників та повстанців. Усіх прибульців (дезертирів Червоної армії, добровольців та ін.) рекомендувалося не включати у військові підрозділи, утримуючи подалі від місця розташування команди і пунктів зв'язку. Новоприбулих мала ретельно перевіряти СБ.

Автори документа наполягали на обмеженні контактів з представниками радянських органів влади та пересування тереном. Членів ОУН та бійців УПА бажано було перекинути з рідних місць в інші райони.

Чимало матеріалів директивного характеру стосувалося різних аспектів діяльності самостійницького руху, зокрема життєзабезпечення. Для прикладу, 23 червня 1944 р. командування УПА видало вказівки щодо збирання урожаю і забезпечення ОУН та УПА продовольством (док. № 58) Піддаючи нищівній критиці сталінську продовольчу політику, командування УПА передрікало повторення великого голоду (що й сталося згодом, у 1946–1947 рр.). Крім того, у тотальному вилученні сільськогосподарської продукції вбачалося прагнення виснажити голодом учасників антирадянського руху. У зв'язку з цим ставилося завдання «не дати хліба імперіалістичній кліці, яка намагається його використати для продовження війни», а також «не дати голодом зламати революційного опору народу під проводом Організації та УПА». Хліб мав залишитись у селян.

Серед практичних заходів пропонувалося знищення й пошкодження молотарок та інших сільськогосподарських машин, державних пунктів для контрактації овочів, вилучення збіжжя з комор, стрижка колосків на пні, розбирання зі скирт та обмолочування у віддалених прихованих місцях, переховування і складування сільськогосподарської продукції. Настійно рекомендувалося розвивати особисті господарства селян, що могло убезпечити їх від реквізицій та нестачі харчів. Запорукою успіху вважалась одиницькість, солідарність та витримка.

Влітку 1944 р. з'явилася відозва Головнокомандування УПА до українців Червоної армії з закликом боротися за незалежність України (док. № 65). Пояснюючи імперіалістичну сутність політики сталінської кліки в Україні, автори документа наголошували: «Цю війну український народ мусить використати для свого справжнього національного і соціального визволення, для побудови на своїй землі справді кращого життя. Це станеться тоді, коли Україна відокремиться від Росії і коли на українських етнографічних землях буде побудовано незалежну Українську республіку із демократичним та передовим суспільно-економічним устроєм».

Українці, які воювали в лавах Червоної армії, освідомлювались у тому, що, воюючи за Сталіна, вони тільки затягватимуть кривавий зашморг на

шиї власного народу. Тому всі свідомі українці повинні були залишати свої частини, переходити в підпілля й вести боротьбу проти більшовицького режиму. У відозві також викривалась облудна формула «федеративного» зв'язку Росії та України, за ширмою якої стояв імперіалізм іншого забарвлення, власовського гатунку.

Схожий зміст мала летючка команди УПА – «Схід» до української молоді, в якій пояснювалась мета самостійницького руху, й містився заклик вступати до лав повстанців (док. № 69).

У серпні ОУН(Б) виробила настанови про організаційні структури, завдання, конспіративність і зв'язки всіх ланок організації. Найнижчою клітиною в організації залишався підрайон. Він складався з керівної підрайонної ланки («звена») у складі підрайонового, його заступника, господарського і зв'язкових) та підрайонового самооборонного відділу кількістю 15–35 осіб. Підрайонний керує роботою станиць, у яких працюють жінки й ті, хто не підлягає мобілізації. Села підтримують зв'язок з сусідніми населеними пунктами й підрайоном за допомогою зв'язкових, а також своєчасно діляться розвідувальною інформацією. Кожен підрайон повинен був забезпечити magazинування харчових приписів. Санітарну працю жінок в організаційних осередках очолювали референти санітарної служби. Санітарна ланка кожного села мала підготувати щонайменше дві криївки для поранених, заготовити медикаменти. Максимальна увага приділялась конспірації та складуванню харчових продуктів і амуніції.

Надзвичайно складним та відповідальним був момент пересування лінії фронту прикордонними областями, що вимагало певного зміщення акцентів у всіх ланках функціонування ОУН та УПА.

27 серпня 1944 р. вийшов наказ № 2/44 військового штабу УПА «Захід» про організацію референтури на теренах Станіславської, Дрогобицької областей та м. Перемишль (док. № 80). В очікуванні «зміни окупанта» визнавалось за необхідне «зорганізувати й скомплектувати теренові проводи ОУН на терені Карпат». На військового референта покладалася мобілізація до відділів старшин, підстаршин та рядового складу, а також організація шпиталів з відповідальним медперсоналом і медикаментами (спільно з провідником терену й жіночою референтурою, Червоним Хрестом). Організаційний референт зобов'язувався: «а) охопити мережею організації всі села й міста під німецькою окупацією; б) взяти під контроль всіх людей, що вийшли з теренів, зайнятих більшовиками»; в) організувати цивільну адміністрацію терену, спираючись на дотеперішніх адмінпрацівників та співробітників в колишнього УДК*, приховано керуючи нею; г) налагодити зв'язки для переходу фронту; д) вилучити у цивільного населення всі технічні засоби зв'язку (радіоапарати, телефонні й телеграфічні апарати, дроти й технічне приладдя; е) сприяти в роботі військовим та іншим референтам.

---

* УДК – Український допомогивий комітет.

СБ мала відстежувати всі ворожі елементи, виготовити і подати їхні списки до команди УПА і разом з відділами УПА знищити їх.

Господарчий референт повинен був підготувати в терені склади з харчами та спорядженням, забезпечувати відділи УПА всім необхідним, взяти під контроль всі лігеншафти та інші господарства без власників, розбудувати господарську референтуру, вилучити у цивільного населення на потреби УПА одяг, зброю, приладдя військового призначення.

Жіноча референтура (суспільна опіка і Червоний Хрест) повинна була займатися організацією шпиталів та мобілізацією медико-фармацевтичних кадрів, збиранням ліків, медпрепаратів та обладнання для них, а також опікою біженців.

На пропагандистські структури лягав обов'язок переконувати українську громадськість не емігрувати, а залишатися для організації роботи на місцях, репрезентувати Українську головну визвольну раду (УГВР) як уряд і адміністрацію України, а УПА як її військо.

19 липня було вироблено текст присяги вояка Української повстанської армії, затверджений УГВР і запроваджений наказом ГВШ (ч. 7) (док. № 66).

На початку осені 1944 р. ситуація для українських самостійницьких сил склалася вкрай несприятливо. Лінія німецько-радянські фронту невпинно відкочувалася до Карпат. Збройні формування національно-державницької орієнтації постали перед необхідністю вироблення відповідної тактичної лінії, що відповідала б загальній стратегії боротьби за Українську соборну самостійну державу (УССД).

Певне уявлення про її основні напрями дає документ, підготовлений 7 вересня 1944 р. організаційною референтурою крайового проводу ОУН на ЗУЗ під назвою «Тимчасові інструкції організаційної референтури крайового проводу ОУН на західноукраїнських землях низовим організаціям про ставлення до національних меншин і політико-виховну роботу серед вояків УПА». Оскільки одним з найбільш нагальних питань стало збереження кадрів, КП ОУН на ЗУЗ заборонив йти до Червоної армії членам ОУН, «юнакам та розконспірованим симпатикам». Натомість вони мали опинитись у діючих і новоорганізованих відділах УПА, кущових самооборонних відділах чи в самооборонному підпіллі. Всі інші повинні були йти до Червоної армії, аби не створювати баласту по селах та лісах, а також мати своїх людей, які вестимуть відповідну агітацію серед українців з центральних та східноукраїнських областей. Характеристика «підбільшовицької дійсності» в документі супроводжувалася пересторогою щодо поширення чуток про наявність в органах НКВС «прихильних» людей і можливість через них влаштувати своїх людей до цих органів, які працювали б на ОУН. Крім того, відділи НКВС взяли на озброєння тактику маскування під відділи УПА, які шукали зв'язки й виявляли справжні повстанські підрозділи. Тому єдиною можливою «грою» з більшовицькими силовими структурами й спецслужбами визнавалася «гра кулеметів».

У ставленні до радянської адміністрації пропонувалося виявляти послух і лояльність, виконувати розпорядження влади, хоча й «отягаючись, без запалу», харчові поставки здійснювати стримано. При цьому підрозділи УПА могли час від часу конфісковувати транспорти продуктів харчування. Симпатичні, що йшли до освітніх, фінансових та господарських інституцій, мали регулярно звітувати про свою роботу.

Сповідуючи самооборонну тактику, провід ОУН на ЗУЗ застерігав від провокування противника, однак рекомендував завдати ударів у відповідь. Особливо сильними мали бути удари по польській поліції, що співпрацювала з більшовиками. І вже зовсім безоглядна війна оголошувалася сексотам, яких пропонувалося знищувати навіть явно, через повішення серед села, з табличкою, на якій вказувалася причина теракту. Соціальною базою для формування сексотів вважалися вчителі, працівники господарських та фінансових інституцій на селі, сторожі, залізничники, водії трамваїв та інші – у містах.

У «польському питанні» наголошувалося, що поляки опинилися в ситуації, подібній до тієї, в яку потрапили українці. Прагнення більшовиків створити радянську Польщу диктувало зміну ставлення ОУН до поляків. «Ми за ліквідацію конфлікту з поляками та спільну акцію проти спільного окупанта. Треба вести між поляками (тими, які настроєні проти більшовиків) пропаганду за співпрацю», а бити тільки тих, хто пішов на свідому співпрацю з більшовиками.

У розділі «Самооборона» йшлося про необхідність точного виконання додатку до січневої інструкції про перебудову Організації. Для цього мусили постати кушові самооборонні відділи. Саме такі збройні одиниці на практиці виявилися найбільш оптимальними, оскільки не кожна станиця мала відповідну кількість людей, озброєння, командира. У кушових відділах наказувалося провести військовий вишкіл і запровадити сувору дисципліну.

У зауваженнях до пропагандистської роботи зазначалося, що в кожний самооборонний куш треба призначити пропагандиста і його заступника. Пропагандистом мав бути політично освічений член ОУН, рішучий, ініціативний, «з прикметами бойовика». Завдання пропагандистів були такі:

1) провадити політико-виховну роботу серед бійців самооборонного куша, посилювати в них ненависть до ворогів України, гартувати бойовий дух, підтримувати сувору дисципліну, систематично інформувати особовий склад про політичну лінію і тактику організації, становище на фронтах, міжнародну ситуацію; на політико-виховну роботу щодня рекомендувалося виділяти 1–2 години;

2) вести політичну роботу серед цивільного населення, інформувати про національно-визвольну боротьбу, вселяючи віру в перемогу, підносити бойовий дух і витривалість народу, підтримувати у народі довіру до самостійницьких політичних і збройних сил, гуртувати його навколо націоналістичного руху, пояснювати підступні методи більшовиків, за допомогою яких вони намагалися поневолити український народ;

3) здійснювати агітаційну роботу серед бійців і командирів Червоної армії, розповсюджувати свою літературу, інформувати червоноармійців про ставлення до них ОУН та УПА, за й проти кого борються ці сили. Рядових і командирів радянських збройних сил, які потрапили в полон до повстанців, відпускати, рекомендувати вертатися додому;

4) розповсюджувати пропагандистські матеріали у ворожому середовищі, особливо широко розголошуючи факти знищення сексотів, оголошуючи, скільки такий сексот видав людей, розповідаючи про його зрадницьку роботу.

Поряд з пропагандистом у кожному відділі УПА мав бути політвиховник, призначений за узгодженням з політвиховником при штабі ВО з числа «ідейно-сильних та найкраще політично вироблених членів ОУН». У документі наголошувалося, що командири відділів не мали права самовільно проводити мобілізації до УПА. Залежно від потреб ця функція покладалася на теренові проводи ОУН. Заборонялося ангажувати стрільців УПА до самооборонних відділів. Повстанські підрозділи мали рівномірно розміщуватися по всьому терені і вести бої з радянськими військами не лише у лісовій, а й у безлісній місцевості. З огляду на складну ситуацію з постачанням актуалізувалося спорудження добре замаскованих криївок. Усі зв'язкові лінії та пункти зв'язку, що діяли до того, наказувалося змінити, а зв'язкову і кур'єрську роботу доручати найбільш перевіреним членам організації та спеціально підготовленим жінкам⁵⁵.

«Тимчасові інструкції» не випадково акцентували увагу (окрім іншого) на питаннях ідейно-виховної роботи. Неспівмірність сил, незрівнянно більші можливості радянської військової й агітаційно-пропагандистської машини вимагали максимальної згуртованості, дисциплінованості, відданості справі, мужності учасників національно-визвольних змагань.

Про те, що керівництво самостійницького руху надавало особливого значення політичному вишколові повстанців і поширенню ідей української революції серед населення, протидії комуністичному агітпропу, свідчить інтенсивна діяльність відповідних підрозділів ОУН та УПА. При військових штабах усіх рівнів діяли IV (політвиховні) відділи. Таку структуру Крайового військового штабу (КВШ) УПА-Північ (1943–1944 рр.) та Головного військового штабу (ГВШ) (1944–1945 рр.) очолював Я. Бусол («Галичина»), у КВШ УПА-Захід (1944–1945 рр.) – П. Федун («Полтава»).

Талановиті публіцисти очолили періодичні видання «До зброї» (редактор Я. Бусол), «Повстанець» (редактор М. Дужий (Вировий)), «Шлях Перемоги» (М. Дяченко), «Чорний Ліс» (видавався Станіславським тактичним відтинком – ТВ), «За волю України» (Калуський ТВ) та ін.⁵⁶ Офіційний орган ОУН(Б) «Ідея і чин» виходив під орудою Д. Маївського (Думи) та М. Прокопа (Володимира). Українська самостійницька періодика публікувала статті й есе теоретиків національно-визвольного руху В. Галаса, О. Дяківа-Горнового, Д. Маївського, П. Полтави та ін. Окремо друкувалися їхні

брошури, які долучилися до вироблення нових ідеологічних засад, демократизації політичної лінії ОУН(Б) на завершальному етапі війни та по її закінченні⁵⁷.

Один з провідних ідеологів національно-визвольної боротьби П. Федун («Полтава») так схарактеризував ситуацію в краї в цей час: «Перед українським народом 1944 р. з моментом нової окупації України більшовиками стало питання: або добровільно скоритися окупантові і через це віддати йому на поталу всі завоювання українського самостійницького руху, поховати добровільно ідею Самостійної України, або всіма силами і до останнього чоловіка боронити себе, боронити справу самостійної України, боронити національно-визвольний рух ...Український народ вибрав цей другий шлях, який вимагатиме жертв. І не зважаючи на таку перспективу, десятки тисяч найкращих українців пішли в УПА, пішли в підпілля»⁵⁸.

Інструкції щодо напрямів та методів ідеологічної роботи містилися у методичних вказівках «На допомогу пропагандистам», виданих 1944 р. В якості головного пропонувався заклик: «Перетворимо імперіалістичну війну на боротьбу поневолених народів за волю!». У пропагандистській роботі на перший план виходила нищівна критика імперіалістичних планів сталінської кліки, пояснення справжніх причин війни та її можливих наслідків, ролі в ній російського народу і партократичної верхівки. Оскільки і російський народ був об'єктом експлуатації «російсько-більшовицьких імперіалістів», він має разом з іншими поневоленими народами боротися за свободу. Автори вказівок рекомендували використовувати більшовицьку риторичку та пропагандистські прийоми проти самих більшовиків, показувати, що вони лише на словах є захисниками робітництва, а насправді зрадили інтереси працюючого люду. Між іншим, пропонувалося широко використовувати «парканні» й «шептані» форми пропаганди, залишаючи написи і заклики («кличі») у публічних місцях, поширюючи антикомуністичні чутки тощо⁵⁹.

Пропагандистські настанови неодмінно втілювалися в життя. Звиклі до «наочної агітації» червоноармійці, співробітники НКВС і партійно-радянських органів з подивом читали на стінах будівель, парканів і просто на землі написи на кшталт: «Геть сталінську кліку! Хай живуть національні революції! Смерть Гітлеру і Сталіну – винуватцям народного горя. Хай живе народна влада! Хай живе вільна Росія без сталінського терору! Геть катів народу – гестапо та НКВД! Геть більшовицькі колгоспи та німецькі общини. Земля селянам! Геть поліцейських бузувірів Гімmlера і Берію! НКВС на фронт! Партійних пацюків на фронт! Геть війну – хай живе мир!» та ін⁶⁰. Широко використовувалося розкидання летючок, розклеювання інших матеріалів ідеологічного змісту.

Обставини, за яких діяло збройне українське підпілля, вимагали налагодженої розвідки й контррозвідки. В ОУН(Б) ці функції виконувала Служба безпеки (СБ), в УПА – розвідвідділи.

Схема розвідувального апарату УПА (1943–1945 рр.)

Структура розвідорганів на низових рівнях УПА не відзначалася однорідністю й залежала від конкретних обставин, у яких діяли ті чи інші підрозділи. Більшість куренів мала апарат польової розвідки, очолюваний спеціально визначеними для цього старшинами.

Документами УПА передбачалося ведення розвідувальних дій у наступі і обороні, на маршах, у районах, вночі і вдень. Існувала польова й агентурна розвідка. До основних способів польової розвідки належали спостереження, розвідка боєм, допит військовополонених, агентурної – здобуття інформації про ворога й викриття його інформаторів у власному середовищі⁶⁴.

З наближенням лінії фронту все більшої ваги набувала діяльність Служби безпеки ОУН(Б). У структурі оунівських спецслужб СБ посідала досить помітне місце, що ілюструє табл. 3⁶⁵.

Датований 14 травня 1944 р. обіжник «до боротьби з провокаторами, зрадниками і сексотами», подає короткий історичний нарис «сексотства» в революційних рухах Російської імперії і самій ОУН, містить практичні рекомендації щодо виявлення прихованих ворогів та агентів, правил охорони й втаємничення документації тощо (док. № 48). Не перебільшуючи ролі силових дій щодо «сексотів», автори документа наголошують, що терор породжує ще більшу масу сексотів, а тому найкращим методом боротьби проти цього явища вважають масову політичну роботу.

Саме в цей час з'являється наказ бандерівського проводу комендантам СБ військових надрайонів 3/3 і 2/2 та комендантам військових районів про посилення боротьби з ворожою агентурою. Враховуючи більшовицьку дійсність, керівництво Організації вказувало на необхідність всю працю СБ проводити «тонко і скритно, конспіровано», карати тільки тих людей, чия провина була доведена, виключити колективну відповідальність, коли за одного члена родини карали її всю. Право вирішувати питання про ліквідацію ворожого елемента надавалося станицям військового району та вищим інстанціям. Для покарання не члена ОУН необхідно було скласти протокол слідства, мати постанову революційного суду, підписані комендантом станиці, слідчим та одним членом справового звена (слідчої групи). Справу ліквідації члена ОУН чи взагалі покарання члена вирішував організаційний суд військового надрайону, на якому слідчий СБ виступав як прокуратор з матеріалами й доказами провини підсудного.

Підрайонні станиці СБ вважалися виконавчими органами розвідки й контррозвідки і в жодному випадку не мали права вирішувати питання про ліквідацію тієї чи іншої особи.

Навесні 1944 р. керівництво підпілля видало низку листівок під назвою «Бережись агента НКВД» (док. № 56), в яких перестерігалось перед мандрівними ченцями й проповідниками, «стрибками», організованими НКВС групами бандитів, що під маркою УПА грабують населення, «сексотами», спекулянтами, проститутками, радянськими функціонерами і партійно-комсомольським активом, завербованим для агентурної роботи, морально нестійким елементом, які всіляко дискредитують український визвольний рух і заподіюють йому шкоду.

У липневій інструкції СБ йдеться про основні вимоги до конспірації підпільника у стосунках між ними, керівниками й підлеглими, при створенні явочних квартир, для шифрування листів та переховування документів тощо (док. № 70).

«Загальникову інструкцію» для структур Служби безпеки ОУН (серпень 1944 р.) підписав один з її керівників «Аркас» (док. № 83). У ній наголошувалося на солідній постановці розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, як того вимагають складні обставини боротьби.

Оскільки головним супротивником СБ ОУН в 1944 р. вважалися радянські спецслужби, частина матеріалів стосувалась протидії саме їм. Жовт-

нева інструкція для СБ ОУН(Б) містить характеристику структур НКВС та НКДБ, їхніх завдань, методів роботи, а також засобів нейтралізації акцій з їхнього боку.

Конкретні приклади підривної роботи НКВС – НКДБ містить документ № 151 – «Обіжник СБ ОУН(Б) для службового користування» (кінець 1944 р.).

Початок другої радянзації краю переводив збройну боротьбу у фазу протистояння ОУН і УПА наодинці з радянською тоталітарною системою. Винищення «ворожого елементу» розпочалося ще за присутності німців, у січні 1944 р., й продовжувалося до кінця року, поступово набуваючи форми терактів проти окремих осіб. У звіті керівництва військового надрайону «Скоб» (Рогатинський район Станіславської обл.) вказується головна мета «чисток», здійснених СБ у 1944 р.: «1. Ворожий елемент в лісових околицях частинно винищено. В першу чергу винищується польський елемент, на другий план взято німецьких та комуністичних сексотів. 2. Лісові околиці, які мусять бути використані для наших осередків і баз, прочищені у 80 відсотках. 3. Комуністичних сексотів знищено в числі 50 осіб»⁶⁶.

Отже, серед головних завдань СБ на 1944 рік стало забезпечення етнічної монолітності населення «тилових» районів УПА, в яких винищувався, або витіснявся у міста весь «підозрілий елемент», що потенційно міг бути опорою німецьких чи радянських спецслужб і каральних органів⁶⁷.

Документ № 110 – «Обіжник для низових структур СБ(ОУН) – спрямовувався на подолання недбалості, недоліків у організації їхньої роботи.

Відозва СБ ОУН(Б) від 21 листопада 1944 р. містить заклик до української громадськості не співпрацювати з більшовицьким режимом і попередження про невідворотне покарання тих, хто допомагає поневоленню України.

У другій половині 1944 р. завершився процес переформування основних структур УПА. На кінець листопада 1944 р. УПА-Захід складалася з таких військових округ (ВО): № 2 «Буг» (командувач Вороний), № 3 «Лисоня» (командувач Остап), № 4 «Говерля» (командувач Грім), № 5 «Маківка» (командувач Козак), № 6 «Сян» (командувач Орест). До кожної ВО входило кілька ТВ. Так, ВО «Говерля» включала ТВ-20 «Буковина», ТВ-21 «Гуцульщина», ТВ-22 «Чорний ліс», ТВ-23 «Магура», ТВ-24 «Маківка», ТВ-25 «Закарпаття»⁶⁸.

В кожному з цих відтинків налічувалося 3-5 куренів по 2–3 сотні в кожному⁶⁹. Згідно з даними М. Цимбала, у складі 21–24-го ТВ (Коломийський «Гуцульщина», Станіславський «Чорний Ліс», Калуський «Магура», Дрогобицький «Маківка») ВО № 4 «Говерля» налічувалося 16 куренів та 50 сотень. Загальна кількість учасників національно-визвольного руху на Станіславщині сягала 30 тис. осіб. У куренях Бойка, Хмари, Іскри (ВО «Говерля») воювало майже 500–700 стрільців, у сотнях Ромка, Ясмина, Ясеня, Довбуша, Шрама – по 150–220 бійців. Загін Бондаренка Тернопільської ВО № 3 мав майже 2 тис. бійців, загін Рена – до 2 тис. осіб. А всього в УПА-Захід нараховувалося понад 10 тис. вояків⁷⁰.

ВО № 2 «Буг» (командувач – В. Левкович, він же – Вороний, Чернець) охоплювала терени Бібрського, Золочівського, Сокальського повітів Львівщини та Угнівського, Белзького, Любачівського повітів Польщі. На початку листопада у її складі оперували курені Галайди (відділи «Галайди-І», «Галайди-ІІ», «Кричалі», «Кочовики»), Залізняка (відділи «Месники», «Пролом», «Перебийноса»), округи № 22 (курені Вартового і Шугая), округи № 23 (відділи «Ведмеда», «Комари»). Загалом у шести ВО УПА-Захід, за оцінками А. Кентія, мало бути 12–15 тис. бійців⁷¹.

У вересні 1944 р. до УПА-Захід влилися вояки розформованих підрозділів УПА-Захід, – Карпати на чолі з О. Луцьким (Богуном), які з серпня діяли на Дрогобиччині, Перемишлянщині, Станіславщині.

Восени 1944 р. відбулася зміна структури командування УПА-Північ та управління боївками ОУН. Обласні проводи та військові округи (групи) ліквідовувалися; замість них створювалися єдині генеральні округи: № 1 «Завихост» (провідник Дубовий і командир підрозділів УПА Рудий), № 2 «Тютюнник» (провідник та командир Верещака), № 3 на чолі з Вересом і командиром Енеєм. У кожній групі налічувалося по кілька з'єднань. У складі з'єднань діяло кілька бригад по 3–4 загони в кожній.

На рубежі 1944–1945 рр. генеральні округи КП ОУН на ПЗУЗ та УПА-Північ трансформовано в Північно-Західний край «Хмельницький» (провідник Дубовий, командир з'єднань груп УПА «Завихост», Рудий) та східний край (провідник Еней, командир з'єднань груп УПА Верещака), по чотири ВО в кожному. Так, до краю «Хмельницький» входили Брест-Литовська (№ 100), Ковельська (№ 200), Луцька (№ 300), Холмська (№ 400) округи. В округах у кожному районі створювалися бойові одиниці – відділи особливого призначення (ВОП). Однак на відміну від УПА-Захід в УПА-Північ військові округи не поділялися на тактичні відтинки, їхні функції виконували військові надрайони, де поряд з провідником ОУН працював комендант запілля (він підпорядковувався безпосередньо командирові ВО або групи УПА). Від середини 1942 р. кількість вояків УПА-Північ починає скорочуватися (до цього вона становила майже 12 тис. осіб)⁷². Чисельність особового складу УПА-Південь та УПА-Схід коливалась у межах 4–5 тис. бійців⁷³. Восени 1944 р. командуванню УПА-Південь підпорядковувалися Дубненський (командир Чернець), Крем'янецький (Докс), Здолбунівський, Кам'янець-Подільський (Бистрий), Вінницький (Панько) курені.

Загальна кількість учасників збройного українського підпілля у другій половині 1944 р. оцінюється у 30 тис.⁷⁴, хоча в німецьких джерелах містяться набагато завищені цифри – 80–90 тис.⁷⁵. Мобілізаційний потенціал повстанського руху німці оцінювали у 400 тис. – 2 млн осіб⁷⁶.

Умови, в яких боролися збройні відділи ОУН, УПА та інші самостійницькі формування, не давали змоги зберігати їхню документацію. Виняток становить група «Тютюнник», про діяльність якої свідчать детальні вій-

ськові звіти, що збереглися. Це з'єднання діяло в північних районах Білорусії, а пізніше передислокувалося на північний схід Ровенщини.

Відділи УПА не обмежували район своїх дій теренами, на яких вони мали морально-психологічну і матеріальну підтримку. Так, від 12 грудня 1944 р. до 10 січня 1945 р. загін «Стародубський» перебував у рейді за р. Прип'ять, у південній частині Білорусії. На території Житомирщини діяли відділи Чорноти, Остюка, П'яного зі з'єднання «Хмельницький», які були тут розбиті. Під час спроби вийти у північні райони Київщини та Дніпра зазнало невдачі з'єднання «Базар». Після виснажливих сутичок з противником, зазнавши значних втрат, вернулися на захід з'єднання «Крути» і «Петлюри». Тільки відділам Сівача й Петлюри (з'єднання «Петлюри») вдалося протриматися від 4 до 6 місяців на території Київської та Житомирської областей. Великі втрати спричинило переформування чотирьох з'єднань групи «Тютюнник» у три загони, а на початку 1945 р. з тієї ж причини її разом з іншими групами УПА-Північ розпустили, решту особового складу перевели до територіальних відділів. На цей час група «Тютюнник» втратила 14 курінних командирів, а з 50 сотенних командирів залишилися живими троє⁷⁷.

Значні втрати, звуження соціальної бази не примусили повстанців припинити боротьбу. Відділи УПА-Північ використовували різні тактичні прийоми, аби продемонструвати свою боєздатність. Від серпня до грудня 1944 р. на Ковельській залізниці вони здійснили 11 підривів поїздів, 3 напади на залізничні вузли, знищили 7 мостів. На Ровенщині в цей час вояки УПА зрізали чи вивернули чимало телеграфно-телефонних стовпів, пошкодили багато метрів ліній зв'язку⁷⁸.

15 листопада в с. Крипш (Заболотівський р-н Волинської обл.) загін повстанців у кількості близько 200 осіб напав на групу працівників райвійськкомату. Вбивши начальника 2-ої частини Бражнікова, 2 лейтенантів, 2 червоноармійців та 2 бійців винищувального батальйону, вони захопили в полон ще 15 осіб, яких пізніше відпустили. А от кінний загін бойовиків (майже 100 осіб), напавши в с. Бегета Володимир-Волинського району на організаторську групу партійно-радянських працівників, учинив інакше. Захоплені в полон управляючий конторою «Заготскот» комуніст Бацик та боєць винищувального батальйону Кузь були переведені в с. Біскупичі, де скликано мітинг місцевого населення. У виступах повстанців прозвучали заклики саботувати заходи радянської влади, були проспівані кілька патріотичних пісень, після чого Бацика привселюдно повісили, а Кузя – розстріляли⁷⁹.

На початку листопада об'єднались дві ВО «Турів» і «Заграва» під загальним командуванням І. Литвинчука (Дубового). Цей крок викликало прагнення спростити структуру управління збройними відділами на території Волині й Полісся.

В цілому дії УПА-Північ впродовж літа й осені 1944 р. слід вважати дошкульними. Протягом липня-листопада бойовики провели 800 нападів на різні об'єкти в радянському тилу, завдали значних втрат частинам НКВС та

винищувальним батальйоном⁸⁰. Активність самостійницьких формувань не дала змоги керівництву УШПР перекинути в німецький тил (на територію Львівщини і Дрогобиччини) майже 17 тис. радянських партизанів⁸¹.

На території Чернівецької області оперував Буковинський курінь під командуванням Н. Даниляка (Перебийноса), до якого входили сотні Хмари, Криги, Ястреба, Борисенка, Боевіра – всього майже 600 бійців⁸².

В оперативному відношенні Буковинський курінь через групу «Говерля» підпорядковувався командуванню УПА-Захід, у військово-політичному – військовому референтові обласного проводу ОУН Буковини.

В результаті успішного здійснення Львівсько-Сандомирської операції радянські війська вигнали гітлерівців за межі України. Бойові одиниці УПА постали перед необхідністю подолати лінію фронту і пристосуватися до нових умов боротьби. Деякі з них, уникаючи зіткнень з частинами Червоної армії, відходили в Карпати, де діяли у складі УПА-Захід – Карпати. Після того, як у другій половині вересня 1944 р. УПА-Захід – Карпати була розформована, а її відділи вийшли у радянський тил, почався новий етап боротьби за вплив у краї. Цей період виявився найскладнішим в історії УПА. З одного боку, населення вимагало захисту від більшовицького і польського терору. З іншого, – в багатьох підрозділах нові умови викликали розгубленість стрільців і старшин. Причини додаткових труднощів керівництво ОУН вбачало у тому, що старшини, а особливо підстаршини (останні до того часу служили переважно у польській, радянській та німецькій арміях) не перейнялися ідеєю самостійницького руху, отримавши військові навички в регулярних арміях і не розуміючи умов, у яких формувалася й діяла УПА. Це (і не тільки) позначалося на взаєминах старшин і рядових вояків, негативно впливало на моральний стан у повстанських підрозділах.

З'ясовуючи причини такого становища, автори звіту про політвиховну роботу у відділах Тернопільської ВО «Лисоня» (від 10 вересня 1944 р.) наголошували, що після переходу лінії фронту особливо гостро постала проблема фахово підготовлених політвиховників, які могли б підтримувати бойовий дух і моральну стійкість бійців. Оскільки більшість з них поповнили лави УПА не з ідейних причин, а внаслідок утисків з боку німецького і радянського режимів, польських боївків, вони не відзначалися відвагою й активністю, сумували за своїми рідинами, переймалися втраченими господарствами⁸³.

Детальніше тактичні заходи боротьби в нових умовах викладено в наказі команди Ч. 7/44 від 1 вересня 1944 р. Основним засобом протидії тотальному блокуванню місць дислокації повстанців, артилерійським та авіаційним атакам вважалися рейди й постійне маневрування. Уникаючи зіткнень з регулярними частинами Червоної армії, загони УПА мали концентруватися на боротьбі проти міліції, провокаторів і сексотів, мобілізаційних та експропріаційних заходів радянської влади. Водночас масові виступи проти поляків наказувалося припинити (окрім тих випадків, коли останні допомагали більшовикам поборювати український національно-визвольний рух).

Щоб підвищити боєздатність і моральний стан повстанського війська, пропонувалося, з одного боку, посилити політичну й виховну роботу, а з іншого, – відпустити з нього випадкових людей, які влилися до його лав не з ідейних переконань, а з міркувань самозбереження.

Щодо тактики висувалася вимога діяти здебільшого силами сотень (підрозділів), а в деяких випадках – чотами. Наголошувалося також на необхідності підвищення боєготовності та застосування інтенсивних форм вишколу, причому навчатися військовій справі бійці мали у сутичках і рейдах.

Крайова команда орієнтувала командирів відділів на активні дії, аби не віддавати супротивникові ініціативу й не створювати передумов для паніки та морального розладу повстанців. Осібно зауважувалося про підготовку рейдів відділів УПА-Захід на терени Буковини і Закарпаття⁸⁴.

На осінь 1944 р. випало остаточне вирішення питання про координацію дій мельниківських і бандерівських збройних формувань. Мельниківці дислокувалися у північно-західних районах Волині й у Карпатах, співдіючи з підрозділами УНРА та німцями. Відділи ОУН(М) в районі Карпат очолював С. Касіян (Карп), а загальне командування – І. Кедюлич (Чубчик). Під час переходу фронтів через Карпати з боку ГВШ УПА (О. Гасин) мельниківцям надійшла пропозиція про підпорядкування командуванню УПА. З санкції командувача збройними силами ОУН(М) генерала М. Капустянського таке злиття відбулося, а І. Кедюлича ввели до складу ГВШ УПА.

Пошук нових форм консолідації довкола ідеї УССД спричинив появу інституції, яка, на думку її засновників, мала стати широким репрезентативним органом національно-самостійницьких сил. 11–15 липня 1944 р. на Самбірщині відбулись наради представників ОУН та політично-громадських кіл Наддніпрянщини й північно-західних земель України, під час яких було створено Українську головну визвольну раду й ухвалено її основоположні документи – «Устрій», «Платформу», «Універсал», обрано керівні структури: бюро у складі К. Осьмака (голова), В. Мудрого, І. Гриньоха, І. Вовчука (заступники), Я. Біленького (генеральний суддя), командуючого УПА Р. Шухевича (голови Генерального секретаріату та Генерального секретаря військових справ), М. Лебеда (Генерального секретаря закордонних справ), Р. Волошина (Генерального секретаря закордонних справ).

В «Універсалі» зазначалося, що в УГВР «об'єдналися представники українських революційно-визвольних сил та різних політичних середовищ з усіх українських земель, які визнали самостійницьку платформу за єдино правильну у визвольній боротьбі українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу.

Українська Головна Визвольна Рада є вищим і єдиним керівним органом українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу (док. № 62).

У «Платформі» проголошувалися мета, завдання, основні ідейно-програмові засади УГВР, що в цілому відбивали національно-демократичні орієнтири новоствореного органу й мали забезпечити йому широку соціальну

підтримку (док. № 61). У збірнику подано стенограму Великих зборів УГВР (док. № 64), що дає можливість глибше поринути в перебіг дискусій стосовно призначення й основних напрямів її діяльності.

Опинившись на підрадянській території, деякі лідери самостійницького руху вдалися до пошуку нових ідеологічних орієнтирів та організаційних форм. Відчуваючи нагальну потребу у зміцненні соціальної бази, пошуку політичних гасел, зрозумілих і прийнятних для населення інших регіонів України, вони пропонували трансформувати певні положення націоналістичної доктрини і створити надпартійну інституцію, спроможну репрезентувати й відстоювати інтереси всього народу України. Серед тих, хто обстоював необхідність змін, – М. Степаняк, В. Кук, Я. Бусол. Останній стверджував, що такою об'єднавчою ідеєю може стати гасло боротьби проти імперіалізму. 17–18 липня з їхньої ініціативи відбулася конференція, у якій також взяли участь шеф окружної референтури пропаганди Сфера, організаційний референт КП ОУН на південно-східних землях Верес, командир УПА Еней та ін. На конференції ухвалили рішення про створення Народно-визвольної революційної організації (НВРО). В основу програмного документа НВРО, який доручили скласти М. Степаняку, мали лягти ідеологічні постулати українського націоналізму у найбільш поміркованому варіанті. Передбачалося, що нова організація об'єднає всі антирадянські сили з представниками інших народів включно (у тому числі поза межами України). До керівництва НВРО мали увійти і провідники ОУН. Оскільки ж зв'язку з проводом ОУН не було, учасники конференції надіслали повідомлення у місцеві самостійницькі структури про появу нової інституції як об'єднавчого центру революційних сил. У деяких місцях це спричинило перетворення районних ОУН на станиці НВРО.

Від імені НВРО вийшло і розповсюджувалося кілька листівок, зокрема: «Робітники!», «Геть ганебні лови на людей!», «Хай живе свобода слова!» ЦК НВРО видала «Інструкцію для керівництва генеральних округ» (10 жовтня 1944 р.). Передбачаючи можливість тривалої боротьби українського та інших народів проти сталінської тиранії, автори документа також вважали цілком вірогідною війну між союзниками по антигітлерівській коаліції після падіння нацистського режиму в Німеччині. На їхню думку, це створило б умови для проголошення суверенної Української держави. З цією метою пропонувалося посилити агітаційно-пропагандистську й організаційну роботу в масах з метою зміцнення їхньої віри в успіх революційної боротьби. Збройні формування повинні були перейти від регулярно-військових дій до диверсійно-терористичних, партизанських акцій, спрямовуючи їх проти ворожих опорних пунктів та їхніх керівників.

В «Інструкції» вказувалося на необхідність ретельної перевірки арештованих НКВС, а потім випущених учасників підпілля, очищення місць дислокації самостійницьких збройних відділів від сексотів, міліціонерів, політичних і військових представників радянської влади. Частина кадрів з

пропагандистськими завданнями мала влитись у міське середовище і вести організаційну роботу серед робітництва й жінок (док. № 98).

ОУН(Б) негативно поставилася до виникнення НВРО. На засіданні проводу (кінець жовтня – початок листопада) під час обговорення цього питання висловлювалися досить гострі критичні думки. Так, Д. Маївський (Зруб) зауважив шкідливість для українського національно-визвольного руху загальної антиімперіалістичної ідеї: «Коли б ми цікавилися проблемами всього світу, то були б за один крок від більшовизму». Справедливий міжнародний повоєнний устрій він вважав утопією. Р. Шухевич також ставився до НВРО як до організації інтернаціоналістичного гатунку. За його словами, нова інструкція творилася на політичному капіталі ОУН, а сподівання на те, що зміна зовнішньої організаційної форми з ОУН на НВРО допоможе інтегрувати в самостійницький рух населення інших регіонів України, – безпідставні, підтвердженням чого були всі безуспішні попередні зусилля в цьому напрямі. Я. Бусол наполягав на легітимізації НВРО до закінчення війни між Німеччиною і антигітлерівською коаліцією, а В. Кук пропонував розгорнути її діяльність у Наддніпрянській та Східній Україні. Гострі дискусії завершилися ухвалою пропозиції Д. Клячківського (Охріма):

«1. НВРО, уконституйована 17–18 липня 1944 р., розв'язується з формально-правових причин;

2. Матеріали НВРО, як проект, має розглянути ширший актив організації, що перерішив би справу зміни організації. Вирішено було також влити НВРО до складу УГВР»⁸⁵.

Поява двох інституцій – УГВР і НВРО – як таких, що мали консолідувати національно свідому частину українського населення й залучити його до боротьби проти більшовицької системи, стали свідченням труднощів, можливо, навіть кризи в ОУН. Вихід із цієї складної ситуації вбачався в апеляції не лише до національних почуттів, а й у спробах висунути надпартійні, наднаціональні за характером соціально-економічні і політичні гасла та завдання. Може виникнути враження, що в керівництві націоналістичного руху запізнилися з генеруванням нових ідей і форм боротьби. Однак аналіз перебігу подій, морально-психологічного стану населення в усіх регіонах України, співвідношення сил переконує в тому, що навіть коли б трансформація політичної платформи ОУН сталася до початку німецько-радянської війни, основна маса населення Центральної, Східної та Південної України залишилася б індиферентною внаслідок аполітичності, жорстоких репресій з боку сталінського й гітлерівського режимів. Для переважаючої його більшості йшлося не про високі політичні цілі, а про те, щоб вижити у страхотливій війні, зберегти життя рідних. Навіть у західних областях люди з нетерпінням очікували закінчення бойових дій. Крім того, в суспільній свідомості закріпився стереотип сприйняття сталінського режиму як такого, що не сприймав будь-якої опозиційності й жорстоко карав її щонайменші вияви. Все це дає підстави дійти висновку, що для поширення самостій-

ницької ідеології серед населення Великої України не існувало об'єктивних передумов.

У той час, коли серед теоретиків та провідників точилася полеміка про перспективи національної революції, стратегію, тактику й організаційне оформлення самостійницького руху, збройні формування ОУН та відділи УПА намагалися протидіяти намірам радянської влади опанувати західноукраїнські терени. Тактичні засади протидії викладено в інструкціях ОУН(Б) від 15 листопада 1944 р. під назвою «До країв». Осередкам ОУН і штабам УПА пропонувалося провести реорганізацію збройних формувань задля підвищення їхньої маневреності; визначити кожному відділу конкретні райони бойових дій і завдання; підпорядкувати відділи не лише вищому командуванню, а й тереновим провідникам ОУН; перейти від регулярно-військових форм боротьби до партизансько-диверсійних, скеровуючи їх на радянські опорні пункти та керівників⁸⁶.

Втілюючи в життя ці постанови, військові штаби конкретизували їх у своїх рішеннях. Так, 18 листопада 1944 р. шеф штабу ВО «Заграва», з якою була об'єднана ВО «Турів», видав наказ Ч. 8 «Командирам формацій і бригад». У документі проводилася лінія на збільшення кількості загонів у складі бригад та зростання чисельності їхнього особового складу, його військовий вишкіл. Кожен відділ двічі на місяць мав здійснювати рейди по закріпленому за ним району і в оперативних зонах інших відділів та щомісяця проводити хоча б одну наступальну операцію. Рекомендувалося також у кожній бригаді створити «спецбоївку» з 15–30 вояків, які діяли б під виглядом радянських груп і виконували диверсійно-терористичні функції⁸⁷.

Осінь 1944 р. стала піком боєздатності самостійницьких формувань. Про настрої та морально-психологічний стан повстанців свідчить уривок зі звіту політвиховника ВО № 3 «Лисоня» УПА-Захід Архипа, який зазначав: «... між стрільцтвом загально панує думка, що ми війну виграємо на 100%, і ніхто навіть не сумнівається, що своїм старим крісом без мушки він здо- буде ворожого танка»⁸⁸.

Найбільш насиченою боївками ОУН та підрозділами УПА виявилися територія Станіславщини. Тут налічувалося близько 70 формувань, в яких було задіяно до 22 тис. вояків. Найбільш численними вважалися курені Грома, Блакитного й Різуна, в яких нараховувалося по 400–450 стрільців, озброєних кулеметами, автоматами, протитанковими рушницями, мінометами і навіть гарматами⁸⁹. Протягом серпня – грудня відділи УПА здійснили низку нападів на районні центри й містечка Станіславщини – Богородчани, Більшівці, Войнилів, Лисець, Солотвино, Тисменицю, Тлумач, Єзупіль. В ніч на 12 вересня повстанський загін здійснив напад на Ново-Яричівський райвідділ НКВС, звільнивши з в'язниці полонених вояків УПА. 7 жовтня курінь М. Гуштака (Євгена) атакував м. Сколе (Дрогобиччина)⁹⁰. У ніч на 18 листопада 1944 р. курінь під командуванням Василя Андрусика чисельністю близько 300 осіб, увірвавшись до райцентру Тлумач, знищив будинок

НКВС, звільнив з в'язниці 40 вояків-повстанців. Через тиждень напад на Солотвинський райвідділ НКВС здійснила сотня «Іскра» (близько 200 осіб). У пожежі загинули начальник райвідділу Масенко і його заступник Рідкий, а винищувальний загін з 90 бійців був розсіяний⁹¹. Комбінуючи різні засоби боротьби, повстанці широко практикували засідки, диверсійно-терористичні акції та інші види операцій.

Ось коротка хроніка подій, викладена у звіті секретаря Солотвинського обкому КП(б)У і начальника обласного управління НКВС голові РНК УРСР (23 лютого 1945 р.): «У Галицькому районі систематично висаджуються мости через річку Прут, що позбавляє можливості зв'язку райцентру з більшою частиною сіл району. 21-го жовтня 1944 р. в Заболотівському районі одночасно були спалені – спиртзавод, сільська рада, пошта, кооперація, – виконані бандитами сотника Скуби. В ніч на 18-те жовтня 1944 р. в Рожнятівському районі було спалено 11 мостів загальною протяжністю 783 погонних метри, з цієї кількості 5 мостів на вузькоколії, що з'єднує райцентр з лісозаготівлями. 10 грудня 1944 р. велика група бандитів з'явилася на лісозаготівлі, де працювало 30 лісорубів, провели з ними збори, відібрали у них мобілізаційні повідомлення і під загрозою смерті заборонили заготовляти ліс. В ніч з 26 на 27 жовтня 1944 р. бандою здійснено наліт на нафтопромисел в Биткове – лише винятковим спротивом охорони вдалося відбити напад. На початку вересня на ділянці Єзупіль – Галич бандерівцями було вирізано 9 прольотів зв'язку, тричі пошкоджено зв'язок Станіслав – Львів. 23-го вересня 1944 о 3 годині ночі на 160 кілометрі перегону Отинія – Марківці поїзд № 901 налетів на міну і зазнав аварії⁹².

Та все ж основними об'єктами операцій повстанців восени 1944 р. залишалися районні центри, як осередки й аванпости радянської влади, місця дислокації військ НКВС та винищувальних загонів. Так, у серпні 1944 р. відділи УПА – Захід захопили райцентри Комарне (Дрогобиччина) і Букачівці, у жовтні – містечка Перегінське і Рожнятів (Станіславщина). 27 жовтня загони Летуна (ВО «Буг») атакували підрозділ НКВС біля с. Андріївка Сокальського району, в результаті чого знищили близько 100 бійців противника, втративши 15 своїх стрільців⁹³.

Успішними бойовими акціями відзначився на Станіславщині й Тернопільщині загін УПА, основу якого становили вихідці зі східних областей, під командуванням колишнього гвардії старшини Червоної армії Глунського (Апостола). 11 грудня 1944 р. бійці загону захопили на переправі через Дністер 4 вантажівки з харчами, реквізованими у місцевих селян. У період 12–16 грудня загін Апостола вів уперті сутички з 264-м конвойним полком НКВС, під час яких Глунський загинув. Повстанці зуміли тоді захопити секретаря Лисецького райкому партії Подчасова, голову Тлумацького райвиконкому Смазнава, прокурора того ж району Чувпила.

Одним із поширених засобів боротьби за вплив у країні стали терористичні акції повстанців проти представників радянських силових структур

і партійно-комсомольського активу. В ніч на 3 вересня 1944 р. в с. Чернів Лисецького району нападники вбили голову сільради Д. Дубину й заготівельника І. Мельничого. Вранці 2 вересня в с. Яслів Перегінського району боївка ОУН розстріляла голову сільської ради П. Іваскіна. Вночі 13 вересня під час нападу на містечко Лисець були вбиті вчителька Г. Шило та її 7-річна донька Нінель. 14 вересня при поверненні з поїздки в с. Козине, де проводилися політмасові заходи, був убитий повстанцями секретар Жовтневого РК ЛКСМУ Соколов. Того ж дня повстанці обстріляли машину на шляху з райцентру Жовтень до с. Дубівці, в якій з метою проведення політмасової роботи їхали районний прокурор та 16 військовослужбовців⁹⁴.

В цілому, за офіційними даними, загальні втрати партійно-радянського активу на території Станіславської області становили: 1 704 вбитими, 350 пораненими, 731 заграними в полон. Серед убитих 1 162 були мешканцями сіл, які співпрацювали з новою владою⁹⁵.

На Дрогобиччині військам НКВС протистояли курінь М. Гуштака (Євгена) (1 080 бійців), курінь В. Мізерного (Рена), в якому перебувало 750 вояків (сотні Байди, Білаша, Громіка, Карпенка, Ворона), загони Пугача, Водяного, Богуна, Орлика та ін. Від серпня 1944 до кінця року вони 234 рази вступали у відкриті сутички з противником, здійснивши чотири наскоки на районні центри (Комарне, Нові Стрілища, Сколе, Журавне), 16 нападів на промислові підприємства, вбили 406 учасників облав⁹⁶.

Активністю відзначалися дії самостійницьких формувань на території Львівської області. 9 вересня 1944 р. неподалік с. Майдани Янівського району повстанці збили радянський літак. Наступного дня поблизу с. Добротвори (Кам'яно-Струмилівський р-н) підричники пустили під укіс військовий ешелон з боєприпасами. 12 вересня загін УПА захопив залізничну станцію Угнів і знищив ешелон з військовим майном. 15 вересня розбито військовий гарнізон у Поморянах. 16 вересня 200 упівців здійснили напад на Ново-Яричевський районний відділ НКВС, спалили його приміщення й звільнили бранців. Успіхом увінчалася аналогічна акція в с. Струсів, коли невелика повстанська група відбила у енкаведистів 50 ув'язнених підпільників. Під час бою загинули начальник райвідділу НКДБ Перепьолкін, його заступник Малофеев, оперуповноважений НКДБ Ніколаєв, два «яструбки». 15 вересня повстанський загін знищив 12 партійно-радянських працівників та енкаведистів Шумського району⁹⁷.

Командування УПА і провідники ОУН планували операції таким чином, щоб протидіяти мобілізації до радянських збройних сил, заготівлі сільськогосподарської продукції, радянзації краю. Наприклад, в с. Жовтанці (Куликівський р-н) загін УПА чисельністю 200 стрільців зібрав місцевих мешканців й оголосив, що всі чоловіки віком від 16 до 35 років повинні влитися до лав підпільників. Після зборів у ліс пішло 150 мешканців села. Упівці, які дислокувалися в Сокальському лісі, мобілізували доросле чоловіче населення сіл Ямне, Деревляни, Стретнув, хутора Германівка Бузького

району. З села Ракотуші в ліс пішли 35 осіб. За неявку ще 35 селян було спалено 10 господарств.

Боротьба за людей велась не на життя, а на смерть. У Куликівському районі загін повстанців знищив 20 працівників військового комісаріату, які поверталися в с. Жовтанці. Під обстріл потрапила також група співробітників Кам'янсько-Бузького райвійськкомату, яка верталася з мобілізаційних акцій в с. Тишиця. В результаті троє з них загинули. В с. Липовці Перемишлянського району повстанці напали на колону мобілізованих до РСЧА чисельністю 38 осіб. Чотирьох супроводжуючих червоноармійців вони вбили, а призовників забрали до лісу.

Терористичні методи широко використовувалися для зриву поставок зерна та інших видів продукції сільського господарства. У багатьох населених пунктах Кам'янсько-Бузького, Магерівського, Олеського та інших районів підпільники заборонили здавати хліб державі, а там, де виявляли підготовлені до здачі фураж і харчові продукти, вилучали їх на свою користь. Незрідка вони попереджали, що в разі підтримки заходів радянської влади застосують терористичні засоби впливу. Часто ці погрози втілювалися в життя. Об'єктом таких дій були, як правило, представники партійно-радянського активу. У вересні 1944 р. були вбиті заступник голови Шуровецької сільради Лопатинського району М. Михальчевський, секретар сільради с. Дабраничі Перемишлянського району М. Кушнір з дружиною, депутат Баришівської сільради того ж району Анна Шуль, голова сільради с. Новий Янів Яворівського району М. Горовський, 6 активістів у с. Висоцьке Понінковецького району. Повстанці захопили секретаря Золочівського РК КП(б)У А. Хуторного і намагалися захопити секретаря Поморянського райкому партії Гробоного, аби дізнатися від нього про агентуру НКВС. У с. Кам'янк Магерівського району на зборах з приводу хлібозаготівель виступило 10 селян, які висловилися за підтримку цих заходів. Вночі невідомі напали на село і вбили всіх, хто виявив готовність розпочати здачу хліба.

У багатьох районах збройні відділи здійснювали напади на млини, молокозаводи, молочні пункти, знищували обладнання й вилучали продукти. Наприклад: у с. Незнанів Кам'янсько-Бузького району повстанці розгромили молочний пункт, а також забрали заготовлене зерно. У с. Батячі того ж району знищено сепараторний пункт. У с. Миколаїв Сокальського району загін підпільників реквізував з млина 14 ц борошна, а з млина с. Гай Винниківського району – 2 т пшениці, 1,5 т борошна, знявши передавальні паси й відібравши ваги, які були вивезені до лісу. У селах Волиця, Комарове, Зубків, Лучиці, Шарпанці на Сокальщині повстанці встановили своєрідну «продрозкладку», вимагаючи, щоб кожен двір здав по 2 ц борошна, 20 кг сала та інші харчі.

Після районної наради голів та секретарів сільських рад Сокільницького району неподалік від райвиконкому невідомі спалили 18 копиць жита. У с. Закомори Олеського району місцева влада провела сільську сходку, на якій селяни погодилися здати державі хліб упродовж 2–3 днів. Минуло

майже два тижні, а жодне господарство не розпочало хлібозаготівлю через погрози українського підпілля. До села надіслали військовий підрозділ, який наразився на кулеметний і рушничний вогонь. Зав'язався бій, у результаті якого загинуло 7 повстанців разом з командиром сотні, а також згоріло 20 будинків від вогню радянських військ⁹⁸.

Усі можливості протидії заходам радянської влади використовували збройні відділи ОУН та УПА на території Тернопільщини. Лише протягом серпня-жовтня 1944 р. вони 73 рази вступали в сутички з радянськими військами. 29 серпня 1944 р. секретар Тернопільського обкому КП(б)У І. Коломієць інформував М. Хрущова про те, що 19 серпня 1944 р. на шляху у напрямі с. Божиків Підгаєцького району через невеликий ліс просувався батальйон червоноармійців, який раптово, із засідки, був розстріляний з кулеметів та мінометів. Батальйон не встиг розпочати бій, як був оточений: врятувалося лише 11 осіб, крім того, втрачено 4 міномети й 7 станкових кулеметів⁹⁹.

На території Ровенської області, як уже згадувалося, лише від 25 вересня до 25 жовтня 1944 р. повстанці зрізали й вивернули 179 телеграфно-телефонних стовпів, знищили близько 9 тис. м зв'язку¹⁰⁰.

Інколи повстанці діяли не зовсім звично. Так, 13 листопада 1944 року о 20 годині загін підпільників з 50 осіб вчинив напад на райцентр Пробіжа (Тернопільська обл.). Ще вдень, скориставшись велелюдним базаром, повстанці пробралися в центр селища, розчинились у загальній масі і провели ретельну розвідку. Близько 19 год. ще одна група увійшла в населений пункт й оточила приміщення райвідділів НКВС та НКДБ, районного військкомату, помешкання начальника райвідділу НКВС, а також пошкодила лінії зв'язку. «Силовики» встигли зайняти кругову оборону й запобігти захопленню нападниками документів та зброї. В ході сутички радянська сторона втратила вбитими й пораненими 20 осіб. З камери попереднього ув'язнення звільнено 6 бранців, четверо з яких наступного дня вернулися в райцентр. В результаті акції спалено будинки райвідділу НКВС, виконкому районної ради, райвідділу зв'язку, клубу. Втрати нападаючих становили 8 осіб убитими. Показово, що підрозділи 447-го полку внутрішніх військ НКВС у кількості 100 бійців, кинуті на нейтралізацію повстанців, застали останніх у центрі селища, але переслідувати їх не стали, дозволивши їм майже безперешкодно дрібними групами залишити райцентр. Тернопільський обком КП(б)У запропонував командирові 447-го полку та прокуророві військ НКВС Таманову віддати під суд командира групи, що виїжджала до Пробіжної. У відповідь на вилазку органи НКВС і НКДБ арештували 34 родини «бандитів», виселили 9 родин «бандпосібників»¹⁰¹.

Порівняно з Волиню та Галичиною самостійницькі формування виявляли значно меншу активність в інших регіонах південно-західної України. На Буковині спротив радянським силовим структурам до осені 1944 р. чинив Буковинський курінь під командуванням В. Лугового, який уклав угоду зі штабом 7-ої дивізії вермахту¹⁰². Та цей факт викликав протидію

ОУН(Б), провід якої розпочав формування окремого куреня УПА на Буковині. Підрозділи нової бойової одиниці творилися у Вижницькому й Путильському районах під проводом військового референта ОУН(Б) Мирослава Гайдука (Федора) та керівника обласного проводу Артемізії Галицької (Мотрі). Основу особового складу становили бійці Лугового, а також члени вцілілих оунівських боївок (всього їх залишилося 130 осіб). Своє право на контроль над збройними відділами у цьому регіоні бандерівці обстоювали тим, що Чернівецький обласний провід на той час підпорядковувався Коломийському окружному проводові ОУН¹⁰³. Сам Буковинський курінь (200 вояків) в УПА позначався як ВО № 20 «Говерля», яким командував О. Доляк (Кріт). Оскільки А. Галицька і М. Гайдук восени 1944 р. потрапили в полон, окружний провідник Коломийщини Василь Савчак (Сталь) у листопаді 1944 р. реорганізував склад проводу ОУН(Б): провідником обласного проводу став В. Тодорнюк, керівником СБ – Галаган, а новим командиром Буковинського куреня, в якому налічувалося близько 600 стрільців, – Н. Даниляк (Перебийніс)¹⁰⁴.

Зважаючи на обставини та початковий етап формування Буковинського куреня як одиниці УПА, оунівський провід не ставив перед ним, принаймні до листопада, бойових завдань, зосередивши увагу на розв'язанні організаційних питань і агітаційно-пропагандистській роботі¹⁰⁵. Однак уникнути сутичок з радянськими військами не вдалося. 15 жовтня 1944 р. біля с. Розтоків чота УПА зав'язала 5-годинний бій з підрозділом НКВС. В с. Тораках Путильського району чота під командуванням Боярина наприкінці жовтня напала на групу енкаведистів, убивши двох співробітників та здобувши дві підводи. 16 листопада в с. Шурбанці (Садгірський р-н) боївка під керівництвом Корая підпалила сільську раду і колгоспні приміщення¹⁰⁶.

З метою насичення Буковини своїми відділами командування УПА дало розпорядження про організацію рейдів у цей регіон. У листопаді 1944 р. такий рейд здійснив курінь під командуванням П. Хамчука (Бистрого), до якого входили відділи «Орли» та «Сірі вовки» з Бережанського району Тернопільської області. Учасники рейду констатували низький рівень політичної активності населення, оскільки свідомих українців німецько-румунські спецслужби в період окупації винищили¹⁰⁷.

Завдяки зусиллям оунівських емісарів відновились організаційна мережа в Закарпатті. 1 вересня 1944 р. з'явився наказ виконуючого обов'язки командира одного з відділів УПА Грода, в якому, зокрема, зазначалося: оскільки Закарпаття ще не спізнало більшовицьких порядків, місцевий люд може сприймати радянські війська як визволителів. Зміна ставлення до нової влади настане поступово, в міру «загвинчування гайок» і нав'язування нових форм суспільного життя. У зв'язку з цим повстанські загони у своїх діях на Закарпатті мають спиратися на добре поставлену розвідку й детальне ознайомлення з настроями мас, не залучаючи місцевих мешканців у збройні відділи до того часу, поки проясниться ситуація¹⁰⁸. Центральний

провід ОУН(Б) поставив перед своїми уповноваженими Демидом, провідником Самбірського окружного проводу Кубайчуком та членом організації Грінченком завдання вести переговори з угорським командуванням щодо передачі зброї і боєприпасів для УПА, налагодження зв'язку з закордонними центрами ОУН через Закарпаття й Чехословаччину, виявити і залучити до боротьби членів та симпатиків ОУН, які мали б увійти до відроджуваної організації у краї. Грінченко провів кілька зустрічей з колишніми членами Крайового проводу Д. Бандусяком, М. Табором, А. Печорою, О. Беднаром, що дало змогу розпочинати практичне вирішення організаційних питань¹⁰⁹. Вже у листопаді від імені Крайового проводу з'явилися листівки «Українці Закарпаття!», в яких містився заклик до боротьби за суверенну національну державність.

На терени Закарпаття також здійснювалися рейди повстанських загонів. Для прикладу, у середині листопада 1944 р. відділ «Трикутник смерті» роззброїв міліцію в с. Лугах на Рахівщині й на сільському сході провів роз'яснювальну роботу з місцевими мешканцями. На зворотному шляху в Галичину повстанцям довелося відбивати напади енкаведистів¹¹⁰.

Окрім інших обставин, фактором, що ускладнював становище самостійницьких сил, стали переговори між Москвою і Прагою з приводу передачі Закарпаття до складу СРСР. Визнаючи історичну правомірність цього кроку (він об'єктивно сприяв соборизації українських земель у складі єдиного державного утворення), самостійники водночас не могли підтримати політичні рішення Кремля. Тому вони зосередилися на протидії тим москвофільським силам, які вимагали особливого статусу для краю. Зрештою, все вирішилося у звичний для радянської системи «народоправства» спосіб: 25–26 листопада 1944 р. з'їзд народних комітетів у Мукачеві проголосував за входження Закарпаття до УРСР.

Командування УПА-Захід намагалося спрямовувати дії своїх загонів у різних напрямках, в тому числі східному. Згідно з радянськими оперативними даними, взимку 1944–1945 рр. на території Кам'янець-Подільської (нині Хмельницької) області рейдували близько 10 повстанських формувань, які прибули з Тернопільщини, серед них відділи Голуба, Запорожця, Кравченка, Могили, Спартака, Хмари, Хрома. Протягом листопада 1944 – лютого 1945 рр. зафіксовано 79 сутичок цих загонів з військами НКВС, причому під час одного з боїв потрапив у полон організаційний референт проводу ОУН Кам'янець-Подільської області¹¹¹.

Останні місяці 1944 р. спливали під акомпанемент повстанських акцій, кількість яких, незважаючи на несприятливі кліматичні умови, помітно не зменшилася. Як і до того, головні удари спрямовувалися проти органів влади й НКВС. Сотня Іскри (близько 200 бійців) у ніч на 25 листопада наскочила на Солотвинський районний відділ НКВС (Станіславщина), спалила квартиру його начальника, звільнила 22 заарештованих з камери попереднього слідства. Тим часом винищувальний батальйон у кількості

90 осіб бою не прийняв і розбігся. 21 листопада нічний напад на с. Добрівляни здійснила інша сотня УПА, якій вдалося підірвати міст на шляху Калуш – Добрівляни завдовжки 320 м та зрізати телефонні стовпи на лінії зв'язку Калуш – Новиці. В ніч на 9 грудня стався напад на залізничну станцію Снятин, в результаті чого пошкоджено 100 м колії, спалено міст і спиртзавод. Друга спроба атакувати станцію (11 грудня) успіху не мала. 25 грудня вчинено напад на шкіряний завод № 14 у Станіславі.

На Львівщині українське підпілля організувало 15 листопада напад на райцентр Вигода, під час якого було підпалено лісопильний завод, приміщення призовного пункту та 5 будинків місцевих жителів. Переодягнувшись у форму НКВС, 180 повстанців оточили с. Білий Камінь Олеського району нібито для проведення державних хлібозаготівель, а потім захопили 18 бійців винищувального загону й розстріляли їх. Крім того, були вбиті другий секретар райкому ЛКСМУ, зав. райвно, дільничний, уповноважений і співробітники райвідділу НКВС, а також 7 бійців Червоної армії, полонені голова і секретар сільради, захоплено зброю й підірване авто, яким приїхали червоноармійці.

15 листопада в с. Кримнош Заболотівського району Волинської області загін стрільців атакував групу працівників райвійськкомату, в результаті чого було вбито начальника 2-ої частини цього військкомату, кількох лейтенантів, червоноармійців та бійців винищувального загону, захоплено багатьох членів цієї групи (пізніше їх випустили).

23 листопада невідома боївка в с. Гарбузове Золочівського району (Тернопільщина) забрала з собою інструктора райкому КП(б)У А. Пилипенка¹¹².

У ніч на 17 грудня 1944 р. відбулася ретельно спланована операція, до якої залучено сотню «Сіроманці» (командир – «Косач») і курінний почет – всього 281 вояк. Об'єктом акції став райцентр Стрінська Нова Дрогобицької області. Залишивши заставу з 45 бійців при вході в містечко, сотня командира «Максима» влаштувала засідку на шляху з боку Бірки на той випадок, коли на допомогу оточеним було б надіслано війська НКВС. Втративши в бою 5 вояків і 8 поранених, повстанці вбили 35 військовослужбовців, у тому числі начальника районного відділу НКДБ, випустили з місцевої в'язниці 40 в'язнів, захопили харчові продукти. Без втрат пройшла атака чоти з сотні «Гайдамаки» під командуванням Ясьміна на райцентр Більшівці (Станіславщина), внаслідок яких радянська сторона втратила 6 вбитими і 4 пораненими¹¹³.

Досвід та уроки боротьби проти радянзації краю було ґрунтовно проаналізовано в наказі № 9/44 крайової команди УПА-Захід від 25 листопада 1944 р. Командування й військовий штаб звертали увагу на істотні вади в організації і тактиці спротиву заходам радянської влади. Зазначаючи, що відділи УПА не виконали у повному обсязі тих завдань, які ставилися перед ними Організацією, не використали наявних можливостей для ударів по ворогу, автори документа наголошували на тому, що повстанці не могли забезпечити надійної оборони запілля, захисту місцевого цивільного насе-

лення, а турбуються насамперед про власну безпеку. У наказі відверто констатуються факти дезертирства з відділів УПА, слабка підготовка командного складу. Щодо тактичних питань критично зауважувалося, що більшовикам вдалося нав'язати самостійницьким силам «регулярно-військові форми боротьби», зустрічні, затяжні бої, які спричиняють значні жертви й не дають відчутних результатів.

У звітах збройних підрозділів не було вказівок на випадки, коли б відділи УПА не допускали облав і арештів, попереджували напади та репресії проти цивільного населення, роззброїли й розігнали польську поліцію тощо. Подібна тактична лінія, як наголошувалось у документі, переконувала в тому, що: «а) відділи УПА не поєднують свої дії з політико-пропагандистською роботою; б) відділи УПА не ведуть повстанських акцій і не скеровують ударів по слабких місцях ворога, а оборонно-гуртовою чоловою формою самі свої слабкі місця під удари наставляють». У зв'язку з викладеним вище міркуванням крайова команда УПА сформулювала наступні завдання: змінити регулярно-військові засоби боротьби на партизансько-диверсійні, скеровуючи їх проти осередків влади та їхнього керівництва; ширше вдатися до зачіпних акцій, засідок, раптових атак, дій під виглядом противника (переодягаючись у радянську військову форму тощо), доповнювати військові дії повсякденними політико-пропагандистськими зусиллями¹¹⁴.

Особлива увага зверталася на необхідність підготовки фахових військових кадрів. До речі, в наказі повідомлялося про закінчення 22 жовтня навчання другої групи військової школи «Оленів» і наводився розподіл випускників 1-ої та 2-ої сотень.

З метою вдосконалення керівництва й управління збройними силами відбувалася реорганізація частин УПА та закріплення за ними певних зон за умови тісного зв'язку з тереновими провідниками ОУН. Встановлювалося підпорядкування тактичних відтинків УПА: ВО № 5 «Маківка», ВО № 7 «Сучава», ВО № 8 «Стібна» підлягали ВО № 4 Говерля, ВО «Сян» – ВО № 2 «Буг».

У додатку до наказу характеризувалися антиповстанські засоби радянських партизанів та енкаведистів – влаштування засідок (в тому числі на деревах), облав, перехоплень, засилань до лав УПА агентів, диверсантів, провокаторів, активна розвідка й збирання оперативної інформації тощо. Для нейтралізації цих дій пропонувалося концентрувати, а не розпоршувати сили, вчасно маневрувати, завдавати ударів у русі та по найслабших ділянках противника, вдосконалювати розвідку, вміло долати застави й виходити з оточення. З метою глибшого ознайомлення зі світовим досвідом організації партизанських дій подавався перелік відповідної літератури і, зокрема, «Спогади з визвольних дій», «Партизани» Гордієнка, «Тактика малих відділів» полковника Лорене, «Супутник партизана» радянського полковника Колодзінського, радянська ж «Пам'ятка партизана», німецькі видання «Мала війна», «Боротьба регулярної армії з партизанами», польська «Інструкція боротьби: партизани», статті в «Сурмі» та ін.

Відзначаючи глибину аналізу стану й тактики збройної боротьби на західноукраїнських землях, А. Кентій дійшов висновку, що «рішення про перехід відділів УПА-Захід від т. зв. «регулярно-військових форм» бойових дій до повстансько-партизанської тактики красномовно говорило про крах надій керівних кіл визвольного руху на перетворення УПА в регулярне військо. Офіційно це буде визнано пізніше, але прогаяння в цьому важливому питанні мало негативні наслідки для УПА»¹¹⁵.

Серед перших перетнули лінію фронту й потрапили до радянського тилу відділи УПА-Південь та УПА-Схід, зона діяльності яких окреслювалася північними районами Тернопільщини, південною частиною Ровенської, Вінницькою, Кам'янець-Подільською, Житомирською та Київською областями.

На осінь 1944 р. до складу з'єднання груп «22» УПА-Південь входили Лубенський (командир Чернець), Кременецький (командир Докс), Здолбунівський, Кам'янець-Подільський (командир Бистрий), Вінницький курені (командир Панько)¹¹⁶.

Як і формування УПА-Північ, загони УПА-Південь широко практикували рейди на схід, однак восени 1944 р. їхнє проведення супроводжувалося дедалі більшими труднощами й значними втратами. Проілюструвати це можна на прикладі рейду відділу під командуванням Володька, який, згідно з наказами командирів Ясеня і Вира, спільно з відділом курінного Панька вирушили до Трибуховецького лісу в Літинському районі Вінниччини. Рейд тривав від 29 липня до 15 листопада, але через спалах тифу серед особового складу підпільники обмежилися агітаційно-пропагандистською роботою і самозабезпеченням. У жовтні вирішено було вертатися в район попередньої дислокації. Але в середині листопада, вже на території Тернопільщини (поблизу с. Грибова Лановецького району) загін НКВС (близько 300 осіб) нав'язав бій, у результаті якого повстанці зазнали втрат (загинули 20 бійців і три розвідниці, командир Панько) й відділи були розпорошені.

У північних районах Житомирської та Київської областей успішно оперували відділи УПА-Схід, де вони протидіяли відновленню колгоспної системи. 25 грудня повстанський загін (близько 200 стрільців) захопив село Хотчине Олевського району на Житомирщині. Наступного дня вже інший загін оволодів селом Кам'янка. Збройні формування УПА-Схід атакували й районні центри, засвідчуючи свою боєздатність і прагнення вести жорстоку боротьбу за вплив, зокрема в лісистій місцевості¹¹⁷.

Одним з наслідків діяльності УПА-Південь та УПА-Схід стало те, що на Уманщині і в районі Холодного Яру (сучасна Черкащина) залишилися боївки, які вели боротьбу ще й восени 1944 р. Втім, автори звіту про військову роботу ОУН(СД) на СУЗ зазначали, що це був початковий, підготовчий етап, протягом якого вона ще не змогла набути «своєрідного характеру». Кількість вояків у цих боївках-відділах не перевищувала сотні¹¹⁸.

Звичайно, самостійницькі формування не могли діяти без належного матеріального забезпечення. Проблему постачання харчів та фуражу вдава-

лося вирішити за рахунок місцевих сільськогосподарських ресурсів, реквізицій, збирання своєї «продрозкладки» господарськими органами ОУН і УПА у підконтрольних населених пунктах, хоча примусовий характер цих заходів селяни сприймали без особливого ентузіазму (адже тим самим займалися й радянські заготівельні структури). Складніше було зі зброєю, боєприпасами, військовим спорядженням. Під час відходу німецьких та угорських військ керівникам ОУН і командирам відділів УПА вдавалося домовлятися про нейтралітет в обмін на зброю. Усвідомлюючи, що наявність збройних формувань у радянському тилу й поблизу лінії фронту ускладнить Червоній армії організацію наступальних операцій, командування вермахту та його союзників охоче йшло на такі кроки.

Та коли лінія фронту відсувалася на захід, поповнення боєприпасами і зброєю ускладнилося. Атакувати армійські склади й ешелони через їхню посилену охорону повстанці не могли, а в райвідділах НКВС та НКДБ, на які вони часто нападали, зброї і патронів було небагато. Не вирішували проблему й трофеї, здобуті в боях з військами НКВС, винищувальними батальйонами, армійськими підрозділами. Тому командування самостійницькими формуваннями продовжувало контактувати з німцями. УПА отримувала матеріальну компенсацію за передані командуванню вермахту розвіддані, сприяння німецьким диверсійним і розвідувальним групам, а також німецьким оточенням. Були налагоджені повітряні мости, якими літаки «Люфтваффе» перекидали українським повстанцям військове спорядження і зброю. Одним з місць, куди за сигналом ракет наприкінці 1944 р. скидалися вантажі з-за лінії фронту, став Поморянський район Львівської області¹¹⁹. Упівці приймали вантажі також у лісах поблизу сіл Серники, Романів, Любешка Бібрського району (Львівщина). А неподалік с. Мала Вишенька на Станіславщині навіть було обладнано невелике летовище, на яке сідали авіатранспорти з Німеччини¹²⁰.

Відповідно до домовленості з керівництвом ОУН, абвер засилав у терени, де дислокувалися відділи УПА, фахово підготовлених диверсантів та розвідників. Один з них, М.Солонько, десантований на парашуті в район Перемішля, навчався у диверсійній школі в Зоттендорфі, а розвідник В.Івасюк після закінчення курсів у Нюрнберзі був закинтий у Сколівський район Львівщини¹²¹.

Німці створили спеціальну команду абвера (нею керував капітан Вітцель – «Кірн»), яка підтримувала контакти з українським національно-визвольним рухом. У грудні 1944 р. в її розташування прибув посланець ЦП ОУН(Б) І.Гриньох (Орлов), якому було доручено скоординувати дії українського підпілля й німецької сторони. Для детального з'ясування можливостей подальшої співпраці 27 грудня з Кракова в розташування Головного командування УПА літаком перекинута спеціальна група у складі Вітцеля, Ю.Лопатинського – колишнього ад'ютанта Р.Шухевича у «Нахтігалі», Д.Чижевського з інструкціями від С.Бандери і радиста Скоробагатого. Під час

зустрічі з командувачем УПА Р. Шухевичем йому передали 5 млн крб., які призначалися для фінансування антирадянської боротьби ОУН і УПА. Отримавши гроші, він досить песимістично оцінив перспективи співпраці з Німеччиною, яка програвала війну. Р. Шухевича більше цікавили можливості контактів з Англією і США, у яких вбачалися потенційні союзники в боротьбі з комуністичним режимом. Після завершення консультацій всі українці – члени спеціальної групи, залишилися в розташуванні УПА, а Вітцель відбув до Райху¹²².

У 1944 р. продовжувалося протистояння українських та польських радикальних сил, спричинене прагненням ствердити свою зверхність у місцях спільного проживання. Наближення війни до завершення гостро ставило й проблему державної приналежності територій, на яких мешкало змішане польсько-українське населення. Прагнучи витіснити поляків з територій, що вважалися українськими, ОУН і УПА продовжували застосовувати всі наявні засоби для досягнення своєї мети. Прикладом того, у який спосіб це робилося, слугує наказ-звернення групи українських повстанців до польських мешканців с. Чайковичі Дрогобицької області від 10 серпня 1944 р. Польським сім'ям відводилося 10 днів на те, аби залишити українські землі. В разі невиконання наказу їм загрожувала смерть, а майно мало бути знищене (док. № 73).

Натомість радянське керівництво «доливало масла у вогонь». Так, начальник УШПР Т. Строкач 28 серпня 1944 р. наказав командирі одного з партизанських загонів Куницькому «боездатних поляків організувати на боротьбу з бандерівцями», а їхні родини переховувати у безпечних місцях.

Водночас республіканське керівництво вживало заходів для того, аби прискорити трансфер польського населення на історичну батьківщину (док. № 134).

Підсумовуючи досвід боротьби протягом 1944 р., головнокомандувач УПА Р.Шухевич у зверненні «Командири і бійці УПА!» (1 січня 1945 р.) зазначав, що УПА витримала випробування життям. В цілому успішний перехід німецько-радянського фронту переконав песимістів і недругів у тому, що УПА є самодостатньою силою, з якою змушене рахуватися радянське керівництво. Загартувавшись у сутичках з противником, повстанська армія «навіть чисельно і матеріально зросла», що давало підстави сподіватися на перемогу в боротьбі, тепер вже на єдиному, антибільшовицькому фронті. Р. Шухевич висловив сподівання на моральну стійкість, силу духу вояків та командирів, їхню волю та рішучість воювати до кінця.

Всього ж упродовж 1944 р. самостійницькі збройні формування здійснили 2 903 акції, завдавши противникові значних втрат¹²³. Своїми диверсіями на комунікаціях і терористичними діями вони намагалися зупинити радянізацію краю. Однак це було важко зробити – надто вже неспівмірними були сили конфліктуєчих сторін.

Радянське керівництво досить детально було обізнане з планами керівників і мільниківської і бандерівської ОУН. Та, незважаючи на це, у Кремлі не уявляли справжніх масштабів національно-визвольного руху й боєздатності УПА; сподівалися знешкодити «сепаратизм» силами партизанських з'єднань, винищувальних батальйонів і районних відділів НКВС та НКДБ. З'ясувавши реальний розмах антирадянської боротьби в західноукраїнському регіоні, Сталін вдався до застосування внутрішніх військ НКВС. До осені 1944 р. у західних областях республіки було зосереджено такі сили: у Волинській області – стрілецька дивізія НКВС, три полки та одна бригада, всього 5 285 військовослужбовців; у Ровенській – стрілецька дивізія та чотири бригади, всього 8 754 військовослужбовців; у Львівській – чотири бригади та кавалерійський полк, всього 6 525 осіб; в Тернопільській – три бригади чисельністю 3 057 осіб; Станіславській – одна бригада – в 1 328 осіб; Чернівецькій – дві бригади чисельністю 1 355 осіб. Загалом у краї дислокувалося 26 304 військовослужбовці зі штатним озброєнням, спорядженням і технікою. Крім того, «з закінченням оперативного відрядження» з Північного Кавказу планувалося перекинути в Західну Україну 19-у стрілецьку бригаду (2 278 осіб) і 21-у стрілецьку бригаду (2 958 осіб). На підсилення стрілецьких з'єднань надійшли панцерні частини: танковий батальйон 2-ої стрілецької дивізії (163 особи, 22 танки), 5 бронепоездів (№ 46 – у Ровно, № 73 – у Кам'янку Струмилову, № 26 – у Станіслав, № 42 – у Львів та № 45 – у Тернопіль). Екіпажі бронепоездів, два з яких прибули з Забайкалля й Баку, налічували 7 700 осіб¹²⁴.

Весняно-літній період показав, що цих сил замало для того, щоб подолати національно-визвольний рух. Тому з центральних і східних районів країни надходили додаткові військові контингенти. Згідно з довідкою штабу ВВ НКВС Українського округу, до Львова прибули 42-й прикордонний полк з Туркменістану та 27-ий прикордонний полк з Молдавії¹²⁵.

З метою поліпшення керівництва роботою обласних управлінь НКВС відділ боротьби з бандитизмом (ВББ) реорганізувався у відповідне управління. До речі, І. Білас в одній зі своїх праць зазначає, що Головне управління боротьби з бандитизмом (ГУББ) НКВС СРСР було створене за наказом НКВС СРСР від 1 грудня 1944 р. До того часу ці функції виконували відділи боротьби з бандитизмом у системі Головного управління міліції НКВС СРСР (1941 р.) і самостійний відділ НКВС по боротьбі з бандитизмом (1941–1944 рр.). На периферії діяли відповідні управління й відділи НКВС–УНКВС. Основними функціями Головного управління боротьби з бандитизмом спеціальне положення визначало такі: 1) подання керівних вказівок апаратом НКВС–УНКВС стосовно боротьби з бандитизмом, систематичний контроль за їхньою роботою, інспектування та надання їм практичної допомоги; 2) безпосередня організація й здійснення агентурно-оперативних і слідчих заходів щодо розробки та ліквідації найбільших бандитських формувань;

3) планування і контроль за проведенням великих чекістсько-військових операцій з ліквідації учасників банд; 4) організація винищувальних батальйонів, їхнє навчання, матеріальне забезпечення й оперативне використання; 5) організація спеціального радіозв'язку та підготовка фахівців радіозв'язку¹²⁶. Хоча в наказі не згадується національно-визвольний рух в Україні, не виникає жодного сумніву, що створення ГУББ мало на меті придушення саме «українського сепаратизму».

9 жовтня 1944 р. наркоми внутрішніх справ і державної безпеки СРСР Л. Берія і В. Меркулов підписали спеціальний наказ «Про заходи боротьби з оунівським підпіллям та ліквідацію збройних банд ОУН у західних областях УРСР». Викладемо його зміст детально. Загальне керівництво агентурно-оперативною роботою, спрямованою на знешкодження самостійницького руху на території Львівської, Станіславської, Дрогобицької і Чернівецької областей, покладалося на наркома внутрішніх справ УРСР Рясного, наркома державної безпеки УРСР Савченка й начальника прикордонних військ НКВС Українського округу генерал-майора Бурмака, а в Ровенській, Волинській і Тернопільській областях – на заступника наркома внутрішніх справ УРСР генерал-лейтенанта Строкача, заступника наркома державної безпеки УРСР Єсипенка й начальника ВВ НКВС Українського округу генерал-майора Марченкова.

Визначені для боротьби з українським підпіллям війська НКВС дислокувалися в областях так: у Львівській – 17-а стрілецька бригада, три батальйони 25-ї стрілецької бригади, 18-й кавалерійський полк, 118-й окремий стрілецький батальйон 18-ї стрілецької бригади, 66-й і 219-й окремі стрілецькі батальйони 24-ї стрілецької бригади ВВ НКВС; у Станіславській – 19-а стрілецька бригада ВВ НКВС; у Дрогобицькій – 210-й окремий стрілецький батальйон 17-ї стрілецької бригади ВВ НКВС; у Чернівецькій – 192-й окремий стрілецький батальйон 19-ї бригади, 237-й та 240-й окремі стрілецькі батальйони 23-ї бригади ВВ НКВС; у Ровенській – 16-а й 20-а стрілецькі бригади, 226-й окремий стрілецький батальйон 21-ї стрілецької бригади і три батальйони 24-ї стрілецької бригади ВВ НКВС; у Волинській – 9-а стрілецька дивізія (у складі трьох полків) та 189-й окремий стрілецький батальйон 18-ї стрілецької бригади ВВ НКВС; у Тернопільській – три батальйони 21-ї стрілецької бригади, два батальйони 25-ї стрілецької бригади, 174-й і 193-й окремі батальйони 19-ї стрілецької бригади ВВ НКВС. У разі необхідності В. Рясний мав право передислокувати ці війська. Для підсилення цього контингенту заступник наркома внутрішніх справ СРСР генерал-полковник Аполлонов зобов'язувався направити в розпорядження Рясного два стрілецькі полки та один стрілецький батальйон.

Відразу за отриманням наказу Рясний, Строкач, Савченко і Єсипенко повинні були негайно вжити комплексних заходів:

а) переглянути наявні в НКВС–НКДБ агентурні розробки та слідчі справи оунівців, забезпечити у стислі терміни виявлення й ліквідацію антирадянських організацій;

б) головну увагу у повсякденній агентурно-оперативній роботі пропонувалося звернути на «вилучення та ліквідацію главарів бандгруп, обласних надрайонних і районних провідників ОУН», розгром бойових груп та СБ ОУН, а також виявлення ліній зв'язку, конспіративних квартир, явочних пунктів обласних провідників ОУН з метою встановлення місцеперебування центрального проводу, впровадження до його складу агентури й наступної ліквідації;

в) забезпечити виявлення та ліквідацію оунівських складів зброї, боеприпасів, продовольства, обмундирування і техніки (друкарні, друкарські машинки та інші розмножувальні апарати);

г) домогтися, щоб чекістсько-військові операції проти «оунівських банд» забезпечувалися необхідною попередньою агентурною роботою щодо виявлення їхнього місцеперебування, кількості командного складу, озброєння, інформації про можливі шляхи відступу. Чекістсько-військові операції рекомендувалося проводити після завчасного оточення районів базування, організації заслонів та засідок на можливих напрямках їхнього відступу з тим, щоб кожен збройний загін було оточено, позбавлено можливості перебазуватися в сусідні райони й ліквідовано. Плани знищення «бандформувань» пропонувалося розробляти й реалізовувати послідовно: після «очищення» однієї групи районів від банд забезпечувати їх ліквідацію в сусідніх районах, «уражених» бандитизмом, не допускати при цьому проникнення бандитських груп «в очищені райони». З цією метою у відповідних населених пунктах, на можливих шляхах пересування збройних відділів та в місцях їхнього колишнього базування треба було мати боездатні гарнізони, засідки, заслони;

д) посилити репресивні заходи до родин активних учасників оунівських організацій і банд – як арештованих та загиблих, так і тих, хто перебував на нелегальному становищі. Виселення цих контингентів населення здійснювати відповідно до директиви НКВС СРСР № 122 від 31 березня 1944р.;

е) осіб, які ухиляються від мобілізації до Червоної армії, після затримання направляти у спецтабори НКВС;

є) поряд з агентурно-інформаторською роботою широко практикувати залучення місцевого населення, створивши для цього при дільничних уповноважених міліції збройні групи сприяння, залучати до них «чесних членів родин військовослужбовців Червоної армії, місцевий партійно-радянський актив, осіб, які постраждали від оунівських банд»;

ж) про всі недоліки в роботі місцевих партійних, радянських і господарських організацій, що виявлялися в ході переслідування націоналістичного підпілля на території західних областей України, вчасно інформувати ЦК КП(б)У та Раднарком УРСР.

Задля підвищення ефективності роботи силових структур відділення НКВС та НКДБ реорганізувалися у районні відділи, тимчасово збільшувалися їхні штати. У складі райвідділів НКВС західноукраїнських областей

передбачалося створення «відділень боротьби з бандитизмом» чисельністю 3–5 осіб, укомплектованих зі співробітників, які мали відповідний досвід. Для надання допомоги в поліпшенні агентурно-оперативної роботи УНКВС–УНКДБ відділи кадрів цих наркоматів повинні були відрядити у західні регіони по 250 досвідчених оперативних працівників та по 50 начальників райвідділів, які мали замінити тих, хто не відповідав своєму призначенню. Оперативне здійснення кадрових ротацій на місцях покладалося на заступника начальника відділу кадрів НКВС СРСР, який мав прибути в західні області України.

Щоб поліпшити стан слідства у справах арештованих учасників самостійницького руху, при обох наркоматах створювалися слідчі групи по 25 осіб кожна, підібраних союзними відомствами. Аби уникнути затягування розгляду завершених справ арештованих оунівців та упівців, переданих до військових трибуналів, їх брали під спеціальний нагляд. Деякі вироки щодо керівників ОУН та командирів УПА пропонувалося оголошувати серед населення районів, у яких вони діяли.

Для підвищення маневреності й оперативності військ НКВС, задіяних у боротьбі з українським підпіллям, протягом жовтня-листопада 1944 р. Управління військового постачання НКВС СРСР мало направити в Західну Україну 200 вантажних автомобілів і забезпечити регулярне постачання цих військ озброєнням, боєприпасами, продовольчо-речовим довольством і пальним.

Щоп'ять днів В. Рясний повинен був звітувати перед НКВС СРСР та М. Хрущовим про хід боротьби з оунівським підпіллям, а з особливо важливих справ інформувати позачерговими повідомленнями. Відповідно й начальники УНКВС західноукраїнських областей зобов'язувалися систематично інформувати перших секретарів відповідних обкомів КП(б)У про вжиті заходи.

Заступникові наркома внутрішніх справ СРСР Круглову наказали виїхати в західноукраїнський регіон, перевірити розстановку сил, організацію роботи згідно з даним наказом і надати необхідну допомогу в разі потреби¹²⁷.

Наказ від 9 жовтня 1944 р. свідчить про те, наскільки серйозно у Москві оцінювали ситуацію, що склалася. На придушення національно-визвольного руху кидалися кращі сили й кадри, техніка, озброєння. Відразу за цим почалися широкомасштабні операції, спрямовані на місця дислокації збройних українських формувань. До участі в них широко залучалися також радянські партизанські з'єднання. 21 лютого 1944 р. М. Хрущов повідомив партизанським ватажкам О. Федорову й В. Дружиніну про рішення ЦК КП(б)У від 16 лютого 1944 р. про передачу 3000 партизанів у розпорядження республіканського НКВС для укомплектування органів міліції (док. № 11). 17 серпня 1944 р. М. Хрущов надіслав у партизанську дивізію ім. С. Ковпака П. Вершигорі шифротелеграму, в якій констатувалося, що з'єднання повністю виконало бойові завдання в боротьбі з гітлерівськими загарбниками. Далі зазначалося, що ЦК КП(б)У вирішив використати диві-

зію під керівництвом наркомату внутрішніх справ для «ліквідації німецько-українських націоналістичних банд»¹²⁸. 18 серпня Т. Строкач (він залишався на посаді начальника Українського штабу партизанського руху) надіслав командирові партизанського загону Яковлеву шифротелеграму такого змісту: «Повідомте, де Ви знаходитесь. Загін не розформуйте, отримайте завдання з боротьби з бандами націоналістів» (док. № 79).

20 вересня 1944 р. В. Рясний надіслав на ім'я секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченка листа, в якому пояснювалася необхідність розформування партизанської дивізії ім. С.Ковпака та використання її особового складу для боротьби з самостійницьким рухом. В результаті з'явилася постанова ЦК КП(б)У «Про партизанську дивізію імені двічі Героя Радянського Союзу генерал-майора Ковпака», в якій, зокрема, зазначалося: «1. Дивізію ім. двічі Героя Радянського Союзу Ковпака розформувати, весь особовий склад передати для комплектування органів НКВС у західних областях України і створення дрібних загонів для продовження боротьби з бандитами. 2. Майно та кінний склад дивізії, згідно з постановою ЦК КП(б)У від 18.08. 1944 за № 44/17-оп, використати в органах НКВС»¹²⁹.

Партизанські ватажки мали зміцнити кадровий потенціал радянських спецслужб. Деякі з них (М.Наумов, О.Сабуров та ін.) призначалися начальниками УНКВС у західних областях республіки. Значна частина партизанів увійшла до формувань, що вели боротьбу проти повстанців. У звіті начальника штабу I Української дивізії ім. С.Ковпака В. Войцеховича від 9 жовтня 1944 р. вказано, що її загальна чисельність на цей час становила 1 635 осіб, з них 11 старших і 136 середніх офіцерів, 589 кіннотників, 161 кінний розвідник. Протягом вересня вони вбили 981 повстанця і полонили 262 «бандпосібників», у жовтні захопили живими ще 66 осіб, а також 7 кулеметів, 15 автоматів, 70 гвинтівок. Однак прочісування Смодівського лісу виявилось невдалим. Під час 7-денної операції у Хриницькому лісі (Демидівський р-н) у жовтні 1944 р. кавалерійський полк цієї ж дивізії знищив дев'ять повстанців, полонив двох з них та одну зв'язкову, «вилучив» з навколишніх сіл цього району й відправив до штабу дивізії 18 осіб, у Демидівський РВ НКВС – 12 осіб. Крім того, «за допомогою полку виконано план держпоставок» – 839 ц хліба. Всього ж ковпаківці від 1 жовтня до 5 листопада 1944 р. вбили 128 повстанців, 423 полонили і захопили 231 «бандпосібника», взяли військові трофеї й велику кількість продуктів харчування¹³⁰. Така багатофункціональність партизанського з'єднання сприяла радянзації краю (док. № 108, 113, 115, 116).

Значна частина радянських партизанів увійшла до спецгруп, що діяли під виглядом боївок СБ чи загонів УПА. Спецгрупа «Орел», створена УНКВС по Ровенській області у травні 1944 р. з колишніх партизанів (35 осіб), діяла від травня 1944 р. до 1 квітня 1945 р. За цей період вони знищили 526 повстанців і затримали 140 осіб. Командував спецгрупою уродженець Горьковської області 23-річний Б.Коряков, який закінчив

військово-інженерне училище в Чернігові. Спецгрупу Бистрого, що діяла під виглядом контрольного відділу СБ й мала у своєму складі 60 осіб, очолював Соколов. Його дії з боротьби з українським підпіллям керівники НКВС і Тернопільського обкому КП(б)У пропонували відзначити Золотою зіркою Героя Радянського Союзу¹³¹.

Та все ж головною силою, на яку покладалася ліквідація ОУН та УПА, залишалися ВВ НКВС. На території Галицького, Богородчанського, Войнилівського, Жовтневого, Рогатинського, Рожнятівського районів Станіславщини операцію проти націоналістичних збройних формувань 20 серпня 1944 р. розпочали прикордонні війська НКВС. 29 серпня до них приєдналася бригада ВВ НКВС. Спільними зусиллями до середини вересня вони вбили 2 041, поранили 93 і полонили 1153 учасників самостійницького руху, захопили 4 гармати, 4 міномети, 22 станкових і 99 ручних кулеметів, 966 рушниць, 107 автоматів, 33 ПТР, 5 681 ручних гранат, 370 снарядів, 1 772 міни, 176 554 набоїв, 11 радіостанцій, 23 телефонних апарати, 1 друкарню, 3 друкарські машинки, 11 складів (ще 15 складів знищено). Втрати радянської сторони становили 39 вбитими і 29 пораненими¹³².

13–16 вересня 1944 р. силами цих військ та оперативним складом УНКВС по Станіславській області проведено операцію з прочісування лісового масиву й урочища Чорний Ліс. Вже першого дня на ТВ «Чорний Ліс» загинув курінний Гамалія та більшість керівних кадрів крайової СБ. Проте за допомогою маневрування повстанці зуміли уникнути оточення і навіть завдати удару в тил наступаючим підрозділам ВВ НКВС¹³³. Загальні втрати 11 сотень УПА, які дислокувалися в цьому районі, становили 307 убитими й 235 полоненими. Радянські війська захопили військові трофеї, 9 складів, а 12 – знищили¹³⁴.

Ще результативнішою була операція на ТВ «Журавлі» (Болехівський район), у результаті якої виявлено й знищено кілька підпільних шпиталів, а в середині жовтня внаслідок зради інструктора-осетинця «Кацо» – командний склад Першої старшинської школи УПА¹³⁵.

Аналізуючи ситуацію на Станіславщині, секретар обкому КП(б)У М. Слонь у доповідній на ім'я Д. Коротченка зазначав, що удари по націоналістичних формуваннях спричинили важкі втрати і занепадницькі настрої, про що свідчили виявлені у вбитих керівників ОУН листи. Водночас обласний партійний керівник визнавав, що сила спротиву й активність «бандитських груп» ще не придушена. Навіть у тих районах, де проводилися операції, актив і після них не міг виїжджати в села для організаційної роботи. Щоразу після каральних акцій повстанці завдавали удару у відповідь. М. Слонь наводив такий факт: 19 вересня органи НКВС–НКДБ репресували частину родин активних бандитів у Лисецькому районі, а наступного дня лісовики повісили двох голів сільрад і вирізали їхні родини. Взагалі голови сільських рад, як єдина опора більшовиків на селі, перетворилися на основні мішені підпілля. Так, у трьох селах Тлумацького району кількаразово призначалися голови сільрад, але вони або гинули, або пропадали безвісти.

У документі констатується низка недоліків, що перешкоджали більш успішній боротьбі проти ОУН та УПА: а) неузгодженість дій воєнного командування й начальників органів НКВС і НКДБ, що давала можливість повстанським відділам змінювати місце дислокації й поновлювати активність в іншому місці; б) відсутність єдиного централізованого управління діями військ та органів, у результаті чого дані розвідки не завжди узагальнювалися, а тактичні зусилля базувалися на погодженні, а не на єдиному наказі; в) погано поставлена бойова, особливо чекістська, розвідка; г) внаслідок обмеженої рухливості оперативних груп військ запізно надавалася допомога тим підрозділам, які зазнавали нападу, та ускладнювалося переслідування відступаючого противника; д) через «недисциплінованість і м'якотілість» командного складу НКВС й НКДБ в ході зіткнень «багато беруть в полон, а не знищують» (!). Під час сутичок у селах «замість застосування жорстокості обходять таку необхідність».

Мали місце випадки втечі арештованих та їхніх родин. Так, у Жовтневому районі під час нападу повстанців на районний центр з 33 «винищувачів» 32 пішли з «бандами», випустивши арештованих. В ніч з 19 на 20 вересня співробітники УНКДБ вивели з в'язниці 14 засуджених до вищої міри покарання (ВМП) і посадили їх в автомобіль. На шляху до місця виконання вироку бранці розв'язали один одному руки, напали на конвоїрів і 9 з них вдалося втекти. У паніці конвой поранив заступника прокурора Сидорова.

М.Слонь вважав за необхідне створити єдиний штаб для боротьби з «бандитизмом» на чолі з командувачем Прикарпатського прикордонного округу генерал-майором Демишиним, підпорядкувавши йому діючі в області війська охорони тилу фронту, внутрішні війська НКВС, прикордонні війська, обласні й районні апарати НКВС і НКДБ. В області на місцях пропонувалося створити сектори, підпорядковані цьому командуванню. На думку автора доповідної записки, реалізація означених пропозицій допомогла б переламати ситуацію на користь радянської влади¹³⁶.

15 грудня датована ще одна така доповідна. У ній М.Слонь повідомляв Д. Коротченкові про засідання бюро Станіславського обкому партії від 2 листопада 1944 р. за участю Голови Президії Верховної Ради УРСР М. Гречухи, на якому обговорювалися питання про засоби боротьби з націоналістичним підпіллям. Рекомендації учасників зібрання мали загальний характер:

1.Перейти до рішучого наступу на бандитські угруповання, взяти ініціативу до своїх рук;

Завдати ударів по основних вогнищах їх зосередження й формування;

3. Посилити агентурну та військову розвідку, збільшити мережу агентури; Посилити репресії щодо сімей бандитів та їхніх посібників.

Звітуючи про вжиті раніше заходи, М. Слонь навів такі цифри: протягом листопада вбито 2 063 і взято в полон 1 727 «бандитів», зруйновано 15 «таборів», захоплено значні воєнні трофеї. Втрати радянських військ становили 73 вбитими й 77 пораненими, ще 4 пропали безвісти.

Обласний парткерівник зазначив, що похолодання внесло корективи в тактичні прийоми й організаційну структуру самостійницьких формувань: вони були змушені вийти з лісів і дислокуватися у селах, щоб полегшити розв'язання проблеми постачання, посилити вплив на місцеве населення й ускладнити доступ у сільську місцевість представників радянської адміністрації, 3 метою керівництва цими куцями (3–5 сіл) були ліквідовані підрайони, а керівництво підрайонів перекинуте на кушову ділянку. Зміна тактичних засад виявилася у тому, що повстанські загони, передбачаючи зіткнення з військами, уникали бою, розсосереджувалися на дрібні групи і зводили нанівець тривалі підготовчі зусилля радянського командування. Враховуючи це, обласне керівництво вирішило:

а) дислокувати війська по районах в кількості не менше роти в кожному з тим, щоб об'єднати їх з винищувальним загonom і райпартактивом, дозволити їм самостійно вести операцію у межах району; передбачалося мати 2–3 маневрені групи для боротьби з численними загонами;

б) посилити формування винищувальних загонів, їхнє виховання й озброєння, включити їх в активну боротьбу з оунівцями;

в) збільшити мережу агентури;

г) посилити репресії проти родин учасників підпілля та їхніх посібників;

д) вести більш інтенсивну боротьбу з неорганізованістю, недисциплінованістю і проявами боягузтва з боку деяких підрозділів та працівників районних НКВС і НКДБ.

Однак М.Слонь бідкався, що для здійснення всіх цих заходів бракує військ, зброї, боєприпасів та рухомого складу. 10 грудня у Станіслав прибув В. Рясний, який пообіцяв допомогти зброєю, боєприпасами та додатковими військовими контингентами. Щоб «закрити» південну частину області, нарком наказав передислокувати туди дві прикордонні комендатури. 14 грудня почалися репресії стосовно родин учасників та симпатиків ОУН і УПА, причому за наявності транспорту перший ешелон планували відправити 20 грудня. 9 листопада в обласному центрі було проведено дві наради: секретарів райкомів партії та голів райвиконкомів і начальників райвідділів НКВС і НКДБ. Всі вони отримали вказівки щодо організації боротьби проти націоналістичного підпілля у світлі листопадового (1944 р.) пленуму ЦК КП(б)У¹³⁷. Як видно з цього та інших документів, керівники різних рангів і відомств постійно шукали нові засоби «впливу» на учасників повстанського руху та місцеве населення.

Протягом жовтня-грудня 1944 р., за даними УНКВС й УНКДБ західних областей України, було проведено 72 військово-чекістські операції проти відділів ОУН та УПА. Найбільш вдалимися вважалися три з них: операція батальйону прикордонних військ НКВС та опергрупи ВББ УНКВС з розгрому загону Сократа, якою керував М. Сердюк, групи Запорожця (керував Д. Костюк), в яких налічувалося близько 400 осіб. 177 упівців було вбито, у полон захоплено 60 осіб. Під час бою в с. Грабівці радянські війська спеціально

стріляли запалювальними снарядами, спаливши 66 будинків, у яких засіли повстанці; концентрована операція у Чорному Лісі за участю 14 та 18-го прикордонних загонів Прикарпатського прикордонного округу, в результаті якої загинуло 358 і полонено 87 учасників збройного підпілля, затримано 298 осіб (132 з них направлено до військкоматів, 65 звільнено, 37 арештовано). Як виявилось пізніше, повністю були розбиті зағони Нечеса (160 осіб), Шрама (100 осіб), Бойка (втратив до 70 осіб), Козака (втратив 80 осіб), Хмари (втратив приблизно 60 осіб); операція, проведена 19-ою бригадою ВВ НКВС у лісовому масиві Тлумацького району з ліквідації куреня Комара (майже 400 вояків). В результаті триденних боїв загинули 262 повстанці, потрапило в полон 22.

Поряд із військово-чекістськими операціями спецслужби проводили спеціальні засідки з метою «вилучення ОУНівського керівництва». У такий спосіб протягом жовтня-грудня 1944 р. було затримано 98 членів ОУН, у тому числі 2 районних провідників, 4 підрайонних, 5 станичних керівників, 15 зв'язкових¹³⁸. Крім того, здійснювалися заходи, спрямовані на «розклад банд» шляхом впровадження агентів.

Принагідно зазначимо, що в офіційних звітах партійних органів і спецслужб втрати повстанців дещо завищувалися, що мало переконати центр у дієвості місцевої адміністрації. «Грішили» цим й інформаційні документи ОУН та УПА. В одному з них повідомлялося, що 30 грудня 1944 р. сотня «Месники» вдарила на районний центр Товмач, убивши у вуличних боях близько 60 «більшовиків». 30 грудня сотня ім. С. Петлюри мала в районі Зеленого і Яворника бій з енкаведистами й прикордонниками, що стояли в Шабені. В результаті сутички, яка тривала з 12 год. до вечора, противник втратив 16 осіб убитими, а повстанці – 2 вбитих і 1 пораненого. В останній день року сотня «Стріла» під командою курінного Хмари вела бій з переважачими більшовицькими силами. Щільний мінометний і кулеметний вогонь примусив останніх відступити до м. Заболотова, в якому вчинилася паніка. Надвечір сотня Хмари та курінь Книша під натиском радянських військ, підтриманих танками, змушені були відступити, хоча й не зазнали втрат, натомість противник втратив 60 убитими і 45 пораненими¹³⁹.

Не надаючи вирішальної ваги цій статистиці, все ж зазначимо, ще кожна сутичка ворогуючих сторін відзначилася жорсткістю, впертістю, а значить, – обопільними втратами. Збройне українське підпілля досить часто було не готовим до раптових ударів прикордонних військ НКВС. У повідомленні Богдана від 7 вересня 1944 р. йдеться про те, що «облави більшовиків у ніч на 4–5.09.1944 р. на села і ліси Кліщівна, Дусанів, Бачів, Подусільна, Погребиська, Стратинь (Рогатинський р-н Станіславської обл. — *Авт.*) заскочили зненацька відділи Романа і Чорного. ... Коли більшовики почали наступати на Пилипівці, – відділ почав панічно втікати, Роман з двома вишкільними сотнями вийшов, залишивши невишколених стрільців та самооборону, як пішли за прикладом командира і війська. Втікаючи, залишили

в лісі здобуту танкетку, багато зброї та весь табір з возами і конями. Спротиву більшовикам ніхто не ставив». Не краще діяв і Чорний. Свідками втечі стали мешканці навколишніх сіл, яких охопило «розчарування і зневіра». Одним із наслідків цього стало добровільне зголошення місцевих чоловіків до Червоної армії¹⁴⁰.

Попри комплексні заходи радянського керівництва осінь 1944 р позначена найвищим рівнем активності самостійницького руху. Згідно з радянськими даними, протягом вересня-грудня 1944 р. на Станіславщині зафіксовано понад 400 «бандпроявів». Це примусило партійно-радянську верхівку та силові структури західноукраїнського регіону постійно тримати руку на «пульсі» подій, шукати засоби нейтралізації націоналістичного підпілля. 8 грудня 1944 р. у Станіславі відбулася нарада партійно-радянського активу, під час якої М. Слонь визнавав, що дії збройних відділів ОУН та УПА сіють страх, особливо серед прибульців з інших областей республіки і Союзу. Аби спростувати сумніви у спроможності влади «знищити бандитизм», партійний секретар оголосив, що лише у листопаді в горах, лісах і районах вбито 2000 бандитів і близько 4000 взято в полон¹⁴¹.

Те, що страх став реальним фактором протистояння, засвідчив факт, наведений у виступі генерала Демишина: у Вигоді повстанська група кількістю 50 осіб ішла строем вулицями населеного пункту, а в цей час на відстані 30 м причаїлися 12 автоматників, які так і не наважилися відкрити вогонь. Начальники обласних управлінь НКВС Завгородній та НКДБ Михайлов наголошували на тому, що очікувати на успіх у цьому протистоянні можна лише за умови залучення місцевого населення.

За даними Станіславського обкому КП(б)У, в області діяло 70 збройних формувань ОУН та УПА чисельністю 21 820 осіб. Протягом 1944 р. вони вбили 1 704, поранили 350, забрали з собою 731, всього 2785 працівників НКВС, військовослужбовців ВВ та прикордонних військ НКВС, бійців винищувальних загонів, партійно-радянських та комсомольських активістів, мешканців сіл¹⁴².

Не зумівши кардинально змінити ситуацію у краї, НКВС України 11 грудня 1944 р. видав наказ «Про наступні заходи в боротьбі з бандитизмом ОУН і УПА на території Станіславської області». У документі зазначалося, що область залишається «засміченою повстанськими елементами, які тероризують радянсько-партійний актив і дезорганізують господарсько-політичне життя в населених пунктах». Наказ передбачав такі заходи:

1. Ліквідувати оперативні сектори, створені у серпні 1944 р., й «покласти персональну відповідальність за ліквідацію банд ОУН і УПА» на начальників РВ НКВС, РВ НКДБ, командирів військових підрозділів та частин, дислокованих на території районів;

2. До 15 грудня 1944 р. завершити передислокацію підрозділів прикордонних і ВВ НКВС на території області;

3. Всі плани чекістсько-військових операцій мали складатися й розроблятися спільно з начальниками РВ НКВС і командиром підрозділу (частини);

4. Для ліквідації місцевих боївок, кущів самооборони, які чинили теракти проти партійно-радянського активу, виставляти в населених пунктах, де вони знаходяться, гарнізони у складі 20–40 осіб на термін 5–12 днів. За час перебування цих гарнізонів «повинна бути забезпечена повна ліквідація бандитів та виселення їхніх родин»...

6. Вдаючись до облав і прочісування населених пунктів та лісових масивів, необхідно до світанку ці райони оточувати військами чи виставляти засідки із завданням не допустити виходу боївок з району дій радянських частин...

8. Вимагати від командирів підрозділів і частин організації нічних засідок на шляхах можливого просування повстанських груп, на входах і виходах з населених пунктів, перехрестях, переправах, стежках та просіках у лісових масивах...

9. По всіх агентурних справах для розроблення об'єктів, які по них приходили, створити надійну внутрішню агентуру, здатну увійти в довіру до ватажків банд...

10. Загальне керівництво усіма частинами військ НКВС на території області покласти на заступника наркома внутрішніх справ комісара міліції 3-го рангу Дятлова, на допомогу йому для безпосереднього керівництва військовими частинами і з'єднаннями призначити генерал-майора Демішина¹⁴³.

Вперта боротьба за вплив розгорнулася на Львівщині. Вже у вересні 1944 р. радянські війська влаштували кілька облав на місцях дислокації збройних формувань ОУН і УПА. 9 вересня почалася операція з прочісування Миколаївських лісів, що супроводжувалася облогою навколишніх сіл: Веринь, Прийми, Крупсько, Малехова, Іліва, Стільсько і навіть копанням окопів поблизу Волі Великої. На той час у лісі перебувала сотня Явора, командир ВО, рій боївки СБ, два рої пропаганди й місцева самооборона. Оскільки ліс біля Миколаєва був невеликий, повстанці рушили у великий масив у напрямі Поляни. Натрапивши на радянську заставу, відділ вступив у перестрілку й відійшов. Тим часом по селах шукали учасників підпілля, однак знайшли тільки двох бійців самооборони та кількох чоловіків, які ухилялися від мобілізації до Червоної армії. Скінчивши облаву, війська виїхали, але через два дні повернулися. Близько 4 тис. військовослужбовців та весь місцевий апарат НКВС–НКДБ прочісували ліси. 13 вересня біля с. Поляни повстанці не помітили, як радянські підрозділи підійшли впритул до табору. Зав'язався бій, у якому провідник самооборони і сотенний Січовик разом з чотивими почали втікати замість того, щоб розбити заставу. Ситуацію врятував сотенний Явір, який зі своїм роєм і двома роями пропаганди зумів стримати наступ супротивника. Та все ж повстанці змушені були відступити, й табір з кількома возами продовольства потрапив до рук наступаючих¹⁴⁴.

Протистояння між радянської владою та націоналістичним підпіллям не обмежувалося масштабними чекістсько-військовими операціями, а набуло перманентного характеру. Щоденна хроніка подій по кожній області Західної України могла б скласти сотні сторінок. Облави, обшуки, арешти, реквізиції, терористично-диверсійні акти, засідки, підпали тощо стали повсякденними реаліями. В радянських документах, інформаційних матеріалах ОУН та УПА знаходимо мозаїчну картину непримиренного конфлікту, пролонгованого кожним новим випадком зіткнення двох ідеологій, діаметрально протилежних поглядів на майбутнє України. Ось лише фрагментарний зріз ситуації на Львівщині восени 1944 р. очима інформатора ОУН:

У с.Гриневі квартирувало 25 радянських військовослужбовців, які мали охороняти заготівельників лісу, стежити за рухом у селі. Однак бійці не виявляли жодної активності, говорячи, що вони не чіпають «бандерівців», тому хай і «бандерівці» їх не чіпають.

15 вересня Ходорівський РВ НКВС під час облави на с. Добрівляни за доносом поляків арештувало М. Польового за те, що в 1941 р. він палив портрети Сталіна.

19 вересня у с.Дяшок Горішній співробітники того ж райвідділу затримали М.Гарасевича і допитували його з застосуванням «спецприйомів», прагнучи дізнатися, куди поділися з села хлопці, і хто збирає сільськогосподарські продукти для бандерівців. Відпускаючи, наказали передати тим, хто перебував у лісі, що явка з повинною гарантує їм амністію.

20 вересня під час облави на с.Городище Королівське і Загіречко енкаведисти спіймали одну жінку і 9 чоловіків, які вночі втекли з-під варти. Під час облави військовослужбовці реквізували одяг, цукор, мило, масло, вимагали зрізати хрест на «могили», насипаній в честь «борців за волю України». Після відмови людей це зробити (казали, що зрізати хрест – це гріх) в ніч на 22 вересня замість хреста з'явився стовп з написом «Слава героям за визволення України з-під німецько-гітлерівського ярма».

24 вересня представники НКВС роззброїли польську міліцію в Берездівцях, а замість неї організували українську за складом міліцію.

25 вересня «більшовики з польською міліцією» під час облави на с. Підгірці спіймали двох чоловіків, один з яких втік, а іншого відпустили. Після облави у селян відібрали одяг, взуття, мило, пальне, сірники, тютюн.

27 вересня співробітники Ходорівського РВ НКВС з польською міліцією спалили в с. Піддністряни господарства Анни Фетиш і Василя Гунціва за те, що їхні сини уникали мобілізації до Червоної армії.

1–2 жовтня під час облави на села Ятвяги, Калинівка й Голодовичі радянські військовослужбовці застрелили втікаючого 18-річного Івана Дралу, а в с. Чижичі – одного поранили й одного (Ярослава Заставного) вбили.

2 жовтня до с. Дев'ятник приїхало 40 радянських військових для вивезення родин «бандерівців». На місці вони затримали Теклю Микуш (73 роки), Катерину Филиповську (60 років), Володимира Филиповського (50 років).

В будинках тих, хто зумів уникнути репресій, сховавшись у лісі, було конфісковане збіжжя, вбрання, хатні речі. Із с. Бринці Загірні вивезли лежачу хвору Доскочинську (85 років), Василя та Євдокію Лазаркевичів з трьома дітьми, Катерину Каганяк з немовлям, Олексу Тибінку, Василя та Анну Федорів, а решта повтікали (їхнє майно також конфіскували й вивезли до Стрілиськ). В інформації повідомлялося, що «в цілому терені більшовики наклали на кожне село від 30 до 40 тис. карбованців позики та накладають новий контингент збіжжя поза тим, що один контингент вони вже зложили»¹⁴⁵.

У радянських документах містилися дані про дії українського збройного підпілля та про результати оперативно-агентурної роботи. Так, в інформації зав. оргвідділу Львівського обкому КП(б)У І. Богородченка від 9 листопада 1944 р. йшлося про терористичні акції повстанців, спрямовані проти представників радянської влади, силових структур, лісо- та хлібозаготівель, мобілізації призовного контингенту до Червоної армії. В документі зафіксовані настрої населення, значна частина якого фактично перебувала між двох вогнів і виявляла зацікавленість у поверненні до мирного життя та господарювання. Автор інформації зазначає, що окрім роз'яснювальної роботи серед населення посилюється збройна боротьба з українським підпіллям, підкріплюючи останнє твердження такими цифрами: 10 тис. вбитих і 7 тис. полонених учасників самостійницького руху¹⁴⁶.

На території Дрогобицької області наприкінці літа – на початку осені 1944 р. діяли курені М. Гуштака (Євгена) чисельністю 1080 вояків, В. Мізерного (Рена), у складі якого налічувалося 750 бійців (сотні Байди, Білаша, Карпенка, Ворона), загони Пугача, Водяного, Богуна, Орлика та ін. За радянськими документами, тут зафіксовано майже 100 збройних формувань загальною чисельністю 12 500 осіб. Від серпня до кінця 1944 р. вони 234 рази вступали в сутички з радянськими підрозділами, нападали на районні центри Комарне, Нові Стрілища, Сколе, Журавне та здійснили 16 акцій на промислових підприємствах, під час облав убили 406 радянських військовослужбовців¹⁴⁷. Радянська сторона намагалася діяти на випередження, застосовуючи активні форми протидії ОУН та УПА.

27 листопада 1944 р. у с. Сапоті (Сислянський р-н Дрогобищини) маневреною групою загону прикордонників та опергрупою РВ НКВС атаковано відділ УПА, який прибув з Карпат. Бій став останнім для 105 повстанців, а втрати їхнього противника обмежилися 10 вбитими й 7 пораненими¹⁴⁸.

Справжнім театром бойових дій стали Волинь і Поділля, де перебували й діяли підрозділи УПА-Північ. Більше половини (понад 26 тис.) ВВ НКВС, розташованих у Західній Україні, дислокувалися у 73 населених пунктах Волинської та Ровенської областей¹⁴⁹. Самостійницькі формування тримали їх у постійному напруженні, й часто доходило до прямих зіткнень. Так, 4 вересня підрозділ УПА (50 осіб) атакував у с. Копиля Колківського району Волинської області винищувальний загін. Після 2-годинного бою з райцентру прибули війська НКВС, які через неузгодженість паролів та дій

почали перестрілку з «яструбками». Це дало змогу повстанцям непомітно відійти з поля бою*¹⁵⁰. У жовтні підпільники, які діяли на території Вишневецького району Тернопільської області, спалили 4 мости, постійно нищили телефонний зв'язок. Під час сутичок вони втратили 12 осіб¹⁵¹. У ніч на 14 листопада у Граденському лісі відбувся бій загону УПА з підрозділом НКВС, в результаті якого було вбито 12 повстанців і 12 поранено¹⁵². 15 листопада неподалік м. Ланівці (Тернопільщина) війська НКВС знищили повстанський відділ, убивши 26 вояків разом з командиром¹⁵³. Поряд із суто військовими акціями радянські спецслужби проводили активну агентурну роботу, спрямовану на «знешкодження» оунівських функціонерів та командного складу УПА. Так, 4 листопада 1944 р. вони затримали зв'язкового Колківського району Білана, кушову О. Цекут (Вуху), станичну Н. Леменчук (Тополю), зв'язкову жіночої мережі Л. Цекут («Топольську»)¹⁵⁴.

Показово, що восени 1944 р. поряд з УПА натискові радянських військових контингентів протидіяли й загонам УНРА, які в документах райкомів партії називалися «бульбівськими». На початку листопада збройні відділи УНРА заборонили заготівлю деревини поблизу с. Любашівка. 24 листопада неподалік с. Великий Обзир загін УНРА зав'язав сутичку з групою чекістів у 25 осіб, 8 з яких загинули¹⁵⁵.

Вступаючи у фронтальні бої, повстанці зазнавали великих втрат. Внаслідок затяжного бою поблизу хутора Козлів (Почаївський район Тернопільської обл.) відділ УПА втратив 251 вояка, 78 возів, 1500 мін, 4 міномети, 2 ПТР. 27 листопада батальйон військ НКВС розгромив повстанський загін, що налічував 240 стрільців, і захопив 8 кулеметів, 153 гвинтівки, 500 гранат, обоз із 56 возів.

Загалом на території Тернопільської області протягом жовтня-грудня 1944 р. відбулося 204 збройні сутички ВВ НКВС та самостійницьких сил, у результаті яких 3 484 повстанці вбито, 297 захоплено в полон. Були ліквідовані 21 збройний загін, 42 командири різних рівнів, у тому числі Г. Решетин (Галайда), курінні УПА Поливода, Панько, Роман, Гук (він же – Морозенко). У полон потрапив сотник В. Романчук (Короткий)¹⁵⁶.

Протягом першого періоду боротьби проти самостійницького руху (лютий-червень 1944 р.) у Ровенській області було вбито 6 030 осіб, затримано й арештовано 8 168, всього 15 298 осіб, під час другого – вбито 5 311, заарештовано й затримано 7 253, разом – 12 564 особи¹⁵⁷.

До середини листопада 1944 р. на території Волинської області розбито 7 великих відділів УПА, в тому числі курінь Лисого (390 осіб) та Юрченка (420 осіб). Загальні втрати всіх бойових груп становили понад 2,6 тис. вояків убитими й полоненими. В області ліквідовані 171 криївка і бункер.

---

* Автор вдячний В. П. Мазуркові за люб'язно передані для використання документи, виявлені ним в архівах Волинської, Тернопільської та Рівненської обл.

748 родин за сприяння повстанцям були виселені у східні райони СРСР. При цьому радянська сторона втратила 611 осіб убитими, ще 37 повстанці забрали в ліс¹⁵⁸.

Взаємна боротьба зумовила параліч влади на місцях, яка трималася в краї переважно у райцентрах і великих містах. Ілюстрацією цього може бути рішення бюро Волинського обкому партії від 13 вересня 1944 р., в якому зазначалося: «В розпорядженні бюро обкому КП(б)У є факти про те, що деякі партійні і радянські працівники, працівники органів НКВС і НКДБ проявляють боягузтво і, боячись сутичок з бандитами, відсиджуються в районних центрах, не виїжджають на села, не ведуть роботу серед населення. Попередити всіх комуністів, всіх працівників органів НКВС і НКДБ та всіх, хто буде уникати активної боротьби з бандитами, відсиджуватися в районних центрах, проявляти боягузтво, обком КП(б)У буде розглядати як дезертирів, виключати з партії і віддавати до суду»¹⁵⁹.

Щоб розібратися з ситуацією на місці й ужити заходів для повної ліквідації національно-визвольного руху, М. Хрущов особисто виїхав у західні області, де перебував від 28 жовтня до 5 листопада. У Львівській та Ровенській областях він провів кілька нарад з працівниками партійно-радянського апарату й органів НКВС і НКДБ. Про результати цього візиту дає уявлення інформація Хрущова на ім'я Сталіна від 15 листопада 1944 р. У ній, зокрема, вказувалося, що в результаті комплексних заходів (чекістсько-військових операцій, агентурної роботи, агітаційно-пропагандистських акцій) кількість «бандпроявів» зменшилася в західноукраїнських областях із 418 у серпні до 338 у жовтні, а від часу визволення краю від гітлерівців було знищено 45 742 і взято в полон 38 000 «бандитів».

Щоб з'ясувати настрої учасників націоналістичного підпілля, керівник республіки особисто допитував бранців.

Визнаючи, що деякі операції провалювалися внаслідок «витоку інформації», Хрущов поставив перед органами НКВС–НКДБ завдання посилити конспірацію і ретельно перевірити особовий склад, особливо технічний персонал з місцевого населення.

Очевидно, Хрущов гадав, що лише жорстокий характер засобів нейтралізації ОУН та УПА може забезпечити успіх. Сумнівів у цьому не залишають запропоновані ним кроки. «Вважаю за необхідне, – писав він, – ввести військово-польові суди при військах НКВС. Для залякування бандитів за вироками цих військово-польових судів засуджених до знищення не розстрілювати, а вішати. Суди необхідно проводити відкрито, із залученням місцевого населення. Результати судів у пресі не висвітлювати. Виконання вироків військово-польових судів здійснювати публічно в селах, за можливості там, де здійснив злочин засуджений. Це подіє витверезливо на бандитів».

Посилаючись на те, що розгляд справ арештованих учасників антирадянської боротьби невинувато затягується (інколи на 3–4 місяці), автор листа пропонував «тимчасово заснувати при обласних управліннях НКВС

західних областей України спеціальні трійки у складі: секретаря обкому партії, начальника обласного відділу НКВС та обласного прокурора». Цим трійкам надавати право розглядати справи «українсько-німецьких націоналістів та їхніх посібників і застосовувати до винних вищу міру покарання – розстріл з виконанням вироку негайно». Цікаво, що тут же містилося застереження: «Справи, подані на розгляд трійок, повинні оформлятися з суворим дотриманням норм процесу»¹⁶⁰. Мабуть, Хрущов не помічав того, що попередньою тирадою він переводив справу з юридичної площини в суто політичну, і дотримання норм правосуддя за цих умов ставало неможливим.

Пропозиції щодо ужорсточення радянських репресій стосовно учасників самостійницького руху надходили і від обласних керівників. У вересні 1944 р. секретар Львівського обкому КП(б)У І. Грушецький у листі до М. Хрущова писав: «Для нещадної розправи з бандами українсько-німецьких націоналістів просимо дати відповідні вказівки НКВС УРСР про вжиття рішучих заходів щодо ліквідації націоналістичних банд у Львівській області, посиливши гарнізони військ. Надіслати відповідальних працівників НКВС і НКДБ для допомоги й організації агентурної роботи. Водночас вважаємо необхідним (і до чого вже фактично приступили) застосовувати репресії до родин керівників й активних учасників банд – виселення до Сибіру. Організувати показові судові процеси й засуджених головних злочинців страчувати прилюдно»¹⁶¹. Майже одночасно, 29 вересня, за більш жорстокі заходи висловився секретар Станіславського обкому партії М. Слонь у вже згаданій інформації на ім'я Д. Коротченка.

Ці та інші пропозиції і вказівки партійних органів силові структури втілювали на практиці. У листі наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії на ім'я секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова від 2 грудня 1944 р. повідомлялося, що В. Рясному та С. Савченкові дана вказівка про організацію у Дрогобичі та Львові 2-х відділів УНКДБ, спеціально орієнтованих на боротьбу з українським та польським націоналістичним підпіллям.

Обидва наркоми повинні були розробити спеціальні заходи, спрямовані на активний розшук і негайне «вилучення всіх осіб, причетних до терористичної діяльності ОУН, а також налагодити спеціальну агентурно-інформативну роботу з попередження терористичних актів з боку оунівців», не залишаючи не викритим і безкарним жодного з них. З метою прискорення розгляду справ на арештованих учасників самостійницького руху, у західні області республіки відправлялися дві виїзні сесії Військової колегії Верховного Суду СРСР. Одна з них мала розглядати справи УНКВС–УНКДБ Львівської, Станіславської, Дрогобицької та Чернівецької областей, друга – Ровенської, Волинської і Тернопільської областей. При цьому НКВС СРСР увійшов зі спеціальним клопотанням до вищих органів влади про надання цим сесіям прав військово-польових судів, передбачених Указом Президії Верховної Ради Союзу СРСР від 19 квітня 1943 р. За цих умов Л. Берія вважав, що створення обласних трійок не викликається необхідністю¹⁶².

Щоб посилити залякуючий ефект, страти за вироками військових колегій здійснювалися прилюдно. У середині грудня в присутності 50 мешканців с. Добросин на Жовківщині було страчено коменданта боївки СБ З. Бруха¹⁶³. В містечку Буськ на майдані поставили шибеницю, на якій повісили три особи, причому у вирокі вказувалося: «за зраду українського народу»¹⁶⁴. У Самборі приречених вішали вниз головою, аби продовжити їхні передсмертні страждання¹⁶⁵. У Станіславській області від серпня 1944 до лютого 1945 р. відбулося 28 привселюдних страт (25 – у 18 районах і 3 – в обласному центрі)¹⁶⁶.

У другій половині 1944 р. радянські спецслужби завдяки тому, що багато повстанців, повіривши обіцянкам амністії, вийшли з лісу і з'явилися з повинною, використали їх для розкладу збройних відділів націоналістичного підпілля й агентурної роботи. Ось лише кілька прикладів. У листопаді 1944 р. потрапив у полон командир куреня УПА П. Власюк (Ворон, Максим), який під тиском слідства дав згоду співпрацювати з органами НКВС. Під псевдо «Чайка» він керував діями спецгрупи, що маскувалася під повстанський відділ і викрадала чи вбивала учасників національно-визвольного руху¹⁶⁷. Аналогічно поведився і колишній командир УПА В. Левочко (Юрченко, Макаренко)¹⁶⁸. Про наслідки підривної роботи В. Левочка, який очолив спецгрупу під псевдо Соколенко, свідчать доповідна записка в. о. заступника начальника управління НКВС УРСР Винниченка. За сприяння цієї спецгрупи було проведено операцію з ліквідації керівного складу штабу ВО-2 «Буг», сотні Ягоди і Холмського окружного проводу ОУН, вбито 60 і затримано 506 учасників та прихильників повстанського руху¹⁶⁹. Шляхом впровадження агентів (здебільшого колишніх повстанців) розкладено загони Середняка (115 осіб) та Тисменевського (130 осіб). Подібними заходами у Заболотівському, Галицькому, Богородчанському, Перегінському, Калуському, Вигодському, Коршевському, Печенізькому та інших районах вдалося виявити 1163 «контрреволюційні елементи»¹⁷⁰. Лише у Ровенській області було створено 47 спецгруп (835 бійців) «виключно за рахунок місцевого населення з використанням осіб, які прийшли з повинною»¹⁷¹.

Однією з ланок військових контингентів, спрямованих проти ОУН та УПА, стали винищувальні загони і батальйони. Вони формувалися з осіб, які з різних причин не підлягали мобілізації до Червоної армії. Командування ними доручали людям, які мали військовий досвід чи освіту. Оскільки до цих формувань входили місцеві жителі, вони добре орієнтувалися на місцевості, знали людей, їхні настрої. Хоча в цілому винищувальні загони не мали доброго військового вишколу й озброєння, не виявляли особливого завзяття в бою, «яструбків» часто використовували під час облав, засідок, для встановлення заслонів, тобто практично в усіх видах воєнно-чекістських операцій. У зв'язку з цим вони незрідка були об'єктом атак українських повстанців.

У спеціальній летючці ОУН «До членів істребительних отрядів» містилося пояснення, чому Кремль зацікавлений у масовому залученні місцевих мешканців до боротьби проти повстанського руху. Нагадуючи, що зрада національним інтересам у всі часи вважалася ганьбою, автори листівки зверталися до бійців винищувальних загонів: «В кого ще не вмерла особиста й національна честь, хай сей час виступить із істребителей хоч би ціною власного життя, бо в противному разі вал революції розторожить вас з корінням»¹⁷².

До початку 1945 р. у Ровенській області організовано 30 винищувальних батальйонів, у яких налічувалося 2 930 бійців виключно з місцевого партійно-радянського активу. За весь час боротьби з національно-визвольним рухом силами спецгруп і винищувальних батальйонів було проведено 521 операцію, в результаті чого вбито 1 985, затримано й арештовано 2 457 повстанців¹⁷³. У грудні 1944 р. в Соснівському районі створено винищувальний батальйон виключно з поляків. Начальник Комарнівського РВ НКВС Дрогобицької області Рябков також віддав наказ про зарахування до місцевого винищувального батальйону тільки поляків¹⁷⁴.

У Волинській області в листопаді 1944 р. діяло 30 винищувальних батальйонів (2 662 бійців) і 433 озброєні групи громадського правопорядку чисельністю 4 246 особи¹⁷⁵.

На території Кам'янець-Подільської області в усіх районах, які межували з районами Ровенської і Тернопільської областей, восени 1944 р. було сформовано посилені винищувальні батальйони (по 150 бійців). Для підвищення мобільності при кожному з них створено кавалерійський взвод або групи (12–15 осіб). Винищувальні загопи разом з оперативним складом НКВС та ВВ НКВС прочісували лісові масиви, брали участь у засідках¹⁷⁶.

До листопада 1944 р. сформовано 203 винищувальні батальйони (27 796 бійців) і 2 997 груп сприяння (27 385 осіб)¹⁷⁷.

На рубежі 1944–1945 рр. у західноукраїнських областях налічувалося 212 винищувальних батальйонів (23 906 бійців) та 2 336 груп сприяння (24 025 осіб)¹⁷⁸.

Наявність значних військових контингентів породжувала не лише взаємну жорстокість конфронтуючих збройних формувань, а й нічим не виправдані силові методи «впливу» на цивільне населення. З одного боку, воно потерпало від терористичних акцій українського підпілля, з іншого – стало об'єктом радянських репресій.

Поза цим, практично скрізь, де дислокувалися радянські війська й діяли оперативники НКВС, регулярно траплялися випадки несанкціонованих дій, мародерства, зловживання службовим становищем тощо.

У спецповідомленні прокурора УРСР Р. Руденка від 13 жовтня 1944 р. йшлося про те, що працівники Глустенської районної ради Тернопільської області Бойко і Семкулей з власної ініціативи вирішили «перевірити політичний настрій жителів села Садки». Видаючи себе за бандерівців, вони стали вночі обходити подвір'я і вести з господарями провокаційні антира-

дянські переговори. Приймавши їх за лісовиків, голова сільської ради заявив на них працівникам НКВС, що саме перебували в селі. Останні, не з'ясувавши ситуацію, вирішили разом з головою сільради залишити село, але наштотувалися на караул військової частини, який прийняв їх за «бандитів, відкрив вогонь і важко поранив одного з оперативників – Підкалюка». Прокурор Тернопільської області притягнув Бойка і Семкулея до кримінальної відповідальності за ст. 54–10 ч. 2 КК УРСР за провокаційні дії¹⁷⁹.

У спецповідомленні командира 2-го стрілецького полку І Української дивізії ім. С. Ковпака Шоліна (26 жовтня 1944 р.) її командувач генерал Вершигора інформується про те, що боєць 3-го стрілецького батальйона Хаджимурат Самадов 21 жовтня намагався звалтувати 35-річну мешканку с.Шибин Демидівського району Волинської області. Коли жінка взялася тікати, Самадов почав стріляти з револьвера по ній та по її дітях¹⁸⁰. У вересні військовослужбовець Кузинський у п'яному стані звалтував 16-річну, а два інші військовослужбовці – 15-річну дівчину (Волинська обл.)¹⁸¹.

Випадки мародерства і порушення законності зафіксовані з боку бійців польських винищувальних батальйонів у Соснівському районі Ровенської області та Комарнівському районі Дрогобицької області¹⁸².

У Вербському районі тієї ж області співробітники РВ НКВС під керівництвом начальника Шайрова проводили операції проти УПА, здійснювали виселення родин активних учасників націоналістичного підпілля, під час яких незаконно вилучали й привласнювали худобу, майно, сільськогосподарську продукцію. Сам Шайров з 9 реквізованих корів 6 відправив для обласного УНКДБ, одну зарівав для харчування, а ще 2 «зникли». Крім того, він привласнив 1 свиню і 235 кг борошна, нестачу якого змушений був покрити млинар. У цьому ж районі прокурор Москаленко під час воєнно-чекістської операції проти повстанців у с. Онишківцях відібрав у селян двох кабанів, одного з яких закололи й обсмалили на подвір'ї працівника Феміди, а туша другого «зникла». З 8 овець та 2 корів, відібраних у селян, у документах зафіксували тільки 6 овець і 1 корову, решта худоби була привласнена. Прокурор привласнив речі та одяг місцевих селян, відібрав на місцевому млині 600 кг борошна, 300 з яких повернув, а ще 300 наказав компенсувати млинареві¹⁸³.

Перелік подібних випадків можна було б продовжити. Кожен з них викликав обурення місцевого населення. Після цього вираз «радянські війська – нові окупанти» набув не абстрактно-пропагандистського, а реального змісту. Віддамо належне керівництву республіки: практично кожен факт, коли він ставав відомим, розглядався компетентними органами й карався згідно з чинним законодавством. Однак це мало впливало на морально-психологічний стан людей, пригнічених і заляканих перманентним потоком насильства.

Щоб змінити ситуацію на краще, з особовим складом прикордонних і ВВ НКВС, працівниками районних відділів та обласних управлінь НКВС і НКДБ, бійцями винищувальних загонів проводилась відповідна виховна й

профілактична робота. Партійний центр прагнув тримати в полі зору кадрову проблему. З метою зміцнення органів НКВС та НКДБ 27 грудня 1944 р. ЦК КП(б)У ухвалив текст постанови оргбюро «Про додатковий набір працівників НКВС і НКДБ для роботи у західних областях України». ЦК зобов'язав наркомів В. Рясного та С. Сергієнка, Вінницький, Ворошиловградський, Дніпропетровський, Житомирський, Запорізький, Кам'янець-Подільський, Київський, Кіровоградський, Миколаївський, Одеський, Полтавський, Сталінський, Сумський, Харківський, Херсонський і Чернігівський обласні комітети партії до 15 січня 1945 р. додатково добрати й відрядити для постійної роботи в західних областях України 1 586 осіб оперативного й технічного складу органів НКВС, НКДБ та міліції з числа кращих працівників, переважно чоловіків, фізично здорових і тих, хто володіють українською мовою¹⁸⁴.

Постійне кадрове зміцнення органів НКВС та НКДБ у краї принесло, зрештою, результат: співвідношення досвідчених оперативників змінювалося не на користь структур ОУН, СБ й УПА. Це стало одним з чинників, що негативно вплинули на їхню здатність чинити опір на великій території за умов постійного пресингу і комбінування різних тактичних засобів з боку радянської сторони.

Наближення зими й цілком закономірне закінчення війни об'єктивно ставили перед самостійницьким табором вироблення відповідної військово-політичної стратегії. Лідери мельниківської ОУН Т.Бак-Бойчук, Я.Гайвас, З. Городиський, О.Зибачинський провели нараду в готелі «Регіна» м. Братислава. Обговоривши ситуацію¹⁸⁵, вони ухвалили документ, який увійшов до історії як Братиславська директива. Провідники організації, зважаючи на безперспективність збройного спротиву радянському режиму, пропонували перевести національну роботу у політичну і культурно-освітню площину. Засадничою лінією цієї стратегії слугувала теза «Не в лісі, а в народі»¹⁸⁶. Порівнюючи можливості пропагандистської референтури ОУН(М) з могутнім ідеологічним апаратом КП(б)У, можна дійти висновку про те, що це була капітуляція, викликана неспівмірністю сил і бажанням забезпечити українське населення від радянської каральної системи.

Загалом характер і наслідки протистояння в Західній Україні були для ОУН та УПА маловтішними. Безкопромисна боротьба вимагала великих жертв. Від лютого до 31 грудня 1944 р. (дані управління НКВС УРСР по ББ) було проведено 6 495 різних операцій, в ході яких вбито 57 405 «бандитів», 50 387 затримано, 15 990 з'явилися з повинною. В цей період у північні та східні райони країни (Красноярський край, Іркутську, Новосибірську, Омську, Горьківську обл., Комі АРСР) виселили 4 744 родини (13 320 осіб), пов'язані з націоналістичним підпіллям¹⁸⁷. Захоплено 35 гармат, 328 мінометів, 4 гранатомети, 15 вогнеметів, 321 станковий і 2 588 ручних кулеметів, 211 ПТР, 4 230 автоматів, 18 591 гвинтівка, 32 939 гранат, 135 рацій, 18 телефонних комутаторів, 153 телефонні апарати, 18 друкарень,

48 ящиків та 1 комплект друкарського шрифту, 87 друкарських машинок, 18 автомашин, 20 мотоциклів, 741 склад¹⁸⁸.

Серед полеглих учасників самостійницького руху – колишній начальник штабу УПА на Волині й Поліссі Л.Ступницький, провідник ОУН в Одеській області Т.Семчишин, заступник головного референта СБ М.Голояд (Влодко, Роман), один з відомих оунівських провідників В.Турковський (Петрович). У листопаді пораненою потрапила в полон і отруїлась у лікарні м. Надвірна провідниця жіноцтва ОУН Смерічка. 8 грудня в Обгівському лісі (Здолбунівський р-н Ровенської обл.) загинув відомий курінний УПА М.Свистун (Ясень, Ярбей, Ворон), який підірвав себе гранатою. Командир куреня Г.Климчак (Лисий, Степан Павлюк, Поникевич) загинув під час бою під с.Шацьк (Любомльський р-н Волинської обл.). 22 грудня 1944 р. неподалік с. Юшківці Жидачівського району на Львівщині загинули Б.Вільшинський, К.Цмоць і талановитий публіцист, один із представників молодого покоління теоретиків націоналізму Й. Позичанюк (Петро Полтава). Двічі безуспішно намагалася покінчити життя самогубством заарештована А. Галицька (Мотря) – провідник ОУН на Буковині. А 29 грудня загинув ще один з керівників буковинської мережі М.Кіндзірський (Боевір)¹⁸⁹. Незважаючи на відчутні втрати, провідні кола ОУН(Б) і командування УПА всіляко демонстрували рішучість боротися до переможного кінця.

1 січня 1945 р. головнокомандувач УПА Р.Шухевич підписав звернення «Командири і бійці УПА!», у якому підводилися підсумки збройної боротьби у 1944 р. й визначалися перспективи. Головним випробуванням другого року існування УПА вважався успішний перехід німецько-радянського фронту. Більшовикам не вдалося «прочистити терени від ворожого елементу», тобто від українських самостійників. Оскільки відпала необхідність воювати на два фронти, командувач УПА висловлював надію на перемогу у протистоянні зі сталінським режимом. Витримавши натиск мілітарної радянської машини, УПА «навіть чисельно і матеріально зросла». Тому Р. Шухевич сподівався, що ніхто з повстанців не складе зброї, не піддасться сумнівам і хитанням, доки з переможною піснею не пройде «вулицями вільного українського Києва»¹⁹⁰. Цілком зрозуміла для подібних документів тональність звернення не була, однак, підкріплена реальною розстановкою сил. Втім, це був не блеф, а політична позиція Р.Шухевича, зумовлена внутрішнім переконанням у необхідності йти до кінця, яким би він не був.

---

¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 930. – Арк. 65–67.

² Там само. – Спр. 703. – Арк. 1–19.

³ Там само. – Арк. 20–22.

⁴ Там само. – Спр. 1002. – Арк. 13, 68.

⁵ Там само. – Оп. 46. – Спр. 373. – Арк. 138 зв.

⁶ *Мурадян В.А.* Боевое и трудовое сотрудничество народов СССР в ходе освобождения Украины // Во главе нерушим. братства. – М., 1975. – С. 42.

⁷ *Гриневич В.А.* Українці у складі Червоної армії: кількіс. аспект питання // Україна у Другій світовій війні. Уроки історії та сучасність: Матеріали міжнар. наук. конф. – К., 1995. – С. 61.

⁸ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (*далі* – ЦДАВО України). – Ф. 3838. – Оп. 1. – Спр. 31. – Арк.1, 1 зв.

¹⁰ Там само. – Спр. 970. – Арк. 87–90.

¹¹ Там само. – Спр. 930. – Арк. 150, 151.

¹² Там само. – Спр. 926. – Арк. 73–79.

¹³ Там само. – Оп. 23. – Спр. 954. – Арк. 17, 26.

¹⁴ Там само. – Спр. 890. – Арк. 17.

¹⁵ Там само. – Оп. 46. – Спр. 394. – Арк. 46.

¹⁶ Там само. – Оп. 23. – Спр. 890. – Арк. 22.

¹⁷ Там само. – Арк. 86.

¹⁸ Там само. – Оп. 23. – Спр. 890. – Арк. 86.

¹⁹ *Мечник С.* У вирі воєнного лихоліття. – Львів, 1992. – С. 78.

²⁰ Високий замок. – 1997. – 26 верес.

²¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 46. – Спр. 394. – Арк. 45.

²² Там само. – Спр. 301. – Арк. 13.

²³ Там само. – Оп. 23. – Спр. 190. – Арк. 13.

²⁴ Там само. – Арк. 69, 113–119; Спр. 196. – Арк. 10–20.

²⁵ Там само. – Оп. 46. – Спр. 301. – Арк. 2.

²⁶ *Гарань О.* Проблема формування кадрів у західних областях УРСР у другій половині 40–50-х років // Укр. істор. журн. – 1989. – № 19. – С. 55–65.

²⁷ *Рубльов О.С., Черченко Ю.А.* Станіславщина й доля західноукраїнської інтелігенції. – К., 1994. – С. 212.

²⁸ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 48. – Арк. 54, 55.

²⁹ Там само. – Арк.227, 231–234.

³⁰ Там само. – Оп. 46. – Спр. 413. – Арк. 50, 51; Спр. 415. – Арк. 45–49.

³¹ *Чернега П.М.* Профсоюзы Украинской ССР в годы Великой Отечественной войны (1941–1945). – К., 1987. – С. 78.

³² Там само. – С. 79.

³³ Нариси історії професійних спілок України. – К., 2002. – С. 410.

³⁴ ЦДАГО України. – Ф. 7. – Оп. 2. – Спр. 289. – Арк. 205.

³⁵ Історія Української РСР. – Т.7. – С. 356.

³⁶ РДАСП. – Ф. 17. – Оп. 88. – Спр. 356. – Арк. 41; Спр. 450. – Арк. 34.

³⁷ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 46. – Спр. 395. – Арк. 112, 113.

³⁸ *Сеньків М.* Західноукраїнське село: насильницька колективізація (40 – поч. 50-х рр. ХХ ст.). – Львів, 2002. – С. 123.

³⁹ Українська Повстанська Армія: зб. док. за 1942–1950 рр. – Ч. 1. – Б/м, 1957. – С. 150.

⁴⁰ Історія Української РСР. – Т.7. – С. 403.

⁴¹ Патер І. Повоєнний Львів // Львів: істор. нариси. – Львів, 1996. – С. 506.

⁴² Енциклопедія українознавства. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1404–4116.

⁴³ Терлюк І.Я. Росіяни західних областей України (1944 – 1966 рр.): Етносоціал. дослідження. – Львів, 1997. – С. 51.

⁴⁴ *Коваль М.В.* Общественно-политическая деятельность трудящихся Украинской ССР в период Великой Отечественной войны. – К., 1977. – С. 167.

⁴⁵ Там само. – С. 167, 168.

⁴⁶ Там само. – С. 169.

⁴⁷ Там само. – С. 167.

⁴⁸ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 889. – Арк. 18.

⁴⁹ Російський державний військовий архів (*далі* – РДВА). – Ф. 38655. – Оп.1. – Спр.33. – Арк. 115, 116.

⁵⁰ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп.46. – Спр. 301. – Арк. 22.

⁵¹ Там само. – Спр. 388. – Арк. 5, зв., 6.

⁵² Там само. – Оп. 46. – Спр. 301. – Арк. 22.

⁵³ РДВА. – Ф. 38655. – Оп. 1. – Спр. 33. – Арк. 107.

⁵⁴ Цит. за: *Костюк Г.* Сталінізм в Україні (генеза і наслідки). – К., 1995. – С. 409, 410.

⁵⁵ ЦДАГО України. – Ф. 1. - Оп.23. - Спр. 931. - Арк.163–173.

⁵⁶ *Содоль П.* Українська Повстанська Армія. 1942 – 1952. – Львів, 1991. – С. 44.

⁵⁷ *Русначенко А.* Розумом і серцем. – К., 1999. – С. 1.

⁵⁸ Цит. за: Літопис УПА. Нова серія. – К., 2001. – Т. 3. – С. 15.

⁵⁹ *Русначенко А.* Народ зарублений. – С. 235, 236.

⁶⁰ *Киричук Ю.* Український національний рух 40 – 50 років ХХ століття: ідеологія та практика. – Львів, 2003. – С. 152.

⁶¹ Літопис УПА. – Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1984. – Т. 5. – С.157.

⁶² *Веденєв Д.* Розвідувальне забезпечення в Українській Повстанській армії (1943–1949 рр.) // Воєнна історія. – 2008. - № 5 (41). – С. 15, 19.

⁶³ *Кентій А.В.* Українська Повстанська Армія в 1944 – 1945 рр. – К., 1999. – С. 17.

⁶⁴ Див.: *Веденєв Д.* Назв. праця. – С. 18–23.

⁶⁵ *Граб Сергій.* Служба безпеки Організації Українських націоналістів // Воєнна історія. – 2008. – № 5 (41). – С. 31.

⁶⁶ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 105.

⁶⁷ Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр. / Зібрали й упоряд. О.Є. Лисенко та І.К. Патриляк. – К., 2003. – С. 26, 27.

⁶⁸ *Кентій А.В.* Назв. праця. – С. 92.

⁶⁹ Цимбал М. Організаційна структура формувань УПА, які діяли в Івано-Франківській області в 1943–1947 рр. // Матеріали наук. конф. «Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія (історія, уроки, сучасність). – Стрий, 1993. – С. 97, 98.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Кентій А.В. Назв. праця. – С. 96.

⁷² Там само. – С. 77.

⁷⁴ Содоль П. Назв. праця. – С. 48.

⁷⁵ Літопис УПА. – Т. 7. – С. 218.

⁷⁶ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. – С. 450.

⁷⁷ Кентій А.В. Назв. праця. – С. 78, 79.

⁷⁸ Там само. – С. 99.

⁷⁹ Літопис нескореної України. – Львів, 1997. – Кн. 2. – С. 163, 164.

⁸⁰ Біленко С.В. На охране тыла страны: истребительные батальоны и полки в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. – М., 1988. – С. 186.

⁸¹ Кентій А.В. Назв. праця. – С. 90.

⁸² Дуда А., Старик В. Буковинський курінь у боях за українську державність. 1916–1944. – Чернівці, 1995. – С. 196–218.

⁸³ Кентій А.В. Назв. праця. – С. 102.

⁸⁴ Там само. – С. 105.

⁸⁵ Русначенко А. Назв. праця. – С. 241, 242.

⁸⁶ ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 20.

⁸⁷ Кентій А.В. Назв. праця. – С. 163.

⁸⁸ Там само.

⁸⁹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1697. – Арк. 59.

⁹⁰ Шлях перемоги. – 1995. – 11 лип. – С. 5.

⁹¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 919. – Арк. 110.

⁹² Там само. – Спр. 1697. – Арк. 60–62.

⁹³ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 58.

⁹⁴ ЦДАГО України. – Оп. 23. – Спр. 919. – Арк. 74–86.

⁹⁵ Там само. – С. 105.

⁹⁶ Літопис нескореної України. – Кн. 2. – С. 26.

⁹⁷ Там само. – С. 27.

⁹⁸ Сергійчук В. Десять буремних літ. – К., 1998. – С. 158–160.

⁹⁹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 928. – Арк. 110–113.

¹⁰⁰ Там само. – Спр. 923. – Арк. 40.

¹⁰¹ Літопис нескореної України. – Т. 2. – С. 159, 160.

¹⁰² Дуда А., Старик В. Назв. праця, 1995. – С. 201.

- ¹⁰³ Там само. – С. 207.
- ¹⁰⁴ Русначенко А. Назв. праця. – С. 249.
- ¹⁰⁵ Дуда А., Старик В. Назв. праця. – С. 213.
- ¹⁰⁶ Літопис УПА. – Т. 19. – С. 213.
- ¹⁰⁷ ЦДАВО України. – Ф. 3836. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 48.
- ¹⁰⁸ Русначенко А. Назв. праця. – С. 250.
- ¹⁰⁹ Вегеш М. Сторінки історії ОУН – УПА в Закарпатті (1939 – 1950-ті рр.) // Сучасність. – 2001. – № 3. – С. 87.
- ¹¹⁰ Ситник О. УПА і Закарпаття // Укр. проблеми. – С. 125–132.
- ¹¹¹ Сергійчук В. Назв. праця. – С. 175.
- ¹¹² Літопис УПА. Нова серія. – Т. 4. – С. 302–304.
- ¹¹³ Там само. – Т. 10. – С. 51–52.
- ¹¹⁴ Русначенко А. Назв. праця. – С. 251.
- ¹¹⁵ Кентій А.В. Назв. праця. – С. 117–118.
- ¹¹⁶ Там само. – С. 119.
- ¹¹⁷ Там само. – С. 125–127.
- ¹¹⁸ Сергійчук В. ОУН–УПА в роки війни: Нові документи і матеріали. – К., 1996. – С. 306.
- ¹¹⁹ Киричук Ю. Український національний рух 40 – 50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. – С. 182.
- ¹²⁰ ЦДАГО України. – Оп. 23. – Спр. 919. – Арк. 74–86 .
- ¹²¹ Киричук Ю. Назв. праця. – С. 182.
- ¹²² Калина-Лопатинський Ю. Моя зустріч з славної пам'яті генералом Т. Чупринкою-Шухевичем // Вісті комбата. – 1979. – Ч. 4. – С. 43; Гриньох І. Ще у славі українського духівництва // Літопис голоти України. – 1994. – Т. 2. – С. 258; Даниленко С. Дорогою ганьби і зради. – К., 1972. – С. 242; Чередниченко В. Націоналізм проти нації. – К., 1970. – С. 155; Матвієнко М. Чорні справи ЗЧ ОУН. – Львів, 1962. – С. 34.
- ¹²³ Киричук Ю. Назв. праця. – С. 182.
- ¹²⁴ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. – Т. 2. – К., 1994. – С. 177.
- ¹²⁵ Там само. – Т. 1. – С. 478–482.
- ¹²⁶ Там само. – С. 258.
- ¹²⁷ Андрухів І.О., Француз А.Й. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939–1959). – Рівне; Івано-Франківськ, 2001. – С. 116–120.
- ¹²⁸ Сергійчук В. Назв. праця. – С. 105.
- ¹²⁹ Білас І. Назв. праця. – Т. 1. – С. 172.
- ¹³⁰ Сергійчук В. Назв. праця. – С. 144, 146, 154.
- ¹³¹ Білас І. Назв. праця. – С. 172, 173.
- ¹³² Сергійчук В. Назв. праця. – С. 130, 131.
- ¹³³ Андрухів І.О., Француз А.Й. Назв. праця. – С. 120, 121.

- ¹³⁴ Сергійчук В. Назв. праця. – С. 131.
- ¹³⁵ Андрухів І.О., Француз А.Й. Назв. праця. – С. 121.
- ¹³⁶ Сергійчук В. Назв. праця. – С. 120–134.
- ¹³⁷ Там само. – С. 173–177.
- ¹³⁸ Андрухів І.О., Француз А.Й. Назв. праця. – С. 129.
- ¹³⁹ Хміль С. Українська партизанка // Визвольний шлях. – 1995. – Ч. 4. – С. 61–64, 71.
- ¹⁴⁰ Кентій А.В. Назв. праця. – С. 148, 149.
- ¹⁴¹ Андрухів І.О., Француз А.Й. Назв. праця. – С. 121.
- ¹⁴² Літопис нескореної України. – Т. 2. – С. 175.
- ¹⁴³ Андрухів І.О., Француз А.Й. Назв. праця. – С. 129.
- ¹⁴⁴ Сергійчук В. Назв. праця. – С. 135, 136.
- ¹⁴⁵ Там само. – С. 137–143.
- ¹⁴⁶ Там само. – С. 156–162.
- ¹⁴⁷ Літопис нескореної України. – Т. 2. – С. 26.
- ¹⁴⁸ Русначенко А. Назв. праця. – С. 252, 253.
- ¹⁴⁹ Кентій А.В. Назв. праця. – С. 150.
- ¹⁵⁰ Державний архів Волинської області (далі – ДАВО). – Ф.П.-12. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 41.
- ¹⁵¹ Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф.П.-54. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 11.
- ¹⁵² ДАВО. – Ф.П.-12. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 83.
- ¹⁵³ ДАТО. – Ф.П.-22. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 57.
- ¹⁵⁴ ДАВО. – Ф.П.-12. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 38.
- ¹⁵⁵ Там само. – Ф.П.-13. – Оп. 1. – Спр. 27. – Арк. 10, 32.
- ¹⁵⁶ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 1702. – Арк. 5–10.
- ¹⁵⁶ Літопис нескореної України. – Т. 2. – С. 175.
- ¹⁵⁸ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 820. – Арк. 26, 27, 29.
- ¹⁵⁹ Цит. за: Літопис нескореної України. – Т. 2. – С. 28.
- ¹⁶⁰ Там само. – С. 158, 159.
- ¹⁶¹ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 919. – Арк. 20.
- ¹⁶² Літопис нескореної України. – Т. 2. – С. 162.
- ¹⁶³ Жовківщина: Істор. нарис. – Жовква; Львів; Балтимор, 1994. – Т. 1. – С. 250.
- ¹⁶⁴ Савчин І. Буськ у вирі століть. – Львів, 1996. – С. 124, 125.
- ¹⁶⁵ Ловецький Ю. Другий прихід більшовиків на західноукраїнські землі // Вісті комбтанта. – 1981. – Ч. 2. – С. 72.
- ¹⁶⁶ Літопис нескореної України. – Т. 2. – С. 162.
- ¹⁶⁷ Содоль П. Українська Повстанська Армія. 1943 – 1949: Довідник другий. – Нью-Йорк, 1995 – С. 17, 18, 52.

- ¹⁶⁸ Киричук Ю. Назв. праця. – С. 185.
- ¹⁶⁹ Білас І. Назв. праця. – Т. 2. – С. 456–459.
- ¹⁷⁰ Андрухів І.О., Француз А.Й. Назв. праця. – С. 129.
- ¹⁷¹ Літопис нескореної України. – Т. 2. – С. 188.
- ¹⁷² ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 36. – Арк. 2.
- ¹⁷³ Літопис нескореної України. – Т. 2. – С. 188.
- ¹⁷⁴ Державний архів Ровенської області (*далі* – ДАРО). – Ф.П.–69. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 39; Киричук Ю. Назв. праця. – С. 184.
- ¹⁷⁵ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 820. – Арк. 29.
- ¹⁷⁶ Літопис нескореної України. – Т. 2. – С. 157, 158.
- ¹⁷⁷ Малиновський В. В боротьбі з ворогами соціалізму. – М., 1984. – С. 102.
- ¹⁷⁸ Біленко С.В. Назв. праця. – С. 190.
- ¹⁷⁹ Сергійчук В. Назв. праця. – С. 145.
- ¹⁸⁰ Там само. – С. 147.
- ¹⁸¹ ДАВО. – Ф.П.–11. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 12, 13.
- ¹⁸² ДАРО. – Ф.П.–69. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 39; Сергійчук В. Назв. праця. – С. 170, 171.
- ¹⁸³ Там само. – Ф.П.–27. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 72.
- ¹⁸⁴ Літопис нескореної України. – Т. 1. – С. 117.
- ¹⁸⁵ Гейвас Я. Коли кінчалася епоха. – Чикаго, 1964. – С. 140, 141.
- ¹⁸⁶ Там само.
- ¹⁸⁷ Білас І. Назв. праця. – Т. 2. – С. 516, 517, 584.
- ¹⁸⁸ Там само. – С. 585.
- ¹⁸⁹ Енциклопедія українознавства: Словникова частина. – Париж; Нью-Йорк, 1955. – Т. 1. – С. 176; Содоль П. Назв. праця. – С. 18, 23, 42, 85, 118; Лаврів М. і П. Спогади з оунівського підпілля 1939–1945 років // *Визвольний шлях*. – 1997 – № 12. – С. 1468; Киричук Ю. Назв. праця. – С. 186, 187.
- ¹⁹⁰ Кентій А.В. Назв. праця. – С. 165.

О. Є. ЛИСЕНКО

ДОКУМЕНТИ

№ 1
ВІДОМОСТІ НКВС СРСР ПРО ОХОРОНУ ТИЛУ
ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ НА ВИЗВОЛЕНИХ ВІД НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬК
ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

8 січня 1944 р.

Совершенно секретно. Особая папка.

№ 28/б

Ч.4

Государственный комитет обороны
товарищу Сталину И.В.
товарищу Молотову В.М.

За 1943 год войсками НКВД по охране тыла Действующей Красной армии в процессе очистки территории, освобожденной от противника, и при несении службы по охране тыла фронтов задержано для проверки 931 549 человек, из них:

Военнослужащих	– 582 515
Гражданских	– 349 034

В числе задержанных военнослужащих:

Неорганизованно отходивших с поля боя	– 42 807
Отставших от своих частей	– 158 585
Находившихся в плену у противника	– 88 221
Вышедших из окружения	– 18 086
С неправильно оформленными документами	– 254 922
Нарушителей приказа НКО № 0860	– 19 894

Среди задержанных гражданских лиц:

Бежавших с оборонных работ	– 3 560
Бежавших из мест заключения	– 114
Уклонившихся от призыва в Красную армию	– 65 259
Уклонившихся от переселения из прифронтовой полосы	– 11 110
Нарушителей прифронтового режима	– 113 790
Не имевших устанавливающих личность документов	– 87 665
Подозрительного элемента	– 67 536

Из общего количества задержанных разведывательными органами войск НКВД по охране тыла фронтов разоблачено и арестовано 80 296 человек, из них:

Агентуры противника	– 4 822
Изменников и предателей	– 14 626
Полицейских и карателей	– 5 663
Немецких ставленников и пособников	– 21 022
Дезертиров из Красной армии	– 23 418
Мародёров	– 929
Прочего преступного элемента	– 9.816

Кроме того, задержано 95 агентов-парашютистов германской разведки, которые переданы органам «Смерш».

Наибольшее количество агентуры противника задержано в тылах Западного, Белорусского и 3-го Украинского фронтов.

За истекший год войсками НКВД по охране тыла фронтов ликвидировано 114 бандитских групп с общим количеством участников 636 человек и арестовано 160 бандитов-одиночек.

Бандитский элемент состоял преимущественно из ставленников и пособников немецких оккупантов и бывших военнослужащих Красной армии, дезертировавших из частей и ставших на путь бандитизма.

Наболее пораженными бандитским элементом оказались тылы 1-го, 2-го, 3-го, 4-го Украинских и бывшего Северо-Кавказского фронтов, где было ликвидировано и арестовано 604 бандита.

У агентуры противника и бандитов изъято: ручных пулеметов – 4, винтовок – 391, пистолетов и револьверов – 89, гранат – 109, взрывчатого вещества – 75 кг, радиостанций – 10.

Агентура противника, изменники Родине, предатели, бандиты, дезертиры, ставленники и пособники немецких оккупантов и прочий преступный элемент переданы органам НКВД, НКГБ и контрразведки «Смерш» по территориальности.

Задержанные военнослужащие – неорганизованно отходившие с поля боя, отставшие от своих частей и не имевшие установленных документов – после проверки направлены в свои части и на пункты формирования фронтов и армий.

Уклонившиеся от службы в Красной Армии, бежавшие с оборонных работ и мест заключения и злостные нарушители прифронтового режима переданы территориальным органам НКВД для привлечения их к ответственности.

Войска НКВД по охране тыла Карельского фронта в 1943 г. имели 29 боевых столкновений с разведывательными и диверсионными группами противника, проникшими или пытавшимися проникнуть в тыл фронта. При этом было убито 269 и захвачено в плен 40 вражеских солдат и офицеров.

В тылу наступающих частей Красной Армии задержано и сдано на приемные пункты военнопленных 8.686 солдат и офицеров противника.

При очистке прифронтовой полосы служебными нарядами войск НКВД собрано на полях сражений и изъято у местного населения трофейного и отечественного оружия и боеприпасов: самолетов – 85, танков – 757, бронемашин и бронетранспортеров – 31, орудий разных калибров – 230, минометов – 539, противотанковых ружей – 290, станковых и ручных пулеметов – 1.712, автоматов – 2.488, винтовок – 34.783, револьверов и пистолетов – 1.341, артснарядов разных калибров – 302.827, мин – 78.774, ручных гранат – 47,176, патронов разных – 5.778.536.

Кроме того, в тылу фронтов обнаружено 150 складов с отечественным вооружением и боеприпасами, оставленных без охраны, и 19 складов, брошенных противником при отходе.

Склады переданы командованию частей и соединений Красной Армии.

Наряду с выполнением своих основных задач по охране тыла фронтов по приказам Военных Советов фронтов и армий три полка и три неотдельных батальона войск НКВД в течение 1943 года участвовали в боях с регулярными частями противника. Ими уничтожено 379 и взято в плен 217 солдат и офицеров.

Захвачены трофеи: автомашин – 50, тракторов – 100, артснарядов – 2100, патронов свыше 10 миллионов, телефонного кабеля более 200 километров, бензина 200 тонн, повозок с боеприпасами и военным имуществом – 11.

В 1943 году войска НКВД, охраняющие тылы фронтов, при боевых действиях и несении службы имели потери: убитыми и умершими от ран – 480, ранеными – 1 203 и пропавшими без вести – 12 человек.

*Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР*

Л.Берия

Отп.4 экз:

Разослано:

1-г.Сталину

2-г.Молотову

3-в дело Секретариата НКВД СССР

4-в Упр. войск по охране тыла ДКА тов. *Горбатюк*.

ДОДАТОК

Совершенно секретно

СПРАВКА

В 1943 году в боевых действиях с регулярными частями противника участвовали:

Карельский фронт

82-й пограничный полк с начала войны обороняет Рестикентское направление, имея перед собой до двух финских батальонов численностью свыше 2000 человек.

Подразделения полка крупных боев с белофиннами не вели: действия с обеих сторон ограничивались поисками разведчиков и захватом контрольных пленных – «языков».

80-й пограничный полк, имея огневое соприкосновение с противником, прикрывает восточное побережье Повенецкого и Заонежского заливов и Онежского озера.

Быв. Юго-Западный фронт

143-й стрелковый полк НКВД с 1 по 11 марта 1943 года по приказу Военного Совета фронта вел оборонительные бои на южных подступах к г. Изюм.

Быв. Северо-Кавказский фронт

С 14 по 31/1-43 г. 2-й батальон 23-го пограничного полка по приказу командующего 46-А вел наступательные бои и овладел г. Майкоп.

С марта по июнь 1943 года два сводных отряда 26-го и 95-го пограничных полков участвовали в боях по прорыву «Голубой линии» немцев на Таманском полуострове в составе ОСД НКВД.

Начальник оперативного отдела полковник

Ефремов

8 января 1944 г.

Верно:

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.64. – Арк.9-13.

Засвідчена копія. Машинопис.

№ 2

ІНСТРУКЦІЯ ПРОВІДНИКА ОУН (С.БАНДЕРИ) «МАТВІЯ» ПОЛІТИЧНИМ РЕФЕРЕНТАМ НАДРАЙОНІВ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ОУН І УПА В УМОВАХ ВІДСТУПУ НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬК

8 січня 1944 р.

Нижче надрайонів подавати усно.

Строго таємно

ПОЛІТИЧНИМ РЕФЕРЕНТАМ НАДРАЙОНІВ

Щоб зберегти наші сили і розвинути революційну боротьбу в підбільшевицькій дійсності, перед нами стоять слідуючі завдання:

А

1. Відступаючі німецькі імперіялісти хочуть скомпромітувати українську визвольну боротьбу і ще раз спробувати заставити український нарід битися за нього. В тій цілі організують т.зв. Українське Визвольне Військо (УВВ), куди стягають різну збірницю, а в першу чергу т.зв. мельниківців. Крім того, змагають до творення українських шуцманшафтів (жандармерію). До цих і подібних німецьких трюків ставимось як до підступу і тому:

До УВВ як і до різного роду жандармерій український народ не іде. В будь-якій формі з німцями не в'яжемося. З ними існує лише боротьба. Всіх тих, що ідуть до німецьких рядків, осуджуємо як зрадників і вислужників.

2. Відступаючі німецькі війська, а, зокрема, перші відділи ж вже здеморалізовані. Місцями між військом та адміністрацією уявляються великі тертя. Ще перед фронтом утікають різного рода фольксдойчі. Це зіпсутий і небоевий елемент. Поки що це все іде головними дорогами.

Наші завдання: Всіма можливими способами здобувати зброю і амуніцію. Для того потворити вже спеціальні боївки. Це, зокрема, важне попри важніші шляхи. В роботі бути еластичним. Використати, де будуть, тертя між військом та адміністрацією. Пам'ятати, що німецькі вояки є зневірені і хотять додому. Використати це. Розкладати армію шляхом ширення серед неї думки, що воювати німецьким воякам є вже бездоцільно, що їм конечно спішити в рідний край рятувати свої родини. Довести їм, що вони через УЗ і Польщу зі зброєю не перейдуть, бо їх повстанці-партизани вважатиме за ворогів і знищать. Виразно ставити, що вони зброю мусять здати українському народові і УПА, бо в разі спротиву їх чекає смерть. В заміну за здану зброю давати їм «вільний перехід додому», міняти зброю на хліб і т.д. На здану зброю можна видавати посвідки («Зброю здали такому-то відділові УПА чи самооборони»). Все це робимо для того, щоб лише здобути від ворога зброю.

В разі спротиву зложити зброю добровільно, поодинокі особи і малі відділи роззброювати силою. Тут бути безоглядним.

Рівночасно підготувити цілий народ до здобування зброї. Коштом фронту мусимо озброїти всю організацію, весь український нарід.

3. В даний момент німці кинули в запілля багато мадярів і румунів. Ці війська – незалежно яке мають відношення до нас – всі ненавидять німців і

воювати не хотять. Вони в першу чергу є розміщені попри залізниці. Бувають випадки, і то часті, коли вони вже продають зброю і амуніцію.

Наші завдання: негайно ввійти в контакт з даними відділами на місцях, домовитися про взаємонапад. Шляхом розмов, летючок переконувати їх, що їм боротися за Німеччину нема жодного сенсу. Що їх німці вивезуть в Німеччину, або знищать. Що їх завдання якскоріш пробиватися додому. Але через УЗ зі зброєю перейти їм неможливо, бо українці вважатимуть їх за ворогів і поборюватимуть. Рівно ж можуть спіткатися з совітськими військами, які через наявність зброї будуть розстрілювати. Отже, і додому дістатися лише можуть як цивільні, зброю повинні і мусять здати українському народові і повстанцям. За здачу зброї можна давати поквітовання. В разі спротиву роззброювати силою.

До переговорів з мадярами і румунами посилати спеціальних людей, які вміло поставлять цю справу і не скомпрометують нас. Роботу з ними розпочинати негайно, як лише появляться в данім терені.

Серед них нести нашу ідею національних революцій і потребу боротьби поневолених народів проти імперіялізму. Зокрема, наставляти проти більшовиків. Летючку залучую*.

4. Перед відступом німецьке військо все нищить – людей і терен.

Наші завдання: Напружити всі пропагандивні сили на піднесення чуйности мас. Змальовувати реально дійсність. Ще скріпити роз'яснюючу роботу серед мас поробленню запасів харчів і раціонального використання запасів. Залучену летючку «Голод» масово розповсюдити*.

5. По містах німецьких панів є досить багато майна: пишучих машинок, великих друкарських машин, циклостилів, паперу, фарби, радієвих апаратів, телефонічних апаратів і телефонів, магазинів – господарчих з одягом і харчами, мотоциклів і аутів, коней, сідел, різної літератури і документів, зокрема, гестапівських. Вже сьогодні, повести належну в цім напрямку розвідку. Мати список всього цього, де знаходиться (по урядах і приватних мешканнях).

Наші завдання: В хвилині відступу німців опанувати на певний час (хоч короткий) міста, і все це вивезти. Це все мусить бути наше. Коли не вдасться опанувати міста, завдання виконати шляхом організації нападу і т.п. До цієї роботи вже призначити спецвідділи. Це справа надзвичайно важка. Коли б в крайності не вдалося б це вивезти – все нищити. Більшовикам нічого попастися не сміє.

6. В сам час фронту наші завдання це – зберігти сили і здобути зброю.

Б

Перший період нашої боротьби під більшовицькою займанщиною проходитьиме серед воєнної дійсності. Певні терени будуть залянні совітським військом, місцями скріпить свою діяльність червона партизанка. Не виключено також, що більшовики кинуть проти нас спеціальні відділи. Це

---

* В документі відсутня.

одне. З другої сторони, Червона армія, ще неповні запізнана з нами, червоноармійці ще неповні знають, за що ми боремось. Серед Червоної армії ненависть до режиму і деморалізація. В армії чисельно переважатиме російський елемент, зокрема, в командному складі. Серед такої дійсності ми мусимо далі продовжувати боротьбу. До одержання нових наказів наші завдання будуть такі: 1) Кожний член (зокрема, районні провідники) мусять дістати наперед конкретні завдання. Кожен мусить знати, що має робити, кожному точно означити його завдання наперед. Робити так, щоб на випадок порвання зв'язку – а в час переходу фронту це цілком можливо – праця не переставала, і люди знали та мали що робити, навіть тоді, коли б цілий місяць не було зв'язку із «горою». 2) Політичний напрямок нашої роботи зараз спочатку буде протирежимний. Всю пропаганду спрямовуємо проти Сталіна і НКВД – проти режиму. Завданням цього моменту буде включити до боротьби з більшовизмом російський елемент. Робимо це шляхом популяризації нашої ідеї «воля народам і людині». Голосимо і ведемо боротьбу з більшовицьким імперіялізмом, а не з російським народом. Російському народові признаємо право на національну державу на його території. До боротьби з більшовизмом організуємо всіх. 3) Проти жидів не виступаємо. 4) Ведучи роботу серед армії, доказувати бійцям шкідливість цієї імперіалістичної війни для народу, доказувати, що вони воюють не за свої інтереси, а за інтереси кліки московських імперіалістів. Копати прірву між армією – масою з більшовицькою командною партійною клікою – це наше завдання в тій ділянці. Проти партійних паразитів - комісарів, проти командирів – вислужників імперіалістичної кліки, проти НКВД – партійних жандармів, – це ті кличі, якими маємо керуватись у роботі серед Червоної армії. Рівночасно голосимо боротьбу за національні держави, за перетворення імперіалістичної війни [в] національні революції, за особисте вільне життя. Наша ціль – розложити Червону армію.

Внаслідок цієї роботи бійці Червоної армії будуть переходити до нас, до УПА. Щоб оминати провокацію НКВД, належить початково такі відділи держати окремо (не показувати відразу всього), давати окремі спеціальні завдання для перевірки людей.

Примітка: Вже сьогодні масово (в тисячах) розмножити наші листівки до червоноармійців, що в терен були вислані – «Красноармейцы» і «Товарищи русские, красноармейцы и командиры». Вже сьогодні розіслати їх в терен, де мають бути використані в час переходу війська.

Підготувати населення, щоб для червоноармійців давало нашу літературу, розказувало про нашу боротьбу і т.д. Кожний українець має бути пропагандистом нашої ідеї і боротьби. Наша ціль тут – спопуляризувати і нашу ідею і боротьбу. Одначе, вважати, бути обережним, бо ворог стосуватиме провокації. 5) Велику увагу звернути на роботу серед азійських народів в армії. До цього використати тих людей (азійців), які є вже тепер при нас. 6) На всіх мурах, руїнах, церквах, парканах уже виписувати (якоюсь тривкою фарбою –

олійною або просто дьогтем), наші кличі «Геть більшовицьку і фашистівську диктатури!», «Геть московський і німецький імперіялізм!», «Геть імперіялістичну війну!», «Хай живе революція і мир!», «Смерть Сталінові і Гітлерові», «Геть поневолювачів Москви і Берліна!», «Смерть кровавому Кремлю!», «Смерть московським руїникам!», «Хай живе визвольна боротьба поневолених народів Сходу Європи, Кавказу і Середньої Азії!», «Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!», «Геть московських наїзників в Україну!», «Хай живуть національні держави поневолених народів Москвою», «Хай живе Українська повстанча армія – запорука перемоги українського народу! «Більшовизм – це ворог людини і народів!», «Геть з більшовизмом, фашизмом і капіталізмом!», «Хай живе влада кожного народу на його землі!» і т.д. Примітка: Кличі виписувати на місцях видних і де ворог не міг би скоро стерти або знищити. Клич «Геть з німецькими і московськими руїниками» виписувати конечне на мурах-руїнах, згарищах. Це для унагляднення факту. Писати їх уже. Писати скрізь і всюди. На всіх дорогах, поворотах по всіх селах, а найважніше – у містах і [на] залізничних станціях. 7) Успіх нашої пропаганди підбільшовицькій дійсності залежатиме від того, наскільки зуміємо використати на місцях кожне більшовицьке потягнення супроти українського народу. Тому чітко стежити за їх кроком і кожний компрометуючий їх момент роздмухувати в пропаганді, як лише можна. Бити більшовиків більшовицькою зброєю – це завдання нашої пропаганди.

В

1. Негайно в кожному селі провести вічеход і широко роз'яснити людям про перехід фронту, про завдання здобування зброї, її ховання. Навчити населення, як поводитися під час фронтових дій. Підготувати населення, щоб уважало на можливі підступи з[і] сторони німців. Перші відступаючі відділи можуть вмисне не чіпати населення, щоб приспати його чуйність, а тоді останні відділи зможуть більше винищити. Про це населення мусить знати.

2. Заздалегідь позмінювати псевда, усталити клички, мертві пункти.

3. Підготувати тайні скритки для технічних осередків і людей. Наказ залучую*.

4. Перевести селекцію членів. Підготувати людей і терен до твердого підпільного життя.

Цю інструкцію організаційною дорогою передати всім членам, по всіх референтурах. Очевидно, кожному подавати те, що йому потрібне.

Про вас точно звітувати.

Слава Україні!

Дня 8-1-44 року. [підпис] *Матвій*

ЦДАГО України. - Ф.62. - Оп 1. - Спр. 289. - Арк. 45,46, 47.

Оригінал. Машинопис.

---

* Документ відсутній.

**ЗВЕРНЕННЯ ВИЩОГО КЕРІВНИЦТВА УРСР ДО НАСЕЛЕННЯ
ОКУПОВАНИХ РАЙОНІВ УКРАЇНИ****12 січня 1944 р.***ДОРОГІ ТОВАРИШІ!**

Героїчна Червона Армія під керівництвом Маршала Радянського Союзу, великого Сталіна нещадно трощить полчища німецьких загарбників і очищає нашу рідну радянську землю від фашистської погані. Вже звільнено біля двох третин радянської території, яка була захоплена німцями. Вже очищено від німецьких загарбників більшу частину нашої рідної України. Червоний прапор волі й щастя майорить над столицею українського народу славним Києвом. Червона Армія вигнала німців з Житомира, Бердичева, Новоград-Волинська. Визволено Кіровоград, Сквиру, Тарашу, Білу Церкву, Сарни. Червоні воїни ведуть бої з німцями за Умань, Вінницю, Жмеринку. Могутній грім переможної радянської зброї вже чуєте ви, дорогі наші брати і сестри, на Волині, на Тернопольщині, на славній Буковині й в стародавньому українському місті Львові. Вже близько той день, коли червоний прапор Радянської України майорітиме над всіма нашими рідними містами: над Львовом і Чернівцями, над Луцьком і Дрогобичем, над Станіславом і Перемишлем, над Карпатами і на берегах Дунаю. Час визволення всієї нашої української землі наближається.

На визволених землях України – в Донбасі, на Харківщині, Сумщині, Чернігівщині, Житомирщині, в Запоріжжі йде велетенська відбудовча робота - робітники, колгоспники і інтелігенція, натхненні щастям визволення, докладають всіх зусиль, щоб внести і свою лепту для скорішого розгрому ворога. Творча праця народу загоює тяжкі рани, що їх завдав німецький кат нашої матері – Україні.

Дорогі товариші! У ворога в руках залишилося ще небагато нашої території. На ній ще лютують оскраженілі гітлерівці. Але настав час розплати.

Героїчні месники народу – радянські партизани, підтримані всім населенням на окупованій території, не дають ворогові спокою ні вдень, ні вночі. Їх окрилюють блискучі успіхи Червоної Армії, їх окрилює віра в скору і неминучу перемогу. Ця перемога буде тому, що боротьбу з ворогом веде весь радянський народ, згуртований партією Леніна – Сталіна. Ця перемога буде тому, що нашою боротьбою керує великий полководець і стратег – товариш Сталін.

Велика визвольна битва точиться тепер на землях західних областей України. Вся Україна скоро знову буде вільною. Скоро весь український народ, возз'єднаний в єдиній державі, заживе вільним радянським життям у сім'ї братній народів Радянського Союзу.

---

* Див. док. № 67, 68, 107, 132, 151.

Дорогі товариші! Президія Верховної Ради, Рада Народних Комісарів України і Центральний Комітет КП(б)У закликають всіх радянських людей, які опинилися в німецькій неволі, ще завзятіше боротися з заклятим ворогом нашого народу – з німецьким фашизмом. Всіма засобами допомагайте героїчним синам і дочкам нашого народу – партизанам громити ворога. Руйнуйте його комунікації, підпалюйте склади з боєприпасами, висаджуйте в повітря мости, нападайте на обози відступаючих грабіжників. Ворог, тікаючи від червоних звитяжців, грабує, руйнує і палить наші міста і села. Знищуйте німецьких паліїв і грабіжників! Не давайте ворогу вивозити хліб до Німеччини! Розлючена опором нашого народу, німецька армія знищує наших людей, жене їх в рабство до Німеччини на поталу і наругу. Не давайте німцям виганяти наших людей на загибель! Створюйте нові партизанські групи, визволяйте своїх рідних з німецької неволі! Всіляко допомагайте радянським партизанам в їх благородній боротьбі за свою волю і славу нашої батьківщини.

Дорогі товариші робітники, селяни, інтелігенти! Ваш ворог не тільки німецькі розбійники. Ваш ворог – зграя німецько-українських націоналістів. Всілякі оці бандери, мельники, бульбовці, запродавшись Гітлеру, допомагають йому уярмлювати наш народ, нашу Україну. Їх руки в крові наших дітей, матерів, сестер. Українсько-німецькі націоналісти, зрадники народу і гітлерівські прихвосні допомагають німцям грабувати український народ. Ці запроданці прикидаються, начебто й вони борються проти німців. Вони знають, як люто й нещадно ненавидить наш народ німецьких гнобителів. Змовившись з Гітлером, вони підлабузнюються до народу, вдаючи, начебто й вони – проти гітлерівців. Вони створюють лжепартизанські озброєні загони, замануючи до них людей тим, що ці загони, мовляв, будуть боротися з німцями. Не вірте їм! Спитайте, що вони зробили для загальної справи визволення українського народу з-під гітлерівського ярма? Чи вбили вони хоч одного німця, чи пустили під укіс хоч один німецький ешелон? Не вірте їм! До своїх загонів вони стягнули людей, які чесно хотіли боротися з лютим ворогом народу – гітлеризмом. Таким чином українсько-німецькі націоналісти хотіли послабити наш народ в боротьбі, розз'єднати наші сили, нацькувати брата на брата. Не дайте їм обдурювати себе і свій народ! Знищуйте цих шахраїв – агентів німецьких загарбників! Разом з червоними партизанами бийте німців і німецьких холуїв!

Українсько-німецькі націоналісти насправді є спільники Гітлера. Вони хочуть розірвати кровні братні зв'язки українського народу з російським, вирвати Радянську Україну з сім'ї радянських народів, вкинути Україну в пельку Гітлерові. І це вони називають створенням “самостійності” для України! Будучи агентами гітлеризму, українські націоналісти хочуть перетворити Україну на колонію німецького імперіалізму, а український народ – на рабів німецьких баронів і поміщиків.

Українсько-німецькі націоналісти хочуть посварити український народ з польським. Це не вийде! Кращі сини польського народу пліч-о-пліч з червоними воїнами, разом з українськими партизанами ведуть запеклу боротьбу проти спільного ворога – гітлерівської Німеччини.

Партизани і партизанки України! Своїм життям і своєю кров'ю захищайте радянську священну землю, бороніте волю українського народу. Виконуючи наказ великого вождя радянського народу товариша Сталіна, ви допомагаєте героїчній Червоній Армії громити ворога, визволяти радянський народ з німецької неволі.

Зараз під ударами Червоної Армії гітлерівці зазнали нових разючих поразок. Вони, сходячи кров'ю, відповзають на захід. Перед орлами-партизанами зараз стоять найвідповідальніші завдання – постійно, щоденно руйнувати комунікації ворога, не давати німцям підвозити боєприпаси та озброєння до фронту, нищити його живу силу і техніку.

Брати і сестри українці! Наближається час, коли Україна остаточно буде очищена від фашистських загарбників, коли український народ буде навіки звільнений з-під німецько-фашистського ярма, коли наша перемога засяє ясным сонцем над визволеним краєм.

Вставайте всі на останню рішучу боротьбу з лютим ворогом – німецьким фашизмом!

Українці, за допомогою братнього великого російського народу, в єдиних лавах зі всіма народами Радянського Союзу, вперед до перемоги!

Під керівництвом великого Сталіна, вождя всіх радянських народів, вперед, на повне очищення радянської землі від німецьких окупантів!

Хай живе наша перемога!

Смерть німецьким окупантам!

Хай живе визволена Радянська Україна!

Слава великому СТАЛІНУ!

Голова Президії Верховної Ради

Української РСР

М.ГРЕЧУХА

Голова Ради Народних Комісарів

Української РСР

Л.КОРНІЄЦЬ

Секретар Центрального Комітету

Комуністичної партії (більшовиків) України *М.ХРУЩОВ*

12 січня 1944 року

м. Київ

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.362. – Арк.11-16.

Оригінал. Машинопис.

**ДОВІДКА УКРАЇНСЬКОГО ШТАБУ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ (УШПР)
ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ**

21 січня 1944 р.

*Совершенно секретно***СПРАВКА****О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНСКИХ НАЦИОНАЛИСТОВ.**

Как установлено по материалам, поступающим из партизанских отрядов, за последнее время украинские националисты значительно усилили «вышколы» (учебу) с целью подготовки командных, пропагандистских, санитарных и других кадров для «УПА» (Украинская повстанческая армия).

Одновременно с этим, активизируя свою деятельность против партизан и поляков, со стороны националистов наблюдается примирение по отношению к немецким захватчикам.

Так, 14.1.44 г. из г.Камень-Каширский (50 км. северо-восточнее Ковеля) полностью эвакуировался немецкий гарнизон, а через час в город вступило до 1000 националистов, которые немедленно приступили к организации обороны с целью оказать сопротивление Красной армии.

По данным агентуры, замена Камень-Каширского гарнизона националистами была осуществлена по договоренности с немцами.

Характерным примером согласованности между немцами и украинскими националистами является следующее донесение по инстанции агента «СБ» «УПА» – «КОРОТКИЙ»: «Дня 24.12.43 г. голова с. Моквин был у Березном, где его спрашивали немцы: «Пойдут ли Ваши украинцы вместе с нами за Случь бить поляков и коммунистов?», Голова ответил, что могут пойти, если бы немцы дали оружие.

По имеющимся в нашем распоряжении официальным документам, «СБ» «УПА» (служба безпеки), националисты по прямым указаниям свыше массово уничтожают польское и еврейское население, а также украинцев, которые приняли католическую веру или же находятся в родственных связях с поляками.

Так, 24.12.43 г. референт «СБ» – «ЧОРНОТА» в своем донесении коменданту «СБ» «БОРОВОМУ» СООБЩАЕТ: «Согласно сообщений подрайонного коменданта 3-го подрайона Луг № 5 сообщаю, что в с.Медведевка есть поляки (польские семьи), а также много ополяченных семей, которых, по сообщению вышеуказанного подрайонного, необходимо уничтожить».

В отчете № 4 от 30.11.43 г. отдел «СБ» района «Скеля» доносит: «Сколько, кого, как и за что казнено за отчетное время: 12 поляков смертной казнью, 7 человек украинцев, которые приняли католическую веру и за сотрудничество с врагами»...*

---

* Крпки в тексті.

Далее в отчете референта «СБ» «ЖБУРТ» указывается: «Ранее «СБ» издала приказ – всех жидов не специалистов конспиративно уничтожать, чтобы жида и даже наши люди не знали, а пускать пропаганду, что ушел к большевикам».

До вступления Красной армии на территорию Западной Украины со стороны националистов открытой организованной борьбы с партизанами не замечалось. Имелись отдельные вооруженные столкновения и даже бои лишь в тех случаях, когда партизанские отряды передвигались через населенные пункты, контролируемые националистами.

В последнее же время отмечено ряд случаев, когда националисты значительными вооруженными силами вступают в открытую борьбу против партизан, так например:

18.1.44 г. при вступлении соединения ИВАНОВА в с.Сошично (30 км. северо-восточнее Ковеля) националисты оказали вооруженное сопротивление партизанам.

20.1.44 г. в с.Омелино (30 км. северо-восточнее Луцка) соединение партизанских отрядов ШИТОВА вело бой со значительными силами националистов.

Имеются также случаи, когда националисты проявляют террористическую деятельность по отношению к красноармейцам.

В ночь на 9.1.44 г. в с.Белашувка (65 км. северо-восточнее Ровно) националисты вырезали 15 красноармейцев, а в с. Моквин (55 км. северо-восточнее Ровно) отравили 30 красноармейцев 181-й стрелковой дивизии.

*Начальник Украинского штаба партизанского движения
комиссар государственной безопасности (Т.Строкач)*

Полковник Соколов

«21» января 1944 г.

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.22. – Спр.75. – Арк. 94-95.

Оригінал. Машинопис.

№ 5

РОЗПОРЯДЖЕННЯ КОМАНДУВАННЯ XIII НІМЕЦЬКОГО АРМІЙСЬКОГО КОРПУСУ ПІДЛЕГЛИМ ЧАСТИНАМ ЩОДО СТАВЛЕННЯ ДО УПА

29 січня 1944 р.

Командование XIII-го армейского корпуса

1 а/1ц № 299/44 секретно

Командный пункт корпуса 29.1-1944 р.

Краткое содержание: Отношение к силам националистической Украинской повстанческой армии «УПА»

Уже давно установлено, что действия УПА против немцев приняли меньшие размеры, и что немецкие солдаты, попавшие в руки УПА, в большинстве случаев после того, как у них отбирали оружие и обмундирование и меняли обмундирование на штатскую одежду, отсылались обратно в свою часть. В последние дни националистические украинские банды искали контакта с немецкими войсками.

В одном случае имело место соглашение местного характера: банда будет продолжать борьбу против советских банд и регулярных красных войск, она отказывается бороться вместе с германским вермахтом или отдать ему оружие.

Однако, все материалы разведки о советских бандах и регулярных красных войсках она будет сообщать и, кроме того, будет доставлять [вермахту] захваченных пленных для допросов.

В своем отношении к УПА в дальнейшем корпус руководствуется следующими предварительными положениями:

А) В общем:

Силы УПА борются за свободную независимую Украину и фанатически верят в достижение этой цели, поэтому и немцы и русские являются ее врагами. В настоящее время они хотят вести переговоры с нами, так как рассматривают русских как более опасных врагов для настоящего момента.

Из-за неблагонадежности совместные действия с УПА на будущее не являются для нас вопросом, она тоже отказывается бороться в рамках германского вермахта. Относительно осуществления упомянутого соглашения местного характера не существует никаких сомнений.

Б) В частности:

1. Вести переговоры с отрядами УПА, ищущими связи, следует лишь через соответствующих офицеров, имеющих опыт по борьбе с бандами.

2. Применить их как можно больше для цели ведения войны.

а) Путем прекращения борьбы против немцев.

Штаб корпуса будет определять общие опознавательные знаки, необходимые для проведения этого свидания, относительно своих войск и воздушных сил в каждом случае отдельно.

В настоящее время опознавательными знаками являются: относительно своих войск – держать левую руку и держать ее перед лицом, относительно воздушных сил – остановиться и махать над головой шапкой.

б) Путем проведения борьбы против Красной армии, советских и польских банд.

Для исполнения поставленных нами боевых задач с ограниченной целью в распоряжение УПА могут быть доставлены в небольших размерах боеприпасы и т.д. Создание запасов боеприпасов у УПА должно быть совершенно исключено.

в) Выдача немецких солдат и солдат армий, борющихся на стороне Германии, находящихся в руках УПА.

г) Сообщение разведывательных сведений о Красной армии и советских и польских бандах.

д) Доставка захваченных УПА пленных Красной армии, советских и польских банд для допроса.

з) Если невозможно будет достигнуть договоренности с УПА, или если представители УПА в переговорах не будут согласны с пунктом 2 наших положений, то мы будем бороться против УПА так же, как и против других и уничтожим ее.

В) Ведение и результат переговоров с УПА в любом случае тотчас же сообщать, сначала по телефону, штабу в отдел 1-ц.

Командир корпуса

(підпис)

ГАУФФ

генерал пехоты

Печатка:

(підпис) *Начальник полиции безопасности и СД по Галиции*

ЦДАГО України. – Ф.57. – Оп.4. – Спр.338. – Арк. 187-189.

Копія Переклад з німецької. Машинопис; Федеральний військовий архів у Фрайбурзі. – Ф.РН 24-13. – Спр. 171. – Арк. 30-30 зв.

ІНСТРУКЦІЇ ОУН ПРО ВЕДЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ, ПОЛІТИЧНОЇ І ВІЙСЬКОВОЇ РОБОТИ У ЗВ'ЯЗКУ З ВІДСТУПОМ НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬК І НАСТУПОМ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

Не раніше січня 1944 р.

Сьогоднішню політичну тактику ОУН характеризуємо, як самооборонну і поділяємо на три очерки. а) піднімецький, б) (фронтний) і в) підсовітський.

А. ПІДНІМЕЦЬКИЙ

1. Повести самооборону населення і відповідно до посилення німецького терору стосувати протитерор.

2. Кожне село, район мусять бути готові себе обороняти і в відповідний спосіб себе забезпечити перед наскоком німців і других банд (варта, алярмові стійки, зв'язок з сусідніми селами, алярмові сигнали і т.п.).

3. Побудова сховищ для людей й майна.

4. В кожному селі організувати самооборонні збройні відділи, що у випадках небезпеки мають збройно захищати село.

5. Розбудити віру народних мас у нашу остаточну перемогу, скріпити солідарність мас у боротьбі з окупантами.

6. Настарожити чуйність народу на нові підступні більшовицько-енкаведистські методи поневолювання народу.

До німців:

Не допустити до вивозування населення і майна з української території.

Не вдаватися в бої з більшими німецькими силами.

До більшовицького підпілля:

Не входити з ними в жодні стосунки і якнайбільше перед ними конспіруватися.

Вести з ними безпощадну політичну й збройну боротьбу як з грабіжницькими бандами.

Нищити фізично більшовицький актив, червоні партизанські загони і усіх совітських прихвоснів.

До інших союзницьких військ:

Не вести жодних засідних бойових акцій.

Примірно карати за виступи проти народу. Входити в порозуміння з ціллю здобуття зброї і других боєприпасів.

До національних меншин:

Уважати їх за союзні з нами народи.

Відноситься так, як до власного народу.

Накладати такі обов'язки, як і на український народ.

Організувати їх у окремі політичні організації.

До руських:

Імперіалістів поборювати так, як ворогів народу і шкідників.

До прихильних нашій стороні ставитись так, як і до національних меншин.

ОУН:

а) Перебирає повністю керівництво визвольної-революційною боротьбою народу.

б) Усіх примушує виконувати її доручення.

в) Знищує усіх, що діють проти визвольної боротьби народу.

г) Приготувати запасну організаційну сітку (оперту на нерозконспірованих жінках, юнаках).

Технічні справи:

Підготувати здобуття і замагазинування: а) Зброї і амуніції; б) Медикаментів; в) Технічних засобів зв'язку; г) Пропагандивно-видавничої техніки; д) Одягових матеріалів; е) Харчів.

Б.ФРОНТОВИЙ:

За фронтовий очерк уважати час від евакуації німецької адміністрації до запровадження совітської адміністрації:

1.Зберегти ОУН перед знищенням.

2. Обмежити зв'язки по лініях і пунктах до мінімуму.

3. До зв'язкової праці вжити найменшо підозрілих людей (діти, жінки, старці).

4. Позмінювати місця осідку керівних органів, приміщуючи їх подальше від шляхів, вузлових станцій, міст та інших військово важних пунктів. Зовсім обмежити рух зв'язкових біля осередків.

5. Розвернути розвідно-інформативну службу між населенням.

6. Посилити самооборону і зв'язок з сусідніми оселями.

7. На час переходу фронту заготовити відповідний запас харчів і медикаментів.

8. Військові відділи діють тільки невеличкими відділами, перемасковані в совітську форму.

9. Військові акції переводити подальше місць постою.

10. Добре змагазинувати здобуті матеріали. Не магазинувати в одних сховищах великої кількості. Всі здобуті матеріали взяти на облік.

11. Не дозволяти на масову еміграцію чи евакуацію, пояснюючи:

а) еміграція не дає в сьогоднішній ситуації запоруки самозбереження;

б) зберегтись найкраще можна на рідних землях;

в) будуче України рішатиметься на рідних землях, а не в еміграції.

12.Усі члени ОУН залишаються на землях і продовжують далі революційну роботу. Усіх членів ОУН, що самовільно залишають свої місця, уважатиметься дезертирами.

13. Використовуючи фронтовий хаос, перевести основну чистку терену від вислужницького й ворожого українській революції елементу. Ліквідаційні роботи проводити якнайбільш конспіративно.

14. Усі державні склади й господарства роздати між населенням, а решту спалити і знищити. Зокрема, де можливо, роздати селянам землю і господарські приладдя.

15. Не зводити зачіпних боїв з Червоною армією, але й не вітати її.

16. До поодиноких бійців Червоної армії відноситися прихильно. Особливо піклуватися [за] раненими, допомагати дезертирам і заарештованим.

Перемарш Червоної армії використати для поширення між нею нашої революційної літератури, кличів і листівок. Тому для тої цілі приготувати достаточну кількість революційних видань і порозписувати на видних місцях відповідні лозунги.

Не йти в проголошену мобілізацію.

В. ПІДСОВІТСЬКИЙ:

1. Якнайшвидше вивчити нову дійсність і примінити до неї методи нашої роботи.

2. Схоплювати й переслуховувати начальників НКВС і інших агентів та партійних керівників з ціллю здобуття потрібних інформацій та пізнання методів їхньої боротьби з нами.

3. Про події інформувати дуже швидко вгору і сусідні організаційні органи.

Не вдаватися в зачіпну боротьбу з більшовиками. Боронитися тільки в міру посилення НКВС-тського терору.

5. Не даватися заарештувати. Боронитись збройно.

6. Не держати жодних архівів, не записувати ніяких адрес і кличок.

7. Усіх, що знайшлися поза легальним совітським життям, зорганізувати окремо від існуючих орг.клітин.

8. Наладнати зв'язки вгору і вниз.

9. Члени усі продовжують роботу підпільним методом, добре озброєні і з відповідною бойовою охороною.

10. Не вільно приймати нових членів.

11. Здобуті совітські документи: особисті, адміністративні, військові, поліційні негайно відсилати вгору.

І н с т р у к ц і ї:

Політичні

Посилити політично-вишкільно-виховну роботу і пропагандивну роботу серед кадрів ОУН і бійців у військових відділах, щоб усіх підготувати в ідейно-політичній площині до підсовітської дійсності.

Посилити політично-пропагандистську роботу серед широких народних мас так, щоб серед мас саме було якнайбільше пропагаторів наших ідей і боротьби.

3. У політично-пропагандистській роботі якнайтісніше пов'язувати в одну органічну цілісність ОУН-УПА з народними масами.

4. Роз'яснити й широко розпропагувати постанови III Великого Збору ОУН і I конференції поневолених народів Східної Європи .

5. У пропагандистській роботі слово «Український націоналізм» заступити словами Українська революція, як окреслення концепції перебудови світу і внутрішньоінаціональних відносин по думці лозунгів: «Воля народам і людині» у систему вільних, самостійних національних держав.

6. Поборювати націонал-соціалізм (гітлеризм) і фашизм нарівні з більшовизмом (сталінізм) як протинародний імперіалістичний рух, обвинувачуючи їх як головних спричинників існуючої світової війни.

7. Наслідком загальних мобілізацій основні сили народу є втілені в армії, вояцька маса тому являється головним резервуаром революційних сил. Основним нашим завданням є політично-пропагандивне опанування вояцьких мас і приєднання їх на бік Української революції.

8. Політично-пропагандистську роботу розширити на усі поневолені чи тільки загрожені імперіалістами народи і активно втягнути їх до спільної з нами боротьби як наших природних союзників.

9. Усіх, що активно виступають проти української революційної ідеї, вважати реакціонерами, імперіалістами і зрадниками власного народу та нещадно їх нищити.

10. Сьогоднішню революційно-визвольну боротьбу українського народу тісно пов'язати з усіма революційно-визвольними змаганнями народу на протязі історії, а, зокрема, з революцією Богдана Хмельницького і революцією 1917-20 рр.

11. Пропагандистські лозунги мусять бути короткі, ударні і виразно окреслюючі нашу політичну ідею, програму і тактику, наприклад:

1. Смерть Гітлеру і Сталіну!

2. Воля народам!

3. Геть гітлерівців і сталінців – хай живе народ!

4. Геть диктатури і партії – вся влада народам!

5. Доволі війни – хай живе мир!

6. Смерть НКВДістам і комісарам – хай живуть червоноармійці!

7. Сталін продав СРСР капіталістам – смерть Сталіну і його кліці. Бійці – вертайтесь додому.

8. УПА – бореться за волю народу. УПА – хоче волі і миру. УПА – обороняє народ і т.п. другі лозунги.

Організаційні

1. ОУН – організатор і керівник Української революції, основна і вирішальна революційна сила – народні маси.

2. Не побільшувати аж до відкликання чисельного стану кадрів ОУН.

3. Перевірити революційну стійкість кадрів і провести відповідні персональні зміни, усуваючи з членських кадрів маловартісних і нестійких.

4. Для усіх членів ОУН і бійців УПА, також і під совітською дійсністю, обов'язкове збройне підпільне життя.

5. Озброїти кадри, актив і найширші круги прихильників Української революції.

6. Зірвати і не допустити до евакуації (німецької), ані до мобілізації (совітської) народні маси. Включити до активної самооборони і привчити усіх самим себе захищати і обороняти.

7. Поперемінювати: псевда, клички, пункти зв'язку і лінії, підпільні хати і т.п. Посилити конспірацію, порозконспіровуваних порозоставляти в рамках області і округ.

8. Найсильнішу і найбільш довірену частину кадрів переставити до роботи СБ*, як основної ділянки нашої роботи у совітській окупації.

9. Апаратові СБ дати якнайвигодніші умовини праці, закликаючи до активної співпраці з органами СБ увесь актив.

Військові

1. Військові відділи діють невеликими підвідділами (рій, чота) у рядах відділів і з'єднань, маскуючись як червоноармійці, партизани і т.п.

Приготовляють у пригожих до оборони місцях криївки для людей і на матеріяли.

Місця постою стисло законспіровують і часто змінюють, забезпечуються від заскочення.

4. У терені діють швидко, несподівано і голосно: по кожній акції переносяться на задалегідь призначені конспіративні пункти постою.

5. Не принімати до відділів свіжомобілізованих дезертирів, а коли є такі, творити з них окремі частини й держати окремо, перевіряючи у боях з ворогом їх бойову і моральну вартість та політичну цінність.

6. З союзних нам народів творити окремі невеликі підвідділи і поступати так, як під пунктом 5. Не творити суцільних з'єднань.

7. Поповнити військові відділи членськими** кадрами.

8. Військові відділи зобов'язані давати охорону політично-пропагандивній роботі організації.

СБ

1. Основні завдання розвідати ворога й охороняти Організацію перед знищенням.

2. Усі зарядження по лінії СБ мусять бути безоглядно виконані.

3. Усіх, що перейдуть самочинно на бік УПА, не включати до відділів. Тримати їх подальше від осередків, команд, зв'язків тощо. Особливу увагу звернути на перебігачів одинцем та малими групами (кілька, кільканадцять людей). Всіх їх обов'язково передавати органам СБ для перевірки.

4. Не зв'язуватися з цивільними службовцями, що прийдуть за Червоною армією порядкувати державно-суспільне життя, бо це надійний і вибраний більшовицький елемент. З-поміж їх можуть викручуватися більшовицькі провокатори.

---

* Служба безпеки.

** У рядовому складі УПА переважну більшість становили мобілізовані селяни, які не були членами ОУН.

5. Всім, що працювали в УПА-ОУН не вільно ставати до праці в державно-суспільно-господарських більшовицьких інституціях. Всі ці люди є у великій мірі розконспіровані. Більшовицькі органи безпеки в скорому часі і без труда здемаскують їхню діяльність в УПА і строго покарають, або завербують до своєї агентурної роботи проти УПА-ОУН. Треба пам'ятати, що в кожній більшовицькій інституції при т.зв.відділах кадрів є клітина НКДБ (до липня 1941 р. цією роботою займалось НКВС), що називається спецвідділом. Спецвідділ займається докладною перевіркою працівників своєї інституції, вербуванням агентів за поміччю останніх, розпрацьовуванням т.зв. «вредітелей» та передаванням «вредітелей» у руки слідчих органів НКДБ для остаточного розв'язання справи й покарання. В школах цією роботою займаються комсорги і директор.

6. Треба пам'ятати, що НКДБ (передше НКВС) заарештованих по політичній роботі звільняє тільки тоді, коли заарештований згодиться на агентурну працю на користь більшовиків. Всіх таких людей, звільнених після заарештування, не можна приймати до праці в ОУН-УПА.

Сюди треба врахувати також всіх тих, що передше працювали в УПА, відтак пішли працювати у більшовицькі інституції або школи, а згодом втікають перед репресіями в ряди УПА до дальшої праці. Всіх таких людей треба передавати органам СБ для перевірки. Хто не буде цього придержуватись, буде приймати таких людей до праці в УПА-ОУН без попередньої їх перевірки органами СБ, буде покараний нарівні з тими, що відомо діють на шкоду УПА-ОУН.

7. Перед порученням відповідальних обов'язків конечно є віддавати людей для перевірки органам СБ.

8. На час більшовицької окупації старатися якнайбільше обмежити вештання членів УПА-ОУН по терені. Жодних приватних відпусток (до родини, знайомих) не давати. По терені можуть їздити тільки в службових справах вибрані до цього люди і то не менше двох. Членів УПА тримати групами. Навіть не члена УПА (мешканця сіл в терені УПА) старатися обмежити вештання по терені. Особливо звернути увагу на спекулянтів. Їх треба передавати до СБ. Така постановка конечна тому, щоб унеможливити зв'язки агентів з робітниками НКДБ.

9. Членів УПА і підпільників ОУН старатися перекинути з їх родинних теренів в дальші терени. Це, як правило, примінювати до новомобілізованих в часі більшовицької окупації.

10. За згоду співпрацювати з більшовиками против УПА-ОУН – кара смерті.

11. За співпрацю з німецькими та іншими розвідочними центрами – теж кара смерті.

[Підпис] Назар

ЦДАГО України. – Ф.57. – Оп.4. – Спр.377. – Арк. 27-30.

Копія. Машинопис.

№ 7

**НАКАЗ № 1 КОМАНДУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ УПА
ПРО КАДРОВІ ЗМІНИ У ГРУПАХ «ЗАГРАВА» ТА «ТУРІВ»**

1 лютого 1944 р.

Копія

Издано 1.11.1944 года.

Членам штаба З.Г., командирам группы и отрядов и членам их штабов

Приказ № 1

1. Согласно приказа ГК «УПА» (Главного командования Украинской [повстанческой] армии) от 1.8.1944 г., № 1, пункт 9, принимаю командование над группами «Заграва» и «Турив».

2. В военный штаб при ЗГ-33 назначаю следующих командиров: 1. Начальником штаба ЗГ-33 командира ОСТРОЖСКОГО; 2. Начальником оперативного отдела – командира ЯВОРЕНКО; 3. Начальником учебного отдела – командира ЧУТКУ; 4. Политруководителем – командира ПОГИДНОГО; 5. Начальником личного отдела – командира БУРЛАКА; 6. Командиром по тылу – командира ВИТАЛИЯ; 7. Хозяйственный отдел – командира КАРОГО.

1-м своим заместителем назначаю командира ОСТРОЖСКОГО.

2-м своим заместителем назначаю командира ЯВОРЕНКО.

Приказ действителен со дня объявления.

Слава Украине!

Героям Слава !

КЗГ *Дубовой* [підпис]

Верно (подпись)

Верно: Ст. оперуполномоченный УББ НКВД УССР

старший лейтенант госбезопасности *Струнина*

Копия верна: Сотрудник УКГБ при СМ УССР по Волынской области – капитан [підпис] *Кромский*

«   »* марта 1960 г. уч. № 632

ДА СБУ. – Спр.372. – Т.3. – Арк.123. Копія з копії. Машинопис.

---

* Так в документі.

№ 8

ТЕЛЕГРАМА

**М.ХРУЩОВА КЕРІВНИКАМ РАДЯНСЬКИХ ПАРТИЗАНСЬКИХ
ЗАГОНІВ ШИТОВУ І ШУМАКУ ПРО НЕЗГОДУ
ЩОДО ПЕРЕДАЧІ ЗАГОНІВ РАДЯНСЬКИХ ПАРТИЗАНІВ
ДО СКЛАДУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ.**

9 лютого 1944 р.

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается

ШИФРОТЕЛЕГРАММА, исх. № 1102.

Поступило на зашифрование [в] 3 час. 00 мин. 10.2. 1944 г.

ШИТОВУ, ШУМАК[У]

[Согласно с] Вашими, а также Маликова и Скубко предложениями сформировать из партизанских отрядов дивизии и передать их [в] армию, не согласен, повторяю, не согласен.

Днями получите решение ЦК КП(б)У о новых задачах боевых действий отрядов.

Готовьтесь [к] выходу [в] западные области.

Н. ХРУЩЕВ

9 февраля 1944 г.

№ 1394

ЦДАГО України. – Ф. 62. – Оп.1. – Спр.1480. – Арк.172. Оригінал. Машинопис.

**ІНСТРУКЦІЯ ОУН (С.БАНДЕРИ) З АНАЛІЗОМ СТАНОВИЩА
В МІСЦЕВОСТЯХ, ЗАЙНЯТИХ ЧЕРВОНОЮ АРМІЄЮ***

*11 лютого 1944 р.
(Місто** інструкції)*

ПІД БІЛЬШОВИКАМИ

Думки і завваги, зібрані на терені округи в час фронтових дій. В терені перебували тільки фронтові частини і партизани.

Червона армія. Вістки про Червону армію в загальному скупі. Вони зібрані людьми нефаховими і дають тільки зовнішню характеристику більшовицьких фронтових частин.

1) Перше, що кидається в очі, це велика різниця віку бійців. В армії є люди в роках від 15 до 50, а то й 55.

2) По національному складу найбільше росіян. Є теж багато українців. Інші національності заступлені слабо. Бійці-українці – це люди, мобілізовані в східних областях і то, здебільшого, в лівобережних (Харківська, Сумська).

3) Бійці зодягнені дуже погано – частина в більшовицьких, інші в трофейних уніформах (німецьких, мадярських, італійських і мішаних). Багато новомобілізованих носять свою власну цивільну одежу.

4) Харчування армії погане. Частини, що стоять у селах, з правила не отримують харчів від інтендентури. Вони живуть за рахунок селян і виїдають все, мов сарана.

5) Узброєння добре, багато автоматичної зброї (фінки, легкі кулемети) і гранати. Не видно панцирної зброї і важкої артилерії. Є багато легких гарматок. Дій авіації не запримічено.

Ставлення до нашого руху.

Ставлення до нашого руху зразу пасивне, чимдалі стає активно ворожим. Ця зміна не наступила самочинно, але під натиском згори. У військових частинах є т.зв. загони автоматчиків. У них з правила є молоді кацапчуки, настроєні вороже не тільки до націоналістичного руху, але до українського народу взагалі. Діють по наказу і за інструкціями згори. Саме ці автоматчики тероризують і гноблять населення. Їх активність росте, мабуть, по наказу згори. Наша пасивна постава, чи радше тактика не вдаватись в конфлікт, тільки осмілює їх та доводить до нахабства.

Чим інтересуються погромщики з Червоної армії і ЧП?

- 1) Криївками;
- 2) Харчевими магазинами (активність в цьому пункті підвищують ще й голод чи скупі військові пайки);

---

* Див. док. № 14.

** Замість.

3) Одяговими магазинами (крім політичного, теж і особисте зацікавлення);

4) Складами зброї;

5) Типографіями, магазинами паперу і літератури. В цьому напрямі дуже інтенсивні пошукування;

6) Людьми. Зокрема, допитуються, хто був станичним, господарником, зв'язковим, мобілізаційним, хто писав гасла.

Що про нас знають:

1) Знають організаційну схему, і методи нашої роботи. В кожному селі шукають станичного, господарника, зв'язкового, старосту, десятників. Знають, що робота йшла в напрямках – військовому, господарському і адміністративному, і за цим ключем шукають людей;

2) Мають конкретні інформації від розвідників та інформаторів. Є випадки, що до сіл приходять зо списками псевдо та правдивих прізвищ.

Їхні методи:

1) Провокація. Як виявляють факти, мають своїх організованих шпигунів і агентів. Крім цих, мають і резидентів, які без зв'язків і без інструкцій сиділи пасивно на місцях і тільки все обсервовували. Тепер голосяться з конкретними матеріалами.

2) Розвідка власна і допити. Погромщики ведуть живу розвідувальну роботу, обсервують рух населення, притримують підозрілих людей і допитують.

Приклади: підозрілу прохожу людину затримують і питають, хто він, звідки, і куди йде. Притриманий показує хату, в якій живе. Тоді один червоний іде в хату і питається, скільки в сім'ї є людей і чи всі в хаті. Коли хтось є поза домом, то як називається, скільки йому літ і як виглядає. Коли опис згоджується, затриманого пускають, коли ж ні, тоді притриманого арештують і відпроваджують на допит.

Погромщики входять в хату і питають, чи є в селі швець. Дядько не радо завдається в розмову і каже, що нема в селі шевця, або виїхав. В розмову втручається баба. Вона рада зробити чемність, щоб був мирний настрій і спростовує, що такий-то чоловік є шевцем, чи міг би направити чоботи, або, коли чоловік сказав, що швець, мабуть, виїхав, спростовує, що є, здається, вдома і т.п. А погромщикам тільки того й треба. Вони кидаються з дикою лайкою на чоловіка: «Врешош, сукін син! Ти все знаєш, але скриваєш перед нами. Ти знаєш, хто станичний, хто господарник. Говори». Раз приловленій людині на брехні, хай і невинній, важко пізніше далі брехати чи крутити. І на це розраховують червоні громила.

Червоні приходять в хату, застають жінку і питають, чи замужня, де чоловік. Коли та відповідає, що згинув на війні, вивезли в Німеччину, чи щось іншого, йдуть до сусідів і питають, де чоловік сусідки. Як відповідь згоджується, дають спокій, коли ні - беруть молодицю на допит, бо підозрівають, що чоловік в УПА.

3) Допитують дітей.

4) Варти і засідки. Червона частина на постою маскується. Бійці перебувають в будинках, на вулиці, чи в дворі – не видно нікого. Варта старанно замаскована і обсервує рух на дорозі з піддашся, з вікон, з-за куща і т.п., зброя готова до стрілу, кулемети на становищах. Коли на вулиці появиться підозріла цивільна людина, з укриття несподівано вискакує вартовий і затримує прохожого. Коли на вулиці з'явиться підозріла група людей чи узброєні люди, на них зразу відкривають вогонь.

5) Особливим джерелом інформацій про УПА вважають червоні ремісників і лікарів. Знають про те, що на Волині було дуже мало ремісників і лікарів, вони здогадуються, що кожен із них мусів працювати для УПА і повинен би багато знати про нашу роботу. По селах розшукують за шевцями і кравцями та й допитують їх.

Терор:

Як окремих метод боротьби з націоналістичним рухом, приміняється терор. Терор розрахований на психічний ефект. В першій фазі терор Червоної армії і червоних партизан був спрямований в першу чергу до військових людей. Зловлених зі зброєю людей розстрілювали на місці, навіть без допиту. Тепер розстрілюють теж після короткого допиту (один день). Зловлених людей без зброї і без компрометуючих матеріалів - звільнюють. Притриманих людей з компрометуючими матеріалами, засипаних чи з інших причин підозрілих, відставляють в тил до слідства.

Останньо терор звертається вже не тільки проти військових, але й проти політичних, господарських і адміністративних робітників. Є випадки, що розстрілюють родини, член яких є в УПА. Розстрілюють родини визначніших діячів УПА й ОУН. Буває теж, що розстрілюють за співпрацю з УПА. В одному селі на Кременеччині розстріляли 13 дівчат за те, що в'язали рукавиці й шили білля для повстанців.

Заставляють силою зішкрабувати повиписувані на мурах гасла, погрожують, що третя лінія буде палити і вбивати тих господарів, в яких на хаті виписані гасла. Зішкрабуванням цих гасел зразу не дуже цікавились. Тепер, мабуть, на строгий наказ згори, допильнують, щоб усе було найбільш старанно зішкрабано і вичищено. Є випадки, що селяни, боячись репресій, перед приходом Червоної армії самі усувають гасла.

Наші недомагання:

Незважаючи на короткий час, деякі терени мали вже немалі жертви і втрати. Всі жертви походять із власної вини терену. Нас б'є одне генеральне недомагання – брак обережності і чуйности.

Приклади: в одному кінці села стоять червоні, в другому – наші. В хаті спить [до] чотирьох роздітих стрільців, не виставивши варти. До хати входять червоні і забирають наших, роздітих і сонних.

В село, в якому квартирують, замаскувавшись, червоні, в'їздить [до] трьох наших узброєних стрільців і преспокійно їдуть вулицею. На них з укриття сипнули вогнем і побили.

В терені є Червона армія. Один наш визначніший працівник бере 7 чоловік для забезпечення і їде. Попереду він сам верхом конем, за ним на одних снях сім чоловік охорони з кулеметом, мов оселедці в бочці. В'їхавши в село, не попитавши навіть в крайній хаті, чи є в селі червоні. В один момент з вікна піддашся і будинків сипнулись стріли. В результаті - трьох вбито, п'ять з кулеметом втекли. Трупи лежали на вулиці тиждень, червоні підсідали, чи не прийде хто забирати тіла.

Районний СБ їде зо зв'язковим в село, не розвідавши, чи є в селі червоні. В цей час якраз були там червоні партизани, які готовились вже до відмаршу. Проїжджаючих затримує червона стежа і питає, куди їдуть. Районний переконаний, що це свої і збуває їх нечемною відповіддю, мовляв, це його діло, куди він їде. Червоні пропускають підводу, і районний їде в село преспокійно, нікого не питаючи, аж до того місця, де стоїть зібраний до відмаршу червоний загін. Там втікати вже запізно. Всіх ловлять живими. Підводчика відпускають, зв'язковий борониться, що його взяли силою, щоб показував дорогу. При ньому не знаходять нічого компрометуючого і звільнюють. Районного розстрілюють з почесною, тобто не роздівають одержу і звертають пояса, щоб підпоясався. Кажучи: «Ти хороший командир, ти повинен вмерти смертю, гідною командира».

Відчувається великий брак пропагандивного матеріалу. Гасла діють одноразово, їх пізніше старанно усувають. Потрібно багато актуальних листівок.

Мобілізація: Народ на мобілізацію не їде. Насильно мобілізованих відставляють в тил, на звягель, до фронтових дій на Волині не включають. Є дані здогадуватись, що їх відсилають на північний фронт. У волинський фронт включали новозмобілізованих тільки в перших днях і то в дуже малій кількості.

Перебіжчики і дезертири: До УПА прийшли дезертири зі зброєю в числі 8 чоловік. Були це новозмобілізовані в Тучинському р-ні, серед них – двоє членів організації. Узброєні в кріси і фінки, мали багато набоїв і по дві гранати.

Постава народу: Настрій серед народу добрий. На мобілізацію не їде ніхто. Загально дотримуються всі лінії мовчати, не говорити. На всі запити має пересічний селянин одну відповідь – не знаю, не розумію, не бачив і т.п. В пересерді кричать, що на Волині всі бандерівці, зі старими дідами включно.

Російський шовінізм: Помічується дуже сильно. Його ніхто не закриває і не погамовує. Один комісар кричав: «Никакой Украины не было, нет и быть не может». Інший, показуючи пальцем на Сибір, сказав, що по війні Україна буде там. Поки що не видно, щоб червоні намагались приєднувати людей ідейно чи політично. В більшовицькій тактиці всеціло домінує терор.

11 лютого 1944 р.

ЦДАГО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр. 47. – Арк.3-5.

Копія. Машинопис.

№10
ЗВЕРНЕННЯ-ЛИСТІВКА
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР ТА РАДИ НАРОДНИХ
КОМІСАРІВ УРСР
ДО УЧАСНИКІВ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ З ПРОПОЗИЦІЄЮ ПРИПИНЕННЯ
БОРОТЬБИ ПРОТИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ*

12 лютого 1944 р.

ДО УЧАСНИКІВ ТАК ЗВАНИХ «УПА» та «УНРА»

Наближається день остаточного розгрому гітлерівської Німеччини. Народ України разом зі всіма братніми радянськими народами нещадно винищує гітлерівські орди, що хотіли уярмити нашу батьківщину. Українці, росіяни, білоруси, грузини, казахи ідуть в лавах героїчної Червоної армії далі й далі на захід, визволяючи всю українську землю з німецької неволі.

Близький той день, коли могутні удари Червоної армії зі сходу зіллються з ударами наших союзників, Англії та Америки, з півдня та заходу по гітлерівській Німеччині. Гітлеру нема рятунку. Невблаганно і швидко наближається загибель проклятого всіма народами гітлеризму. Настає час справедливої відплати німецьким розбійникам і катам за їхні злочини. Цілком розплатяться вони і за кожную краплину крові, пролиту українським народом, за все лихо і нещастя, якого завдали вони нашій матері-Україні, за знущання і уярмлення наших людей, за грабунок наших багатств, нашого добра.

Український народ разом з своїм братом — великим російським народом, разом зі всіма народами Радянського Союзу являє собою нездоланну силу, яка перемагає і незабаром остаточного переможе гітлеризм.

Щоб послабити цю силу і розхитати єдність українського народу в його героїчній боротьбі з німецькими загарбниками, щоб запалити на Україні міжусобну, братовбивчу війну, німецькі загарбники почали плести хитрі тенета обману і провокації в західних областях України, намагаючись затягти в них і декого з українців, нацькувати українців на українців, українців на росіян, українців на поляків.

В цих підступних намаганнях їм допомагають їхні підлі прислужники, українсько-німецькі націоналісти.

В світлі дні 1939 року, коли Червона армія, йдучи назустріч віковичним прагненням і сподіванням нашого народу возз'єднатися в єдиній українській державі, визволила братів і сестер західних областей України з-під влади польських магнатів і панів, українсько-німецькі націоналісти з наказу Гітлера шкодили, стріляли в спину передових синів і дочок нашого народу, всіма засобами заважали будувати щасливе і вільне життя.

---

* Див. док. № 67.

Це вони, гітлерівські підлабузники, захлинаючись від радості, що німецько-розбійничі орди вдерлися в Радянську Україну, видавали і разом з німецькими катами знищували наших людей, плюндрували наш рідний край; це вони верещали про «німців-визволителів», про «визволителя-Гітлера», який спустошив і кров'ю залив нашу радянську землю.

Це вони, німецькі запроданці, разом з німецькою армією прийшли з Берліна на Україну для того, щоб владарювати і гнобити український народ.

Це вони, мерзенні зрадники, своїми руками допомагали і допомагають Гітлеру вішати, мучити, гнати в неволю наших людей, палити і руйнувати наші міста і села, грабувати наше добро.

Відчуваючи наближення неминучого розгрому і знищення гітлерівських банд розбійників, неминучу жорстоку розплату за вчинені злочини, українсько-німецькі націоналісти — бандери, мельники, рубани, бульби вирішили стати на новий шлях обдурювання наших людей. Під гаслом боротьби за звільнення України від ворогів українського народу вони створюють свої озброєні загони — так звані «українську повстанську армію» і «українську народно-революційну армію», і спрямовують їхні удари не проти гітлерівських кривавих катів, що руйнують наш рідний край, знищують наших людей, а проти славної Червоної армії, проти героїчних синів і дочок нашого народу — радянських партизанів, які нещадно громлять німецько-фашистських загарбників і жорстоко відплачують їм за кров і страждання нашого народу, за зруйнований рідний край.

Ми звертаємося до вас, синів і дочок українського народу, які потрапили до цих так званих «УПА» та «УНР» лише тому, що хотіли боротися проти гнобителів і катів України — німецьких загарбників, — схаменіться!

Хіба ви не бачите, що вас обдурили ваші ватажки, гітлерівські прихвосні — бандери, мельники, рубани, бульби.

Хіба вам невідомо, що за вашою спиною ця підла згряя зрадників старанно готує разом з німцями ярмо на шию українському народу.

Ось ганебні факти зради і облудності ваших ватажків.

13 січня 1944 року представники «ОУН» та «УПА» вели переговори з начальником гестапо і начальником гарнізону м. Камінь-Каширський, внаслідок яких одержали від німців зброю, боеприпаси та харчі, зобов'язавшись за це вести боротьбу з Червоною армією та радянськими партизанами.

Перед відступом малярських та німецьких військ з містечка Домбровиці Ровенської області місцевий комендант української поліції Логвиненко, разом з малярським та німецьким офіцерами, їздив у стоянку банд для переговорів з «УПА» про спільні дії. В результаті цих переговорів у банди влилися 100 малярів і німців з повним особистим озброєнням, чотирма гарматами й шістьма важкими кулеметами і виступили проти Червоної армії та радянських партизанів.

У грудні 1943 року в с. Стенжиричі Володимир-Волинського району відбувались переговори між одним з командирів загону «УПА» Антонюком,

командиром німецької застави у Володимир-Волинську обер-лейтенантом Остеном і заступником гебітскомісара м. Володимир-Волинська. Внаслідок цих переговорів було укладено угоду про спільну боротьбу проти радянських партизанів і поляків. При цьому німецькі окупанти зобов'язались постачати «УПА» озброєння, а «УПА» зобов'язалась не перешкоджати пограбуванню німцями селян по селах, зайнятих «УПА». Після угоди гітлерівці пограбували по всіх цих селах худобу та зерно.

Оунівські ватажки дали вам зброю в руки, зброю, одержану від їхніх німецьких хазяїв. Де і коли вели вони вас з цією зброєю проти фашистських загарбників? Чи хоч одного німецько-гітлерівського ката вбила оця оунівська зброя? Чи вчинили загони «УПА» або бульбівців хоч один збройний виступ проти гітлерівців? Скільки німецьких поїздів висадили ваші загони в повітря? Чи хоч одного нещасного нашого невільника визволили оунівські загони, коли гітлерівці гнали його з рідної оселі на німецьку каторгу? Скільки награбованого фашистами добра оунівці відібрали в грабіжників і повернули народові?

Хіба ж не видно вже з цього, що ваші оунівські ватажки працюють не проти гітлерівських розбійників і за наш народ, а за гітлерівців і проти нашого народу. Хоч як вони на словах не проклинають гітлерівців, а на ділі вони німцям всіляко сприяють, на ділі вони вірно слугують німецькому фашизмові.

Учасники так званих «УПА» та «УНР»!

Ваші ватажки не ведуть вас на бій проти гітлерівців, а примушують вас нападати на поодиноких партизанів, заважати партизанам помістися і громити німецьких окупантів.

Ваші ватажки примушують вас убивати беззахисних мирних українських людей тільки за те, що ці люди чекали приходу Червоної армії, яка визволила їх з німецької неволі, чекали приходу радянської влади, яка дала їм волю, щастя, заможне життя.

Ваші ватажки примушують вас нападати на польське населення. Це теж робиться за вказівками Гітлера, який нацьковує українців на поляків, а поляків на українців, щоб розладнати їхню боротьбу проти спільного ворога — німецького загарбника.

Учасники так званих «УПА» та «УНР»!

Ми знаємо, що на гачок оунівсько-німецької провокації потрапили й чесні люди, серед яких найбільше звичайних трудящих селян. Ці люди повірили, начебто оунівські загони «УПА» чи бульбівці будуть боротися з німецькими гнобителями, і тільки тому опинилися в цих загонах. *Ми знаємо*, що багато є і мобілізованих у бандитські оунівські загони під загрозою знищення їх родин. *Ми знаємо*, що серед учасників «УПА» чи «УНР» є багато таких, які вже й самі відчувають свою глибоку помилку в тому, що потрапили до цієї «УПА» чи бульбівців, відчувають, що котяться до прірви, в яку їх тягнуть гітлерівці-оунівці.

Щоб допомогти тим, які збились з вірного шляху, ми звертаємось до них:

Кидайте оунівські банди! Рвіть всякі зв'язки з німецько-українськими націоналістами! Знищуйте мерзенних німецьких запродавців, провокаторів і шахраїв — оунівських верховодів! Вони тягли вас на зраду українського народу, на ганьбу і смерть — хай же вони відплатять вам своєю смертю! Помстяться гітлерівцям та їхнім прислужникам-оунівцям за горе, кров і страждання українського народу! Переходьте на бік чесних і самовідданих борців за Радянський Союз, за волю, честь і щастя нашої матері — Радянської України, на бік радянських партизанів! Разом з усім українським народом, разом з усіма радянськими народами, разом з героїчною Червоною армією здобуйте остаточну перемогу над вашими смертельними ворогами — гітлерівцями!

Виходьте з лісів! Здавайте Червоній армії свою зброю! Вертайтеся до рідних осель, до чесної, мирної праці на користь нашої радянської батьківщини, на користь нашого народу!

Вас чекають рідні — ваші матері, дружини, діти, батьки. Замість ганебної загибелі в оунівських бандах, ви вдома одержите змогу мирної праці, щасливого життя, здобудете всі права вільного радянського громадянина.

Коли ж хтось з вас, засліплений німецько-оунівськими провокаторами, наважиться на дальшу боротьбу з Червоною армією і владою Радянської України, то народ буде поводитись з такими, як з своїми запеклими і неоправними ворогами. Той, хто буде разом з гітлерівцями-оунівцями боротися проти Радянського Союзу, проти українського народу, проти органів його влади, — зазнає суворого народного суду. Цього суду він не уникне, від цього суду він не сховається. Червона армія, яка розгромила колосальну, добре озброєну німецьку армію, легко знищить мізерні, розпорошені і погано озброєні банди німецько-українських націоналістів. Не сховаються ці банди ні в степах, ні в лісах — наші партизани добре знають усі таємні стежки лісів, боліт і дряговини. Весь український народ вкупі з Червоною армією скрізь знайде і знищить своїх ворогів.

Учасники так званих «УПА» та «УНРА»!

Ваші ватажки — німецько-українські націоналісти ведуть вас дорогою зради, ганьби і загибелі. Вони загинуть разом зі своїм хазяїном — Гітлером. Вони хочуть, щоб загинули разом з ними і ви. Вони хочуть, щоб ще більше лилося крові українського народу.

Уряд Радянської України не хоче марного пролиття ані краплини народної крові. Тому Радянський уряд відкриває дорогу до життя, до мирної праці і щасливого майбутнього перед усіма учасниками так званих «УПА» та «УНРА», які порвуть всякі зв'язки з ворогами народу — гітлерівцями і оунівцями, які щиро і глибоко відчувають свою тяжку помилку в тому, що вступили до лав цієї «УПА» чи «УНРА».

Іменем Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки ми гарантуємо всім учасникам так званої «УПА» чи «УНРА», які перейдуть на бік Радянської влади, які чесно і цілком порвуть всякі зв'язки з гітлерівцями-оунівцями, які щиро і цілком зречуться всякої боротьби та ворожих виступів проти Червоної армії і Радянської влади,— цілковите прощення їхньої тяжкої помилки, їхніх минулих провин перед Батьківщиною.

Ми закликаємо до активної підтримки великої Червоної армії, яка веде боротьбу проти ненависного ворога нашого народу — гітлерівської Німеччини.

Тільки славетна Червона армія і її помічники—радянські партизани є визволителями нашого народу від фашистського ярма, тільки вони є захисниками великих прав, завойованих українським народом за допомогою і підтримкою всіх народів могутнього Радянського Союзу.

В складі великого Радянського Союзу український народ одержав свою державність, свободу і незалежність. Тільки радянська влада, більшовицька партія, великий Сталін дали можливість українському народові возз'єднати свої землі в єдиній радянській українській державі. Тому кожен українець, активно борючись за великий Радянський Союз, тим самим бореться за Радянську Україну, за український народ.

Ми закликаємо всіх чесних українців вступати до лав Червоної армії — армії-визволительки і всіляко допомагати їй в її великій визвольній боротьбі.

Ми закликаємо всіх чесних українців на звільнених від німецької окупації землях мобілізувати всі сили на відбудову нашого радянського народного господарства, на швидшу ліквідацію всіх наслідків німецької окупації.

Слава доблесній Червоній армії!

Слава великому другу українського народу — Маршалу Радянського Союзу товаришеві СТАЛІНУ!

Смерть німецьким окупантам!

Голова Президії Верховної Ради
Української РСР *М.ГРЕЧУХА*
Голова Ради Народних Комісарів
Української РСР *М.ХРУЩОВ*

12 лютого 1944 року.
м.Київ

ЦДАВО України. – Ф.3967. – Оп.1. – Спр.49 а. – Арк.1-2 зв. Оригінал. Машинопис.

№ 11

ПОВІДОМЛЕННЯ

**М.ХРУЩОВА КОМАНДИРАМ РАДЯНСЬКИХ ПАРТИЗАНСЬКИХ
ЗАГОНІВ О.ФЕДОРОВУ ТА В.ДРУЖИНИНУ СТОСОВНО РІШЕННЯ
ЦК КП(Б)У ПРО ПЕРЕДАЧУ ПАРТИЗАНІВ ДО ОРГАНІВ МІЛІЦІЇ**

21 лютого 1944 р.

Исх. № 1521 21.2. 21.00

ФЕДОРОВУ, ДРУЖИНИНУ

Вашу докладную записку от 21 января сего года о контрреволюционной деятельности ОУН и ее вооруженной силы УПА получил.

Сообщаю, что по вопросу борьбы с украинско-немецкими националистическими бандами в районах западных областей Украины, освобожденных от противника, Центральным Комитетом КП(б)У 16 февраля 1944 г. принято решение, по которому НКВД УССР для укомплектования органов милиции передается 3000 партизан из отрядов, выполнивших свою работу и прекративших свою деятельность в связи с освобождением районов, где они оперировали.

Н.ХРУЩЕВ

Кор. 401 21.2. 44. 24.00

21 февраля 1944 года.

№ 23/т.

ЦДАГО України. – Ф. 62. – Оп.1. – Спр.1478. – Арк. 99. Оригінал. Машинопис.

**ІНСТРУКЦІЯ № 7/44 ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ РЕФЕРЕНТУРИ
КРАЙОВОГО ПРОВІДУ ОУН (С.БАНДЕРИ)
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПРО ЗВ'ЯЗКИ З ДИВІЗІЄЮ
СС «ГАЛИЧИНА» ТА ЗАСЕКРЕЧУВАННЯ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ**

29 лютого 1944 р.

Постій

Інструкція ч. 7/44

А

1) Залучену листівку «До Української поліції» належить до дня 20.ІІІ. видрукувати і розкольпортувати по станицях української поліції. Кожна станиця одержить 2-3 листівки (10 примірників листівок прислати до КП).

2) На терени ЗУЗ прибули малі частини «СС дивізії Галичина». На підставі деяких відомостей і промов Бехтера і інж. Пмидуса (дня 22.ІІ.) можна здогадуватися, що, влада уживе «СС Дивізію Галичина» до боротьби з партизанами на ЗУЗ. У зв'язку з тим доручую:

а) нав'язати зразу стислий і добрий зв'язок з частинами «СС Дивізії Галичина», приміщеними на ЗУЗ, головно з організованими людьми. В порозумінні з військовою референтурою організації визначити до тої цілі окрему фахову авторитетну людину;

б) Не допустити зразу до дезерції під загрозою цілковитого роззброєння і замкнення усіх відділів в таборах;

в) використовувати «СС Дивізія Галичина» до боротьби з большевицькою партизанкою і польськими бандами на українських землях;

г) При помочі зв'язків з «СС Дивізія Галичина» збільшувати боєприпаси організації;

є) В разі відступу німців з українських земель, в разі евентуального роззброєння чи вивезення «СС Дивізія Галичина» поза землі України належить усі частини долучити до УНС-и (УПА). Забрати в ліс.

Б

1) До дня 20.ІІІ переглянути всі організаційні архіви (кожного ресорту праці! Усі матеріяли, які демонстрували б організацію, належить понищити, або добре закодувати, зашифрувати і заховати.

В архівах не держати незакодованих організаційних звітів, назвищ членів організації, як і назвищ чесних українців, знімок членів і т.д.

2) Кожна округа, щонайменше область, зобов'язана при своєму осередковій зорганізувати фотобюро (працівню з одного-двох фахівців); яке робило б знімки усіх вартісних для історії подій, речей, наприклад, спалені села, могили, розстріли українців, бої УНС-у, знімки і протоколи полонених, документи, афіші, листівки, сцени насильної евакуації і т.д.) - гляди наказ ч. 1 і 2(43). Для тої цілі заготовити більшу кількість фотопаперу, кліш,

фільмів і іншого потрібного матеріалу і приладдя, (з хвилиною приходу більшовиків усіх тих матеріалів не набудеться).

В

Пригадую, що кожна область зобов'язана мати одну – дві черенкові друкарні, кожна округа і повіт добрий ротаційний цикльостиль, машинку і потрібні до того матеріали (достаточну кількість фарби, паперу, матриць і т.д.)*.

Слава Україні!

Організаційна референтура Красвого проводу ЗУЗ [підпис]**.
Постій, 29.ІІ.1944 р.

ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.47. - Арк.8.

Оригінал. Машинопис.

---

* На док. позначка: «Для вашого терену потрібно не більше як 600 штук листівок».

** Підпис нерозбірливий.

**СПЕЦДОНЕСЕННЯ УШПР РАДЯНСЬКОМУ КЕРІВНИЦТВУ
ПРО УГОДИ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
ТА НІМЕЦЬКОГО КОМАНДУВАННЯ**

Лютий 1944 р.

Совершенно секретно

СПЕЦСООБЩЕНИЕ

О соглашениях украинских националистов с немцами

Из многочисленных материалов, поступающих от партизанских отрядов и соединений, установлено, что за последнее время, в связи с освобождением Красной армией ряда районов западных областей Украины, украинские националистические элементы делают крутой поворот в сторону соглашения с немецкими оккупационными властями.

Немцы же в свою очередь охотно идут на такие соглашения в целях использования националистов в своих интересах для подрывной, диверсионной и террористической деятельности в тылу наступающей Красной армии.

Командир соединения партизанских отрядов ВЕРШИГОРА сообщил, что в декабре 1943 г. между представителями бандеровцев и немецкого командования произошло две встречи.

От немецкого командования был обер-лейтенант ОБАШТЕЙН. Со стороны украинских националистов были:

Командир загону (полка) «АНТОНЮК («КЛЕГ»)), политический руководитель этого же полка КЛЮЧ («БРАВО»)), командир батальона по кличке «ОСТАП» и др.

Немцы перед националистами поставили два условия:

1. Прекратить вооруженную борьбу друг с другом.
2. Взамен оружия помогать немцам продовольствием, скотом, лошадьми.

Бандеровцы согласились на эти условия и потребовали освобождения арестованных немцами националистов, которые и были освобождены.

На основании этого соглашения между бандеровцами и немцами произошёл ряд обменов оружия на продовольствие.

В частности, в первых числах января немцы приехали на машинах в села Боблы и Турепин (18-20 км. севернее Владимир-Волынска) забрали зерно, 40 коров, 500 кур, свиней и лошадей.

Характерным примером согласованности в действиях между немцами и националистами является факт замены 13.1.44 г. немецкого гарнизона в г.Камень-Каширский.

В результате переговоров с немцами националисты обязались построить мост через р.Турия и пропустить их на Ковель.

Немцы же со своей стороны обязались оставить националистам в полной сохранности все имущество, находившееся в Камень-Каширский.

К 12.I.44 г. мост через р.Турия был построен, и националисты подошли к городу Камень-Каширский с целью воспрепятствовать захвату его партизанами.

Ушедший немецкий гарнизон оставил националистам в г. Камень-Каширский следующее: 300 винтовок, два ящика патронов, 200 пар белья, 30 комплектов обмундирования, а также хлеб, соль, скот, сено и прочее.

Кроме того, немцы обещали не трогать националистов и помогать им в борьбе с Красной армией.

Отряд националистов, вступивших в Камень-Каширский, насчитывал свыше 500 человек и имел на вооружении: минометов батальонных – 2, ротных – 1, станковых пулеметов 3, ручных до 30.

Отрядом командовал «МАЗЕПА», его заместитель «ВОРОН».

По имеющимся агентурным данным, националисты гарнизона Камень-Каширский получили следующий приказ командования «УПА» (Украинская повстанческая армия):

1. До особого распоряжения все тяжелое вооружение, за исключением винтовок, автоматов и пистолетов, прятать, зарывая в землю.

2. Всем командирам формирований УПА переводить националистов через линию фронта с целью поднять восстание в тылу Красной армии.

3. Всему украинскому населению немедленно приступить к обмолоту урожая и спрятать его (зарыть в землю).

4. Резать скот, овец, свиней и делать запасы для УПА. Население предупреждено о строгом наказании за невыполнение пунктов 3 и 4 настоящего приказа.

Эти мероприятия руководство УПА проводит с целью: ничего не дать Красной армии.

В конце января с.г. соединением партизанских отрядов под командованием ВЕРШИГОРА был разгромлен отряд украинских националистов численностью 200 чел[овек].

Среди захваченных при разгроме националистов документов в руки партизан попал договор, заключенный между представителями УПА и ландвиртами (руководители сельского хозяйства) Владимир-Волынского комиссариата.

Договор подписан обеими сторонами 9.12.43 г. и предусматривает обсуждение с Владимир-Волынским уездным руководителем и гебитскомиссаром следующие вопросы, выдвинутые националистами:

«1. Контингент: как понимать его задачу, количество, с каких сел.

2. Сотрудничество немцев с поляками. Желаем устранить польскую полицию и польских служащих в нашем уезде (Владимир-Волынский).

3. Польские дикие банды уничтожать до союза. Во всяком случае немцы обязуются ни в чем им не помогать.

4. Не в наших делах мешать немецким перевозкам на фронт, а также немцы не мешали бы нам на переездах.

В связи с войной желаем:

- а) Немцы никогда на наши села не будут нападать;
- б) Не будут стрелять или мешать нашим транспортам на переездах.

5. Всех пленных и пойманных на территории Владимир-Волынского уезда обязуемся с обеих сторон освободить и отсылать по данным адресам.

6. Немцы не будут употреблять самолеты для бомбардировки наших сел. Сотрудничать по уничтожению красных банд».

31.1.44 г. соединением партизанских отрядов под командованием ВЕРШИГОРА было перехвачено письмо немецкого коменданта г.Горохов (50 км. юго-западнее Луцка), адресованное руководителю Гороховской районной организации ОУН - «ПАВЛУ» с содержанием начать переговоры по вопросу дружественного союза и совместных действиях.

Все эти материалы, а также ряд других, захваченных партизанами при разгроме националистических формирований, говорят о попытках немецких властей использовать националистов как подрывную силу в борьбе с успешно наступающими частями Красной армии.

Начальник Украинского штаба партизанского движения
комиссар государственной безопасности

Т.Строкач

«   » февраля 1944 г.*

№ _____*

г. Киев.

*ЦДАГО України. – Ф.62. – Оп.1. – Спр. 281. – Арк. 18-21.
Копія. Машинопис.*

---

* Так у документі.

№ 14
ДОДАТОК ДО ІНСТРУКЦІЇ ОУН (С.БАНДЕРИ)
«ПІД БІЛЬШОВИКАМИ»*

3 березня 1944 р.

Постій

«Побільше амуніції, зброї, полевого і технічного виряду». «Не марнувати часу і нагоджі»

ДОДАТОК ДО ІНСТРУКЦІЇ (А)

I

Залучаючий інформаційний листок «Під більшовиками» (місто інструкції) вивчити й передати низовим організаційним клітинам.

II

Повідомляю що:

а) Зараз по зайнятті певного терену більшовики найперфіднішими методами стараються ліквідувати – після їх висловів «найстрашніших» ворогів народу «бандьоровцев», членів і прихильників ОУН. Як тільки увійдуть в місцевість, питають за членами ОУН станичним, кущовим, фінансовим, районним, куріцрама, за різними магазинами харчів, за збіжевими землянками, криївками і т.д.

Про наш рух і всі акції (між іншим і самооборонну) в незле поінформовані.

б) До всіх протиукраїнських акцій активно запрягаються майже усі полонені «східняки без огляду на їх національну приналежність, які остали по відході більшовиків 1941 р. і жили по наших селах і містах в характері слуг, наймитів, фізробітників, службових працівників і т.д. Крім них допомагають їм усякі сексоти і місцеві шовіністи-поляки.

в) Червона армія для виконання саботажів в німецькому запіллі вислала великі партизанські загони, які, крім протинімецьких саботажів граблять українське населення, забирають харчі, одіж, обуву і т.д. Полонені «східняки» своїм напливом посилюють червоних партизан.

III

Щоб оминати небезпеку сильного удару по Організації на ЗУЗ, де майже в кожному селі є більше або менше число цілковитого законспірованих членів організації, працею по 30.УІ.1941 р., де кожний з краю може вказати на них пальцем, належить тих же членів забезпечити забранням їх в організовані бойові відділи УНС-у (УПА-Захід), За цим промовляю і те, що члени ті під більшовицькою окупацією будуть змушені втікати і критися. Тому краще їх забрати і до того часу вишколити, чим оставляти їх до останнього кінця, коли тяжче буде їх змобілізувати, тоді треба буде їх витягати по одному, не маючи певності, що люди ті не були в руках НКВД.

---

* Див. док. № 9. На док. позначка: «Зобов'язуюча».

Наказується до дня 31.ІІІ.44 р.:

1) Перевести мобілізацію розконспірованих членів до боєвих відділів УНС (УПА-Захід) після плану Ч.І. (залучую).

Мобілізація зобов'язує всіх членів від кущового вниз, які уважаються розконспіровані. Оскільки мобілізований член займає оргпост (станічного, кущового), на його місце поставити нового чоловіка. Мобілізація не зобов'язує нерозконспірованих членів.

2) Усі бойові відділи при співдії з військовими референтами і референтами СБ докладно переглянути та прочистити від ненадійного елементу. Зокрема, належить усунути усіх «східняків» без огляду на їх національність і функції, які у відділах сповняють.

Зазначую, що майже усі «східняки», які поодинокі продісталися до відділів, якщо не є агентами, то в перших днях приходу червоних дезертирують.

3) З усіма полоненими «східняками» комуністичної орієнтації, які живуть по селах і містах ЗУЗ в характері слуг і т.п., поступити, як зреферовано в попередній інструкції.

За тяжких боїв з великими загонами червоних партизан не зводити, бо банди є доволі сильно, добре узброєні, по своїй будові є екстериторіальні (не обмежують себе тереном, настроями народу і т.д.). Банди ті є схильні мститися на населенні (с.Лівчиці – гл. Звіт, Львівщина). Всіх в оселях оминати. Робити засідки в догідних для атаки місцях поза оселями і тоді, коли маємо певність виграшу.

Зближується «Фронтowa фаза». Час фронтowego хаосу, боротьбу партизан з німцями і т.д. використати для збільшення боєприпасів організації і знищення усіх зачіпних пунктів – фільварків, більших будинків (по містах). Це час реалізації інструкції на час фронтовой фази. Час реалізації клича «Побільше амуніції, зброї, полевого і технічного вираду».

Не змарнувати нагоди!!!

Заховати добре вартісні матеріали. Поліквідувати розконспіровані магазини – заступити їх новими.

Слава Україні!

Орг[анізаційний] реф[ерент] К[раєвого] п[роводу] ЗУЗ
[підпис]*

Постій, 3.ІІІ.1944 р.

ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.47. – Арк.9-10.

Оригінал. Машинопис.

---

* Підпис нерозбірливий.

№ 15

**ДИРЕКТИВИ ОУН І УПА ПРО ВЗАЄМОВІДНОСИНИ
З РАДЯНСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ ТА НІМЕЦЬКИМИ
ОКУПАЦІЙНИМИ ВЛАСТЯМИ**

8 березня 1944 р.

Копія

Совершенно секретно

зкз.єдинственный

Перевод с украинского языка

ИНСТРУКТИВНАЯ ДИРЕКТИВА ОУН, ЗАХВАЧЕННАЯ ПАРТИЗАНАМИ СОЕДИНЕНИЯ ТОВ. КУЗОВНИКОВА НА ТЕРРИТОРИИ КАМЕНЕЦ-ПОДОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ В БОЮ С БАНДЕРОВЦАМИ

Передаем инструкцию ОУН сегодняшнюю (совершенную), политическую эстетику характеризуем, как сами разделяли на группировки: а) германской, б) фронтовой, в) советской.

Вопрос с задачей самообороны населения соответствует с тем, [что] каждый район должен быть готовым оборонять себя соответствующим способом.

1. По отношению немцев надо:

а) не допустить увода населения и отправки имущества с украинской территории;

б) не вступать в бой с большевистскими силами, не вступая с ними ни в какие близкие отношения, наоборот конспирироваться перед ними;

в) вести беспощадную политическую и активную борьбу как с грабителями, так и бандитами.

Входить во взаимоотношения с задачей добычи оружия и боеприпасов.

2. По отношению к национальному меньшинству:

а) считать их союзниками; б) относиться так же, как и к нашему народу;

в) ставить перед ними такие [же] задачи, как и украинскому народу; г) организовать их активные политические организации.

3. По отношению к русским:

а) империалистов захватчиков - уничтожить, как врагов народа и вредителей, к сочувствующим нашей борьбе относиться так, как к нац. меньшинству.

4. ОУН (Организация украинских националистов)

а) всецело возглавляет руководство освободительно-революционной борьбой народа;

б) уничтожает врага, кто действует против освободительной борьбы народа;

в) приготовить запасную организационную сеть, опираясь на законспирированных юношей.

Технические дела заключаются в том, чтобы подготовить добычу и хранение: а) оружия и амуниции; б) медикаментов; в) технических средств связи; г) пропагандистско-издательской техники; д) обмундирования; е) питания.

ФРОНТОВОЙ ПЕРИОД

За фронтовой период считать момент эвакуации немецкой администрации до установления советской администрации (сохранить ОУН от уничтожения).

1. Для работы на связь вовлечь людей (детей, женщин, нищих).
2. Сменить место расположения руководящих органов, разместить ячейки около дороги, узловых станций, городов и других военных важных пунктов, везде ограничить движение связанных около ячеек.
3. Разрешить разведывательно-информационный вид службы между населением.
4. Усилить самооборону и связь с соседними селами.
5. На все штабы и для фронта заготовить соответствующий запас продовольствия и медикаментов.
6. Усилить работу и укрепление у народа (предвидев нашу окончательную победу), самоуверенность в борьбе с оккупантами, бдительность...*
7. В случае тревожной обстановки держать связь с селами тревожным сигналом. Сооружения для людей и имущества. В каждом селе организовать оборонные вооруженные отделы, которые в случае окружения должны защищать села.
Задача войск - уничтожить большевистский актив, красные партизанские отряды и всех советских прихвостней. По отношению других союзников союзным национальным войскам: а) не вести никаких боевых операций; б) на примерах показать выступление нашего народа.
8. Военные части действуют небольшими группами партизан, маскированных в советскую форму.
9. Военные действия проводить по обстановке, предвидя дислокацию.
10. Хорошо сохранить добытые материалы, не хранить в одних хранилищах большого количества, все добытые материалы держать на учете.
11. Не разрешать массовой эмиграции или эвакуации, разъясняя, что, оставаясь на месте при современной обстановке, гарантируем самосохранением, лучше всего продолжать борьбу на родной земле.
12. Все члены ОУН организовываются на действия и скрывают революционную одежду. Все члены ОУН, которые самовольно покидают свои места, будут считаться дезертирами.
13. Используя фронтовой хаос, провести основательную чистку территории от примазавшихся и враждебных украинских революционных элементов. Ликвидационные работы производить наиболее конспиративно.

---

* Крапки у тексті.

14. Все государственные склады и хозяйства, землю и хозинвентарь раздать крестьянам.

15. Не навязывать бои Красной армии, но и не приветствовать ее.

16. К одиночным бойцам Красной армии относиться благожелательно. Особенно заботиться о населении, помогать дезертирам и арестованным.

17. Прохождение Красной армии использовать для широкого распространения среди них нашей революционной литературы и листовок, особенно эта директива молодежи. Приготовить достаточное количество революционных изданий, написать на видных местах соответствующие лозунги.

18. Не идти в объявленную мобилизацию, быть на территории.

СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД:

Как можно быстрее изучить новую обстановку и направить методы нашей работы на:

1. Организационные задачи:

На территории Украины основная и решающая революционная сила – народные массы.

Не увеличивать численность состава кадров ОУН.

Политическую и пропагандистскую работу расширить на весь угнетенный или находящийся под угрозой империалистов народ.

Активно втягивать их в совместную борьбу с ними, наших природных союзников.

Современную революционно-освободительную работу украинского народа тесно связать со всеми революционно-освободительными течениями народа на всем протяжении истории, особенно с революцией Богдана Хмельницкого.

Пропагандистские лозунги должны быть боевые, четкие, подчеркивающие нашу политику, идею, программу и тактику, например:

1. Смерть Гитлеру и Сталину.

2. Воля народам.

3. Долой гитлеровцев и сталинцев, да здравствует народ.

4. Смерть фашистским и сталинским империалистам. Да здравствует освобожденные народы.

5. Долой диктатуру и партию – вся власть народу.

6. Смерть коммунистам и комиссарам, да здравствуют красноармейцы.

7. Долой войну, да здравствует мир.

8. Сталин продал СССР капиталистам, смерть Сталину и его клике. Воины – возвращайтесь по домам.

9. УПА борется за волю народа. УПА хочет волю и мира. УПА защищает народ. И другие лозунги.

Усилить политическую и пропагандистскую работу среди широких масс, чтобы среди самих масс были виднущие пропагандисты наших идей и борьбы.

Направить всю борьбу к уничтожению национал-социалистов (гитлеризма) и фашизма наравне с большевиками (социализм), показать народным массам их империалистический замысел – обвинение, как главный источник теперешней мировой войны.

В результате всеобщих мобилизаций основные силы народов воплощены в армию. Военная масса является главным резервом революционных сил.

Основной задачей является: политическое пропагандистское овладение военными массами и привлечение их на сторону украинской революции. Всех, кто выступает против украинской революционной идеи, считать реакционерами, империалистами и изменниками нашего народа и беспощадно уничтожать.

Из союзных народов создавать войска, делать небольшие подразделения и подготовить для действия. Проверить их боевую и моральную устойчивость и благонадежность, так как между ними находятся большевистские провокаторы.

Всем тем, кто работали в УПА, ОУН не разрешается поступать на работу в государственно-общественно-хозяйственные большевистские учреждения, так как все они будут быстро разоблачены.

Сильную и наиболее доверенную часть кадров переместить на выполнение в СБ (служба безопасности), как основной участок нашей сети в период советской оккупации.

На территории УПА члены и товарищи УПА стараются ограничить в передвижении по территории [попавших под] подозрение постоянных, которых надо передавать СБ, это все кончено, делается для того, чтобы сохранить конспиративность, не дать возможности провала.

Никаких личных отпусков к родным не давать. По территории могут ходить только по служебным делам, из подобранных Вами людей и то группами не менее двух членов УПА.

Перед поручением ответственных обязанностей обязательно отдавать людей для инструктажа и проверки ОУН.

В период большевистской оккупации стараться как можно больше ограничить излишнее хождение членов ОУН-УПА.

II. ЗАДАЧИ ПО СОХРАНЕНИЮ ОРГАНИЗАЦИИ УПА

1. Главная задача разведки – сберечь организацию от разгрома.
2. Все указания по линии СБ должны быть безоговорочно выполнены.
3. Всех, кто перейдет на сторону УПА, не включать в воинские подразделения, держать их подальше от места распоряжения командных пунктов. Особое внимание обратить на переход одиночек и малыми группами, обязательно передавать органам СБ всех для проверки. Не держать архивов, не записывать адресов и кличек, участвовать в массах, кто живет нелегально – организовать в отдельные отделы.

Иметь связь с руководящими организациями. Кто не будет этого придерживаться, т.е. будет поднимать таких людей для работы в УПА-ОУН без предварительной их проверки организации СБ, будет репрессирован наравне с теми, которые явно во вред идут в УПА и ОУН.

Большевистские органы безопасности быстро раскроют их действительность и уничтожат их или завербуют для своей агентурной работы против УПА, ОУН.

Необходимо помнить, что в каждом большевистском учреждении при отделах кадров есть сеть НКГБ (по февраль 1941 г. этой работой занимался НКВД), так называемые особые отделы. По школам этой работой занимается директор и комсорги.

Надо помнить, что НКГБ передает в НКВД арестованных за политические преступления, а освобождают только тогда, когда арестованный согласится на работу в пользу большевиков. Всех таких людей, освобожденных после ареста, необходимо сдавать под особый контроль СБ.

Учитывать всех тех, которые раньше работали в УПА, затем пошли работать в большевистские учреждения, а потом снова, боясь репрессии, уходят в ряды УПА, для дальнейшей работы таких людей нужно передавать в органы СБ для проверки.

Особый отдел занимается основательной проверкой работников своих учреждений, вербовкой агентов, задачей которых является выявление вредителей и передача их в руки следственных органов НКГБ для окончательного разбора дела.

Советские служащие, которые при прохождении Красной армии устанавливают государственную и общественную жизнь, также будут караться, как опасные большевистские элементы.

Все ответственные лица продолжают работать подпольными методами по соответствующей боевой подготовке. Не разрешается принимать новых членов без проверки.

Членов УПА и подпольников ОУН старательно переносить с их родных мест в другие места. Это как правило необходимо нам во время большевистской оккупации.

За согласие сотрудничать с большевиками против УПА, ОУН карать, как за сотрудничество с немецкими и другими разными центрами.

8 марта 1944 года

№323/сн

Верно: Подполковник [нідпис] МАХОВ

ДА СБУ. – Спр.372. – Т.3. – Арк.105-114. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 16
ВКАЗІВКИ КОМАНДУЮЧОГО ПОЛІЦІЄЮ БЕЗПЕКИ
І СД НА УКРАЇНІ ПРО УГОДУ ЩОДО ВІДНОСИН
НІМЕЦЬКИХ ЧАСТИН І ЗАГОНІВ УПА

12 березня 1944 р.

Бойова група Прюдмана

1-ц

Тємно

З М І С Т:
ПОВОДЖЕННЯ З ПРЕДСТАВНИКАМИ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ («УПА»).

Розпочаті свого часу у районі Деражне переговори з керівним складом націоналістичної Української повстанської армії успішно продовжувались також і у районі Верба. Було досягнуто такої угоди:

Німецькі частини не піддаватимуться нападу з боку підрозділів «УПА». «УПА» засилає в зайняті противником райони розвідників, переважно дівчат, і доповідає про результати роботи відділу 1-ц бойової групи. Полонені червоноармійці, партизани доставляються на допити у відділ 1-ц, ті (полонені), які не належать до місцевого населення, надаються бойовій групі для використання їх на роботах.

Щоб уникнути перешкод у цьому необхідному для нас співробітництві, наказую:

1. Безперешкодно пропускати агентів «УПА», які мають при собі підписане «капітаном Фелікс» посвідчення, або які видають себе за представників «УПА», зброю при них слід залишати. На вимогу їх слід у найкоротший строк доставляти у відділ 1-ц бойової групи.

2. Частини «УПА» при зустрічі їх з німецькими частинами дають знати про себе шляхом піднесення до рівня обличчя лівої руки з розчепіреними пальцями, з цими частинами не слід вступати в бій, якщо навіть вони першими відкриють вогонь.

3. З боку «УПА» надходять скарги, що німецькі поліцейські і військові частини проводять постійні насильствені реквізиції, особливо домашньої птиці. У цьому зв'язку слід послатися на наказ від 11 лютого 1944 р., за яким командири частин відповідають за припинення всілякого роду самовільних реквізицій.

БРЕННЕР

генерал-майор і бригаденфюрер СС

Вірно:

ШМІТЦ гаупштурмфюрер СС

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.975. – Арк. 139.

Засвідчена копія. Переклад з німецької. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР
Л.БЕРІЇ ДКО ПРО ІСТОРІЮ СТВОРЕННЯ, СКЛАД І ДІЯЛЬНІСТЬ
УПА ТА ЗАХОДИ НКДБ ЩОДО БОРОТЬБИ
З ЇЇ ФОРМУВАННЯМИ, ДІЮЧИМИ У РІВНЕНСЬКІЙ,
ВОЛИНСЬКІЙ І ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ**

Цілком таємно
14 березня 1944 р.

[м.Москва]

Совершенно секретно
Государственный комитет обороны
Товарищу Сталину И.В.
товарищу Молотову В.М.

НКВД СССР докладывает о мерах борьбы с бандами украинских националистов, действующих в районах Ровенской, Волынской и Тернопольской областей.

Основными бандформированиями на территории этих областей являются вооруженные отряды так называемой «Украинской повстанческой армии», созданные Организацией украинских националистов (ОУН) бандеровского направления. Эти вооруженные отряды оуновцев были созданы в конце 1941 года после ареста немцами одного из руководителей ОУН Степана Бандеры.

Вооруженные отряды оуновцев на протяжении 1942 года в значительной своей части стали пополняться за счет полицейских и других немецко-фашистских пособников из числа участников ОУН, в связи с их преследованием немцами после ареста Бандеры.

В конце 1942 года руководством ОУН все вооруженные отряды были сведены в единую «Украинскую повстанческую армию», перед которой была поставлена задача борьбы за «самостийную соборную Украинскую державу». Командующим этой «армией» был назначен Клим САВУР (кличка).

«Украинская повстанческая армия» состоит из следующих 4-х групп:

а) Северная группа – в составе 6 батальонов охватывает северные районы Ровенской и Волынской областей;

б) Южная группа – в составе 5-6 батальонов охватывает южные районы Ровенской и северные районы Тернопольской областей;

в) Восточная группа – в составе 3-4-х батальонов охватывает часть восточных районов Ровенской области и западные районы Житомирской области;

г) Западная группа – охватывает часть западных и южных районов Волынской области. Состав ее неизвестен.

Каждая из перечисленных выше групп делится на «курени» (батальоны), насчитывающие до 300-400 человек каждый. «Курень» делится на сотни по 130 человек. Сотни делятся на «четы» (взводы) по 40 человек и «чет» – на отделения по 10-15 человек.

Отряды «Украинской повстанческой армии» вооружены русскими, немецкими и польскими винтовками, ручными пулеметами и небольшим количеством станковых пулеметов и минометов.

После освобождения районов Ровенской, Волынской и Тернопольской областей от немецко-фашистских захватчиков, отряды «Украинской повстанческой армии» стали нападать на обозы и отдельные группы военнослужащих Красной армии, совершать террористические акты против советско-партийных работников и противодействовать мероприятиям, проводимым командованием Красной армии и органами советской власти.

Участники оуновских вооруженных отрядов применяют террор и в отношении местных жителей, если последние отказываются выделять им продукты питания, обмундирование и людское пополнение для их банд или оказывают содействие органам советской власти.

Террористические акты оуновцы осуществляют посредством так называемой «службы безпеки», т.е. отделов безопасности. Такие отделы существуют при всех подпольных оуновских организациях и отрядах «Украинской повстанческой армии».

Для ликвидации оуновских банд нами проводятся следующие мероприятия:

1) Создано 7 оперативно-войсковых групп под руководством ответственных работников НКВД в городах Луцк, Ровно, Сарны, Гоща, Костополь, Острог и Домбровица.

Оперативно-войсковые группы приступили к работе по выявлению и аресту участников оуновского подполья и ликвидации бандитских групп. Убито 157 и захвачено живыми 202 бандита.

2) Учитывая, что базами пополнения оуновских вооруженных банд является призывной контингент, которого в Ровенской и Волынской областях насчитывается свыше 60 000 человек, наши работники оказывают активную помощь военкоматам в проведении призыва, подавляя всякие попытки со стороны оуновцев противодействовать этому мероприятию.

3) Приняты меры по обеспечению безопасности движения по фронтовым дорогам, охране железнодорожных сооружений, средств связи, районных органов власти.

4) Дела на арестованных активных участников ОУН и вооруженных бандгрупп будут рассматриваться военными трибуналами с объявлением мест-

ному населению решений трибуналов в отношении приговоренных к расстрелу.

5) Семьи оуновцев, находящиеся на нелегальном положении или участвующих в бандах, а также осужденных за активную антисоветскую работу, берутся на учет для выселения их в восточные районы СССР. Также будут выселены жители тех населенных пунктов, из которых большая часть мужского населения находится в бандах, а жители этих населенных пунктов оказывают бандитам помощь продовольствием и укрывают их.

Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР (Л.БЕРИЯ)

Верно: [підпис]*

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.64. – Арк.170-172.

Засвідчена копія. Машинопис.

---

* Підпис нерозбірливий.

№ 18

**ПРОПОЗИЦІЯ НАЧАЛЬНИКА УШПР Т.СТРОКАЧА КЕРІВНИКАМ
РАДЯНСЬКИХ ПАРТИЗАНІВ ЧИЖОВУ ТА УЛЬЯНОВУ
ПРО СТВОРЕННЯ СПЕЦГРУПИ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ
ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТИВ ПРОТИ ПРОВІДНИХ ДІЯЧІВ ОУН І УПА**

17 березня 1944 р.

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается

Совершенно секретно

ШИФРОТЕЛЕГРАММА исх. № 2295

Поступило на зашифрование [в] 14 час. 20 мин. 17.3. 1944 г.

ЧИЖОВУ, УЛЬЯНОВУ

Организуйте группу во главе Яркина [с], подбором лиц [по] его усмотрению.

Яркину немедленно приступить [к] организации терактов только крупными ставленниками оккупантов и руководству ОУН: генералами, комиссарами, высшими офицерами гестапо, руководителями провода и службы безопасности.

Сделайте для группы все необходимое [в] целях выполнения задачи. Исполнение радируйте.

СТРОКАЧ

17 марта 1944 г. № 4168

ЦДАГОУ. – Ф. 62. – Оп.1. – Спр. 1473. – Арк. 156.

Оригінал. Рукопис.

№ 19

**ТЕЛЕГРАМА ЗАСТУПНИКА НАЧАЛЬНИКА УШПР І.СТАРИНОВА
Т.СТРОКАЧУ ПРО ПРИХИЛЬНЕ СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ
ТЕРНОПЛЬЩИНИ ДО УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
І ВОРОЖЕ ДО НІМЦІВ ТА РАДЯНСЬКИХ ПАРТИЗАНІВ**

17 березня 1944 р.

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается

Совершенно секретно

ШИФРОТЕЛЕГРАММА вх. № 3382

Из р/с 441 17 марта 13.55

Расшифрована 17 марта 18 час. 00 мин. 1944 г.

тов.СТРОКАЧ

[В] освобожденных районах Тернопольской области население спрятало часть скота, свиней, создав тайные склады для банд националистов, которые пока ушли в подполье, леса, [на] территорию, занимаемую немцами.

На работы [по] ремонту дорог выходит незначительный процент. Есть случаи отравления, убийств, обстрелов. Чувствуется явная враждебность к нам. К немцам эта враждебность еще большая.

Действовать партизанам Тернопольской области будет труднее, чем Германии, такое же положение, видимо, и [во] Львовской области.

Партизаны смогут действовать [в] старых областях или районах Замостье, Ярослав. Это надо учесть при оценке отрядов, когда они возвращаются из Галиции из-за невозможности прохода.

Четвертую войну воюю, но никогда еще не встречал такой враждебной среды, как [в] освобожденных районах Тернопольской области.

СТАРИНОВ

Получено 17.3.44 г.

№ 101,102.

*ЦДАГО України. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 1516. – Арк. 215. Оригінал.
Машинопис.*

**ПОСТАНОВА ДКО СРСР ПРО СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ
ЩОДО ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ**

Не пізніше 20 березня 1944 р.*

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО КОМИТЕТА ОБОРОНЫ
СССР О СПЕЦИАЛЬНЫХ МЕРОПРИЯТИЯХ ПО ЗАПАДНЫМ ОБЛА-
СТЯМ УКРАИНЫ**

В целях ликвидации действующих банд и наведения должного государственного порядка в западных областях Украины, Государственный Комитет Оборона СССР постановляет:

1. Обязать НКО (тов.Смородинова) отмотилизовать до 20 марта 1944 г. все мужское население призывных возрастов освобожденных районов Ровенской и Волынской областей, причем в первую очередь до 30-летнего возраста и в дальнейшем по мере освобождения районов западных областей сразу же отмотилизовывать призывные контингенты.

Всех мобилизованных немедленно отвести в тыловые округа и после фильтрации и обучения лучшую часть направить в боевые части, а остальных использовать в тыловых частях (строительные, дорожные и др.) и на восстановительных работах.

2. Обязать НКПС (тов.Кагановича) обеспечить перевозку в тыловые округа мобилизованных по требованию НКО.

3. Обязать НКВД СССР (тов.Круглова) и СНК УССР (тов.Хрущева) отобрать лучших людей из числа партизан, вышедших из тыла противника, и создать из них в каждом районе Ровенской, Волынской и Тернопольской областей отряды НКВД численностью 50-60 человек каждый, приняв их на все виды довольствия НКВД.

4. Обязать НКВД (тов.Круглова) дополнительно к имеющимся на Украине войскам НКВД выделить и перебросить на Украину до 25 марта 1944 г. 5 бригад.

б. Обязать НКО (тов.Хрулева и тов.Федоренко) передать до 10 марта 1944 г. НКВД УССР 250 автомашин «Студебеккер», 100 танков Т-60 и Т-70 и 50 бронемашин. Снабжение бригад НКВД горючим приравнять к действующим частям Красной армии.

б. Обязать Наркомсвязи (тов.Пересыпкина) изыскать и передать до 15 марта 1944 г. НКВД УССР 5 радиостанций «РАФ» и 80 радиостанций «Белка-5».

7. Обязать НКГБ и НКВД СССР (тов.Меркулова и тов.Круглова) отобрать из органов НКВД и НКГБ в восточных областях СССР из числа ранее работавших и органах НКВД и НКГБ УССР, а также и из числа не работав-

---

* Датовано за змістом.

ших на Украине, но знающих украинский язык чекистских работников; для НКГБ УССР – оперативных работников 2000 человек, из них начальников районных отделений – 200 чел[овек], для НКВД УССР оперативных работников – 790 человек, из них начальников районных отделений – 120. и направить их соответственно НКГБ и НКВД УССР для работы в западных областях Украины.

8. Обязать НКВД СССР выселять семьи активных участников ОУН, «УПА» и «УНРА» в отдаленные местности СССР.

*ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.703. – Арк.20-22.
Незасвідчена копія. Машинопис.*

№ 21
РАДІОГРАМА КОМАНДИРА ПАРТИЗАНСЬКОГО
З'ЄДНАННЯ ІМ.БУДЬОННОГО УШПР ПРО ДІЇ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

21 березня 1944 р.

В районе Владимир-Волынского польские партизанские отряды имеют свой район дислокации [в] селах Будки Осовские, Осса, Вербично, Свинорин и др. Между селами имеется телефонная связь. Бои с нами поляки не ведут. Между поляками и украинцами идет поголовная резня.

Бандеровцы действуют совместно с немцами, от которых получают боеприпасы и вооружение, а с [поля] боя раненых отправляют в немецкий госпиталь. С нами бандеровцы ведут бои. Имеем потери.

АРТЮХОВ

ЦДАГО України. – Ф.62. – Оп.1. – Спр.1514. – Арк. 19.
Оригінал. Машинопис.

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА
М.ХРУЩОВА Й.СТАЛІНУ ПРО РОЗГОРТАННЯ БОРОТЬБИ
ПРОТИ ОУН І УПА У ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬК
РАЙОНАХ РІВНЕНСЬКОЇ І ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

21 березня 1944 р.

Передано по телефону

МОСКВА
товарищу СТАЛІНУ І. В.

17-го марта 1944 года был в штабе фронта у тов. Жукова. Оттуда на следующий день поехал в Ровно, где ознакомился с положением дел в области и в городе.

Гор[од] Ровно пострадал мало. Населения в городе до войны было 45 тысяч, сейчас идет перепись, но обком считает, что уже имеется до 20 тысяч человек. В Ровно провел совещание с областными руководящими партийными и советскими работниками, а также на месте ознакомился вместе с гг. Кругловым и Серовым с ходом борьбы с украинско-немецкими националистическими бандами.

19-го марта был в Дубно. Дубно больше пострадал от военных действий. Большинство повреждений город получил от артиллерийского обстрела. Сильно пострадала восточная окраина города, где были крупные бои.

По пути в Луцк заезжал в 13 армию к тов. Пухову. В Луцке беседовал с руководящими областными партийными работниками и работниками НКВД и НКГБ.

Луцк мало пострадал от военных действий. Когда мы взяли город, он был почти весь цел, но уже в последнее время, когда немцы пытались снова вернуть город, они бомбили его и подвергли артиллерийскому обстрелу, который и продолжался до последнего времени. Последний артиллерийский обстрел немцы вели 5 дней тому назад. В Луцке было до войны 50 тысяч населения, сейчас насчитывается до 30 тысяч.

В районах западных областей Украины проводится повсеместная мобилизация мужского населения в армию. Мобилизация проходит хорошо, за исключением северных районов Ровенской области (Сарны и Домбровица), где есть случаи массового уклонения от явки на призывные пункты. Всего сейчас уже мобилизовано 38 тысяч человек. Гражданское население в большинстве своем охотно идет на призывные пункты. Во многих беседах, которые я проводил с мобилизованными, они заявляют, что в армию идут охотно, что нужно добить немецких захватчиков, чтобы скорее восстановить разрушенное немцами народное хозяйство.

Что касается вопроса об украинско-немецких националистических бандах, то надо сказать, что разговоры об их действиях сильно преувеличены.

Ход мобилизации об этом особенно ярко свидетельствует. Есть случаи, когда рядовые из так называемой УПА прямо из лесу идут на призывные пункты.

За последнее время был один налет бандитов. 16-го марта в районе Деражно Ровенской области шла колонна мобилизованных в 97 человек. Их сопровождали 20 человек наших работников. Во время прохода колонны через лес она была обстреляна бандитами. Убиты семь наших сопровождающих и двое ранены. Мобилизованные разбежались, но потом половина их явилась на призывной пункт. Нападающих было около 100 человек.

ОУНовские руководители запугивают население в связи с нашей мобилизацией. Многие подлежащие мобилизации сидят дома и ждут прихода наших людей с тем, чтобы была видимость, что они якобы насильно забираются в армию, а не идут добровольно, так как боятся, [что] идя добровольно на призывной пункт, ОУНовцы осуществят репрессии над их семьями. Но как только приходят наши люди в села, они убеждаются, что население подготовилось к мобилизации и охотно идет на призывные пункты.

Я уверен, что мы скоро наведем в этих районах порядок. Средства, которые мы просили для борьбы с бандами, мы получили. 250 автомашин нам отгружены из Северного Кавказа, часть уже прибыла в Харьков. По сообщению из Артиллерийского управления Красной армии, просимое нами вооружение отпущено и отгружено. Войска НКВД также нам выделены и находятся в пути. Одна бригада сейчас уже на подходе к Ровно.

Сейчас уже ведет борьбу с бандами выделенная 1-м Украинским фронтом кавалерийская дивизия. Фронт выделил также 20 броневикумов и 8 легких танков. Получив все, что нам отпустили, мы будем иметь все возможности для разгрома бандеровско-бульбовских банд.

Что касается польской части населения, то оно в подавляющем большинстве настроено хорошо. В то же время мы имеем сведения, что имеются подпольные организации, созданные представителями польского правительства в Лондоне. В Луцке 13-го марта была вывешена поляками листовка, в которой авторы, обращаясь к полякам, называют советскую власть оккупационной властью, которая принудительной мобилизацией допустила бесправие «по отношению к гражданам государства польского, проживающим в Волынской области». Далее в листовке говорится о том, что граждане польского государства не обязаны являться на призывные комиссии. Листовка призывает поляков не вступать добровольно в ряды Красной армии.

Текст листовки в русском переводе прилагаю*.

---

* Документ не выявлено.

Поляки при мобилизации, когда узнают, что они будут посланы в польскую армию, сражающуюся вместе с Красной армией против немецких захватчиков, выражают особое удовлетворение.

В западных областях Украины есть отдельные села, населенные чехами. Чехи при мобилизации в армию просят, чтобы их послали в чехословацкую часть, которой командует СВОБОДА.

Украинское население западных областей Украины в беседах, которые я проводил, выражает свою ненависть к немецким захватчикам и желание быстрее наладить жизнь в этих районах.

Н.ХРУЩЕВ

«21» марта 1944 г.

№ 01545/т

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.937. – Арк.5-8. Оригінал. Машинопис.

№ 23

**ЛИСТ М.ХРУЩОВА ПРО НЕОБХІДНІСТЬ
ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ
БОРОТЬБИ З НАЦІОНАЛІСТАМИ**

22 березня 1944 р.

Товарищам
КРУГЛОВУ, СЕРОВУ, РЯСНОМУ

Посылаю Вам сообщение о ликвидации банды Трофимчука, действовавшей в районе Здолбуново и ликвидированной войсками НКВД.

Считаю необходимым, чтобы работники районных НКВД зачитали это сообщение на собраниях жителей сел в районе действия банд. Это, считаю, отрезвляюще подействует на бандитов, которые сейчас попали в эти банды, будет содействовать возврату их с повинной и окажет также сильное влияние на семьи бандитов, которые, в свою очередь, примут все меры к возвращению членов их семейств из этих банд с тем, чтобы они явились с повинной в органы советской власти.

Такое сообщение рекомендую принять за образец для сообщения в последующем при ликвидации той или иной банды, или части ее.

Н. ХРУЩЕВ

22.ІІІ.1944 г.

ДОДАТОК

**ПОВІДОМЛЕННЯ
НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР**

**ПРО ЛІКВІДАЦІЮ УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ БАНДИ, ТАК ЗВАНОЇ
УПА РАЗОМ З ГЛАВАРЕМ БАНДИ ТРОФІМЧУКОМ**

Президія Верховної Ради і Рада Народних Комісарів УРСР в своєму зверненні від 12 лютого 1944 року гарантували всім учасникам так званих УПА і УНРА, які збились на неправильний шлях і зі зброєю в руках виступають проти свого народу, якщо вони перейдуть на бік радянської влади, якщо вони чесно і повністю порвуть всякі зв'язки з гітлерівцями-оунівцями, якщо вони щиро і повністю відречуться від всякої боротьби і ворожих виступів проти Червоної армії і радянської влади – повне прощення їх тяжкої помилки і їх минулої вини перед батьківщиною

Багато з учасників так званих УПА і УНРА зрозуміли свої помилки, прийшли з повинною в органи радянської влади і вже зараз чесно борються проти німецько-фашистських загарбників за честь і незалежність нашої батьківщини.

Проте, є ще такі, які продовжують зі зброєю в руках виступати проти свого народу.

Так, українсько-німецька банда УПА Трофімчука, яка організувалась в Здолбунівському районі, протягом останнього періоду тероризувала населення, убивала мирних жителів, перешкоджала населенню будувати своє господарство, зруйноване німцями, а органам радянської влади відновлювати державний порядок у визволених селах.

Стоячи на захисті інтересів Радянської України, мною, Народним Комісаром Внутрішніх Справ УРСР, Рясним віддано розпорядження:

1. Ліквідувати озброєну українсько-німецьку банду УПА Трофімчука.

На виконання цього розпорядження 21 березня 1944 року при збройній сутичці в районі села Здолбице і хутора Мартинівки Здолбунівського району банда Трофімчука ліквідована. Главар банди Трофімчук Андрій і з ним 46 бандитів УПА знищені, серед яких 7 поранено і 19 захоплено в полон і тільки двом бандитам вдалося втекти. При ліквідації банди взято: німецька рація, німецький ручний кулемет, німецьких гвинтівок 30, німецьких автоматів 10, німецьких пістолетів – 3, німецький гранатомет, німецьких гранат – 1 ящик, німецьких патронів – 5000 штук.

2. Полонених та інших учасників, які зі зброєю в руках виступили проти радянської влади і народу передати суду Воєнного трибуналу.

3. Всі сім'ї учасників українсько-німецької банди Трофімчука негайно вислати до Сибіру, а на все їх майно накласти арешт.

4. Попередити учасників банд так званих УПА і УНРА, які ще продовжують чинити опір, що коли вони не складуть зброї і не являться з повинною, згідно наданої їм можливості Президією Верховної Ради і Радою Народних Комісарів УРСР від 12 лютого 1944 року, по відношенню до них і їх сімей будуть вжиті такі ж заходи покарання.

Це розпорядження 22 березня 1944 року затверджено Головою Президії Верховної Ради [УРСР] тов. Гречухою і Головою Ради Народних Комісарів Української РСР тов. Хрущовим.

Народний комісар внутрішніх справ УРСР

РЯСНОЇ

ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 930. – Арк. 157. Оригінал. Арк. 158-160 – Копія.

ПОВІДОМЛЕННЯ
НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УРСР В.РЯСНОГО ПРО РОЗ-
ГРОМ ВІДДІЛУ УПА В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

26 березня 1944 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УРСР

Про ліквідацію українсько-німецької банди, так званої
«УПА» разом з главарем банди «Чернець»

Президія Верховної Ради і Рада Народних Комісарів Української Радянської Соціалістичної Республіки своїм зверненням від 12 лютого 1944 року гарантували всім учасникам так званих «УПА» та «УНРА», які збились на неправильний шлях, зі зброєю в руках виступають проти свого народу, якщо вони перейдуть на бік Радянської влади, чесно і повністю порвуть всякі зв'язки з гітлерівцями-оунівцями, якщо вони щиро і повністю відречуться від всякої боротьби і ворожих виступів проти Червоної армії і радянської влади, повне прощення їх тяжкої помилки і їх минулої вини перед Батьківщиною.

Багато з учасників так званих «УПА» і «УНРА» зрозуміли свої помилки і прийшли з повинною в органи Радянської влади і вже зараз чесно борються проти німецько-фашистських загарбників за честь і незалежність нашої Батьківщини.

Проте є такі, які продовжують зі зброєю в руках виступати проти свого народу. Українсько-німецька банда «УПА», яка організувалась в Межиріцькому районі, на протязі останнього періоду тероризувала населення, вбивала мирних жителів, перешкоджаючи населенню відбудовувати своє господарство, зруйноване німцями, а органам радянської влади відновлювати державний порядок у визволених селах.

Стоячи на захисті інтересів Радянської України, мною, Народним Комісаром Внутрішніх Справ Української Радянської Соціалістичної Республіки РЯСНИМ, видано розпорядження:

1. Ліквідувати вищезгадану озброєну українсько-німецьку банду «УПА».

На виконання цього розпорядження 23 березня 1944 року при збройній сутичці в районі села Друга Коловерть Межиріцького району банда ліквідована, главар банди «Чернець» і з ним 37 бандитів «УПА» знищені, серед яких:

1. СОЛОЧАНЧУК Василь Данилович;
2. МЕЛЬНИК Семен Фомич;
3. ТОКАР Степан;
4. ПРИХОДЬКО Андрій Григорович;
5. СИДАРЮК Олександр Павлович;
6. ШУШАНЮК Микола;
7. ДЕМЧУК Іван;
8. КУПЕР Михайло;

9. ТОКАР Михайло;
10. БЕРЕЖНЯК Микола Іванович;
11. КУЗМИЧ Василь;
12. ТАЛЬКО Сергій та інші, і 9 захоплено в полон. При ліквідації банди

взято:

2 німецьких ручних кулемети, німецьких гвинтівок — 50 і декілька німецьких автоматів.

2. Полонених:

1. ЧУПРЕНЮК Іван Кирилович, 1919 р. народження.
2. МАХОВСЬКИЙ Сергій Іванович, 1924 р. народження,
3. ТАЛЬКО Євген Іванович, 1923 р. народження.
4. КУПАН Антін Сергійович, 1927 р. народження, мешкав в с. Коловерть Друга Межиріцького р-ну.
5. МИХАЛЬЧУК Петро Єфимович, 1921 р. народження.
6. ФЕДОРЕНКО Федір Костянтинович, 1926 р. народження, мешкав в с. Коловерть Друга Межиріцького р-ну.
7. КОРНЕЙЧУК Аркадій Мойсейович, 1903 р. народження, мешкав в селі Хоролуг Межиріцького р-ну.
8. НИКОЛАЙЧУК Василь Минович, 1911 р. народження, мешкав в тому ж селі.

9. КУПАН Сергій Данилович — 65 років та інших учасників, які зі зброєю в руках виступали проти радянської влади і народу, передати Суду Воєнного трибуналу.

3. Всі сім'ї учасників українсько-німецької банди «Чернець» негайно вислати до Сибіру, а на все їх майно накласти арешт.

4. Попередити учасників банди так званої «УПА» і «УНРА», які продовжують чинити опір, що, коли вони не складуть зброю і не являться з повинною згідно наданої їм можливості Президією Верховної Ради і Радою Народних Комісарів Української РСР від 12 лютого 1944 року, по відношенню до них і сімей будуть вжиті такі ж заходи покарання.

Це розпорядження 24 березня 1944 року затверджено Головою Президії Верховної Ради товаришем ГРЕЧУХОЮ і Головою Ради Народних Комісарів Української Радянської Соціалістичної Республіки товаришем ХРУЩОВИМ.

Народний Комісар Внутрішніх Справ УРСР
РЯСНОЙ

26 березня 1944 року.

ЦДАВО України. – Ф.3967. – Оп.1. – Спр.49 а. – Арк 3.

Листівка. Машинопис.

№ 25

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА НКВС СРСР ДКО І ГЕНЕРАЛЬНОМУ
ШТАБУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ПРО ОПЕРАЦІЇ З ЛІКВІДАЦІЇ ВОЄННИХ
ФОРМУВАНЬ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У РІВНЕНСЬКІЙ,
ВОЛИНСЬКІЙ І ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ
З 7 ПО 27 БЕРЕЗНЯ 1944 Р. ТА ПОРАНЕННЯ М.ВАТУТИНА**

№ 251/6

Цілком таємно
28 березня 1944 р.

Совершенно секретно
Государственный комитет обороны
товарищу Сталину И.В.
товарищу Молотову В.М.
товарищу Маленкову Г.М.

Генштаб Красной армии, тов. Антонову

НКВД СССР докладывает об операциях по ликвидации оуновских банд в районах Ровенской, Волынской и Тернопольской областей УССР.

С 7 по 27 марта с. г. проведено 65 чекистско-войсковых операций по ликвидации бандитских групп, при этом убито 1 129 бандитов, ранен 61 бандит, задержано в районах боевых столкновений 2 101 человек.

Изъято у бандитов 2 пушки, 36 пулеметов, 54 автомата, 406 винтовок, 464 гранаты, 7 минометов, а также патроны, мины и др.

Захвачены склады оуновских банд с небольшим количеством продовольствия и обмундирования, которые сданы на довольствие частей Красной армии.

Установлено, что нападение на командующего фронтом тов. Ватутина совершила ликвидированная нашей опергруппой 22 марта с. г. в Острожском районе Ровенской области бандитская группа «Олег» совместно с ранее ликвидированной 12 и 13 марта с.г. бандой «Черноморец».

У убитого главаря банды «Олег» в дневнике найдена запись следующего содержания: «29.П...* а также разбито 2 легковых машины, из числа которых машина, на которой ехал Ватутин. Сам Ватутин ранен. Захвачены документы и карты».

Единственный из оставшихся в живых участник этой банды, захваченный нами раненым, Троян Григорий, в своих показаниях подтверждает факт нападения этой банды на тов. Ватутина.

Одновременно с проведением чекистско-войсковых операций по ликвидации вооруженных банд оуновцев, проводится работа по вскрытию и разгрому оуновских подпольных организаций. В результате проведенных агентурно-оперативных мероприятий с 7 по 27 марта с.г. арестовано 734 активных оуновца.

---

* Крапки у тексті документа.

В ряде районов произведена сплошная проческа лесных массивов и населенных пунктов и проверка местного населения. По 8 районам Ровенской области и 4 районам Волынской области в результате этого задержано и направлено на призывные пункты 7 517 человек.

Одновременно с проведением операции личный состав войск НКВД и чекисты оказывают содействие местным органам в организации и укреплении сельсоветов и в проведении политико-разъяснительной работы среди местного населения.

По всем районам производится учет семей активных бандитов, находящихся на нелегальном положении оуновцев, арестованных и осужденных бандитов на предмет их высылки. Подготавливается и в течение 28-31 марта будет проведено выселение 500 семей активных бандитов.

По предложению секретаря ЦК КП(б)У Украины тов.Хрущева, НКВД Украинской ССР будет сообщать местному населению в местности, где ликвидирована та или иная банда, имена участников банд, об изъятом оружии и о предстоящем выселении семей активных участников оуновских банд.

В результате проведенных оперативно-войсковых мероприятий, бандитские проявления значительно сократились. Остатки разгромленных банд пытаются скрываться в северных лесных районах Волынской и Ровенской областей, где уже приступлено к проведению оперативно-войсковых операций по выявлению и уничтожению оуновских банд.

В районах, где уже проведены оперативно-войсковые мероприятия, местное население стало активно помогать органам НКВД в борьбе с бандитами. Местные жители сообщают о появлении и местонахождении бандитов, выполняют роль проводников при операциях и т.д.

Мужское население идет на призывные пункты без боязни репрессии со стороны оуновцев.

За последнее время участились случаи явки с повинной участников оуновских банд.

По Ровенской области поступило по призыву на призывные пункты 49 649 человек и по 5 освобожденным районам Волынской области – 15 884 человека.

Наши работники сообщают о многочисленных случаях заболеваний населения в районах Ровенской и Волынской областей сыпным тифом и чесоткой. В этих районах население не имеет возможности приобрести мыло. Длительное время население также не получает соли и спичек.

Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР (Л.БЕРИЯ)

Верно: Несмелова [підпис]

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.64. – Арк.216-218.

Засвідчена копія. Машинопис.

№ 26
ПРОТОКОЛ
ДОПИТУ БІЛЬШОВИЦЬКОГО ПАРТИЗАНА П. КОЗЛЕНКА,
ЯКИЙ ПЕРЕЙШОВ НА БІК УПА

30 березня 1944 р.

ЗІЗНАННЯ

Козленка Петра Михайловича, нар[одився] у 1923 р. в с. Нова Іванівка
Лозинського р-ну Харківської обл., що втік від червоних
(з «отряда» «Хрущова»):

Козленко Петро перебував в господаря в с. Вадинополі, як полонений утікач з Німеччини з військових лагерів. 17.ІІІ. ц. р. переходили через це село червоні й забрали силою його з собою, як і всіх інших зі східних земель, які тут перебували.

В першу чергу почався допит. Питались, скільки було тут бандерівців, хто був їх командиром, в якому одязі ходили, чи билися з німцями, хто це був Остап, і де він зараз є. Накінець політрук заявив: «Мы за тебя воевать не собираемся, хватит сидеть. Ты был в КА и хорошо знаешь, за что мы боремся».

Козленко оповідав, що цей «отряд» прийшов сюди з Брянських лісів, в ньому знаходяться українці з Житомирщини, москалі та білоруси, «попутно мобілізовані», але ці приходять сюди «смахивать сапожки да полушубки», по чому втікають [з] домів. Жидів дуже мало, майже нема.

При кожній роті знаходиться політрук, що подає тільки сухі політрадієві інформації. Про всі інші справи (навіть про зміну конституції) нічого не згадує. На питання про те, що зараз робиться за фронтом, що буде по війні, коли кінчиться війна і т. д., відповідають: «як дійдуть до Буга, то Німеччину кінчатимуть усі: Англія, Америка і ССРСР. Поповнивши ряди на західноукраїнських землях. Жінки в ССРСР замінюють мужчин при всяких роботах в запіллї. Великий відсоток працює в НКВД. За фронтом є два роди партизанки — «бандеровцы», що хочуть України, і до того ще якась царська партія. Нападають на кадрові частини НКВД й роззброюють. В підпіллї змобілізовані всі мужчини віком від 18 до 55 років. Віком 11—17 рр. мобілізується до суворовської школи.

До старшин (вище майора) звертаються «ваше високоблагородіє». До інших на «товариш». Між рядовими ходить така думка, що наразі треба бити німця, а потім треба битися «за права».

Серед рядових є навіть такі, що до війни працювали в НКВД, а навіть прокурорами. Політруки говорять, що УПА полонених червоних партизан ріже по куску і солить. Всі такої думки, що «бандеровцы» звірі, але знають, що борються за Україну. Командири журяться тим, що часто-густо подінеться кілька бійців і так помаленьку розсмикують, а то все не відбуває.

На словах рядовим грабити заборонено, але на ділі можна, тільки щоб командири не бачили («чтоб я не видал»). Насилувати жінок також суворо заборонено. Одного навіть за цю штуку розстріляли. Мабуть, тому, що насилував якусь східнячку. Розстрілюють також за дезертирство. Пити рядовикам заборонено.

Віктувався «отряд» награбованим. Мав великий запас амуніції, яку скинули літаки ще під Ковелем. Зброя майже вся автоматична. Деякі висловлювались, що в партизанці краще, ніж в регулярній армії, бо тут краща зброя і досить амуніції. (На рік припадає два «дьохтярі», 6 фінок*, решта кріси**).

В кожному селі старалися контактуватися з місцевими й на підставі донесень шукали за політичними, яких розстрілюють без різниці, яке займав становище.

Спеціально було заборонено грабити поляків. Нічого не можна було доторкнутися. Поляки часто приїжджали з Купичіва (червоні стояли у Вербичні), привозили командирам горілку й інші «подарунки».

При командирові було до 20 дівчат. Частина з них були санітарками, а решта, так «милосердними»...

З Вербична пішли червоні через Уздзютичі на Галичину. В наступі на Уздзютичі згинуло 9 червоних. Один з них тричі орденоносець.

Відходячи, говорили: «Двигаємся на Галицію. Пропал там наш старичок-Колпачок, прийдеться и нам пропадаты».

Крім цього загону, є ще тут «Іванова», «Чапаєва», «Федорова».

На питання, які права будуть партизанам, політрук відповів: «Тебе ще спитають, що ти досі робив».

ПАРФЕН

Дня 30.ІІІ.44 р.

*ЦДАВО України. – Ф.3833. — Оп.1. — Спр.239. — Арк.1.
Копія. Машинопис.*

---

* автоматів

** рушниці

**ЗВЕРНЕННЯ ОУН (С.БАНДЕРИ) ДО УКРАЇНЦІВ
ПРО БОРОТЬБУ ПРОТИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ***

30 березня 1944 року.
Воля народам! Воля людині!

УКРАЇНЦІ!

Московський сатрап, окупуєчи українські землі, роззявляє широку свою гидку пащеку, щоб проковтнути останні залишки українських багатств, неспівшиє загарбати німецьким імперіалізмом. Москва видирає із рук вдови, українських дітей останній засушений кусок хліба. До дівчат українських застосовується насильство (проституція). Ось тут бачим уже культурний поступ Червоної армії, який вдруге залив простір українських пшеничних ланів. Та ще мало того всього, захотілось московським сатрапам свободніше чутись на наших землях. Боючись національного руху в Україні, рішили поарештовувати наших братів українців, лише під маскою мобілізації. УКРАЇНЦІ! Не слухайте цієї брехні. Не вірте жодній мобілізації. Бо це заслін ваших очей. Ви ж уже переконалися, коли були під окупацією німецького імперіаліста, який мобілізував і вивозив на голодову смерть до Німеччини. Така ж сама і московська окупація.

Московський імперіалізм хоче загнuzдати наших українців мобілізацією. А потім, маючи нас в руках, кинути в карних отрядах на першу лінію, на гарматне м'ясо, чи морити голодом в таборах праці.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ! Бери в руки зброю, бо це шлях до волі українського народу. Иди туди, де тебе кличе нація,

Геть з московським імперіалізмом!

Ми хочемо жити вільно!

Хай живе революція поневолених народів!

Слава Україні!

Героям Слава!

Постій. 30.ІІІ.44 р.

ЦДАВО України. – Ф. 3967. – Оп.1. – Спр. 31. – Арк.135-136. Оригінал. Рукопис.

* Див. док. № 60, 65, 69, 85, 105, 112, 126, 149, 154.

**ПОВІДОМЛЕННЯ КРАЙОВОГО ПРОВОДУ ОУН (С.БАНДЕРИ)
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗІ СПРОСТУВАННЯМ
ВІДОМОСТЕЙ ПРО ПЕРЕГОВОРИ З НІМЦЯМИ**

Березень 1944 р.

Копія*

КОМУНІКАТ

До відома членству ОУН, бійцям УПА і громадянству

Відступаюча німецька армія через свої розвідчі відділи, в порозумінні з поліцією і гестапо, вперто поширюють поголоски про співпрацю і порозуміння між ОУН-УПА і німецькою армією в цілі спільної боротьби проти СРСР. Наступаюча советська армія через свої органи НКВД також намагається усіма силами переконати народні маси, що ОУН – «це німецькі союзники».

ПОВІДОМЛЯЄМО:

1. ОУН і УПА не мають союзу з жодною імперіалістичною державою. Нашими союзниками є тільки поневолені народи, що спільно з нами борються за визволення власного народу. Захищаймо тільки інтереси власного народу і тому нікому з наших ворогів не помагаємо, ані з ними не співпрацюємо.

2. У відношенні між проводом ОУН і командуванням УПА з одного боку, а з німецькою владою з другого, не заіснували жодні зміни, а, зокрема, немає жодної співпраці. Усі того роду поголоски є черговою провокацією ворога, отчисленою на нашу політичну компрометацію.

3. Німці і надалі є окупантами частини ЗУЗ і застосовують на тих теренах усі методи збанкрутованої кольтонізаторської політики як: виселювання, вивожування на каторжні роботи, постійні масові арештування і розстріли, палення сіл, мордування без бороненних і т.д.

4. Німецькі поголоски про «союз» і «співпрацю», роздання хлопцям непотрібної їм зброї, видаванням довідок на ношення зброї, рівні другі обіцянки мають на меті:

а) приспати серед народу чуйности; б) зорганізувати для себе агентурно-сексотську сітку і в) докладно розвідати, що діється серед населення, до якого вони досі не мали ще доступу. Все це на те, щоб краще могли народ нищити.

5. Німецькі намагання відшукати «Провід» через кожду струнку людини, вже самі за себе свідчать про провокаційність їхніх намірів. Бо кожний з них знає, що провідник ОУН Степан Бандера сидить арештований в Берліні, що тільки з ним треба «договорюватись», а не шукати за «Проводом» у кожної тітки.

---

* Так в документі.

6. Маємо відомості, що німецькі війська, відступаючи, будуть нещадно знищувати всіх людей і майно. Будьте обережні і готові до самооборони.

7. Усіх, що даліше поширюватимуть провокаційні вістки, даватимуть ворогам інформації, співпрацюватимуть, чи з ворогами тільки товаришуватимуть – уважати зрадниками народу і як зрадника карати.

ДРУЗИ І ГРОМАДЯНИ

Вороги готують нам нові удари, будьте чуйні. Не дайте обманутись підступкам, брехливим словам. Покладайтесь тільки на власну зброю. Нам ніхто не допоможе, коли не допоможемо самі собі.

М.П. березень 1944 р.

Слава Україні!

Краєвий провід ОУН

Замнач. II-го отдела Управління контррозвідки,

«Смерш» 1-го Українського фронту – [підпис] майор *СТРЕЛЬНИКОВ*

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.931. – Арк.16-17. Копія. Машинопис.

№ 29
ЗВЕРНЕННЯ
ПОЛІТИЧНОГО ВІДДІЛУ УПА (ПІВНІЧ)
З ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО
РЕПРЕСІЇ ОРГАНІВ НКВС ПРОТИ НАСЕЛЕННЯ РІВНЕНЩИНИ

Березень 1944 р.

*За Самостійну Соборну Українську Державу!
Воля народам!
Воля людині!*

КРОВОЖАДНИЙ ТИРАН – СТАЛІН ПИРУЄ

Виродок, якого видвигнула на чоло держави шайка кремлівських імперіалістів — Сталін, в своїх кровавих вчинках доходить до нечуваних меж. Йому замало вже народньої крови, пролитої на фронті, він в запіллі починає улаштовувати прилюдні катівні, на яких його «опричники» виколують очі людям, викручують руки і ноги, решетують тіло багнетами та ножами.

Дня 6 березня 1944 р. на Кричильські хутори — Рихту Степанського району напала банда імперіалістичних сталінських опричників. Вони забрали 11 осіб цивільного населення, між ними двох тяжко хворих і кількох старців, та помордували їх в страшний спосіб в поблизькому лісі. Залишені трупи мали повиколовані очі, порешетовані тіла остроми знаряддями. Деякі тіла мали по кільканадцять ран. В половині січня ц. р. в с. Казимірка Степанського району переходяча банда сталінських опричників зловила двох селян і по кількагодинних побоях прикладами і ногами повісила серед села та заборонила зняти тіла протягом кількох днів.

В половині лютого ц. р. під час терористичної грабункової акції, переведеної сталінськими імперіалістичними бандами на Коростських Оборках Степанського району, після довгого катування було вкинуто в Горинь і дострілено у воді 50-літнього селянина Кулінку Прокопа за те, що під час грабунку сказав: «Мордували і грабували нас німці, а тепер мордуєте і грабуєте ви — сталінські «визволителі».

При кінці січня 1944 р. в м. Степань застрілили сталінські бандити вчительку місцевої школи, що походила зі східних областей. Перед розстрілом бандити по-звірськи знущалися над своєю жертвою, б'ючи її по голові твердими предметами. Причиною морду було те, що згадана вчителька не хотіла бути агенткою НКВД.

Українська Повстанча Армія-Північ.
Політичний відділ.

Березень 1944 р.

ЦДАВО України. – Ф. 3883. – Оп. 1. – Спр. 188. – Арк. 34.

Копія. Машинопис.

**ІНСТРУКЦІЯ ОУН ЩОДО ПОЛІТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ
ЗАВДАНЬ ОСЕРЕДКІВ В ПІДПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

Березень 1944 р.

Інструкція «ОУН»

Сьогоднішню (сучасну) політичну тактику характеризуємо, як самооборону і розділяємо на три періоди:

а) підгерманський, б) фронтовий, в) підсоветський.

А. ПОДГЕРМАНСЬКИЙ:

1. Вести самооборону населення в відповідності з посиленням германського терору і вести відповідний терор.

2. Кожне село, район повинні бути готовими оборонятися і відповідним способом забезпечити перед налетом німців і інших банд. В разі тривожної обстановки тримати зв'язок з найближчими селами тривожними сигналами. Створити укриття для людей і сховища для майна.

3. В кожному селі організувати самооборонні озброєні відділи, які в разі небезпечності повинні захищати село.

4. Посилити віру народних мас в нашу остаточну перемогу, зміцнити солідарність мас в боротьбі з окупантами.

5. Посилити бдительність народу на нові способи більшовицько-енкаведистських методів угнетення народу.

По відношенню до німців:

а) Не допустити відходу населення і відправки майна з української території.

б) Не вступати в бій з більшовицько-німецькими силами.

По відношенню більшовицького підполля слідують:

а) Не вступати з ними ні в які близькі відносини, на оборот, конспіруватися перед ними.

б) Вести з ними безпощадну політичну і озброєну боротьбу, як з грабителями і бандитами.

в) Фізично знищити більшовицький актив. Червоні партизанські отряди і всіх радянських прихвостней.

По відношенню до інших союзних німцям військам:

а) Не вести ніяких бойових операцій.

б) Приблизно карати за виступ проти народу

в) Входити до взаємовідносин з метою здобуття зброї і боєприпасів.

По відношенню до національних меншин:

а) Вважати як союзними з нами народами.

б) Відноситися так, як до нашого народу.

- в) Ставить перед ними такие задачи, как перед украинским народом.
- г) Организовать их в отдельные политические организации.

По отношению к русским:

- а) Империалистов уничтожать так, как врагов народа и вредителей.
- б) К сочувствующим нашей борьбе относиться так, как [к] нацменьшинствам.

ОУН (Организация Украинских Националистов)

- а) Всецело возглавляет руководство освободительно-революционной борьбой народа.
- б) Всех принуждает исполнять ее поручения.
- в) Уничтожает всех, кто действует против освободительной борьбы народа.
- г) Приготовить запасную организационную сеть, опираясь на нерасконспирированных женщин и юношей.

Технические дела заключаются в том, чтобы подготовить добычу и хранение:

- а) оружия и амуниции,
- б) медикаментов,
- в) технических средств связи,
- г) пропагандистско-издательской техники,
- д) обмундирования,
- е) питания.

Б. ФРОНТОВОЙ ПЕРИОД

Фронтovým периодом считать время от момента эвакуации немецкой администрации до установления советской администрации:

1. Сохранить ОУН от уничтожения.
2. Ограничить связь по линиям и пунктам до минимума.
3. Для работы в связи вовлечь менее подозреваемых людей (детей, женщин, нищих).
4. Сменить места расположения руководящих органов, разместив их подальше от дорог и узловых станций, городов и других военных важных пунктов. Вовсе ограничить движение связных около ячеек.
5. Развернуть разведывательно-информационный вид службы между населением.
6. Усилить самооборону и связь с соседними селами.
7. На время прохода фронта заготовить соответствующий запас продовольствия и медикаментов.
8. Военные части действуют небольшими группами, перемаскированными в советскую форму.
9. Военные действия проводить подальше от места дислокации.
10. Хорошо сохранить добытые материалы, не хранить в одних хранилищах большого количества. Все добытые материалы взять на учет.

11. Не разрешать массовой эмиграции или эвакуации, разъясняя что:
- а) Эмиграция не дает при современной обстановке гарантии самосохранения.
  - б) Лучше всего сохраниться на родной земле.
  - в) Будущее Украины будет решаться на родной земле, а не в эмиграции.
12. Все члены ОУН остаются на родине и продолжают революционную работу. Все члены ОУН, которые самовольно покидают свои места, будут считаться дезертирами.
13. Используя фронтовой хаос, провести основательную чистку территории от примазавшихся и враждебных украинской революции элементов. Ликвидационные работы проводить наиболее конспиративно.
14. Все государственные склады и хозяйства, а также землю и хозяйственный инвентарь раздать крестьянам.
15. Не навязывать боев Красной армии, но и не приветствовать ее.
16. К одиночным бойцам Красной армии относиться благожелательно. Особенно заботиться о раненных, помогать дезертирам и арестованным.
17. Прохождение Красной армии использовать для широкого распространения среди нее нашей революционной литературы, призывов и листовок. Поэтому для этой цели приготовить достаточное количество революционных изданий и порасклеивать на видных местах соответствующие лозунги.
18. Не идти в объявленную мобилизацию.

В. ПОДСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД

1. Как можно скорее изучать новую обстановку и применить к ней методы нашей работы.
2. Схватывать и допрашивать начальников НКВД и других агентов и партийных руководителей с целью добытия нужной информации и выявления методов борьбы с нами.
3. О событиях информировать немедленно наши верховные органы и соседние организационные органы.
4. Не вступать в открытую борьбу с большевиками. Борьба только по мере усиления знакеведистского террора.
5. Не давать арестовывать себя. Борьба вооруженно.
6. Не держать никаких архивов, не записывать никаких адресов и кличек.
7. Всех, что живут в советских условиях, нелегально организовывать в отдельные отделы.
8. Улучшить связь между руководящими и низовыми органами.
9. Все члены продолжают работу подпольными методами, хорошо вооруженные, с соответственной боевой охраной.
10. Не разрешается принимать новых членов.
11. Взятые советские документы, личные, административные, военные, полицейские немедленно отправлять вышестоящим органам.

ИНФОРМАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКИЕ

1. Усилить политико-учебную, воспитательную и пропагандистскую работу среди кадров, приспособленную в идейно-политическом отношении к советской действительности.

2. Усилить политическую и пропагандистскую работу среди широких народных масс, добиться, чтобы среди самих масс было как [можно] больше пропагандистов наших идей и борьбы.

3. Всей политической и пропагандистской работой связывать в одно целое ОУН-УПА с народными массами.

4. Широко разъяснить и пропагандировать постановление III-го Великого собрания ОУН и 1-й конференции угнетенных народов Восточной Европы.

5. В пропагандистской работе слова «украинский национализм» заменить словами «украинская революция» как установка конференции перестройки мира, внутренне-национальных отношений по смыслу лозунгов: «Воля народам и человеку в системе вольных, самостоятельных держав».

6. Вести борьбу против национал-социализма (гитлеризма) и фашизма наравне с большевизмом (сталинизмом), как противонародным империалистическим движением, обвиняемым, как главные источники теперешней мировой войны.

7. В результате всеобщих мобилизаций основные силы народов воплощены в армии, поэтому военная масса является главным резервом революционных сил. Основной нашей задачей является политическое, пропагандистское овладение военными массами и присоединение их на сторону украинской революции.

8. Политическую и пропагандистскую работу расширить на все угнетенные или находящиеся под угрозой империалистов народы, активно втягивать их в совместную с нами борьбу наших природных союзников.

9. Всех, что выступают против украинской революционной идеи, считать реакционными, империалистами и изменниками нашего народа и беспощадно уничтожать.

10. Современную революционно-освободительную борьбу украинского народа тесно связать со всеми революционно-освободительными выступлениями народа на протяжении истории, особенно с революцией Богдана Хмельницкого и революцией 1917-1920 годов.

11. Пропагандистские лозунги должны быть краткие, боевые и четко подчеркивающие нашу политику, идею, программу и тактику. Например:

1. Смерть Гитлеру и Сталину!

2. Воля народам!

3. Долой гитлеровцев и сталинцев - да здравствует народ!

4. Смерть фашистским и сталинским империалистам, да здравствуют свободные народы!

5. Долой диктатуры и партии – вся власть народам!

6. Долой войну – да здравствует мир!

7. Смерть энкаведистам и комиссарам, да здравствуют красноармейцы!

8. Сталин продал СССР капиталистам – смерть Сталину и его клике, войне [конец] – возвращайтесь по домам.

9. УПА борется за волю народа, УПА хочет воли и мира. УПА защищает народ! И другие лозунги.

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ЗАДАЧИ

1. ОУН – организатор и руководитель украинской революции, основная и решающая сила, решающая революционная сила-народные массы,

2. Не увеличивать численного состава кадров ОУН.

3. Проверить революционную стойкость кадров, очиститься от негодных и неполноценных.

4. Для всех членов ОУН и бойцов УПА в советское время обязательна вооруженная подпольная жизнь.

5. Вооружить кадры, актив и широкие круги сочувствующих украинской революции.

6. Спрятать и не допустить эвакуации и мобилизации советами народные массы, включить их в активную самооборону и научить их самим защищать себя и обороняться.

7. Переменить псевдонимы, клички, пункты связи, подпольные дома. Усилить конспирацию, переконспирированных расставить в рамках области, округа.

8. Сильную и наиболее доверенную часть кадров переместить на работу в СБ как основной участок нашей работы в период советской оккупации.

Работникам СБ создать благоприятные условия работы. Призывать к сотрудничеству с органами СБ весь актив.

ЗАДАЧИ ВОЕННЫЕ

1. Бой отделы ведут малыми подразделениями (отделение, взвод) в рамках частей соединения, маскируясь под красноармейцев или партизан.

2. Приготавливают в пригодных для обороны местах убежища для людей и хранилища для материалов.

3. Места расположения конспирировать и часто менять, не допускать вторжения противника.

4. Действовать скрыто, неожиданно и главное своевременно переходить на ранее подготовленное скрытое место расположения.

5. Не принимать в подразделения новомобилизованных, дезертиров. Проверять их боевую и моральную устойчивость, политическую благонадежность.

6. Из союзных нам народов создавать отдельные небольшие подразделения и поступать с ними, как указано в пункте 5.

7. Пополнять воинские части членскими кадрами.

8. Воинские части обязаны давать охрану политико-пропагандистским работникам.

ЗАДАЧИ ПО СОХРАНЕНИЮ ОРГАНИЗАЦИИ

Главная задача – разведать врага и уберечь организацию от разгрома.

1. Все указания по линии СБ должны безоговорочно быть выполнены.

3. Всех, что перейдут добровольно на сторону УПА, не включать в воинские подразделения. Держать их подальше от места расположения команды, пунктов связи. Особое внимание обратить на переход одиночками и малыми группами. Их обязательно передавать органам СБ для проверки.

4. Не связываться с гражданскими служащими, которые придут с Красной армией устанавливать государственно-общественную жизнь, так как это будут наиболее отборные большевистские элементы. Между ними могут находиться большевистские провокаторы.

5. Всем, кто работают в УПА, ОУН не разрешается поступать на работу в государственно-общественно-хозяйственных большевистских учреждениях, так как все они будут быстро разоблачены. Большевистские органы безопасности быстро без труда раскроют их деятельность и строго покарают, или завербуют для своей агентуры против УПА, ОУН. Необходимо помнить, что в каждом большевистском учреждении при так называемых отделах кадров есть сеть НКГБ (до февраля 1944 г. этой работой занимался НКВД), так называемые особые отделы. Особый отдел занимается основательной проверкой работников своего учреждения, вербовкой агентов, задачей которых является выявление так называемых вредителей и передача их в руки следственных органов НКГБ для окончательного разбора дел.

По районам, школам этой работой занимается директор и комсорг.

6. Необходимо помнить, что НКГБ передает в НКВД арестованных за политические преступления, а освобождает только тогда, когда арестованный согласится на агентурную работу в пользу большевиков. Всех таких людей, освобожденных после ареста, необходимо сдавать под особый контроль в органы СБ. Учитывать всех тех, которые раньше работали в УПА, затем пошли работать в большевистские учреждения, а потом снова, боясь репрессий, уходят в ряды УПА для дальнейшей работы. Всех таких людей нужно передавать органам СБ для проверки. Кто не будет этого придерживаться, то есть будет принимать таких людей для работы в УПА и ОУН без предварительной их проверки органами СБ, будет репрессирован наравне с теми, которые явно действуют во вред УПА, ОУН.

7. Перед поручением ответственных обязанностей обязательно отдавать людей для проверки органам СБ.

8. В период большевистской оккупации стараться как можно больше ограничить излишнее хождение членов УПА-ОУН по территории. Никаких личных отпусков к родным и знакомым не давать. По территории могут ездить только по служебным делам, только подобранные для этого люди и то группами не меньше 3-х членов УПА. Даже не членов УПА (жителей сел и территории УПА) стараться ограничить в передвижении по террито-

рии. Особенно обратить внимание на спекулянтов, которых надо передавать в СБ.

Это все, конечно, делается для того, чтобы сделать невозможным связь агентов с работниками НКГБ.

9. Членов УПА и подпольщиков ОУН стараться перебросить с их родных мест в другие места. Это, как правило, применять к мобилизованным во время большевистской оккупации.

10. За согласие сотрудничать с большевиками против УПА – ОУН кара – смерть.

11. За сотрудничество с немецкими и другими разведывательными центрами тоже кара – смерть.

С подлинным верно: *(Кузовков)*

Верно: (підпис)*

«...»** марта 1944 года

ЦДАГО України. – Ф.62. – Оп.1. – Спр.289. – Арк.35-40. Засвідчена копія. (Переклад з української). Машинопис.

---

* Підпис нерозбірливий.

** Так у документі.

**ПЛАН УКРАЇНСЬКОГО ШТАБУ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ
З ЛІКВІДАЦІЇ ЗБРОЙНИХ ЗАГОНІВ УПА В РАЙОНАХ
ЖИТОМИРСЬКОЇ, РІВНЕНСЬКОЇ, ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ
ТА КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ**

Березень 1944 р.

[+Додаток: карта]*

Совершенно секретно

“Утверждаю”

Секретарь Центрального Комитета

КП(б)У Н.Хрущов

«   » ** марта 1944 года

П Л А Н

**ЛИКВИДАЦИИ ВООРУЖЕННЫХ БАНД УКРАИНСКИХ
НАЦИОНАЛИСТОВ, ДЕЙСТВУЮЩИХ В ЖИТОМИРСКОЙ
И РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТЯХ И СЕВЕРНЫХ РАЙОНАХ
ТЕРНОПОЛЬСКОЙ И КАМЕНЕЦ-ПОДОЛЬСКОЙ ОБЛАСТЕЙ**

Вооруженные банды украинских националистов перешли к активным боевым действиям на коммуникациях Красной армии в Житомирской и Ровенской областях и в северных районах Каменец-Подольской и Тернопольской областей и активизировали террор против партийно-советского актива в освобожденных от оккупантов районах.

Для ликвидации действующих банд украинских националистов – привлечь партизанские соединения и отряды: ОЛЕКСЕНКО, ОДУХА, КОТ, МИЩЕНКО, НЫРКО и ФЕДОРОВА, КИЗЯ общей численностью до 8000 человек, количество отрядов и их численность в случае необходимости можно довести до 12-15 тысяч человек.

Руководство боевой деятельностью партизанских отрядов, привлекаемых для ликвидации банд и увязку боевых действий с НКВД УССР и войсками по охране тыла фронтов и армий, возложить на тройку или оперативную группу, в состав которой ввести представителя ЦК КП(б)У, НКВД, НКГБ УССР и УШПД. Оперативную группу, со средствами связи, дислоцировать в г. Ровно.

Привлекаемым для ликвидации банд партизанским отрядам и соединениям поставить следующие задачи:

---

* Додаток не публікується.

** Так у документі.

1.Соединению ОЛЕКСЕНКО. – 1370 чел[овек].

Действовать в Корецком, Людвипольском, Березнянском, Ракитнянском, Томашгрудском районах Ровенской области.

2.Соединения ФЕДОРОВА, КИЗЯ – 1460 чел.

Действовать в Сарненском, Степаньском, Бережницком и Владимирецком районах Ровенской области.

3.Соединению ОДУХА – 2400 чел.

Действовать в Шепетовском, Изяславльском, Славутском, Корницком, Аннопольском и Берздовском районах Каменец-Подольской области; Куневском, Мизочьском, Здолбуновском и Острожском районах Ровенской области; Шумском районе Тернопольской области.

При продвижении Красной армии на запад полностью охватить район Кременецких лесов.

4.Соединению КОТ – 1050 чел.

Действовать в Эмильчинском, Городницком, Белоковичском, Олевском, Веледниковском и Словечанском районах Житомирской области.

5.Соединению МИЩЕНКО – 525 чел.

Действовать в Клеваньском, Цуманьском, Костопольском и Софиевском районах Ровенской области.

6.Отряду НЫРКО – 200 чел.

Действовать в Высоцком и Домбровицком районах Ровенской области.

Разрешить тройке или опергруппе:

1.Привлечь для боевых действий против банд партизанские отряды, которые по различным причинам остались в тылу Красной армии. Задачи этим отрядам поставить в зависимости от обстановки.

2.При необходимости, проводить мобилизацию местных транспортных средств, необходимых для передвижения партизанских отрядов во время преследования и уничтожения банд. По окончании каждой отдельной операции мобилизованные транспортные средства возвращать населению.

Обкомам и райкомам КП(б)У, облисполкомам и райсоветам обеспечить все партизанские отряды, действующие против банд украинских националистов, продовольствием и фуражем за счет государственных поставок и местных фондов в течение всего периода проводимых операций.

Просить Военный Совет 1-го Украинского фронта:

1.О выделении по заявке Украинского штаба партизанского движения необходимого количества вооружения и боеприпасов для партизанских отрядов, действующих против банд.

2.Выдать партизанским отрядам, привлекаемым к операции, чековые книжки для расчета по заготовке продовольствия и фуража из расчета ежедневно на 10000 человек и 2000 лошадей.

3. Взять на снабжение по фронтовой норме горюче-смазочными материалами автотранспорт и радиостанции – всего:

легковых автомашин – 15,

грузовых автомашин – 50,

радиостанций – 5.

Начальник Украинского штаба партизанского движения

комиссар государственной безопасности

(Т. СТРОКАЧ)

«   »* марта 1944 года

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.920. – Арк. 1-3.

Копія. Машинопис.

---

* Так у документі.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА М.ХРУЩОВА Й.СТАЛІНУ ПРО ХІД
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ У ВИЗВОЛЕНИХ РАЙОНАХ
ТА ОРГАНІЗАЦІЮ БОРОТЬБИ З ЗАГОНАМИ УПА
У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ**

Березень 1944 р.

ЦК ВКП(б)

товарищу Сталіну І.В.

О ПОЛОЖЕНИИ В РОВЕНСКОЙ И ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТЯХ УССР

В освобожденных районах Ровенской и Волынской областей, а также в городах Ровно и Луцке, благодаря стремительному наступлению частей Красной армии и активному действию партизанских соединений, промышленность, а также городское хозяйство почти полностью уцелело. Так, в городе Луцке сохранилось: электростанция, водопровод, хлебопекарни, мельницы, пивзавод и другие предприятия. Эти предприятия через 4-5 дней возобновили свою работу.

По городу Ровно и освобожденным районам Ровенской области сохранились: пивоваренный завод с обеспечением сырья на 140 дней, макаронная фабрика, кожевенный завод, фабрика валенок, мыловаренный завод, колбасная фабрика и другие.

В Здолбуново сохранился цементный завод производительностью в 400 тонн в сутки. В Сарнах и Березно кожевенные заводы. В Александрии, Сарнах, Клевани – мельницы и лесопильные заводы. В Оржеве – фанерный завод. В Моквино – бумажная фабрика с полугодичным запасом сырья. По сахарной промышленности сохранились заводы: в Корце, Бабине и Щпанове. Корецкий завод работает.

Полиграфическая промышленность в Ровно и Луцке сохранилась полностью, за исключением большой немецкой типографии “Дойче Украине Цайтунг”, которая вывезена немцами.

Сельское хозяйство освобожденных районов Ровенской и Волынской областей велось индивидуально. Были госимения, организованные немцами на базе совхозов и некоторых колхозов, а также землях бывших польских осадников. Колхозы с приходом немцев были ликвидированы. Проверкой отдельных районов – Здолбуновского, Корецкого, Гоцанского Ровенской области; Поддубецкого, Олыкского Волынской области, установлено, что 40-50% урожая 1943 года немцами вывезено.

По предварительным данным отдельных районов установлено, что немецкие захватчики в период оккупации и особенно перед отступлением увезли или уничтожили по Ровенской области 60-70% лошадей, 50-60% продуктивного рогатого скота, около 80-90% свиней.

МТС при немцах существовали. Они обслуживали, главным образом, госимения, лишь в отдельных случаях крестьянские хозяйства на молотье. Большинство тракторов при отступлении выведены из строя. По 9 обследованным МТС (Ровенская область) из 87 тракторов, которые были до войны, после немецкой оккупации осталось только 38, в том числе исправных – 4.

Население и в частности мужское, как правило, осталось в селах и городах. В Германию вывезено незначительное количество людей.

В беседах с крестьянами многие задают вопрос о колхозах. Немцы и националисты напугали крестьян коллективизацией.

Части Красной армии в селах и городах Ровенской и Волынской областей встречались большинством населения положительно. В разговорах многие заявляют, что пришли свои люди, с ними можно поговорить, объяснить, высказать свои нужды и т.п. Рабочие в большинстве своем охотно взялись за труд на предприятиях, крестьяне выходят на работу по расчистке железнодорожных путей и дорог, помогают продуктами питания. Интеллигенция охотно и радо взялась за восстановление школ, больниц, театров.

Но в связи с тем, что националистические банды путем необузданного террора влияют на население, и в связи с близостью фронта в общем население ведет себя настороженно и сдержанно.

Настроение призванных в Красную армию из Ровенской области, находящихся в запасной бригаде, в целом здоровое. Но есть случаи и отрицательных явлений среди мобилизованных, которые проявляются в нежелании быть в действующей армии, говорят: “Лучше бы нас не брали в армию, мы больше бы принесли пользы в тылу”. Есть факты уклонения от мобилизации и вооруженного сопротивления органам власти. Так, в селах Володимирецкого района при появлении призывной комиссии все мужчины – военнообязанные ушли в лес, саботируя мобилизацию. В селах Домбровицкого района был случай вооруженного столкновения при проведении мобилизации. Армейский заградотряд 184 задержал 120 человек, подлежащих мобилизации. Многие из них были с оружием и оказали сопротивление. В результате столкновения были раненные и убитые из числа напавших на бойцов заградотряда.

Среди мужчин призывного возраста имеются националисты-бандеровцы и др., которые саботируют мобилизацию, или же пытаются проникнуть в ряды Красной армии с диверсионными целями. Из числа призванных в первые дни вступления в Ровенскую область Красной армии, партийно-политическим аппаратом 161-го Армейского запасного стрелкового полка выявлено 200 националистов, 150 сектантов, 25 бывших старост и полицейских, скрывших свою деятельность при немцах.

Как установлено органами НКГБ и НКВД, на территории Ровенской, Волынской и Тернопольской областей существуют и активно действуют воо-

руженные банды украинских националистов-бандеровцев, объединенных в так называемую “Украинскую Повстанческую Армию” (УПА). Численность этих банд колеблется в пределах 30-500 и более человек, вооруженных автоматами, пулеметами, минометами и в некоторых случаях пушками. Так, в Тучинском районе Ровенской области оперирует сотня под командованием Трофимчука (псевдоним – Недоля). В Александрийском районе Ровенской области оперирует банда в количестве около 600 человек, в Илиповском районе Ровенской области действует банда в количестве около 150 человек, под командой дьякона Гаврищука, в Олыкском районе Волынской области зафиксировано действие банды Кирилюка Василя в количестве 30 человек.

Таких банд на территории Ровенской и Волынской областей на 1-е марта удалось пока выявить 34, в числе которых банды: Крука, Загравы, Шаулы, Мазепы, Кору, Ярко, Фолсуты, Пугача, Вороны, Годуна, Гребенки, Сирко, Яремы, Верещака, Дубровы, Орла, Дериша, Горына, Лысого, Сыча, Макаренко, Искры, Суева и другие.

Общее руководство бандами осуществляет заместитель Степана Бандеры – Максим Рубан, а военное (командир УПА) – Клим Савур (действительная фамилия Шухевич – сын Львовского адвоката). Во главе “Украинской Повстанческой Армии” стоит главное командование УПА и его штаб. В составе штаба УПА имеются отделы: оперативный, политический, боевой подготовки, связи, санитарный и хозяйственный. Кроме того, при главном командовании УПА имеется так называемый отдел “службы безпеки” – СБ. УПА состоит из четырех групп: Северной, Южной, Восточной и Западной, а также соответственно делится на четыре округа: Ровенский, Ковельский, Кременецкий, Житомирский. Однако, активных проявлений банд в Житомирской области не наблюдается. Пробравшаяся через линию фронта из западных областей в Житомирскую область банда Дороша численностью в 40 человек, ликвидирована частями Красной армии. УПА также делится на подразделения: полк, куринь, сотня, чота, рой.

Комплектованием УПА как командным, так и рядовым составом, занимаются референтуры по военным делам краевых, областных, окружных, районных и подрайонных “проводов” ОУН. Командный состав от командиров сотен и выше назначается краевым “Проводом” ОУН из активных оуновцев, преимущественно галичан из сельской интеллигенции.

Для пополнения рядов УПА в сентябре 1943 года еще до прихода Красной армии главным командованием УПА в районах Волыни и Полесья была проведена мобилизация мужского населения и увод его в леса. Оуновцы путем агитации и применением террористических мер к семьям и родственникам уклоняющихся от мобилизации насильно втянули в УПА значительное число украинского населения из социально-близкой нам прослойки.

Кроме украинцев из западных областей УССР в УПА имеются в качестве ее участников украинцы из восточных областей, а также лица других национальностей. Так, 28 февраля после вооруженного столкновения батальона внутренних войск НКВД с бандой численностью около 70 человек в районе Суховецких хуторов Ровенской области, в результате которого убито 11 бандитов и захвачено живыми 30, на другой день в РО НКВД добровольно явились 11 участников этой банды и сдали 1 ручной пулемет и 10 винтовок. Все эти лица по национальности грузины, бежавшие из немецкого плена.

Банды УПА расправлялись и расправляются с населением, выражающим симпатию к советскому строю. Они нападают на военнослужащих, убивают советско настроенных людей и наших работников, грабят население. Те, которые сопротивляются, истребляются не только сами, но и их семьи.

Так, в ночь с 10 на 11 февраля в с.Шекино Межеричского района Ровенской области бандиты уничтожили семью Зинчук Г.Я., в составе его самого, жены, двух дочерей и сына. В том же районе, в селе Яновка, вырезали семью Чичирь Митрофана Васильевича в составе: его самого, жены и сына. Возле трупов оставлена записка следующего содержания: “Внимание! Такая смерть встретит каждого выслуживающегося сексота и агента НКВД, что своей подлой работой вредят украинской национальной революции. Ревтрибунал отдела УПА, командир Урбаненко”.

Зарегистрировано 134 случая нападения банд на военнослужащих, обозы с боеприпасами и продовольствием.

13.II-44 г. в селе В.Любаш Костопольского района Ровенской области банда численностью до 800 человек напала на группу красноармейцев и, убив 5 бойцов, увела 25 лошадей и 15 повозок.

5.II-44 г. в селе Мизочь того же района бандиты убили двух красноармейцев и отрезали им носы и уши.

В феврале месяце бандами совершено 6 нападений на 5 райцентров Ровенской и один райцентр Волынской областей.

Так, 24.II-44 г. банда численностью в 400 человек напала на райцентр Владимирец Ровенской области. В результате перестрелки с нашей стороны убито шесть человек. Отмечено шесть случаев нападения банд на сельсоветы.

15.II-44 г. в селе Селище Клесовского района бандиты убили председателя Клесовского исполкома тов.Данько, пред. сельсовета Ганзюк, сотрудника РО НКВД – Валиева. Убито два бандита.

Основные базы дислокации УПА возле Ковеля (т.н. Полесская группа – Дубового), возле Тернополя (т.н.Северная группа – Энея).

Кроме УПА (бандеровцев) существует еще военно-национальное формирование «бульбовцы», именующее себя «УНРА» (украинская народно-революционная армия). Это формирование организовал с помощью немцев «Тарас Бульба» (М.Боровец – житель с.Быстрычи Людвипольского района Ровенской области, владелец каменоломни).

Перед вступлением Красной армии в Западную Украину 5 октября Бульба издал приказ о роспуске своих отрядов, указывая, чтобы они с оружием разошлись по домам, а потом, когда Красная армия пройдет, в тылу снова объединиться и вести борьбу с советской властью.

По данным НКГБ, существует еще одна оуновская военная организация, так называемая «Украинская народная самооборона» – «УНС», которая действует на территории Львовской, Тернопольской, Дрогобычской и Станиславской областей, но с «УНС» нашим органам непосредственно сталкиваться не приходилось.

Когда Красная армия, выгоняя немецких оккупантов с нашей земли, вступила в районы западных областей Украины, националисты активизировались.

Так, 19 января ночью в г.Острог появилась банда численностью в 80 человек, которая уничтожила 25 человек польского населения, сожгла здания: райкома КП(б)У, РО НКВД, клуб, аптеку, школу и ряд других. Всего сожжено 12 зданий.

14 февраля ночью в райцентре Тучин банда в количестве 100 человек, вооруженная тремя пулеметами, винтовками и гранатами, произвела нападение на РО НКВД, РО НКГБ и РК КП(б)У. Районный актив в течение 4-х часов остреливался, в результате чего бандиты потеряли убитыми и ранеными 5 человек. На рассвете, в результате принятых мер, убит еще один бандит и три задержаны.

27 февраля на участке Ракитное-Клесово банда численностью в 150 человек разобрала 40 метров узкоколейного жел.дор.пути, подоспевшая группа бойцов войск НКВД огнем рассеяла бандитов, убив 5 человек. 23 февраля при изъятии активных участников УПА в селе Ромашкове Олыкского района Волынской области у задержанного активного оуновца изъято: один 50 мм. миномет, ящик с 10 минами к нему, ящик патронов и винтовка.

19 февраля с.г. с задачей розыска и задержания оуновцев, проводивших мобилизацию в УПА в селах Рубче, Марков и Волочки Александрийского района Ровенской области, были посланы 40 бойцов из батальона внутренних войск НКВД, вооруженных автоматами, и группа бойцов в составе 13 человек от Александрийского РО НКВД. У деревни Рубче на отряд наших бойцов напала банда в количестве до 700 человек, вышедших из леса. Со стороны противника применялись 82 мм. минометы, станковые пулеметы и винтовки. Бой длился 7 часов, в результате которого убито 133 бандита, остальные рассеяны. Наши потери: 9 убито и один ранен.

Оуновцы имеют свои продовольственные склады зерна и картофеля, собранных в порядке обложения населения для нужд УПА. Так, 12 февраля в с.Чернякове обнаружено: один склад с зерном (500 пудов), два склада с картофелем. 29 февраля в районе Суховецких хуторов обнаружено 4 склада с пшеницей в количестве 3000 пудов, 9 шинелей, 5 пар обуви, два автомата и две винтовки.

По показаниям арестованных и другим источникам, в большинстве населенных пунктов западных областей Украины существуют подпольные националистические организации и группы, из числа которых частично ликвидированы: Волынский краевой провод (8 человек), Тучинская и Березновская районные организации (17 человек), сельская организация в селе Зарецкое Ровенского района (14 человек), а также арестованы отдельные видные организаторы ОУН: (Гуменюк – благочинный УПА, Дубровский – референт Волынского краевого провода, Павлов – пропагандист Олыкской районной организации, Юфичук – шеф связи краевого провода ОУН и др.).

УПА вступает в контакт с немцами в борьбе против Красной армии и партизан. Так, например, украинские националисты 25 февраля 1943 г. принимали активное участие с немцами в боях против Красной армии за населенные пункты Домбровицы, Колки, Бережки, Берестье, Желтки Ровенской области.

Перед отступлением мадьярских и немецких войск из м. Домбровицы Ровенской области местный комендант украинской полиции Логвитович, вместе с мадьярским и немецким офицерами ездили в район расположения отрядов УПА (с. Симосове) на переговоры с командованием УПА. В результате этих переговоров в отряды УПА было влито 100 мадьяр и немцев с вооружением: 4 орудия калибра 45 мм., 6 тяжелых пулеметов и др.

В январе 1944 года в г. Камень-Каширский состоялись переговоры представителей отрядов УПА, действовавших в Камень-Каширском районе, с начальником немецкого гарнизона. В переговорах участвовали: со стороны немцев – начальник гарнизона, начальник гестапо и гебитскомиссар; со стороны УПА – оуновцы Демьяненко и Романюк из г. Любашеве Волынской области и 12 других представителей от гарнизона УПА сел Езерки, Плевно, Палеща. В результате этих переговоров немцы передали УПА город Камень-Каширский и оружие, боеприпасы, запасы продовольствия и фуража, имевшиеся в городе. После чего банда УПА под командой «Ворона», в составе 285 чел[овек] заняла город. Этот город и сейчас находится за линией фронта, т.е. у немцев.

Главное командование УПА, которое объявило себя «наивысшей и едино-суверенной властью на освобожденных землях Украины» проводит не только боевые операции, но и опеределяет административное «устройство» Украины*.

ОУН и УПА на страницах своих нелегальных изданий, а равно и в листовках и воззваниях, широко распространяют «программные положения и установки УПА».

---

* Наступне речення “Приложение № 1 – “Распоряжение командира УПА об установлении администрации на территории Украины» – у тексті закреслено.

Националистические банды – УПА, в лице своего командира Клим Савура 15 августа 1943 года издали распоряжение по земельному вопросу, согласно которому «ликвидируется» колхозная система и вводится частная собственность на землю.

После издания этого распоряжения УПА начала «наделять» землей крестьян, выдавая им специальные именные «Акти наділу землі»^{*} – распоряжение командира УПА по земельному вопросу.

Наряду с этими положениями УПА в августе 1943 года ОУН на своем III-м чрезвычайном сборе разработала пункты такой демагогической «программы». Так, например, передать крестьянам западных областей Украины все помещичьи, монастырские и церковные земли, рабочим установить восьмичасовой рабочий день, женщинам равноправие и облегчение труда, родителям охрану материнства и натуральную помощь на содержание детей, молодежи обязательное среднее образование и свободный доступ в высшие учебные заведения с обеспечением студентов стипендиями, больным бесплатную медицинскую помощь – всем вместе взятым свободу слова, мысли, убеждений и т.д. (приложение № 3 – решения III-го чрезвычайного великого сбора ОУН и № 4 – последняя инструкция ОУН)^{**}.

Нами проводятся следующие мероприятия:

1. Сейчас же после занятия первых районов Ровенской и Волынской областей Красной армией организовано областное руководство (обком, облисполком и другие областные организации), а также по мере освобождения районов создаются районные органы власти, для чего послано в Ровенскую область 700 человек работников, в Волынскую 500 человек. Сельские органы власти комплектуются главным образом из местного населения.

2. В Ровенскую и Волынскую области направлены две бригады войск НКВД и оперативные группы НКВД и НКГБ.

3. Органы НКГБ и НКВД организуют агентурную сеть из наших людей, а также из участников УПА и УНРА и засылают их в банды для резолженческой работы.

4. Широко распространили обращение Украинского правительства «До учасників так званих “УПА” и “УНРА”, о котором я Вам докладывал, и Вы посоветовали выпускать.

Факты, которыми мы располагаем, говорят за то, что это обращение вызвало положительное реагирование как среди самих членов УПА и УНРА, так и среди населения.

20 февраля с.г. в УНКВД явился житель с. Суховцы Клеванского района Гайдучек Иван Петрович, 1904 года рождения. Он заявил, что является командиром сотни УПА в селе Суховцы и что дальше он не желает быть на сто-

---

* Далі слова “Приложение № 2” закреслені.

** Додатки відсутні.

роне врагов советской власти. Он назвал всех участников его сотни и других участников УПА и членов ОУН. Указал также место хранения оружия и продовольственных складов. После проверки данные сведения подтвердились, и было изъято 22 участника банды, 2 автомата, 2 винтовки и 50 тонн зерна.

Рядовые члены этих организаций, выпущенные из-под ареста в Ровно, после прочтения ими этого обращения были весьма тронуты освобождением их и выражали свою благодарность советской власти. Они просили, чтобы дали им это обращение на руки для того, чтобы довести его до сведения своих близких и знакомых. Желание их было выполнено.

Освобожденный Дейнеко Семен Куприянович рассказал, что за уклонение от выполнения извещения явиться в УПА были убиты его жена и ребенок. Ему тоже грозила смерть, чтобы избежать ее, он вынужден был вступить в УПА. Факты насильной мобилизации в отряды УПА и «УНРА» неодинокими.

При обсуждении обращения на собраниях рабочих, крестьян и интеллигенции были такие высказывания:

Крестьянин Романович Карп Федорович из с.Хотынь Людвипольского района заявил:

«В настоящее время среди бандеровцев идут шатания. Многие считают, что нужно идти в Красную армию и этим самым спастись от ареста и искупить свою вину перед советской властью. Другие заявляют, что если их арестуют, они все расскажут, кто их заставил идти к бандеровцам и толкал на путь преступления».

Крестьянин Поярчук Василий Петрович, украинец, из гор.Ровно заявил:

«Среди бандеровцев проводится активная агитация об уклонении от службы в Красной армии. Они заявляют, что те, кто пойдет служить в Красную армию, семьи их будут уничтожаться. Выбирай любое: пойдешь в Красную армию – уничтожат семью, уклонишься от службы – будут считать дезертиром. Лучше было бы, если бы советское правительство приняло решительные меры по ликвидации этих банд, спокойно нам бы жилось, и государству было бы больше пользы».

20 февраля 1944 года в соборе в гор. Ровно выступил с проповедью священник. Он призывал верующих, чтобы они повлияли на сынов, братьев и мужей, находящихся в УПА и «УНРА», бросать оружие и возвращаться из лесов домой, идти на защиту своей православной земли. Тут же он зачитал обращение правительства УССР. Выступивший после этого настоятель собора протоиерей Мрачковский заявил:

«Православному человеку не подобает вести борьбу с родственным нам русским народом, принесшим нам свободу и независимость».

Наряду с этими положительными явлениями имеют место и такие. Крестьянин села Басковкут Ровенского района Симончук Антон, заявил:

«Это старые басни, мы это знаем, немцы имели не такую армию, как Советский Союз и технику лучшую и оружие, а все равно пропали...»

Руководством УПА и «УНРА» в связи с выпущенным обращением правительства проводят специальные инструктивные совещания о продолжении борьбы против Советской власти.

18 февраля с.г. в с.Козино Александрийского района было совещание 20 старших – бандеровцев, которым руководил атаман отряда УПА Дьячук Игнат Авдеевич. Он заявил:

«...Всех колеблющихся лиц, которые сами лично перейдут и потянут за собой других на сторону Красной армии, а также тех, которые поддадутся агитации советов – расстрелять на месте».

Однако ликвидация банд УПА, «УНРА» и оуновского подполья затрудняется вследствие недостаточного количества войск НКВД, слабой их оснащенности и маневренности, недостатка партийно-политических и чекистских кадров, владеющих украинским языком.

В целях ускорения ликвидации указанных банд, наведения порядка и ограждения населения от террора националистических банд в освобожденных районах западных областей Украины, считаю необходимым провести следующие мероприятия:

1. Чтобы лишить возможности националистов вербовать то ли добровольно, то ли насильно участников своих банд, нужно провести мобилизацию всего мужского населения призывных возрастов. Всех мобилизованных немедленно отвести в тыловые округа и после фильтрации лучшую часть направить в боевые части, а остальных использовать в тыловых частях (строительные, дорожные и др. части) и на восстановительных работах. По предварительным подсчетам всего подлежит мобилизации в освобожденных районах 71 500 человек.

На 2.Ш.1944 г. уже мобилизовано и отправлено 18 919 человек. Мобилизовано и подготовлено к отправке до 10.Ш.1944 г. 19 500 человек.

Командующему Киевским военным округом даны указания о первоочередной мобилизации призывных возрастов до 30 лет как наиболее активную часть мужского населения. Ввиду того, что с этой задачей одному Киевскому военному округу справиться трудно, я договорился с тов. Жуковым, и в этой работе примут участие отделы укомплектования армий и фронта.

2. Из лучших партизан, которые вышли из вражеского тыла, создать в западных областях, в каждом районе отряды НКВД, количеством 50-60 человек каждый, которые бы несли гарнизонную службу и вели борьбу с бандами. Каждый отряд обеспечить рацией типа «Белка-5» и взять их на все виды довольствия НКВД.

На 3.Ш.1944 г. для этой цели уже отобрано 1 581 человек и создано из них 19 отрядов.

3. Дополнительно к имеющимся войскам НКВД выделить для западных областей Украины 5 бригад внутренних войск НКВД, оснастив каждую бригаду 20-ю легкими танками, как наиболее проходимыми машинами в дан-

ной местности, 10-ю бронемашинами, а для придания маневренности бригадам выделить каждой бригаде по 50 автомашин. Снабжение бригад горючим приравнять к действующим частям Красной армии.

4. Для связи отрядов и бригад с областными центрами выделить для НКВД УССР 5 радиостанций «РАФ».

5. Вооружить областной и районный актив, который направлен и направляется нами в районы западных областей Украины, пистолетами и автоматами, для чего выделить НКВД УССР 3 000 револьверов и 3 000 автоматов.

6. Выселять семьи активных участников ОУН, УПА и УНРА в отдаленные местности СССР. НКВД СССР определить места поселения, а определение лиц и категорий, подлежащих выселению, возложить на областные органы НКВД.

7. Отобрать в восточных областях СССР из числа ранее работавших в органах НКГБ и НКВД УССР, а также и из числа не работавших на Украине, но знающих украинский язык, чекистских работников:

для НКГБ УССР оперативных работников – 2 000, из них начальников районных отделений 200 человек;

для НКВД УССР оперативных работников 790, из них начальников районных отделений 120 человек и направить их в НКГБ и НКВД УССР для работы в западных областях Украины.

Проект постановления ГКО по этому вопросу прилагается*.

Секретарь ЦК КП(б)У

Н.ХРУЩОВ

«   » ** марта 1944 года

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.703. – Арк. 1-19. Копія. Машинопис.

---

* Додаток відсутній.

**Так у документі.

№ 33
ЗВІТ РЕФЕРЕНТА СБ НАДРАЙОНУ “ЗАТОКА” ВО
(ГРУПИ) “ЗАГРАВА” УПА-ПІВНІЧ ПРО СТАВЛЕННЯ
НІМЕЦЬКИХ ТА УГОРСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ДО УПА

1 квітня 1944 р.

Постій, дня I.IV. 1944 р.
УПА
Група “Заграва”
Надрайон “Затока”
Референт СБ
Ч.1-2

З В І Т
За місяць січень – лютий 1944 року
по надрайону “Затока”

III. Сила ворогів та їхня тактика в поборюванні нашого руху

Відступаючи, німецькі фронтові частини, які в деяких районах як Іскра, Камінь, Лісний тримались ще до кінця місяця січня, до козаків УПА відносились позитивно. Це пояснюється тим, що деякі командири УПА (ком. Острий) вели з німцями переговори. Внаслідок цього було те, що німці в деякій мірі перестали грабити мирне населення та не чіпали повстанців УПА. Цілковитим прихильно до УПА та населення були поставлені відступаючі фронтові малярські частини. Ці цілком не грабили населення, відносились по-приятельськи та давали амуніцію для УПА. Це позитивне ставлення фронтових німецьких частин, а основно маляр, пояснюється їхнім моральним заломанням, яке постало внаслідок невдач на фронті та відступу на захід. Маляр до німців ставились уже майже вороже. Вони ішли поперед відступаючого фронту на Малярщину як частини здеморалізовані. Німці також в більшості були незадоволені таким станом, який був в той час, і бажали скорішого закінчення війни і повороту додому. Дуже зле відношення до УПА і українського населення в більшості зайняли так звані “козаки”, яких в німецькій армії був великий відсоток. По національності це - росіяни.

Заст. референта СБ надрайону “ЗАТОКА” (КОРОБКА)

ЦДАГО України. – Ф.57. – Оп.4. – Спр.339. – Арк.21-22. Копія. Машинопис.

№ 34

**ІНФОРМАЦІЯ НКВС СРСР ВИЩОМУ КЕРІВНИЦТВУ СРСР
ТА ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ПРО ОПЕРАЦІЇ З ЛІКВІДАЦІЇ ВІЙСЬКО-
ВИХ ФОРМУВАНЬ ОУН У РІВНЕНСЬКІЙ І ВОЛИНСЬКІЙ
ОБЛАСТЯХ З 27 ПО 30 БЕРЕЗНЯ 1944 р.**

*Цілком таємно
2 квітня 1944 р.*

№ 274/6

Основание: т[елеграм]ма по “ВЧ”
от тт.Круглова и Серова
от 31.ІІІ-44 г. и сообщение
ОББ т.Свирина от 30.ІІІ № 35/1311.

Копия
Совершенно секретно
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ ОБОРОНЫ
товарищу Сталину
товарищу Молотову
товарищу Маленкову
Генштаб Красной Армии, тов. Антонову

В течение 27-30 марта с.г. в Ровенской и Волынской областях проведено 9 чекистско-войсковых операций по окружению и ликвидации оуновских банд.

В результате боевых столкновений убито 614 и захвачено во время боя 62 бандита. Захвачено оружия: пулеметов – 30, минометов – 1, автоматов – 19, винтовок – 79. Кроме того, много оружия бандитами брошено в реку Горынь.

27 марта в районе села Липки Степановского района Ровенской области отряд бойцов 16-й бригады внутренних войск НКВД окружил и завязал бой с бандой численностью до 500 человек. Бандиты засели в домах и длительное время сопротивлялись. В результате 6-часового боя банда полностью ликвидирована. Подсчитано до 400 трупов бандитов. Около 30 бандитов, пытавшихся переправиться через реку, были убиты и утонули. Захвачено 9 бандитов. Среди трупов опознан главарь банды «Гамалия».

Наши потери: убито 18 бойцов и 4 офицера и ранено 10 бойцов.

29 марта подразделениями 19-й бригады внутренних войск НКВД проведена операция по уничтожению банды оуновцев в селе Баскино Гошанского района Ровенской области. Бой продолжался 3 часа. После того, как сопротивление бандитов было подавлено, бандиты пытались переправиться через реку Горынь на лодках и вплавь. Однако, действовавшая на противоположном берегу вспомогательная рота наших войск открыла огонь по переправляющимся бандитам. Убито 106 бандитов, утонуло в реке – 10, захвачено – 18 человек. Среди убитых опознан главарь банды «Богун».

Наши потери: убито – 13, ранено – 7 бойцов.

В течение 27-30 марта арестовано 46 активных оуновцев.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР (Л. БЕРИЯ)

Верно: *Несмелова* [підпис]

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.64. – Арк.239. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 35

**ДОПОВІДЬ НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР Л.БЕРІЇ ДЕР-
ЖАВНОМУ КОМІТЕТУ ОБОРОНИ, ГЕНШТАБУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ
ПРО ОПЕРАЦІЇ З ЛІКВІДАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇН-
СЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У РІВНЕНСЬКІЙ, ВОЛИНСЬКІЙ
І ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ З 7 БЕРЕЗНЯ ПО 6 КВІТНЯ 1944 р.**

7 квітня 1944 р.

Цілком таємно

№ 293/б

Копия

Совершенно секретно

Государственный комитет обороны

тов.Сталину

тов.Молотову

Генштаб Красной Армии – тов Антонову

С 7 марта по 6 апреля с.г. оперативно-войсковыми группами НКВД в районах Ровенской, Волынской и Тернопольской областей проведено 109 операций по ликвидации оуновских банд.

Полностью ликвидированы крупные банды Богуна, Черноморца, Лебеда, Олега и Гамалия, каждая из которых насчитывала по 200-300 человек.

При проведении операций убито 2 594 бандита, ранено 76 и захвачено 3 356 бандитов.

Захвачено 2 пушки, 7 станковых и 86 ручных пулеметов, 114 автоматов, 732 винтовки, 17 минометов, большое количество патронов, гранат и снарядов. Захвачено 123 продовольственных и вещевых складов, принадлежащих бандам. Изъятые продовольствие, фураж и обмундирование сданы на довольствие воинских частей.

Арестовано 926 активных оуновцев, находившихся на нелегальном положении.

За последнее время участились случаи явки с повинной рядовых оуновцев. Среди местных жителей отмечается большое количество положительных высказываний в связи с проводимыми операциями по ликвидации оуновских банд.

В освобожденных районах Ровенской, Волынской и Тернопольской областей пропущено через призывные комиссии и направлено в тыловые области Союза свыше 127 тысяч лиц призывного возраста, в том числе по Ровенской области – 55 750 чел., по Волынской – 20 040 чел., по Тернопольской – 51 600 чел.

Народный комиссар внутренних дел

Союза ССР (Л.БЕРИЯ)

Верно: Черникова [підпис]

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.64. – Арк.257. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 36

**ІНФОРМАЦІЯ НКВС СРСР ВИЩИМ КЕРІВНИКАМ СРСР
ТА ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ПРО ХІД ОПЕРАТИВНО-ВІЙСЬКОВИХ
ОПЕРАЦІЙ ПРОТИ ФОРМУВАНЬ ОУН У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ
З 5 ПО 10 КВІТНЯ 1944 р.**

*Цілком таємно
17 квітня 1944 р.*

№ 323/б

Копия
Совершенно секретно
Государственный комитет обороны
товарищу Сталину И.В.
товарищу Молотову В.М.
Генштаб Красной армии, тов. Антонову А.И.

С 5 по 10 апреля с.г. оперативно-войсковыми группами НКВД в районах Ровенской, Волынской и Тернопольской областей при проведении операций по ликвидации оуновских банд убито 830, ранено 75 и арестовано 330 бандитов.

При проведении операций за это же время захвачено: 2 пушки, 1 миномет, 29 пулеметов, 31 автомат, 2 противотанковых ружья, 177 винтовок, 5955 патронов, 1 рация и 34 лошади.

В районе села Угорск Ровенской области 9-го апреля ликвидирована банда, перешедшая из Галиции, захвачено живыми – 13, убито 299 бандитов, в том числе несколько немцев.

7-го апреля с.г. крупная банда Лютого, вооруженная пушкой, станковым пулеметом, минометами и гранатами, совершила нападение на гарнизон села Майдан Острогского района Ровенской области.

В результате боя убито 69 бандитов, трое из них в немецкой форме, захвачено: ручной пулемет, 4 винтовки, пулеметные ленты с немецкими патронами, гранаты.

С нашей стороны убито 5 и ранено 2 человека.

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР (Л.БЕРИЯ)

Верно: [підпис]*

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.64. – Арк.262. Засвідчена копія. Машинопис.

---

* Підпис нерозбірливий.

№ 37
**ВІДОМОСТІ ПРО ОПЕРАЦІЇ ЩОДО ОХОРОНИ ТИЛУ ДІЮЧОЇ
ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ВПРОДОВЖ СІЧНЯ-БЕРЕЗНЯ 1944 р.**

Цілком таємно
19 квітня 1944 р.

№ 340/б

Копія
Совершенно секретно
Государственный Комитет обороны
товарищу Сталину И.В.
товарищу Молотову В.М.
Генштаб КА, товарищу Антонову А.И.

В течение января-марта с.г. войсками НКВД по охране тыла Действующей Красной армии при очистке территории, освобожденной от войск противника, задержано 180 704 человека, из них: военнослужащих – 120 793 и гражданских лиц – 59 911 человек.

В числе задержанных военнослужащих: отставших от своих частей – 36 066, находившихся в плену у противника – 1 743, вышедших из окружения – 802, с неправильно оформленными документами – 80 839 человек.

Среди задержанных гражданских лиц: уклонившихся от призыва в Красную армию – 10 275, бежавших с оборонных работ – 642, не имевших документов – 27 842, нарушителей прифронтового режима – 7 946 и подозрительного элемента – 12 738 человек.

В процессе фильтрации задержанных разведывательными отделами войск НКВД по охране тыла фронтов разоблачено: 1 636 агентов противника, 1 989 изменников и предателей, 955 полицейских и карателей, 1 166 немецких ставленников и пособников, 548 бандитов, 8 407 дезертиров из Красной армии.

В числе разоблаченных 10 разведчиков-парашютистов.

Задержанные переданы на сборные пункты Красной армии, в органы НКВД, НКГБ и «Смерш» НКО, а также в воинские части и военным комендантам.

Войсками НКВД по охране тыла 2-го Белорусского и 1-го Украинского фронтов в западных областях Украинской ССР ликвидировано 65 бандитских групп «ОУН». При боевых столкновениях убито 960, ранено 44 и захвачено 613 бандитов.

Арестовано 83 оуновца-одиночки.

Собрано на полях сражения и изъято у местного населения трофейного и отечественного вооружения и боеприпасов: самолетов – 3, танков – 14, минометов – 141, станковых и ручных пулеметов – 345, противотанковых ружей – 24, автоматов – 885, винтовок – 4 909, пистолетов и револьверов – 126, артснарядов – 4 438, а также большое количество мин, ручных гранат и патронов.

Собранное и изъятое вооружение и боеприпасы сданы трофейным командам и на склады частей и соединений Красной армии.

За истекшие три месяца снайперами, подготовленными в частях войск НКВД по охране тыла фронтов и проходившими подготовку в боевых порядках частей Красной армии, выведено из строя убитыми и ранеными – 11 825 солдат и офицеров противника.

Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР (Л.БЕРИЯ)

Отп.3 экз.

103 – адресатам

4 – в дело С-та НКВД

исп. т. Френкина.

Основание:

печ. *Игрицкая и Калугина*

17.IV-44 г. Верно: *Черникова* [підпис]

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.64. – Арк.289-290.

Засвідчена копія. Машинопис.

№ 38

**ПОВІДОМЛЕННЯ НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР
Л.БЕРІЇ ДКО ТА ГЕНШТАБУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ПРО
ОПЕРАЦІЇ З ЛІКВІДАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У РОВЕНСЬКІЙ, ВОЛИНСЬКІЙ
І ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ З 10 ПО 15 КВІТНЯ 1944 р.**

*Цілком таємно
19 квітня 1944 р.*

№ 338/б

Копия
Совершенно секретно
Государственный комитет обороны
товарищу Сталину И.В.
товарищу Молотову В.М.
Генштаб Красной армии, товарищу Антонову А.И.

С 10 по 15 апреля с.г. оперативно-войсковыми группами в районах Ровенской, Волынской и Тернопольской областей Украинской ССР при проведении операций по ликвидации оуновских банд убито 1611, ранено – 24, арестовано – 636 бандитов. Кроме того, в районах проведения операций задержано по подозрению в бандитизме – 234, уклонившихся от службы в Красной армии – 243.

Захвачено 25 пулеметов, 8 автоматов, 2 противотанковых ружья, 1 миномет, 195 винтовок, 614 гранат, 7 890 патронов, 90 мин, 2 рации, 25 лошадей, 11 складов с вещимуществом и продовольствием.

Явка с повинной за последние дни увеличилась. С 10 по 15 апреля явилось 82 человека, и в райвоенкоматы явилось уклонившихся от призыва 309 человек.

10 апреля с.г. у села Обгув Вербовского района Ровенской области, в результате перестрелки с крупной бандой, убито 300 и задержано 14 бандитов. Изъято 8 ручных пулеметов, 25 винтовок, гранаты, револьвер. С нашей стороны убито 28 и ранено 39 человек.

В районе селений Припутно и Ладын (20 километров западнее Домбровица), по показаниям захваченного главаря банды «Степан», была обнаружена банда в составе 200 человек, возглавляемая «Панко».

Убиты граварь банды «Панко» и 175 бандитов, и захвачен в плен один участник банды, изъяты: пулемет, винтовки, пистолеты и большое количество немецких гранат.

У села Радомянка Шумского района Тернопольской области 10 апреля убито 2 и захвачено 16 бандитов. Обнаружено и изъято 3 склада с продовольствием.

При проведении операций в указанных областях по изъятию бандитов с нашей стороны имеются потери: убито 42 и ранено 60 офицеров и бойцов войск НКВД.

Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР (Л.БЕРИЯ)

Верно: [підпис]*

*ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.64. – Арк.287-288. – Засвідчена копія.
Машинопис.*

---

* Підпис нерозбірливий.

№ 39

**РАДІОГРАМА КОМАНДУВАННЯ ПАРТИЗАНСЬКОГО
З'ЄДНАННЯ ІМ. 25-Ї РІЧНИЦІ РСЧА УКРАЇНСЬКОМУ ШТАБУ
ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ
ПРО РЕПРЕСІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
ЩОДО РАДЯНСЬКИХ СЛУЖБОВЦІВ**

21 квітня 1944 р.

[С] приближением [линии] фронта и нашим приходом на Волынь и [в] Галицию бандеровцы отдали приказ об уничтожении семей восточников – советских служащих, активистов сел.

[В] селе Волица 15 апреля повесили 5 семей белоруссов, [в селе] Новина 15 апреля убито и повешено 16 активистов села. [В] селе Щенятин уничтожено 87 восточников.

ЧИЖОВ, УЛЬЯНОВ

ЦДАГО України. – Ф.62. – Оп.1. – Спр.1553. – Арк.90.

Оригінал. Машинопис.

№ 40
ДЕКЛАРАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ
ПРО ІСТОРІЮ ЇЇ УТВОРЕННЯ, МЕТУ І ЗАВДАННЯ*

22 квітня 1944 р.

м.Львів

ДЕКЛЯРАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ

1.Волею Українського народу відновилася по Першій світовій війні Суверенна Соборна Українська держава.

2.У висліді агресивних війн сусідів Українська держава була насильно окупована і поділена між чотирма державами: Советською Росією, Польщею, Румунією та Чехословаччиною.

3.На протязі двадцятьох років український нарід під усіма займанщинами провадив безустанну визвольну боротьбу.

4.В місяці березні 1939 р., по розпаді Чехословацької республіки, волею українського населення Карпатської України постала самостійна Карпатсько-Українська держава, яка на кривавих боях була окупована Мадярщиною.

5.В місяці вересні 1939 р., з розвалом Польщі, українську Галичину, західню Волинь і Полісся окупувала Советська Росія, а західні окраїни (Лемківщину, Надсяння, Холмщину і Підляшшя) – Німеччина.

6.В червні 1940 р. українські землі, окуповані Румунією, перейшли під окупацію Советської Росії.

7.Під усіма цими окупаціями український нарід не припиняв своєї визвольної боротьби, проводячи її на всіх ділянках національного життя. Такий стан тривав до вибуху німецько-російської війни.

8.З залишенням Києва і Правобережної України більшовиками, 5 жовтня 1941 р. в Києві українською суспільністю була покликана до життя й діяла Українська Національна Рада, до якої увійшли представники всіх земель соборної України та всіх верств українського населення.

9.Наслідком постави німецької влади Українська Національна Рада не змогла розвивати своєї діяльності.

10.В сучасному вирішному етапі Другої світової війни, коли українська територія у своїй переважній частині зайнята Советською Росією, а в менших – Німеччиною, Румунією і Мадярщиною, ми, Українська Національна Рада, що репрезентуємо волю й єдність українського народу, іменем всього

---

* Див. док. № 41, 125.

його заявляємо, що визвольна його боротьба триватиме далі, аж до повного здійснення засади самовизначення української нації через побудову Суверенної Соборної Української Держави.

Львів, 22 квітня 1944 р.

[Підпис] Професор *МИКОЛА ВЕЛИЧКІВСЬКИЙ*
Голова Української Національної Ради

[Підпис] Митрополит *АНДРІЙ (ШЕПТИЦЬКИЙ)*

[Підпис] Інженер *ІВАН ДУБИНА*
Перший секретар Української Національної Ради

[Підпис] Заступник секретаря Української Національної Ради
ЯРОСЛАВ ГАЙВАС

*Бібліотека ім.О.Ольжича. Колекція документів.
Оригінал. Машинопис.*

№ 41
ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
РАДИ ПРО ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД І ОBOB'ЯЗКИ ЇЇ ЧЛЕНІВ*

22 квітня 1944 р.

м.Львів

ПРОТОКОЛ

Голова Української національної ради професор Микола Величківський,
Голова національної ради у Львові митрополит Андрій (Шептицький)

Секретар Української національної ради інженер Іван Дубина і заступник секретаря Української національної ради Ярослав Гайвас, як представники українських земель, які вони заступають, усталюють:

1. Українська національна рада, як єдиний повновласний представник всього українського народу на терені соборної України, покликана заступати й вести національно – державну справу українського народу в усіх ділянках його життя.

2. З огляду на виняткові умовини воєнного часу Українську національну раду, як єдиний виразник, заступає Президія Української національної ради.

3. До Президії Української національної ради входять:

1) Голова Української національної ради – професор Микола Величківський;
2) 1-й заступник голови Української національної ради – голова національної ради у Львові митрополит Андрій (Шептицький);

3) 2-й заступник голови Української національної ради.

4) 1-й секретар Української національної ради – інженер Іван Дубина;

5) Заступник 2-го секретаря Української національної ради – Ярослав Гайвас.

4. Всі акти й письма Української національної ради набувають правного значення з підписанням їх головою Української національної ради й секретарем Української національної ради.

5. В разі смерті голови Української національної ради чи неможливості виконання ним своїх обов'язків, його заступає 1-й, зглядна 2-й заступник голови Української національної ради, або Українська національна рада покликає з-поміж своїх членів нового голову Української національної ради.

Львів, 22 квітня 1944 р.

[Підпис] Професор *МИКОЛА ВЕЛИЧКІВСЬКИЙ* –
Голова Української національної ради

[Підпис] Митрополит *АНДРІЙ (ШЕПТИЦЬКИЙ)* –
Голова національної ради у Львові

[Підпис] ІНЖЕНЕР *ІВАН ДУБИНА* –
1-й секретар Української національної ради

[Підпис] Заступник 2-го секретаря Української
Національної Ради *ЯРОСЛАВ ГАЙВАС*

Бібліотека ім. О.Ольжича. Колекція документів. Оригінал. Машинопис.

---

* Див. док. № 40, 125.

**ІНФОРМАЦІЯ НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР Л.БЕРІЇ
ДКО І ГЕНШТАБУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ПРО ОПЕРАЦІЇ
ЗІ ЗНИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ У РІВНЕНСЬКІЙ, ВОЛИНСЬКІЙ
І ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ З 15 ПО 20 КВІТНЯ 1944 р.**

Цілком таємно
23 квітня 1944 р.

№ 385/б

Копія
Совершенно секретно
Государственный комитет обороны –
товарищу Сталину И.В.
товарищу Молотову В.М.
Генштаб Красной армии, тов. Антонову

С 15 по 20 апреля с.г. при проведении чекистско-войсковых операций по ликвидации оуновских банд в районах Ровенской, Волынской и Тернопольской областей убито 790, ранено 15 и арестовано 573 бандита. Кроме того, в районах проведения операций задержано 790 лиц призывного возраста, уклонившихся от явки в военкоматы.

При проведении операций захвачено: пулеметов ручных – 13, минометов – 3, автоматов – 8, винтовок – 129 и другое оружие и боеприпасы. Явилось с повинной участников банд и лиц, уклонявшихся от призыва в Красную армию, 65 человек.

При проведении операций убито 15 и ранено 26 бойцов и офицеров войск НКВД.

За последнее время широко практикуется использование захваченных бандитов в качестве проводников и наводчиков при проведении чекистско-войсковых операций против оуновских банд. Установлено, что за последнее время немцы забросили в тыл наших войск несколько оуновских банд с территории, занятой войсками противника.

10 апреля с.г. в Вербском районе Ровенской области ликвидирована банда численностью в 60 человек, главарем которой являлся некто «Панас». Банда за несколько дней до ликвидации была перебросена немцами через линию фронта в районе южнее гор. Броды.

В Волковинецком районе Каменец-Подольской области обнаружены две банды – банда «Гусара» и банда «Довбуша», перебросенные немцами через линию фронта.

По состоянию на 20 апреля с.г. призвано, пропущено через военкоматы и направлено в восточные области СССР – по Ровенской области – 69 110 человек и по Волынской области – 25 187 человек.

НКВД Украинской ССР сообщает, что в Ровенской, Волынской и Тернопольской областях и, в первую очередь, в областных городах – Ровно, Луцке и Тернополе не организована торговля предметами первой необходимости. Особенно остро население ощущает недостаток соли.

Несмотря на то, что в большинстве районов крестьяне охотно продают хлеб государству, встречная продажа крестьянам предметов первой необходимости не организована.

В Ровенской и Волынской областях приняло широкие размеры заболевание тифом и чесоткой. В некоторых населенных пунктах Ровенской области заболеваемость населения достигает 50-70%. Медицинская помощь организована совершенно неудовлетворительно.

Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР (Л.БЕРИЯ)

Верно: Черникова [підпис]

Основание: Записка по ВЧ от т.Ряского от 21.IV-44 г.

Инд. 83 и сообщение т.Круглова от 21.IV-44 г. № 1/7514, инд.1.

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.64. – Арк.315-316.

Засвідчена копія. Машинопис.

№ 43

**НАКАЗ КОМАНДИРА ВІДДІЛУ УПА ПРАЦІВНИКАМ СІЛЬСЬКИХ
РАД ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У РАЗІ НЕВИКОНАННЯ РОЗПО-
РЯДЖЕНЬ КЕРІВНИЦТВА УПА**

1 травня 1944 р.

Постій.

ДО ВСІХ СТАРШИН І СЕКРЕТАРІВ СІЛЬСЬКИХ РАД В РАЙОНІ

З хвилиною, коли на українських землях постала збройна сила – Українська повстанська армія, український народ не визнає на своїй землі ніякої окупаційної влади.

Тому наказується Вам:

- 1) Розв'язати сільську раду, яку створили більшовики.
- 2) Перестати виконувати накази і розпорядження, видані більшовиками.
- 3) На виклик більшовицької влади не зголошуватися.
- 4) Виконувати тільки накази і розпорядження, які видає УПА.

Наказ цей входить до життя від дня його видання. І оскільки Ви не підпорядковуєтесь йому, будете потягнені до строгої відповідальності згідно законів революційного часу.

Постій, 1.5.1944 р.

Слава Україні!

*Командир відділу УПА
(ДРОЗД)*

*ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.70. – Спр.997. – Арк.79.
Копія. Машинопис.*

№ 44

**ВІДОМОСТІ НКВС СРСР ПРО ОПЕРАТИВНІ ДІЇ ПРОТИ
ЧАСТИН УПА З 21 ПО 27 КВІТНЯ 1944 р.**

*Цілком таємно
3 травня 1944 р.*

№ 394/б

Копия
Совершенно секретно
Государственный комитет обороны
товарищу Сталину И.В.
товарищу Молотову В.М.
Генштаб Красной Армии, тов. Антонову А.И.

В период с 21 по 27 апреля с.г. проведена операция по ликвидации оуновских банд в Кременецких лесах (Тернопольская область), являвшихся местом наибольшего сосредоточения бандитов и новой основной базой южной группы УПА.

На основании агентурно-разведывательных данных, а также путем допроса задержанных бандитов было установлено, что большое количество оуновских банд, потрепанных в боевых столкновениях с нашими войсками, обычно уходило в Кременецкие леса, где отдыхали, пополнялись людьми и вооружением, а затем вновь входили в южную, центральную часть Ровенской области и северную часть Тернопольской.

В проведении операции по окружению, разгрому и уничтожению банд в Кременецких лесах в составе частей войск НКВД участвовало 15 легких танков.

Со стороны бандитов применялись минометы, пулеметы и ручное вооружение. Всего с 21 по 27 апреля имели место 26 боевых столкновений, в результате которых убито бандитов 2 018, захвачено живыми 1 570.

Захвачено: один самолет У-2, пушек 7, станковых пулеметов 5, ручных пулеметов 42, минометов 15, противотанковых ружей 6, автоматов 31, винтовок 298, пистолетов 16, ручных гранат 789, патронов 45 000, мин 539, немецкая рация 1, телефонных коммутаторов 3, лошадей 120, повозок 120. Кроме этого, обнаружены типография с бумагой и ряд продовольственных и вещевых складов, из которых, по предварительным данным, извлечено: сахара 35 мешков, ржи 56 тонн, полушубков 270, стеганных курток 75, брюк стеганных 105.

Подорвано два склада с немецкими снарядами и минами.

Наши потери при проведении операции: убитыми – 11, ранеными – 16 человек.

Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР (Л.БЕРИЯ)

Верно: *Несмелова* [підпис]

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.65. – Арк.8. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 45

**ЗВЕДЕНІ ВІДОМОСТІ НКВС СРСР ПРО ПІДСУМКИ
ОПЕРАТИВНИХ ДІЙ ПРОТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ І ПІДПІЛЬНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ ОУН УПРОДОВЖ 5 ЛЮТОГО – 3 ТРАВНЯ 1944 р.**

*Цілком таємно
6 травня 1944 р.*

№ 410/б

Копия

Совершенно секретно

Государственный комитет обороны-
товарищу Сталину И.В.
товарищу Молотову В.М.
товарищу Маленкову Г.М.

Генштаб Красной Армии, тов. Антонову

На освобожденной от противника территории Ровенской, Волынской и Тернопольской областей с февраля сего года НКВД СССР проводятся чекистско-войсковые операции по ликвидации вооруженных банд и подпольных организаций ОУН.

В ходе операций по ликвидации банд УПА с 5 февраля по 3 мая с.г. войска НКВД имели 225 боевых столкновений, в результате которых убито 9 420, ранено 210, захвачено живыми – 9 480 бандитов. Кроме того, органами НКВД арестовано 2 357 оуновцев и 1 224 бандита явились с повинной.

У бандитов изъято: самолетов – 1, пушек – 12, станковых пулеметов – 23, ручных пулеметов – 246, противотанковых ружей – 20, винтовок – 1 840, автоматов – 419, минометов – 45, пистолетов и револьверов – 172, гранат – 541, патронов – 350 000, мин – 3 636, артснарядов – 383, радиостанций – 13, телефонных коммутаторов – 5, типографий – 3, мотоциклов – 6, автомашин – 1, лошадей – 421, повозок – 275 и большое количество продовольственных и вещевых складов.

Наши потери: убито сотрудников НКВД – 17, бойцов и офицеров войск НКВД – 460; ранено сотрудников НКВД, бойцов и офицеров – 343; кроме того, бандитами убито гражданского населения – 1 761 человек.

Оперативно-чекистские группы НКВД в районах проведения операций содействовали проведению мобилизации мужчин призывного возраста. Призвано в ряды Красной армии по Ровенской области – 76 449 человек, по Волынской – 32 299, по Тернопольской – 51 600 человек. Задержано уклоняющихся от призыва в Красную армию по всем трем областям – 16 588 человек.

Операция по ликвидации оуновских банд продолжается.

Народный комиссар внутренних дел

Союза ССР (Л.БЕРИЯ)

Верно: [підпис]*

Основание: инд.83 № 602 28/IV 44

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.65. – Арк.32-33. Засвідчена копія. Машинопис.

* Підпис нерозбірливий.

№ 46

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УШПР ПРО ДІЇ ОУН
(С.БАНДЕРИ) І УПА НА ВОЛИНІ
ПРОТИ РАДЯНСЬКИХ ПАРТИЗАНІВ І ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ**

10 травня 1944 р.

Секретарю Центрального комітета КП(б)України
тов.Хрущову Н.С.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

об активных действиях бандеровцев на Волыни и контакте с немцами
против Красной армии и советских партизан

Материалы, поступившие в марте-апреле с.г. от командиров партизанских соединений и отрядов, действующих в тылу противника в районах Ратно, Ковель, Владимир-Волынский, Сокаль в значительной степени характеризуют активные действия бандеровцев на Волыни в контакте с немцами против Красной армии и советских партизан.

Скрывая от украинского населения свою связь с немецкими военными и гражданскими властями, бандеровцы, по сути, действуют под диктовку немцев, получая от них за это вооружение, обмундирование и другое военное имущество.

Прекратив в основном борьбу с немцами и создавая видимость враждебного к ним отношения, бандеровцы также прекратили ее с мадьярами, словаками, литовцами и другими союзными войсками Гитлера. Активизировали боевые действия против Красной армии и советских партизан. Усилили террор в отношении украинцев, симпатизирующих советской власти. Засылают в тыл Красной армии банды УПА для подрывной и разведывательной работы.

Связь бандеровцев с немецкими военными и гражданскими властями

В селе Микитичах северо-западнее Владимир-Волынского в начале этого года проходило совещание немцев и бандеровцев по вопросу совместной борьбы против наступающих частей Красной армии и действующих в тылу немцев отрядов советских партизан.

На совещании присутствовали: Владимир-Волынский гебитскомиссар, офицеры армии и гестапо и представители краевого провода ОУН Волыни (фамилии не установлены).

Так как слухи о совещании дошли до низовки ОУН и населения, а этот контингент настроен против немцев, руководство краевого провода не могло умалчивать дальше, разъясняя, что на совещании не обсуждались вопросы совместных действий, ибо этим они (бандеровцы) могут скомпроментировать себя в лице будущих союзников – Англии и США.

Между тем факты, которыми мы располагаем, говорят о следующем: Командир соединения Николайчик 22.3.44 сообщил: «В населенных пунктах расположения немецких гарнизонов Киселино, Гнойно, Тулин, Могильно, Маковичи, Твердынь и других (10-20 км северо-западнее Владимир-Волынского), дислоцируется хорошо вооруженная группировка бандеровцев. Продукты питания получают от немцев».

27.3.44 г. тов. НИКОЛАЙЧИК радировал о том, что в марте с.г. со складов Владимир-Волынского немцы выдали бандеровцам, как для групп самообороны, а фактически для довооружения отрядов УПА в селах:

1. Могильно-станковых пулеметов – 1, ручных пулеметов – 2, винтовок – 40.
2. Свойчув-станковых пулеметов – 1, ручных пулеметов – 2, винтовок – 30.
3. Овадно-станковых и ручных пулеметов – 3, винтовок – 15.

Командир соединения ЧИЖОВ 20.4.44 г. донес: «При разгроме штаба УПА захвачен приказ за подписью «Клим Савур». В приказе говорится: «Борьбу с мадьярами, словаками, литовцами и другими союзными войсками Гитлера не вести».

По данным разведки соединения, САТАНОВСКОГО, бандеровцы направили банду УПА в количестве 300 человек в район Эмильчино Житомирской области. Эта банда имеет немецкое оружие и одета в новое немецкое армейское обмундирование.

Боевые действия бандеровцев против Красной армии и советских партизан

Рейды украинских партизан по тылам противника в западных областях Украины, а также быстрое продвижение на запад частей Красной армии внесли растерянность в ряды ОУН и УПА, невзирая на то, что центральный провод для предотвращения этого явления принял ряд мер. В частности, заблаговременно были даны указания тактического порядка и организована параллельная эстафетная связь на период прохождения фронта.

В это время крупные отряды УПА в беспорядке отходили вместе с немцами, направляясь в Галицию и районы Пинских болот. Мелкие отряды и группы, оставаясь в тылу Красной армии, прятались в лесах и частично расходились по домам, сохраняя оружие.

В январе-феврале с.г. имели место лишь случайные столкновения крупных отрядов УПА с партизанами и частями Красной армии. В большинстве действовали мелкие группы (боевки службы безпеки) путем засад и индивидуального террора.

В марте-апреле бандеровцы активизировали боевые действия, что видно из следующих данных:

22.3.44 передовые части Красной армии, продвигаясь в район Мащаница-Дермань, были встречены большой группировкой УПА, подготовившейся для оказания сопротивления. Бой с этой группировкой длился более 5 часов.

23.3.44 командир партизанского отряда КОВАЛЕВ сообщил, что он более 10 часов вел бой в районе села Оздютиче с крупным отрядом УПА. В результате боя бандеровцы были разгромлены, и захвачены штабные документы этого отряда.

6.4.44 на партизанский отряд соединения ГРАБЧАКА бандеровцы организовали внезапное нападение. В результате боя партизаны потеряли убитыми 2 человека, ранеными 4 человека. Бандеровцев убито 14, взято в плен 16. Трофеи партизан: 16 винтовок, 2 автомата и другое военное имущество.

19.4.44 бандеровцы предприняли внезапное нападение на штабы партизанских отрядов им.Ворошилова и им.Хрущева. Нападение было отражено. Партизаны потерь не имели.

21.4.44 партизанский отряд под командованием КАРТУЗОВА более 6 часов вел бой с крупным отрядом бандеровцев. В результате бандеровцы были рассеяны, потеряв убитыми 13 чел[овек] и ранеными 17 человек. Трофеи партизан: 2 ручных пулемета, 1 автомат, 34 винтовки, 5 пистолетов.

Террор бандеровцев в отношении лиц, симпатизирующих советской власти

Стремясь втянуть поголовно все сельское население западных областей Украины в борьбу против советской власти, бандеровцы применяют насильственные методы связи населения с подпольем ОУН и отрядами УПА. Они уводят население в леса, где расположены их лагеря. Принуждают прятать в усадьбах оружие, запасы продуктов и другие материальные ценности. Заставляют изготавливать для них шерстяные джемперы, носки, перчатки, шить одежду, варить пищу, выпекать хлеб и т.д. Их пропаганда в этом направлении усиливается с каждым днем. Не ограничиваясь этими мероприятиями, бандеровцы путем массового террора стремятся подавить у населения симпатии к советской власти.

15.4.44 в селе Волица (26 км северо-западнее Сокаль), бандеровцы повесили 5 семей, симпатизировавших советской власти. В селе Новины (19 км севернее Сокаль) они повесили и расстреляли 16 человек бывших советских активистов села. В селе Шенятын (21 км севернее Сокаль) бандеровцы расстреляли 87 человек бывших советских активистов и украинцев из восточных областей Украины.

Командир соединения ЧИЖОВ, комиссар УЛЬЯНОВ 21.4.44 радиовали: массовые террористические акты на местах осуществляются согласно указаний краевого провода ОУН Волыни, в котором говорится: «В связи с продвижением Красной армии на запад и выходом советских партизан на Волынь и Галицию – уничтожать семьи восточников, бывших советских служащих и советских активистов сел».

Подрывная деятельность бандеровцев в советском тылу

Для подрывной работы в советском тылу бандеровцы, отходя с немцами, оставили вооруженные группы и отряды, создав для них скрытые базы

оружия, боеприпасов, продовольствия и обмундирования. Только в апреле с.г. партизанские соединения под командованием тт.АРТЮХОВА и ЧИЖОВА вскрыли до 30 таких баз в районе Сокаль, Порицк, изъяв много пулеметов, винтовок, автоматов, гранат, патронов, продуктов питания, обмундирования и других ценностей.

Продолжая переброску в советский тыл отрядов и групп, бандеровцы осуществляют эти переброски, согласно приказов командования УПА. По сообщению командира соединения т.ГРАБЧАКА, в начале апреля с.г. из района с.Выжва (30 км.северо-западнее Ковеля) в тыл Красной армии направилось по приказу командования УПА 1500 вооруженных бандеровцев.

Партизанским соединением ЧИЖОВА 21.04.44 разгромлен штаб одного из отрядов УПА, при этом захвачен приказ за подписью «Панас Мазур» командиру этого отряда «Пивницу». «Мазур» приказывает «Пивницу» перейти в тыл Красной армии для выполнения заданий подрывного характера.

22.04.44 г. командир соединения АРТЮХОВ радировал: разоблаченный агент бандеровцев показал, что отряд «Голубенко» численностью до 500 человек, имеющий на вооружении: пушку 45 мм – 1, пулеметов станковых – 5, автоматы и винтовки, дислоцирующийся в районе села Доминополь (16 км северо-восточнее Владимир-Волынского), получил приказ командования УПА в ближайшее время перейти линию фронта и направиться в тыл Красной армии для подрывной работы.

Начальник Украинского штаба партизанского
движения – комиссар государственной безопасности [підпис]

Т.Строкач

10 мая 1944 года.

№ 003378

ЦДАГО України. – Ф.57. – Оп.4. – Спр.346. – Арк.75-79.

Оригінал. Машинопис.

№ 47

ПОСТАНОВА

**ОРГБЮРО ЦК КП(б)У ПРО РОЗПОДІЛ ЗБРОЇ ДЛЯ
ОЗБРОЄННЯ ПАРТІЙНО-РАДЯНСЬКОГО АКТИВУ
ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР**

10 травня 1944 р.

Особая папка

СЕКРЕТНО

ОБ-32/369 оп. 10.У.44 г.

О распределении оружия для вооружения партийно-советского актива,
работающего в западных областях УССР

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ЦК КП(б)У

1. Полученное из НКВД СССР огнестрельное оружие, пистолеты «ТТ», в количестве 4000 комплектов для вооружения партийно-советского актива, работающего в западных областях УССР, распределить по западным областям 3000 комплектов: Тернопольской — 500, Львовской — 500, Дрогобычской — 450, Волынской — 400, Ровенской — 400, Станиславской — 400, Черновицкой — 200 и Измаильской — 150, остальные 1000 комплектов оставить в распоряжении ЦК КП(б)У для вооружения партийно-советского актива, выезжающих в западные области на продолжительное время работы.

(Номенклатура должностных лиц на право получения оружия прилагается).

2. Выдачу и оформление оружия (по спискам обкомов) возложить на областные управления НКВД. *КОРОТЧЕНКО, КИРИЧЕНКО*

НОМЕНКЛАТУРА

должностных лиц партийных, советских и комсомольских работников,
работающих в западных областях УССР,
которым необходимо выдавать огнестрельное оружие

1. Секретарям обкомов, горкомов и райкомов КП(б)У.
2. Зам. секретарей и зав. отделами обкомов КП(б)У.
3. Председателям облисполкомов.
4. Заместителям председателей облисполкомов.
5. Зав. секторами и инструкторам обкомов.
6. Зав. отделами горкомов и райкомов.
7. Инструкторам горкомов и райкомов.
8. Зав. отделами облисполкомов.
9. Руководителям областных организаций (облуполнаркомзаг, обл. прокурор, председатель облсуда и др.).

10. Председателям райисполкомов.
11. Зав. отделами райисполкомов.
12. Райпрокурорам.
13. Райуполнаркомзагам.
14. Начальникам райотделов связи.
15. Начальникам райдоротделений.
16. Секретарям обкомов, горкомов и райкомов ЛКСМУ тт. Кириченко, Вивдыченко, Рясному, Тернопольскому, Львовскому, Дрогобычскому, Волынскому, Ровенскому, Станиславскому, Черновицкому и Измаильскому обкомам КП(б)У и обл. упр. НКВД.

*ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.16. – Спр.48. – Арк.54–55.
Оригінал. Машинопис.*

**ОБІЖНИК ДЛЯ ВНУТРІШНЬОГО КОРИСТУВАННЯ,
ПІДГОТОВАНІЙ СПІВРОБІТНИКАМИ СБ ОУН (С.БАНДЕРИ)***14 травня 1944 р.*До боротьби з провокаторами, зрадниками і сексотами

Історія ще не знає ані революційної організації, яку б влада, проти якої направлена боротьба даної організації, не намагалась підточити зсередини, і то примінюючи до того навіть найпідліші і найжорстокіші методи, і чим ця боротьба стає ширшою та завзятішою, влада уживає цих методів якнайбільше.

Наша визвольно-революційна боротьба проходить сьогодні в особливо складних і тяжких для нас умовах, в умовах глибокого революційного підпілля. Нам приходится організовувати і підготовляти народ до боротьби проти жорстоко-підлої поліційної системи імперіаліста Сталіна, який із страху перед переможним наступом нашої рев[олюційної] ідеї кидає проти нас всі можливі таємні собі сили, не рахуючись з найбільшими видатками і жертвами. Ми маємо сьогодні до діла з добре вишколеним і випробуваним та до безмеж розбудованим [...] апаратом НКВД, апаратом спритних майстрів шпіонажу, інтриг і провокацій.

Не все і не завжди наше членство знає собі з цього справу, і тому нам приходится зустрічатися з немилими і небезпечними нам фактами: то тут, то там приходится ствердити роботу ворожих провокаторів.

В нас подекуди іще існують погляди, що революційно-підпільну організацію можуть охоронити від провокаторів лише спеціальні органи чи клітини. Не завжди і не скрізь можуть бути члени організації під опікою таких органів. Тим більше таким чином зав'язуватимуть членством руки у рев[олюційній] боротьбі, і ми не будемо спроможні до наступу, бо все буде в обороні. А в членів витвориться спеціальна психологія «оборонця», також небезпечно є віддати цілком в руки спецорганів охорони організації з оглядів консервативних, бо тоді в руках тих органів буде спочивати для усієї організації, а що вже говорити про те, коли в дані органи вдасться пролізти провокаторам, що не може бути виключене. Найкраще оборониться організація від провокаторів тоді, коли будуть відповідно до того настановлені усі її члени, а також громадянство. Спеціальні органи чи клітини можуть бути тут лише допоміжним чинником і то не скрізь, бо не скрізь вони можуть діяти. Тому усе наше членство повинно старанно студіювати методи провокативної роботи ворогів і бути завжди чуйними до них. На це повинні звернути увагу усі наші провідники.

Розкрити провокатора не завжди вдасться. Тим більше, ще не всі вони діють на коротку мету, друга, що діють на довшу мету. Провокатори, що ми їх зачисляємо до першої категорії, стараються при першій-ліпшій нагоді пошкодити організації чи то саботуючи, організаційну роботу, чи то здо-

бувши відповідні матеріали, зраджують утечею до ворога і т.д. Ці провокатори є менше небезпечні, бо вони не завжди можуть завдати організації надто великих ударів, ну і їх легше викрити, тому, що вони помимо всього «грубо работают». Натомість з провокаторами другої категорії справа важка, а нараз і дуже утруднена. На таку роботу ворог посилає людей нерідко з незвичайною інтелігенцією і розумом та з відповідною підготовкою. Вони прекрасно знають нашу політлінію, не раз подають добрі поради в роботі, часом такі люди, здавалося б, незаступимі в нашій організації. Вони власне своєю роботою і посвятою змагаються добитися провідних становищ і звідти різними способами шкодити роботі, або одноразово провалити організацію в такому масштабі, в якому їм вдалося її пізнати. Історія знає випадки, де таким провокаторам вдалося пролізти аж до найвищих провідних становищ рев[олюційної] організації. Наприклад, в Росії членом ЦК РСДРП до 1917 року був провокатор Маліновський, якого аж в часі революції 1917 року вдалося розкрити, в Польщі навіть творцем і ідеологом КПП був провокатор Пілсудського Сохацький, в ОУН аж 1940 року сидів у проводі провокатор Я.Барановський. Провокатори першої і другої категорії мають ту спільну рису, що діють на шкоду даній організації і все-таки мусять мати зв'язок із керівними людьми своєї розвідки.

Важкою тут справою являється підбір кадрів. Кожний революціонер вже повинен в принципі мати, що коли бере когось на якусь роботу, мусить його докладно (до тонкостей) перевірити з боку політичної певности, беручи під увагу його попередню роботу аж до дитинства. Тим більше це важче, коли йде мова про людей, які нам мало знані. Треба знати, що ворог до цієї справи не раз підходить дуже практично і висилає до нас таких людей, якими ми в даний момент нуждаємося. Знаємо випадки, де до УПА зголошувався лікар і дуже старанно брався до роботи «по своїй професії», та через недбалство або несвідомість орг.чинників, йому далось вибитися на поважне становище, де його і розкрито. В іншому місці до УПА зголосився «годинникар», щоб «поправляти командирам годинники», розраховуючи на те, що при такій роботі вдасться розвідати багато таємниць.

Не раз такі провокатори творять в організації цілу розвідчу сіть із своїми зв'язками та пунктами. При цьому намагаються втягнути до цієї роботи невдоволений, малосвідомий, прихильний собі і запроданицький елемент.

Щоб пізнати провокатора, треба пильно приглядатися до роботи і поведінки усіх працівників організації. Якщо зауважено, що хтось свідомо саботує накази і розпорядження вищих чинників та вводить в організацію балаган і безпорядок, свідомо скривлює політичну лінію організації, веде шкідливу нам агітацію, сіє деморалізацію і невдоволення серед членства і мас, підриває дисципліну і авторитет провідників чи командирів, цікавиться непотрібними в його роботі таємницями, свідомо розконспірує організаційні, [...], або громадські тайни, безпідставно застрашує членів і маси силою ворога, то тут є підстави підозрювати роботу провокатора. Знаємо,

наприклад, випадок, де в КПЗУ (на Поліссі) один підпільник внаслідок провадженої ним розпусти став незаконним батьком тридцяти п'яти дітей, що робив за наказом польської поліції, і можемо уявити собі про пізніший моральний стан цього терену та авторитет цієї організації. Проте у всіх випадках треба підходити не шаблонно, що тут конче мусить бути провокатор, – бо є такі типи людей, що по своїй вдачі будуть виробляти подібні речі. Отже, треба вміти вичувати, а до того студіювати і знати своїх людей. Також не слід уважати за провокатора або зрадника людини іншого політичного переконання або таку, що подає критичні завваги до нашої роботи чи постанов, бо це може впливати із його доброї волі.

Обережному треба бути до людей, що були арештовані і звільнені ворожою владою. Це можуть бути зрадники, що зрадили ворогові таємниці, – з якої б причини не було, – і посланці до нас на дальшу, вже провокаторську роботу, при чому розповідають нам різні історії, що нібито їм вдалося обманути ворога або втекти. Але тут знову не можна підходити шабльоном, треба вичувати, бо є ж випадки, що справді декому вдалося виплутатись від ворога або втекти. Знаємо також факти, де ворог спеціально звільняє арештованих на те, щоб сіяти серед членства і мас недовір'я, та арештовані не зрадили ані одної таємниці.

Спеціальну увагу треба звернути на людей, що вештаються без потреби по терені (знайомих і незнайомих). Часто зустрічається людей, що шукають не властивих теренам орг. зв'язку або бійці своїх частин, не без того, що між ними можуть бути агенти НКВД.

Попри те, що мусимо вміти пізнавати таких людей, щоб успішніше боротися з ними, мусимо велику увагу звернути на конспірацію наших таємниць кожного зокрема. Деякі члени, (а що вже говорити про маси?), часто при певному піднесенні (з приводу якихось успіхів і т.д.) затрачають революційну чуйність і забувають навіть про елементарні прийоми збереження таємниць, вдають пізнати різним людям організаційні таємниці, не конспірують зв'язків, місць свого перебування, творять гучні і водночас непотрібні «канцелярії». З бригадою машиністок і секретарів шляються («для паради») вдень з «фінками» чи «МП» і то там, де спеціально треба конспірувати. Тут то при найслабшій роботі ворожої розвідки дамо себе розкрити, це свідчить про слабе вироблення кадрів.

Ми пригляньмося, як бережуть своїх таємниць держави перед ворожими шпигунами, як вони бережуть свої сили, магазини, пляни і т.д. Наприклад, державні документи ховають у вогнетривалих шафах, і то ключі від такої одної шафи є в кількох людей (від внутрішніх і зовнішніх замків). Треба знати, що держава держить поліцію (мундуровану і немундуровану), а ми ж у підпіллі і тому мусимо встократ краще, ніж держава, берегти повірених нам таємниць. При тому не забувати, що провідники повинні своїх підвладних постійно контролювати – що хто коли робив та постійно приглядатися до їх заховування.

Щоб піднести чуйність кадрів та забезпечитись перед випадками зради, треба постійно виробляти політично кадри, виховувати їх, зробити їх ідейними, свідомими і чуйними революціонерами, (які не застрашаться труднощів революційної боротьби, не підуть на підлі вчинки та не зламаються під тортурами). Наша ідея, наша програма мусить бути сильнішою від усіх підлих методів і заходів ворога, який поставив сьогодні на карту все, бо бачить, що наближається його кінець.

Слід тут згадати ще про один метод боротьби з ворожою розвідкою, а саме: примінення індивідуального терору до поодиноких енкаведистів або представників ворожої влади, (треба знати, що в СРСР кожного службовця, а тим більше партійця зобов'язує до роз[відувальної] служби НКВД). Це є один з шкідливих методів нашої боротьби, де, по-перше, що на місце знищеного прийде інший, безумовно, ще жорстокіший по відношенні до кожного, хто чим-будь зв'язаний з нашим рухом, а, по-друге, нам власне залежить на тому, щоб цей хребет Сталіна зламати: ідейно-політично і морально. Цей індивідуальний терор як метод боротьби з ворогом став нам у цьому на [заваді].

Таким чином, ми зводимо нашу революцію на властиві тори. Отже, не забувати про конечність серед них нашої агітації, коли одна навіть здається нам, буде зайвою. Момент помсти мусить відпасти, зрештою треба пізнати більшовицьку діяльність, і індивідуальний терор доцільно примінювати лише в окремих випадках, коли маємо до діла з особами, що в їх руках спочивають наші більші тайни та особисті пляни щодо боротьби з ними.

Дуже важливою сьогодні справою є питання сексотів, яких в терені є чимало. Щоб прийти до розв'язки цього питання, треба, перш за все, розглянути, що є причиною, що вони так масово водяться серед нашого громадянства, та що це за елемент.

Коротше кажучи, тип таких людей зродила неволя нашого народу, бо гнобительським режимом залежало і дуже залежить на їх існуванні, і особливо умови повстання сексотів серед нашого громадянства заіснували власне сьогодні. Сьогодні не можна ставити всіх сексотів під одну мірку і до всіх їх не можна стосувати однакових кар. Найпліднішими з сексотів є ті, що вже по своїй вдачі любуються в донощицтві, вони будуть служити кожній владі без огляду, яка і чия вона була б. З такими типами треба вести безоглядну боротьбу, очевидно ще втягуючи до цього якнайширші маси громадянства. У великій мірі люди, які не бачать нагляду нашої боротьби, а до того застрашені ворогом, часто йдуть на всякі пропозиції ворога, тим більше тоді, коли вже йде про збереження власного життя. Таке у деяких випадках наші члени самі своїм невідповідним преступленням заганняють людей до сексотської роботи. Треба знати, що безоглядний терор на сексотів є шкідливий, бо він у наслідках породжує ще більшу масу сексотів, тим більше, коли тут має місце збірна відповідальність. Сексотів (скільки б ми їх не нищили, то в більшовицькій дійсності вони будуть рости), ця дійсність відно-

ситься не тільки до нас, а до всіх підбільшовицьких народів. Помимо все, найкращим методом боротьби з сексотством є відповідна масова політична робота (а відсутність її сьогодні є найповажнішою причиною масового прояву на сексотів), і до боротьби з сексотством треба втягнути все наше громадянство. Проте не бути такому легковірному, щоби уважати, що при відповідній масовій роботі не буде у нас ні одного сексота. Вони будуть, але в меншій мірі. Також треба пам'ятати, що при відповідній конспірації і чуйності наших кадрів та всього громадянства сексоти не будуть нам дуже небезпечні...

Отже, треба приблизитись до нас і конспірувати нашої ідеї, нашої програми, (а конспірувати треба те, що належить до таємниць). Вияснити масам шкідливість для них роботи сексотів, викликати до них презирство, ненависть і чуйність всього громадянства. Кожного громадянина навчати зберігати особисті і громадські тайни. До боротьби з сексотами треба втягнути і об'єднати все населення, все громадянство. Коли наші кадри і маси будуть чуйні та свідомі нашої боротьби, нам не страшні будуть всі підлі методи і заходи ворога, щоб знищити нас, бо всякі підлі типи не будуть мати до нас доступу, а зрада і провокація буде викрита та ліквідована в зародку.

14.5.1944 р.

*ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.230. – Арк. 2-4.
Незасвідчений оригінал. Машинопис.*

№ 49

**ЛИСТ М.С.ХРУЩОВА Й.В.СТАЛІНУ З ПРИВОДУ ОРГАНІЗАЦІЇ
ВІДКРИТИХ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ НАД АРЕШТОВАНИМИ
УКРАЇНСЬКИМИ НАЦІОНАЛІСТАМИ**

15 травня 1944 р.

Москва
ЦК ВКП(б)
товарищу СТАЛІНУ

НКВД УССР вскрыта и ликвидирована действующая в ряде сел Ровенской области террористическая банда из числа участников оуновского карательного органа СБ (“служба безопасности”). По делу арестовано 5 человек. До последнего времени эта группа украинско-немецких националистов терроризировала население Ровенского района, вырезала целые семьи поляков и украинцев. Вылавливала и истребляла советских военнопленных, бежавших из немецкого плена, расправлялась со всеми лицами, заподозренными в симпатиях советской власти.

Каждый арестованный имеет на своем счету много замученных жертв. Арестованный Грецюк лично убил 26 человек, Слободюк В. – 15 человек. Трупы убитых отвозились к селу Дядьковичи Ровенского района, и сбрасывались в колодец.

Все эти злодеяния сейчас полностью выявлены, и преступники разоблачены.

Мы просим дать санкцию на открытый судебный процесс в гор. Ровно над этой бандой украинско-немецких националистов. Этот процесс еще раз подтвердит, что украинско-немецкие националисты являются верными слугами немецких оккупантов и злейшими врагами украинского народа.

Н. ХРУЩЕВ.

“15” мая 1944 года.

*ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.915. – Арк. 29-30.
Копія. Машинопис.*

ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ НКВД У КРИМУ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ЙОГО ВІД НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬК

16 травня 1944 р.

Копія
Сов[ершено] секретно
екз. № 3

Государственный комитет обороны
товарищу Сталину И. В.
товарищу Молотову В. М.

Со времени освобождения Крыма от немецко-фашистских захватчиков, органами НКВД арестовано из числа антисоветского элемента 6 452 человека, в том числе 657 шпионов.

Кроме того, при проческе лесных массивов и проверке населенных пунктов войсками и оперативными группами НКВД задержано 7 739 человек, в процессе фильтрации которых выявлено значительное количество агентов противника, изменников Родине и предателей.

Изъято у населения: 39 минометов, 449 пулеметов, 532 автомата, 7 238 винтовок, 3 657 мин, 10 296 гранат, 280 000 патронов.

В результате агентурно-следственной работы продолжается и разоблачение созданных разведорганами противника шпионских и антисоветских организаций.

В Симферополе арестован бывший главврач поликлиники № 3 ЯКУБО-ВИЧ Л. Г., который при немцах был председателем созданного немцами «Комитета по оказанию помощи военнопленным и увечным воинам». Комитет по существу являлся фиктивной организацией для прикрытия работы немцев по вербовке шпионской агентуры из числа военнопленных и выявлению советских патриотов.

Производятся аресты вражеских агентов, связанных с вышеуказанным комитетом.

В Балаклавском районе арестована немецкая разведчица ОСМАН Мерьем, 19-ти лет, татарка, входившая в состав севастопольской резидентуры немецкой военной разведки, именуемой «Дариус», ОСМАН Мерьем используется для опознавания шпионской агентуры организации «Дариус» по Севастополю.

Арестован агент германской разведки МИРЗОЯН Г. А., личный шофер дашнакского генерала ДРО, возглавляющего немецкую разведывательную организацию «Дромедар».

Производится розыск названных МИРЗОЯНОМ 10-ти агентов германской разведки.

Арестован изменник Родины ПШЕНИЧНЫЙ И.М., который признался, что он вместе с группой в 5 человек получил задание от немецкого обер-лейтенанта остаться в тылу Красной армии для совершения диверсий на желез-

ной дороге и вывода из строя промышленных предприятий в районе Керчи.

Производится розыск названных ПШЕНИЧНЫМ участников диверсионной группы.

Агентурными и следственными данными установлено, что перед отступлением из Крыма немецкие разведорганы создавали лжепатриотические «подпольные» организации с задачей оставления в тылу для подрывной работы.

В Симферополе арестован изменник Родине ТАРАКЧИЕВ А.Х., татарин, бывший военнослужащий Красной армии, добровольно перешедший на сторону противника и вступивший в татарский добровольческий отряд. Вместе с ТАРАКЧИЕВЫМ арестовано 5 человек предателей, которых немецкая контрразведка использовала для выявления находившихся в подполье советских людей.

Участники этой группы, после освобождения Симферополя, явились в обком партии, где пытались, при помощи сфабрикованных ими документов, выдать себя за советских людей, находившихся при немцах на подпольной работе.

В Евпатории арестован изменник Родине бывший военнослужащий Красной армии ПЕТРЕНКО К. И., добровольно перешедший к противнику, был завербован румынской контрразведкой для выявления партизан и советских патриотов в Евпатории.

Незадолго до вступления частей Красной армии в Крым, ПЕТРЕНКО организовал лжепартизанский отряд и после освобождения Крыма намеревался проводить вражескую работу в нашем тылу. Вместе с ПЕТРЕНКО арестовано 3 человека.

Продолжается выявление активных участников татарских национальных комитетов, принимавших участие в расправах над советскими гражданами.

В Судакe арестовано 19 татар – карателей, которые зверски расправлялись с пленными военнослужащими Красной армии. Из числа арестованных СЕТТАРОВ Осман лично расстрелял 37 красноармейцев, АБДУРЕЛИТОВ Осман – 38 красноармейцев.

Наряду с работой по очистке территории Крыма от антисоветского элемента, работниками НКВД проводится подготовка к организации выселения крымских татар. Операция по выселению будет начата 18-го мая с расчетом окончания ее 22-го мая.

Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР *Л.БЕРИЯ*

Отп. 3 экз.:

1,2 – в адреса

3-в д С-та НКВД СССР

Осн: инд. 24-1 Ги 14/V-44

Исполн. тов. *Мамулов*

Печ. *Шустрова*

16.V-44 г.

---

* Підпис нерозбірливий.

Верно: [підпис]*

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.65. – Арк.95-97. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 51

**ІНФОРМАЦІЯ НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР
Л.БЕРІЇ ДКО І ГЕНШТАБУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ
ПРО ЗНИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛІСТІВ НА ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНСЬКОЇ,
ВОЛИНСЬКОЇ І ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ
З 15 ПО 20 ТРАВНЯ 1944 р.**

Цілком таємно

21 травня 1944 р

№ 497/6

Копія

Совершенно секретно

ГКО – товарищу Сталину І.В.
СНК ССРСР – товарищу Молотову В.М.
Генштаб Красной армии – тов. Антонову

С 15 по 20 мая 1944 г. в Ровенской, Волынской и Тернопольской областях УССР проведено 39 чекистско-войсковых операций по ликвидации оуновских банд.

При проведении операций убито 658 бандитов и захвачено живыми 876.

В районах проведения операций задержано уклоняющихся от призыва лиц призывного возраста 688 человек.

Захвачено оружия и боеприпасов: минометов – 20, пулеметов – 16, винтовок и пистолетов – 123, гранат – 152, патронов – 12 000, артснарядов – 4 654, мин – 434.

15 мая в Людвипольском районе были окружены 4 бандгруппы общей численностью до 500 бандитов. В результате боевого столкновения, продолжавшегося 10 часов, убито бандитов 231 и захвачено живыми 104. Среди убитых командир оуновской сотни «Касьян», захвачен живым инструктор боевой подготовки Слободяник.

Наши потери: убит 1, ранен 1.

14 мая в районе села Каменка Славутского района нашей оперативно-войсковой группой достигнута банда с составе 120 человек, перешедшая из Ровенской области. Банда уничтожена полностью. Убито бандитов 95, захвачено живыми 10. В числе убитых главарь банды «Деликанта».

Наши потери: убит 1, ранено 2.

18 мая в селе Конохиское Здолбуновского района Ровенской области, при ликвидации банды у одного из убитых бандитов обнаружено письмо оу-

новского подрайонного руководителя Соснового, в котором он пишет: «Дорогой Дорошенко, довожу до Вашего сведения что территория нашего подрайона вся занята советами, и нам некуда деваться, хоть лезь в трубу, поэтому я хочу с Вами посоветоваться, что нам делать, так как работу выполнять невозможно. Посоветуйте, что нам делать. Сосновый».

На 20 мая на призывные пункты явилось лиц призывного возраста 183 052 человека, в том числе: по Ровенской области – 78 417, по Волынской области – 32 512, по Тернопольской области – 72 123.

Народный комиссар внутренних дел

Союза ССР

Л.БЕРИЯ

Основание: «ВЧ» из Ровно

20.V. 44 г. инд 83

[підпис]*

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.65. – Арк. 130-131.

Засвідчена копія. Машинопис.

---

* Підпис нерозбірливий.

№ 52
ВІДОМОСТІ ЩОДО ВІДСЕЛЕННЯ МЕШКАНЦІВ
З 25-КІЛОМЕТРОВОЇ ПРИФРОНТОВОЇ СМУГИ ВІДПОВІДНО
ДО ДИРЕКТИВИ СТАВКИ ВЕРХОВНОГО
ГОЛОВНОКОМАНДУВАННЯ СРСР

24 травня 1944 р.

Копия
Совершенно секретно
экз. № 3

24 мая 1944 р.

Начальники войск НКВД по охране тыла фронтов сообщают следующие данные о ходе отселения жителей из 25-километровой прифронтовой полосы, согласно директиве Ставки Верховного Главнокомандования от 4 мая с.г.

По состоянию на 21 мая отселено:

Ленинградский фронт – 14 622 чел. – 98,5%
3-й Прибалтийский фронт – 44 630 “ – 99,5%
2-й Прибалтийский фронт – 64 137 “ – 92,8%
1-й Прибалтийский фронт – 51 340 “ – 96,6%
3-й Белорусский фронт – 50 615 “ – 100%
2-й Белорусский фронт – 56547 “ – 67,1%
1-й Белорусский фронт – 180 578 “ – 54,2%
3-й Украинский фронт – 127 111 “ – 96,9%
2-й Украинский фронт – 374 553 “ – 100%
1-й Украинский фронт – 214 950 “ – 94,0%

Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР *Л.БЕРИЯ*

Отп.2 экз.

1 экз.в адрес

2 “ в дело Сек-та

Исп. *Френкина*

Осн: Сообщения т. *Горбатьюка*

№ 15/ 10-002275 от 18.V.

1–01817 от 22.V.

Сообщение тов. *Аполлонова* № 17/309 от 23.V.

Печ. *Френкина*

Верно: [підпис]*

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.65. – Арк.150.

Засвідчена копія. – Машинопис.

---

* Підпис нерозбірливий.

№ 53

**НАКАЗ ОУН (С.БАНДЕРИ) КОМАНДАнтаМ
СБ ВІЙСЬКОВИХ НАДРАЙОНІВ 3/3* І 2/2** ТА КОМАНДАнтаМ
ВІЙСЬКОВИХ РАЙОНІВ ПРО ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ
З ВОРОЖОЮ АГЕНТУРОЮ**

26 травня 1944 р.

Н А К А З

Командантам СБ Військових надрайонів 3/3 і 2/2
та командантам Військових районів

Беручи до уваги нові обставини, що витворилися зараз при більшовицькій дійсності, вважаю необхідним докладно пояснити 3-й пункт наказу від 10.5.44 р. про посилення боротьби з ворожою агентурою і звернути увагу на такі справи:

1) В цілому примінити працю і тактику до нових і твердих обставин, а саме:

в) всю працю і методи роботи СБ проводить тонко і скрито, конспіративно;

б) карати тільки людей, яким доказано вину. Колективна, збірна відповідальність не повинна мати місця. Наприклад, не вільно через одного члена родини карати цілу сім'ю;

2) право рішати про ліквідацію ворожого елемента дається станицями Військового району і вищими. Пригадую ще раз, що скарати на смерть людину можуть лише після доказання вини на основі докладного і ґрунтовного слідства. Для покарання смертю не члена [ОУН] треба, щоб був протокол слідства, постанова революційного суду, підписані командантом станиці, слідчим і одним членом справового звена [слідчої групи].

Справу ліквідації члена ОУН, чи взагалі покарання члена, рішає організаційний суд Військового надрайону, на якому слідчий СБ виступає як прокуратор з матеріалами й доказами вини підсудного;

3) підрайонові станиці СБ вважають органами виконавчими розвідки і контррозвідки і в кожному разі не можуть рішати про ліквідацію особи. Для кращого проведення й поставлення роботи, необхідно, щоб районова станиця побувала деякий час в кожному підрайоні й проводила там слідчо-оперативну роботу, а підрайонна станиця може зайнятися після цього роботою виконавчого характеру;

---

*Військовий надрайон 3/3 ("Озеро") належав до Військової округи "Богун" УПА-Північ, охоплював райони Рівненський, Тучинський, Олександрійський, Гошанський, Клевенський.

**Військовий надрайон 2/2 ("Кліно") належав до Військової округи "Богун" УПА-Північ, охоплював райони Межиріцький та Корецький.

4) не видавати на свою руку наказів, виконання яких є зараз не важливе (приміром, не в стані ми зараз провести в життя наказів, про заборону не членам ОУН чи УПА ходити до міста чи праці в адміністрації, хоч ми свідомі того, що від них НКВД посередньо чи безпосередньо може черпати інформацію).

З нашої сторони треба використати цих людей для наших розвідних цілей. Це не значить, що до таких людей треба придивлятися, бо серед них є поважні агенти НКВД. Ці обставини полегшать нам вислати нашу спецрозвідку в місто, і це треба стопроцентово використати;

5) сьогодні обставини заставляють нас застосовувати в себе всі засади конспірації. Працю треба вести вночі, шлятися вдень в терені, в селі, зі зброєю або без зброї – забороняється. Держіться засади, що коли неможливо знищити всіх сексотів і агентів, то старатися вести роботу і захищуватися так, щоб вони не могли про нас нічого довідатися. Всякі зачіпки, засідки в селі на червоних поки що покинути;

6) всіх дезертирів з Червоної армії пропускати, не лакомитися на зброю;

7) стягати всіх радистів, радіостанції в найскоршому часі і вислати вгору;

8) стягнути до Військових надрайонів всі гроші, золото, дорогоцінності;

9) всі ворожі документи, папери, пошту, комплекти військової совітської одежі стягнути до Військових надрайонів;

10) уникати непорозумінь з діловою сіткою, а співпрацювати з нею;

11) провести вишкіл слідчих кадрів;

12) всі політичні інформації, здобуті при допитах, вислати вгору.

З оригіналом згідно.

Слава Україні! Героям слава! (ІВАН ОСИКА)

ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр. 229. – Арк. 17.

Копія. Машинопис.

**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА
СЕКРЕТАРЯ РІВНЕНСЬКОГО ОБКОМУ КП(Б)У В. БЕГМИ
СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(Б)У М. ХРУЩОВУ ПРО СТАВЛЕННЯ ДО
ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ОБЛАСТІ ТА ЙОГО РЕАГУВАННЯ
НА ДІЇ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ**

Після 31 травня 1944 р.
КИЕВ, ЦК КП(Б)У
тов. Н.С.ХРУЩЕВУ

В дополнение переданных мною 31 мая материалов о проведенных арестах среди населения польской национальности Ровенской области сообщая дополнительные материалы согласно Ваших указаний:

Органами НКВД и НКГБ по Ровенской области арестовано 1653 чел., из них русских 31 чел., украинцев 1587 чел., поляков 35 чел.

В том числе поляков арестовано по причине:

а) участников польской подпольной организации «ПЗП» (Польский звензек повстанчий) — 8 человек.

б) участников польской националистической организации «ПСЦ» (паньствова служба цивильна) — 1 человек.

Из этих арестованных два руководителя организации и 7 рядовых.

в) агентов СД — 3 чел.;

г) агентов полиции — 5 чел.;

д) агентов гестапо — 1 чел.;

е) немецких пособников — 7 чел.;

ж) предателей — 2 чел.;

з) вооруженных грабителей — 2 чел.;

и) за расхищение соц[иалистической] собственности — 2 чел.;

к) за незаконное хранение оружия — 1 чел.

д) за бандитизм — 1 чел.

При вступлении Красной армии на территорию области, после изгнания немецко-фашистских захватчиков, как правило и массовое явление, когда польское население радостно встречало вступившие части Красной армии.

Поляк Франко Борислав Никитович, житель города Ровно, при встрече с бойцами Красной армии заявил:

«В Красную армию должны идти все, чтобы скорее закончить войну».

Лисинюк Владислав, по специальности каменщик, поляк, житель г.Ровно, в беседе с рабочими сказал:

«Я с приходом советской власти в 1939 году жил хорошо, зарабатывал много. С приходом Красной армии сейчас (1944 год) нам нужно идти воевать против немцев, защищать как можно лучше советскую власть».

Житель села Лидова Здолбуновского района поляк Савицкий Иосиф на собрании заявил:

«Отцы и матери должны пояснить своим детям, что к нам пришла Красная армия и Советская власть не для того, чтобы мы прятались по кустам, как это было при немцах. Нас освободили, чтобы жить свободно, как живут советские люди».

Зивал Иосиф на этом собрании сказал:

«Вспомните, селяне, что мы не так давно с вами переживали при немцах. Как только шла машина, то мы прятались кто куда. Сегодня мы почувствовали себя свободными. Мы уже не боимся. Этим мы обязаны советскому правительству, Красной армии, освободившей нас от ига немцев. Мы теперь обязаны с любовью и дружно влиться в советскую семью».

Анна Турек, учительница польской школы, на вопрос:

«Как поляки — жители города Ровно относятся к Красной армии и советской власти», — сказала: «...Поляки города Ровно чувствуют себя гражданами Польского государства. Советской власти и Красной армии поляки помогают, как своей союзнице, несущей большие жертвы для общего дела — победы над немцами».

На вопрос «Как она смотрит на заявление генерала Желиговского о том, что в состав польского правительства в Лондоне должны войти представители Союза Польских Патриотов в Москве?», она также положительно ответила:

«...Польское правительство в Лондоне ничем не оправдало своего существования, оно не имеет связи с народом и неправильно смотрит на вопрос сотрудничества с Россией».

В области проводится мобилизация трудоспособного населения для работы в промышленности восточных областей. Всего мобилизовано 1846 чел., в том числе 640 поляков (из них женщин — 400 чел.). Из этого количества уже отправлено в восточные области 1214 чел., в том числе поляков — 230 чел. Мобилизованных отправляем, главным образом, в Свердловскую область и Челябинскую область.

В Острожском районе мобилизовано в промышленность 63 чел., из них 15 поляков. 4 человека явились добровольно. В день отправки мобилизованные шли к эшелону с национальным флагом и песнями. Они заявляют: «Мы идем восстанавливать свою промышленность».

В Ровенском сельском районе было вручено 480 повесток. Получившие повестки все явились на комиссию.

Однако есть факты отрицательного отношения к мобилизации трудоспособного населения. В Тучинском районе было вручено 580 повесток, однако на комиссию явилось только 58 чел. Остальные ушли в лес и на комиссию не являются.

По Гошанскому району было вручено 580 повесток, мобилизовано же 109 чел. Поляков нет, один дал согласие поехать с женой в Донбасс. На комиссию явилось добровольно для работы в промышленности 60 чел.

Среди чешского населения ходят слухи: «Лучше ехать в чешскую армию, чем в Донбасс».

Среди некоторой части населения Гощанского района распространяются клеветнические слухи: «Немцы нас ловили, пришли русские, тоже ловят. Своих рабочих заморили, а нас хотят повезти восстанавливать Донбасс. Все равно не пойдем, лучше уйдем в лес».

Многие подлежащие мобилизации уходят в лес. На комиссию насильно провели 40 чел., подлежащих мобилизации. В селе Гринево этого же района 12 чел., подлежащих мобилизации, поймали в жите.

Некоторые жители Здолбуновского района получают письма из восточных областей, в которых знакомые и родственники пишут, что в восточных областях холодно, питание плохое, неуютно. Пользуясь этими письмами, они распространяют слухи среди мобилизованных о плохой жизни. В связи с этим среди мобилизованных, по национальности украинцев, есть случаи укрытия от мобилизации. Польское население встретило мобилизацию в промышленности хорошо. Однако было уже 3 случая укрытия поляков от мобилизации.

По Корецкому району вручено 600 повесток, явилось на комиссию 232 чел., из них отправлено 42 чел. В селе Бабино мобилизованные отказались брать повестки. В этом же селе насильно взято 20 чел., подлежащих мобилизации, но скрывавшихся. Однако 10 чел. из них бежали. 30 мая председатель этого с/совета Шевчук убил секретаря с/совета за проявленную им активность при вручении повесток по мобилизации. Шевчук арестован.

В с/совете Головнице Гощанского района, после того, когда был составлен список лиц, подлежащих мобилизации в промышленность, исчезли председатель и секретарь с/совета вместе со списками. Причины неизвестны.

Во время отправки 42 мобилизованных провожающие знакомые и родственники ругали советскую власть, были плач и крики: «Нас гонят на каторгу».

Шесть девушек полек после вручения повесток по мобилизации убежали за реку Случь в лес.

В селе Бриков подожжен с/совет.

С большими трудностями проходит мобилизация трудоспособного населения в Дубновском районе. Из 700 чел., которым вручены повестки по мобилизации, на комиссию явилось 15 человек. Некоторые председатели с/советов стараются укрыть мобилизованных. Председатель с/совета села Радченко (Рачин) гр-н Сидорчук заявил: «Убейте меня, но народ не дам». Распространяются слухи: «Нас немцы вывозили, а сейчас советы вывозят».

Из 170 врученных повесток по Вербскому району на комиссию явилось 67 человек. Хорошее настроение было только у 4-х чел., а остальные, по национальности украинцы, говорят: «Сами русские начали войну, разрушили заводы, пусть сами и строят, а мы не поедем».

Проживающее здесь чешское население, подлежащее мобилизации, заявляет, что с украинцами не поедет и не будет с ними работать. Они говорят: «Когда нам там создадут такие условия, что мы будем работать отдельно, тогда поедем».

Во многих районах имеются факты, что поляки вместо того, чтобы идти работать по мобилизации в промышленность, идут в польскую армию.

На 1-е июня по Ровенской области призвано в ряды армии 7100 поляков; призыв проходит организованно. Поляки с воодушевлением идут как в польскую армию, так и в Красную армию. На призывные пункты они являются аккуратно и проявляют большое желание бороться с немцами в рядах Красной армии.

Ровенским горвоенкоматом отмечено свыше 20 случаев, когда военно-обязанные поляки, которые не состоят по каким-либо причинам на воинском учете, сами приходили на призывные пункты с просьбой зачислить их в Красную армию.

Житель г. Ровно поляк Зигалевич Станислав Иванович в разговоре сказал: «Я очень доволен, что иду в польскую армию, ибо Польшу должны освободить мы сами».

Жителя г. Ровно Янушевского, по некоторым причинам, необходимо было оставить и в армию не посылать. Когда его вызвали, чтобы он вышел из строя (на призывном пункте), то он заявил: «Я поставлен в строй, чтобы идти громить гитлеровскую нечисть. Прошу меня направить в Красную армию...».

В Рокитновском районе группа поляков, не подлежащих призыву (работающих на железнодорожном транспорте, стекольном заводе и других предприятиях), пришли в райком партии с просьбой, чтобы их зачислили в истребительный отряд, чтобы они могли драться с пособниками гитлеровцев — украинскими националистами — бульбовцами.

В Людвипольском районе поляки Сенкевич Тадеуш и Працкий Франц при отправке со сборного пункта выступили на митинге и заявили: «Спасибо Красной армии, которая нас освободила от немецкого ига, теперь настал час отблагодарить Красную армию и товарища Сталина. С оружием в руках пойдем рядом с советскими войсками громить гитлеровских гадов».

Из 7100 призванных поляков около 1 тысячи явились добровольно, не ожидая повесток. Из них по городу Ровно около 120 человек. Два брата Оберчук Франк Петрович и Казимир Петрович, Франковский Казимир Карлович, 1921 года рождения, просили в военкомате, чтобы их взяли в армию немедленно и послали на передовую.

В городе Ровно поляки собрали для Красной армии много подарков, среди которых около 1500 индивидуальных пакетов с домашним печеньем, кисетами, табаком, конвертами, бумагой и т. д.

В настоящее время начался призыв в польскую армию женщин-полек. Из общего количества 500 человек уже призвано 262. В районах Дубно,

Александрии и других призыв женщин в польскую армию проходит удовлетворительно. Ровенский горвоенкомат получил много заявлений от девушек в возрасте 16—18 лет с просьбой взять их в армию.

Копыч Ванда Севериновна, 1925 года рождения, подавая заявление, сказала: «Мой отец увезен немцами на каторгу. Пойду мстить гитлеровцам».

Цейко Мария Александровна, 1926 года рождения, говорит: «Все мои лучшие подруги пошли воевать с немцами. Я от них не отстану, не смотрите, что я молода, у меня хватит сил бить немцев».

«Возьму винтовку и буду бить немцев»,— говорит пришедшая в горвоенкомат Ходоровская Галина Максимовна, 1925 года рождения.

Однако нужно отметить, что по некоторым районам области, как Ровенский сельский район, город Ровно, имеются факты, когда девушки неохотно идут в польскую армию. Также имеется ряд фактов отрицательных настроений поляков при призыве их в армию.

11 мая 1944 года в городе Острог под руководством ксендза польского костела Кранц Браслава была организована польская демонстрация. Поляки, призываемые в Красную армию, после службы в костеле, во главе с ксендзом Кранц, имея на груди польские значки, с польским националистическим флагом прошли по всему городу и пели националистические песни.

В город Острог приезжают офицеры из польской армии и помимо райвоенкомата вербуют молодежь города в свою армию и увозят с собой. Так, 13 мая офицер польской армии Ватранс при содействии ксендза Кранц увез группу молодежи в польскую армию.

11 мая офицер Новаковский увез группу девушек и одного подростка 1928 года рождения — Лясуцкого Юрия.

В городе Острог находятся в отпуске два офицера польской армии Новаковский и Кутильский, которые местному польскому населению говорят: «...Скоро в Остроге будет находиться 19-я польская армия, и тогда мы, поляки, будем просить советское правительство, чтобы оно эту территорию считало за Польшей и включило ее в состав Польской республики... Красную армию мы дальше Буга не пустим. Польшу разрушил Советский Союз, и поляки потребуют, чтобы Советский Союз восстановил разрушенную часть Польши».

В последние дни в город Острог приехал снова польский офицер Ватранс, который вместе с офицером Новаковским и ксендзом Кранц занимаются вербовкой молодежи в польскую армию.

Стало известно, что летом 1943 года поляки, проживающие в Остроге и районе, под руководством ксендза Кранц, офицеров бывшей польской армии Новаковского, Кутильского, Бужинского и других, скупали у мадьяр и получали от немцев оружие — пулеметы, винтовки и боеприпасы.

После отступления немцев они организовали самооборону, а после того, как пришла Красная армия, поляки сдали всего лишь 13 винтовок, а остальное оружие спрятали.

Поляк Петровский Иван Станиславович в присутствии других поляков говорил: «...Хотя Красная армия имеет теперь победы на фронтах, но она войну не выиграет. Войну завершит Англия, она и восстановит Польшу.

Была Польша и будет Польша, о ней заботится ее союзница Англия, и границы свои Польша знает. На границе, в земле, на глубине 2-х метров заложены знаки, и Польша их достанет.

При Советах я не вижу жизни. Жизнь может быть хороша только при Польше, и мы — поляки — этого добьемся».

Бывший комендант так называемой польской полиции при немцах поляк Янчур в присутствии группы поляков говорил:

«Советская армия дойдет до Буга, а там встретит польскую армию, которая ее дальше не пустит.

Эта польская армия совсем не признает Польского правительства в Москве, хотя советские газеты и расписывают о нем и называют Красную армию освободительницей поляков, а признает польское правительство, находящееся в Лондоне».

И дальше он же заявил: «...Мы — поляки — признаем только Англию, а украинцам надо было не враждовать, а соединиться с поляками, и совместно мы побиили бы большевиков, и после этого поляки дали бы украинцам маленькую автономию, потому что Польша, как была до 1939 года, так и будет восстановлена Англией».

Бугаевская — полька, жена офицера быв[шей] польской армии, который находится в ссылке в Сибири, сказала: «...Советы дают Польшу только до Буга, а вот Англия дает Польшу «от моря и до моря», так как украинцы сами себя не оправдали, и Украины для них не будет. Поэтому Польша будет до Черного моря, как прикажет Англия и США».

Турек Анна — учительница польской школы — в разговоре с другими поляками высказалась: «...Каждый умный человек понимает, что советские войска — это войска союзные. Отсюда польское население, как здесь, так и за Бугом, несомненно, будет оказывать им всякую помощь».

Она же говорила: «Тем не менее, поляки не должны забывать своих интересов, не должны слишком идти на уступки по вопросу восточных границ. Между поляками и Советским Союзом наступит согласие».

Поляк Марцинковский Казимир, житель с. Межиричи, в разговоре с другими лицами сказал: «...После разгрома Германии здесь будет польское государство, так как этой страной заинтересована Англия.

На территории Англии сформирована большая сила польских эмигрантов, которыми руководит наше польское правительство, а оно работает в контакте с Англией и США, и эти две страны поддержат нашу армию и правительство».

Там же полька Шехиль сказала: «...Поляки, проживающие в Межиричах, ведут между собой разговор, что скоро на этой территории будет панство и будет польское самостоятельное государство.

В лесах, за рекой, уже есть много польских войск, а в Англии польских войск еще больше. Так вот, одни выступят здесь, а другие из Англии, и обоюдными силами будет восстановлено Польское государство».

Поляк Вольчак, житель города Ровно, в разговоре с другими об успехах Красной армии сказал: «...Успехи Красной армии — это нуль. Красная армия еще будет отступать с территории Польши и Западной Украины».

Поляк Ореховский высказался другому поляку: «...Мало ли чего хотят Советы. Ты увидишь, как их отсюда прогонят и будут обезоруживать. Кто убил Сикорского? Советы. Почему-то остался один летчик, который выпрыгнул на парашюте. Кто расстрелял 10000 польских офицеров под Смоленском? Советы.

За Сикорского и расстрелянных офицеров мы отомстим».

И дальше он сказал: «...В отношении того, что лондонское польское правительство и правительство Ванды Василевской находятся во вражде — это ничего. Солдат с солдатом всегда помирятся, а правительство здесь ни при чем.

Тот факт, что Англия и США одевают и вооружают польские части в СССР, говорит о том, что лондонское правительство и правительство Ванды Василевской когда-то соединятся.

Если Англия и США ничего не дадут, то Советы долго не выдержат».

Поляк Крушевский Юзеф, житель города Ровно, в разговоре с другими сказал: «...Поляков мобилизуют в польскую армию, а увезут далеко на работу, где евреи и НКВД будут стоять над тобой, а ты будешь работать».

Поляк, приезжий, хорунжий польской армии в СССР Кукелко в разговоре с другими поляками об отношении к польской армии сказал: «...Польская армия при помощи Советского Союза добьется своей независимости».

На это поляк Миколайчик ответил: «...Независимая Польша не будет, а будет Польша Красная и Советская. Красная армия не будет бороться для независимой Польши, а ты, Кукелко, недолго всего был в СССР, а напился коммунистическим духом».

Присутствовавший при этом поляк Заболотский добавил:

«...Там, где пройдет советский боец, СССР этой территории, хотя бы и польской, не отдаст полякам».

Поляк Возжак, подхорунжий быв[шей] польской армии, заявил:

«...Я не дурак, чтобы идти в армию. Польша будет существовать «от моря и до моря», а советская власть долго здесь не будет».

Поляк Омельчук, стрелочник станции Ровно, говорил:

«...Здесь не будет ни украинцев, ни поляков — их всех вывезут в Сибирь. Мобилизуют поляков, якобы в польскую армию, а на деле увозят в Сибирь, и эту землю займут люди из России. Я в армию пойду тогда, когда польская армия пойдет на Советы, а это будет. Я буду при Польше жить лучше, чем при Советах».

В квартире Годовского Яна, жителя гор. Ровно, собрались мобилизованные в армию Друженевич, Зеленский и другие, и там Друженевич говорил: «...Идем в армию, но если Америка и Англия поддержат польское правительство, находящееся в Лондоне, то нам, пожалуй, не поздоровится от армии правительства, находящегося в Лондоне».

В беседе с другими поляк Пекарский Феликс высказался:

«...Советы готовят польских патриотов, а потом направят их за Буг, а за ними Красную армию, а польские партизаны из генерал-губернаторства соединятся с Красной армией».

Арестованный один из руководителей польской подпольной организации Коханчик на допросе, касаясь отношений к Красной армии, заявил, что по указанию польского эмигрантского правительства, находящегося в Лондоне, на случай прихода Красной армии необходимо внешне проявлять лояльность, не предпринимать никаких активных выступлений и действий, учитывая, что Советский Союз входит в коалицию с Англией и США, являющимися союзниками Польши, и в то же время не высказывать энтузиазма и радости по поводу вступления советских войск на территорию быв[шей] Польши,

Это же показывают и другие арестованные участники организации.

В дополнение вышеизложенного хочу доложить Вам, Никита Сергеевич, что по Вашему заданию я лично выезжал вчера в польскую армию и там беседовал с членом Военного совета тов. Завадским, его заместителем полковником Притыцким, а также с некоторыми офицерами и рядовыми бойцами.

В беседе с нами они больше всего интересовались вопросами:

1. Чем вызвано такое мероприятие, когда мобилизуют наши (польские) семьи и отправляют для работы в промышленности с наших земель — на Урал и т. д.

2. Будет ли разрешен правительством вопрос, в случае освобождения Польши, переселения польских семей в Польшу.

Кроме того, сам тов. Завадский выразил некоторое недовольство в части имеющихся у них в армии украинцев, которые за последнее время участвовали в дезертирстве, так, например, за последние дни из 3-й Польской дивизии дезертировало 13 человек и почти все украинцы; таким образом, высказываются за то, чтобы всех украинцев отозвать из польской армии и направить в другие части Красной армии. Речь идет об украинцах (военнопленных 1939 года), которые умышленно при организации польской армии приписывали себе национальность поляков, а действительно являются украинцами с западных областей.

Секретарь Ровенского обкома КП(б)У
(В. БЕГМА)

*ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 23. – Спр. 892. – Арк.18-33.
Оригінал. Машинопис.*

ЗВЕРНЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ВІДДІЛУ ГРУПИ «ЗАГРАВА» ДО НАСЕЛЕННЯ ІЗ ЗАКЛИКОМ ВСТУПУ ДО ЛАВ УПА

Травень 1944 р.

За Самостійну Соборну Українську Державу.

Воля народам й людині

КРОВАВИЙ ІМПЕРІАЛІСТИЧНИЙ ТИРАН СТАЛІН ПИРУЄ

Як правило, сталінські посіпаки уладжують лови на людей. Зловлених, по вигляді «неблагонадьожних», мордують на місці, менше «підозрілих» відсилають на мобілізаційні пункти, звідки одних непідготованих, але узброєних, нерідко цілком без зброї, неумундированих висилають на фронт. Других шлють на роботи в «отдальонние області» — де вони вмирають з голоду і різних хвороб.

1. Дня 18.4. ц. р. червоні опришки під час акції в селі Очеретянка Березенського р-ну (Костопільщина) зловили гр. Парфенчука Івана і по-дикунськи замордували. Били його прикладами, кололи штиками і викололи очі.

2. Червоні бандити-НКВД-сти, під час ловлі людей в Пісківському лісі (село Пісків, р-н Костопіль) дня 18.4. ц. р. зловили гр. Ковтенюка Миколу і по жорстоких знущаннях закололи його штиками.

3. Кожного НКВД-ста розважають сцени мордування. На хуторах Калиники, р-н Березна (Костопільщина) попало дня 20.4. ц. р. разом з населенням в оточення трьох повстанців з УПА, які завзято відстрілювались від енкаведистів. Тільки після тяжкого поранення вдалося зловити енкаведистам відважних стрільців. Почалось катування. Повибивали раненим зуби, понапихали в уста паперу, всаджували в уста кулаки, відтак докололи штиками. В цей страшний спосіб замордували сталінські «опричники» ще вісім осіб цивільного населення, які не встигли втікти.

Червоним бандитам, як завжди, помагають поляки з-за Случа. Мордуючи населення, вони кричали: «Вот тебе самостоятельная, говори «где Бандеровский штаб»».

4. Ось що розповідає робітник-втікач: «Мене, як і багатьох інших «западників», вивезено на фабрику важкого машинобудівництва в Свердловськ. Працювати приходилось тяжко і багато, більше як 12-ти годин на добу, а їсти гарячу страву давали раз на добу. Правда, це була воєнна фабрика, і тому доводилось часом бачити від 20—30 випадків голодової смерті. От тому я і багатьох інших втікли і хочемо вступати в повстанчі відділи».

Вступайте в ряди УПА до боротьби з окупантами!

Били гестапо — бийте й НКВД.

Постій, травень 1944 р.

Українська Повстанча Армія

Група «Заграва»

Політичний відділ

ЦДАВО України. — Ф.3883. — Оп.1. — Спр.188. — Арк.38. Копія. Машинопис.

№ 56
ВІДОЗВА-ЛИСТІВКА ОУН (С.БАНДЕРИ),
ПІДГОТОВАНА СПЕЦІАЛІСТАМИ СБ

Травень-червень 1944 р.

Бережись агента НКВД

З перших же днів приходу совітів – “влади” селян [і] робітників, український народ переживає страшне пекло терору, насильства, грабіжа, палення господарств, вимордовування мирного населення, поголовної мобілізації воєнно-мобілізованих, вивозу на каторжні роботи в Донбас, вивозу родин на Сибір, звірства і знущання.

Для цього “батько” «приятель укра[їнського] народу” Сталін підіслав із запілля і фронту своїх вірних собак НКВД і НКГБ, партійців, “особіе отдели” та ославлені партизанські банди, які мають завдання здушити революційних рух українського народу. Лютий кат народу Сталін вніс в Україну кров, пожежі, стогін катувань, боротьбу українського народу озвіріле НКВД намагається здушити при помочі військової сили, агентури, підступу і провокації, нацькуванням одних проти других, підкупства, обіцянок, брехливої пропаганди, приставляючи борців-революціонерів за добро свого народу як бандитів, “українсько-німецьких націоналістів, агентів і т.д.”.

НКВД немов павук снує свої сіті, розкинувши в терені сильну агентурну сітку. Завданням ворожої агентури в терені є ведення брехливої пропаганди, настроювання мас проти ОУН, УПА, розвідування і нищення того елемента, який сприяє революційній боротьбі УПА, викривання криївок і магазинів УПА, для цього ворог уживає цілого ряду сексотів, завербованих через НКВД, по селах спецрозвідку [...], пропаганду проти УПА і організації, що УПА проти СССР нічого не вдіє, що це тільки даремні жертви, і що причини УПА терпить цивільне населення, наводить цілий ряд неправдивих фактів про УПА і про тих, що здалися добровільно і тепер працюють спокійно у більшовиків, застрашують силою ЧА і НКВД.

2) Використовуючи релігійність українського народу, пускаючи в терен ряд мандрівних ченців і проповідників, які збирають населення і у проповідях ведуть ворожу пропаганду, мовляв, що всяка влада є від Бога, і тому їй треба коритися, як волі Божій, що всі ті, які підіймають руку на Богом встановлену владу, дияволи, і тому нічого не досягнуть і мають згинуть. Закликають жінок переконати своїх чоловіків, братів, синів про даремність і гріх нашої боротьби, що нам треба лише молитися, а Бог сам, коли треба буде вислухати наші молитви, і скине ту владу, а тому не ховатися зі зброєю по лісах, а йти на працю і просити у Бога порятунку. До пропаганди проти нас уживають також мандрівних монашок і священиків, які з масами ведуть пропаганду проти нас.

3) НКВД створило із зрадників і запроданців українського народу по селах цілий ряд “істребительних батальйонів по боротьбі з бандітизмом”, коротше – “стрибків”. Ці запроданці з документами “бивший бандіт”, з нібито на певний час, аж до цілковитого використання, правом гончих сталінських собак наспілку з НКВД грабують населення і провадять акції проти українських революціонерів, стрибки під маркою наших по ночах заїжджають у села, квартируються у людей, ведуть з ними розмови, вибирають харчі а потім всіх тих, хто дався обманути, арештовують.

4) НКВД, стрибки чи спеціальне організовані групи бандитів, під маркою УПА грабують населення, чим хочуть викликати ненависть населення до УПА і розірвати той таємний зв’язок, який існує з УПА.

а) [НКВД користується] народом для слідкування за рухом відділів УПА і організаційними людьми, за криївками і магазинами, настроями мас та людьми, які ховаються від мобілізації НКВД, завербовує по селах цілий ряд сексотів до цієї підлої юдиної роботи, НКВД використовує бувших комуністів і [осіб], засліплених більшовицькою пропагандою ще за польської окупації західноукраїнських земель.

б) Комуністів, комсомольців, завербованих до агентурної роботи часів першої окупації західноукраїнських земель більшовиками (1939-1941 рр.).

в) Продажний елемент – кар’єристи, спекулянти, проститутки і т.д.

г) Морально слабкий елемент, що не видержує морально та фізично терору, будучи арештований за революційну боротьбу.

д) Працівників адміністрації, голів, секретарів сільрад, фінагентів, учителів та тих, яких залякують “передовою” на фронті чи каторжними роботами.

е) Священиків та церковну адміністрацію.

*ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.229. – Арк. 42, 43.
Незасвідчена копія. Рукопис.*

№ 57

**ПОВІДОМЛЕННЯ НАРКОМА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СРСР Л.БЕРІЇ
ДКО ТА ГЕНШТАБУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ
ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ
НА ТЕРИТОРІЇ РОВЕНСЬКОЇ, ВОЛИНСЬКОЇ
І ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ З 20 ПО 30 ТРАВНЯ 1944 Р.**

№ 570/6

Цілком таємно

2 червня 1944 р.

Копия

Совершенно секретно

ГКО, товарищу Сталину И.В.

СНК, товарищу Молотову В.М.

Генштаб Красной армии, тов. Антонову

С 23 по 30 мая с.г. в Ровенской, Волинской и Тернопольской областях УССР при проведении чекистско-войсковых операций по ликвидации оуновских банд убито 1 938 бандитов и захвачено живыми 797.

В районах проведения операций задержано уклоняющихся от призыва в Красную армию 1 348 человек.

Захвачено оружия и боеприпасов: противотанковых орудий 45 м/м – 1, станковых и ручных пулеметов – 49, винтовок – 309, автоматов – 112, револьверов и пистолетов – 31, минометов – 11, гранат – 731, патронов – 49 000, артснарядов – 42, мин – 945.

Наши потери: убито 88 и ранено 31 человек.

22 мая в районе села Зеленцы Скалатского района Тернопольской области погранполком НКВД обнаружена банда, в бою с которой убито 117 бандитов и захвачено живыми 3.

Наши потери: убито 2, ранено 3.

С 20 по 23 мая были проведены операции по ликвидации крупных банд, засевших в лесу в районе сел Красиловка, Любавцы и Вишневе Тернопольской области. В боевых столкновениях с бандами убито 270 бандитов и захвачено живыми 72.

Наши потери: убито 7, ранено 4.

Основание: «ВЧ» из Киева от 26.V-44 г.

Народный комиссар внутренних дел СССР

Генеральный комиссар государственной безопасности

[підпис] Л.Берия

Верно: [підпис]*

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2.- Спр.65. – Арк.181.

Засвідчена копія. Машинопис.

---

* Підпис нерозбірливий.

**ІНСТРУКЦІЯ КОМАНДУВАННЯ УПА ЩОДО ЗБОРУ
ВРОЖАЮ 1944 Р. І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА
ОУН І УПА ПРОДОВОЛЬСТВОМ**

23 червня 1944 р.

УПА

Командування

Постій, 23 червня 1944 р.

Вказівки в роботі на час жнив

Цьогорічні жнива для нас, як організації, УПА, так і для цілого народу матимуть особливе значення. Вага їх полягає в тому, наскільки організації, УПА і населенню вдається забезпечити себе всіма харчовими запасами, щоб таким чином уникнути голоду, і наскільки імперіалістам вдасться ограбити населення та обернути ограблені засоби на продовження війни і закріплення рабства над народом.

Ситуація в ССРСР під харчовим оглядом стає щораз важча. Вже деякі райони Росії, а також Донбас гостро відчувають голод. Численні мандрівники за хлібом з Росії в Україну є щоденним явищем.

Голод в ССРСР викликаний імперіалістичною політикою уряду, який забрав із села необхідні робочі руки та погнав їх на фронт. Тому великі простори землі лишаються незасіяними, а ті, що засіяні, низькоякісно оброблені.

До всього, кліка Сталіна викачує із села останні харчові продукти, вживаючи їх на воєнні цілі та прохарчування більшовицьких вельмож, занедаючи при цьому народні маси та бійців на фронті.

Цьогорічний врожай сталінська кліка також думає використати згідно зі своєю програмою війни і виголодження мас. Вже точно визначено план здиств. З цього виходить, що народи ССРСР засуджені Сталінім і його клікою цього року на ще гіршу голодовку, ніж в минулому. Згідно постанови ЦК КП(б)У в одних тільки 16 східних областях України заплановано стягнути 1 650 тис. тонн зерна, як поставки, не враховуючи всі здиства в формі т.зв. примусової продажі (поставці підлягають колгоспи, як і приватні участки). Крім зернових, назначені відповідні здиства на всі інші сільськогосподарські продукти та худобу селян.

Ціль такого уповання* є не тільки господарча, але й політична. Шляхом викачання з запілля, або зібрання з місця здорового революційного елемента, шляхом виснаження голодом тих, що лишаються, Сталін хоче вбити всяку можливість революції, Сталін хоче застосувати випробувані методи голоду 1933 року, тому таким виразним і свідомо продуманим є його протегування і забезпечення всіма життєвими засобами кліки більшовицьких

---

* В багатьох місцях текст документ пошкоджений, окремі слова і речення нерозбірливі, що зазначено відповідними позначками.

вельмож, які повинні тримати в стані рабства народ, вивозячи в табори праці той здоровий елемент, що ще лишився, з метою винищити його там голодом та непосильною працею під строгим наглядом енкаведівських наставників.

Наші завдання

Нашим завданням є:

1. Не дати голодом зламати революційного опору народу під проводом організації та УПА.

2. Не дати хліба імперіалістичній кліці, яка намагається його використати для продовження війни.

Хліб мусить залишитись в руках народу.

Система заготівлі сільськогосподарських продуктів, передбачена клікою Сталіна в 1944 р.

План передбачує збір хліба частинно машинами, а частинно руками з причини браку машин. Збір мають перевести жінки та підлітки, тому що чоловіків по селах майже нема. Також жіночих рук не завжди вистачає. По скошенні хліба передбачується скиртування та негайна молотьба. З причини браку тягової сили доручається скласти більше невеликих скирт. В часі молотіння зерно перебуває деякий час на токах, поки його не вивезуть в комори і Заготзерно (звичайно при залізницях). На токах пильнує зерно зав.током. Тут зараз звичайно ще важене. В постановках ЦК КП(б)У передбачується також організування по колгоспах і радгоспах сушилок зерна. Можна припускати, що цього року на токах і в сушилках колгоспу і радгоспу зерно буде довше, як звичайно, тому, що не вистачає тягової сили. З причини браку транспорту будуть утворені прийомні пункти по колгоспах, млинах, коопераціях, інших пригожих будинках. Відповідальність за ці пункти несуть колгоспи. Нормальним наслідком здане зерно йде до магазину Заготзерна на малих залізничних станціях. Тут зерно перебуває деякий час на т.зв. площадках, укрите брезентами. Охорона, цих пунктів в нормальний час складалась з одного або кількох людей. На місцях прийому знаходиться ціле устаткування: лабораторне обладнання, квити, ордери і т.д., що є необхідні для скорого прийому.

Час здачі хліба

Час здачі хліба визначений від перших днів збору до 1-го листопада. Найбільш посилені місцями поставок мають бути місяці серпень і вересень. З перших транспортів хліба будуть відраховані залежності за 1943 р.

Видача хліба колгоспникам буде по виконанні поставок. Авансом можна взяти від 5-15% того, що здано державі, залежно від якості культури.

Цьогорічні недомагання в заготівлі

Цьогорічні жнива будуть визначатися:

- 1)недостачею робочих рук;
- 2)недостачею машин для збору збіжжя;
- 3)недостачею транспорту.

Ці фактори спричинятимуться до повільного проведення жнив, а також до повільного переходу хліба в руки імперіялістам. Ці обставини ми й мусимо використати для виконання нашого завдання.

У що мусимо вдарити?

Перед цим мусимо відповісти на три інші питання:

- 1) Чи збираємо хліб вповні?
- 2) Чи молотимо?
- 3) Чи відвозимо до магазинів Заготзерна?

Відповідь на ці питання впливає з нашої постанови, що хліб мусить залишатися у селян. Тому, що швидкий збір і швидка молотьба хліба означає швидкий перехід його до рук імперіялістів, треба пропагувати повільний збір хліба.

Однак хліб мусить бути зібраний. Молотіння треба затягувати шляхом нищення народом машин і молотарок. Лишаються ті, які необхідні для колгоспників. Основну увагу треба звернути на зірвання доставки сільськогосподарських продуктів до заготпунктів. Для цього треба: а) знищити засоби транспорту (авто, машини, вози і т.п.); б) нищити дороги і мости, якими возять збіжжя до державних збірних пунктів; в) нищити державні елеватори, амбари, приймальні пункти. Зокрема нищити устаткування пунктів, квити, аналізні приладдя. Розміщене на пунктах, роздаємо селянам, якщо б хтось* ...

Рівночасно нищимо державні пункти для контрактації овочів, огородини, картоплі і тоді [надаємо] тару, як бочки...* Не нищимо того, що служить колгоспникам – хліба*... Окрему увагу треба звернути на нищення молочарських пунктів. Молоко мусить лишитися у селян та через них іти до робітників.

г) Нищити партійних заправил, що тероризують село. Зобов'язувати голів, бригадирів, рахівників, комірників, завтоків не переслідувати селян в розбиранні хліба під час збору і магазинування. Навпаки, вони мусять об'легчувати перехід майна до селян.

д) Худобу й інше колгоспне майно пороздавати селянам.

е) Нищити запис про скількість хліба (й інші записні книги), можна лише лишати списки трудоднів.

є) В ремонтних верстатах нищити запасні частини, що необхідні для ремонту транспорту і молотарок. Майстрів зобов'язувати саботувати цю працю.

ж) Нищити горючі і змазуючі матеріали.

з) Селянам треба пояснити, що наші заходи, які опізнують працю біля збирання і здачі хліба, спрямовані на те, щоб хліб лишився у них, а не перейшов у руки імперіялістичних грабіжників та вбивців.

---

* Текст далі пошкоджений.

В боротьбі за забезпечення населення належить звернути увагу не тільки на методи, що сприяє затримці сільськогосподарських продуктів на селі, але й перехід цих продуктів у руки селян і їх збереження перед грабіжом імперіялістами.

Перехід збіжжя до селян повинен бути у таких моментах:

- 1) Стрижка колосків, коли ще збіжжя на пні. Відразу вимолочувати і ховати зерно.
- 2) Розбирання зі скирт. Молотіння у віддалених, укритих місцях.
- 3) Збирання зерна під час молотби з токів і інших тимчасових приміщень.

Забирання з комори

Використовуючи несправність сільськогосподарчих збиральних машин під час жнив, також створюючи самим цю несправність, населення мусить сміливо забирати й інші продукти, як картоплю, огородину, овочі.

Як і де ховати харчові запаси?

Забрані продукти треба ховати перед грабунком імперіялістів. Ховати треба головним чином в землі. Ховати невеликими партіями, не в одному місці, не в себе вдома, а в віддалених місцях на колгоспному полі й інше. Збіжжя заховувати найкраще невіяне, а овочі і городину при цьому слід забезпечити від гниття (засолити, засушити). Ховати треба конспіративно, одинцем, так, щоб ніхто не бачив, не говорити ні з ким, що має заховане, не говорити дітям.

Солідарність і безпека

Населення само мусить розвивати у себе солідарність і громадську безпеку. При цьому змагати:

- 1) До настанови управи, яка б співпрацювала з населенням;
- 2) Викорінювати доноси. Вияснювати людям, що донос шкодить і самому донощикові;
- 3) Карати донощика;
- 4) Не хвалитись, не робити шуму, коли справа стоїть добре;
- 5) Гуртом підіймати різні колгоспні потреби і розв'язувати їх (справа повільного молотіння, зтягування вивозу збіжжя і т.п.). Солідарність – це відповідь на зраду і донощицтво.

Індивідуальні господарства

В індивідуальних господарствах справа стоїть дещо інакше, ніж в колективних. Тут господар мусить якнайшвидше зібрати хліб з поля, обмолотити і заховати раніше, ніж задумають його зміряти або зважити. Ховати подібно, як колгоспники. При цьому не давати поставки, або давати якнайменше, оправдуючись неврожаєм. При цьому треба ховати всі кращі речі та одіж, щоб НКВД не грабувало при шуканні хліба. Треба пам'ятати, що особливо в західніх областях імперіялісти будуть змагати до виголодження і

морального зломання населення, тому будуть грабити все, що знайдуть. Також не виключена можливість, що вживатимуть карні відділи, щоб ще на волі обергати хліб, який думають забрати. Тому молотіння мусить проходити рівночасно зі жнивими. Заздалегідь належить приготувати криївки, що в них буде сховане збіжжя. Вони мусять бути кращі, і, головне, більше законспіровані, як минулорічні.

Розбудова власного господарства

Як колгоспники, так і одноосібники повинні розбудовувати власні господарства, що було б поза контролем імперіялістів. При цьому треба:

- 1) Розводити птахівництво і не подавати його до списку при переписах.
- 2) Розводити поза реєстром свиней. Не показувати їх числа сусідам. Розводити крілики.
- 3) Забезпечувати себе огородиною. Закопувати в землю буряки, моркву й інше. Засолювати огірки, капусту, помідори, сушити приварку, овочі та ягоди. Все ховати по відповідних криївках та в землі.

Тому, що державні підприємства будуть працювати тільки для сталінських вельмож, треба розвинути домашній промисел, урухомити і удосконалити перемол жорнами. Побільшити вироб полотна, вовняних виробів, шкір і т.д. Все це треба ховати перед імперіялістами, бо це веде до незалежності від них, а вони робитимуть натиск на маси, позбавляючи їх промислових виробів.

Забезпечення Організації і УПА

Організація і УПА повинні мати своє господарство. Запаси повинні робити, відбираючи від імперіялістів грабоване ними добро та з добровільних додатків населення. Запаси мусять обіймати всі роди сільськогосподарських продуктів в такій кількості, щоб прохарчувати Організацію і УПА. Робити їх мусять найбільш довірені люди.

Пропагандивні вказівки

Робота, порушена в цій інструкції, мусить бути переведена цілим народом під проводом Організації і УПА. Не сміє бути так, що Організація робить, що в її силі, а маси лишаються пасивні. Це шкідливо впливає на маси, бо вони привикають до того, що хтось має прийти і їх силувати, а самі затрачують вояку здатність боротися. Тому необхідною є пропагандивна робота серед мас, яка виявила б їх потребу і форму боротьби проти імперіялістів. Робота повинна проявлятися в наступуючих видах:

I. Віча. На вічі треба пояснити:

1) Відносно жнив:

а) Ціль нашої кампанії, чому треба нищити такі машини, як авта, молотилки, чому треба нищити вози, а чому не треба нищити сіялок, жнивварок, дрібних молотарських машин та приладів (все це має унеможливити ограблення колгоспів);

б)коли і як збирати збіжжя;
в)як їх ховати, конспірація;
г)система збірної безпеки і солідарности. Значення масової роботи і масової солідарної оборони.

2)Відносно загального стану СССР.

Витворення в СССР класу більшовицьких вельмож – неробів, що панують над народом, і класу трудівників, які працюють і проливають піт і кров для гідного життя цих народів. До класу вельмож-паразитів належать; партійна верхівка, НКВД, різні видвиженці, орденоносці, наємні писаки, блюдолизи, військова верхівка, заградвідділи і т.п. До класу труджеників належать: робітники, селяни, низова адміністрація, маси інтелігенції, партійні низи, фронтові бійці і командири, призначені Сталіним на загибель.

Сьогодні стан є такий, що всіма господарськими засобами, зокрема, всіма продуктами, витвореними класом труджеників, розпоряджаються вельможі держави, в своїх руках тримаючи всі багатства країни, вони проводять політику виголювання мас та вигублювання їх в періодичних імперіялістичних війнах. Щоб зламати їх диктатуру, народ повинен боротися в господарській площині на відібрання з їх рук продукту своєї праці, селяни – хліба, робітники – промислових товарів. Маса повинні боронитися під гаслами: “За повне і вільне володіння продуктами своєї праці”.

В політичній площині ця боротьба буде боротьбою за: [а)] усунення імперіялістичної кліки Сталіна та перебудови СССР на принципах добровільної співпраці та самостійних національних держав; б)на вічах треба відразу притягати селян до активної праці, зокрема, треба компромітувати перед більшовицькою владою управу села і колгоспу, партійців, комсомольців і т.п., заставляючи їх відчитувати нашу літературу, роздавати людям добро колгоспу, агітувати проти імперіялістів.

2.Роздавання летючок і іншої літератури

Рівночасно треба навчити, як користуватись літературою, читати її, ховати, передавати іншим і т.п.

III.Розглядаючи майно колгоспу, можна давати довідки про те, що забрано [з] колгоспу чи радгоспу, збіжжя, худобу, одначе вони мусять бути загальні, або подавати цифру далеко більшу, ніж забрано, щоб НКВД не зорієнтувалось, щоб забрали селяни.

Коли відділ УПА ліквідує сексота, мусять бути подано, за що ліквідується, щоб населення знало, що ліквідується злочинця.

Питання прохарчування робітництва

В зв'язку з постановою задержати хліб на селі, повстає питання про харчування робітництва в місті. Цю справу потрібно розв'язати так, щоб робітники могли безпосередньо отримувати харчові продукти в селян. Це для робітників далеко вигідніше, ніж діставати державний пайок. Коли в державних крамницях робітники одержують харчові продукти в обмеженій

скільки, то в селян вони дістануть їх без обмеження і по дешевій ціні. Крім цього, таке поставлення справи унезалежить робітництво від імперіалістів, дозволяючи йому організувати боротьбу проти паліїв війни. Таким чином, робітництво поєднається в боротьбі з селянством. В пропаганді належить це підкреслювати, закликаючи як селянство, так і робітництво до спільної оборони перед визиском і до спільної політичної боротьби. Зокрема, робітництво треба закликати взяти в свої руки продукти своєї праці шляхом розбивання і розбирання державних магазинів. Це дасть їм в руки відмінні товари.

Питання прохарчування бійців в Червоній армії

Побіч питання прохарчування міста виникає також питання прохарчування тих селян і робітників, що їх Сталін мобілізував і силою погнав на фронт. Це питання розв'язати слідуюче: не маючи харчових засобів, Сталін не може провадити війну. Тоді бійці дістануть харчі вдома, в своїй родині. Харчі, які грабує у селян Сталін, підуть, в першу чергу, не на заспокоєння бійців на фронті, а на годівлю сталінських вельмож, різних заградотрядів, агітаторів та поганячів, що на фронті кулями, а в тилу канчуками женуть народ на смерть та непосильну працю. Боець на фронті їсть варене жито та картоплю, яку він випросив у населення. Тому народ всіма силами повинен домагатись негайного миру та саботувати всі почини імперіалістичної кліки, що йдуть на продовження війни. Також повинні домагатись зміни уряду. Зокрема повинні протиставитись масово всім господарчим родинам та всім здирствам. При всьому належить вказувати, що повна розв'язка всіх питань наступить тільки при усуненні від керми в СРСР Сталіна та його імперіалістичної кліки та перебудувати СРСР на підставі вільних національних держав.

Командування УПА

ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.48. – Арк.21-23.

Копія. Машинопис.

№ 59

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗАВЕРШЕННЯ НКВС ОПЕРАЦІЇ
ЩОДО ВІДСЕЛЕННЯ МЕШКАНЦІВ З 25-КІЛОМЕТРОВОЇ
ПРИФРОНТОВОЇ СМУГИ**

27 червня 1944 р.
Совершенно секретно

27 июня 44 г.
№ 674/б

экз. № 2
Государственный комитет обороны,
товарищу Сталину И.В.

По сообщению Главного Управления войск НКВД по охране тыла действующей Красной армии, отселение жителей из 25-ти километровой прифронтной полосы закончено.

По состоянию на 21-е июня отселено 1 674 618 человек.

В том числе:

Ленинградский фронт – 16 446 чел.
3-й Прибалтийский фронт – 49 132 «
2-й Прибалтийский – « - – 64 137 «
1-й Прибалтийский – « - – 58 162 «
3-й Белорусский - « - – 50 615 «
2-й Белорусский - « - – 71 022 «
1-й Белорусский - « - – 363 503 «
1-й Украинский - « - – 378 997 «
2-й Украинский - « - – 491 393 «
3-й Украинский - « - – 131 211 «

Отд.2 экз. Народный комиссар внутренних дел

1-адресату Союза ССР - *Л.БЕРИЯ*

1-дело с-та

исп.т.*Френкина*

Основание: сообщение т.Аполлонова

17/438 от 21.VI-с.г. и справка т.*Горбатюка* от 26.VI.44 г.

Верно: *Черникова* [підпис]

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.65. – Арк.265.

Засвідчена копія. – Машинопис.

№ 60
ЗВЕРНЕННЯ
ОУН ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ІЗ ЗАКЛИКОМ
ЄДНАННЯ ДО БОРТЬБИ ПРОТИ ОКУПАНТІВ
І СПРОСТУВАННЯМ НАКЛЕПНИЦЬКИХ ЗАКИДІВ*

Не раніше 30 червня 1944 р.

**НЕ ДОЗВОЛИМО СПЛЯМУВАТИ НАШ
САМОСТІЙНИЦЬКИЙ ПРАПОР!**

Вороги в своєму намаганні знищити український народ не гордують жодними найчорнішими засобами, йдучи за принципом «Для досягнення цілі всі середники добрі!». Окрім фізичного терору, який ніколи не припинявся, вони ведуть морально-розкладову роботу, перекручують історичну науку, фальшують правду, ведуть широку брехливу пропаганду і агітацію, спрямовану проти визвольної-революційної боротьби українського народу.

Добре відомі українському народові намагання царської Росії переконати цілий світ, що «Украины не было, нет и быть не может». Вона намагалася доказати, що нема самостійного українського народу, нема української мови, культури — є тільки малороси з своїм особливим побутом — одно з племен великоруського народу. Подібні були намагання польської шовіністичної верхівки, а в часи останньої окупації України по лінії виразного заперечування українського народу ішла і німецька політика.

Коли ж український народ, не зважаючи на всі ворожі намагання, іде вперто по своєму шляху до визволення, вперто посилює свою самостійницьку боротьбу так, що про неї чує вже цілий світ, і ніяк вже не можна її приховати, ані промовчати (яким же смішним було б в цій ситуації твердження, що український народ не існує!) — наші вороги намагаються тепер різними способами нашу самостійницьку боротьбу обезцінити, заплямити прапор, під яким вона ведеться, політично скомпрометувати її.

Цього способу компрометації визвольних змагань українського народу вживають як німецько-гітлерівські, так і більшовицько-сталінські окупанти. Особливо ж накидуються вони на провід визвольних українських змагань — на ОУН і УПА. Цілі, а навіть методи цього наступу обох окупантів однакові.

УПА зродилася на українських землях під німецькою окупацією (...) самооборони українського народу перед гітлерівським терором і, здійснюючи свої самооборонні завдання, біля двох років вела і веде боротьбу з німецькими окупантами. Про це дуже добре знають більшовики. Але вони також добре знають, що УПА, здійснюючи самооборону українського народу, вела також боротьбу і з сталінськими висланцями — червоними партизанами і

---

* Див. док. № 27, 65, 69, 85, 105, 112, 126, 149, 154.

парашутистами, які насилалися на Україну не стільки для боротьби з німецьким запллям, як з інструкціями: своїми провокативними діями штучно викликати ще більший, німецький терор супроти українського народу, провокативно — німецькими руками — нищити визвольний український рух, провідний актив. В той спосіб намагалися вони всю ненависть проти окупантів спрямувати тільки на німців і відвернути її від себе — більшовицького окупанта.

Відомим є, що червона партизанка по цілій Україні (Цуманьщина, Костопільщина, Житомирщина і т. д.) по відношенню до німців старалася заховуватися якнайспокійніше, уникала боїв з німцями, а в той же час робила постійні випадки на безборонні українські села: палила, грабувала їх, арештовувала, вбивала і мордувала українське населення. І хоч визвольний український рух був направлений проти безпосереднього окупанта — німецького, та вони вже тоді, боячися, що по приході більшовиків (що є не кращі за німців) на Україну, він буде направлений проти них, старалися його нищити. Отже, першочерговим завданням червоної партизанки на Україні була не боротьба з німцями, а боротьба з українським народом та його визвольним рухом.

Тепер у більшовицькому запллі веде УПА боротьбу з НКВД, адміністративним апаратом — одним словом: з більшовицьким окупантським терором. Більшовики знають також дуже добре, чому ОУН і УПА ведуть боротьбу проти німецьких та більшовицьких загарбників. Вони добре знають, що ОУН і УПА, ідучи за відвічними стремліннями, бажаннями українського народу, борються за волю українського народу, за волю всіх інших поневолених народів, проти імперіалізму і воєн, за нову перебудову світу за національним принципом, який одинокий буде гарантувати волю народам і людині в своїх власних вільних, від нікого незалежних національних державах, за власну Українську Самостійну Соборну Державу, виявляючи цим самим одиноко волю всього українського народу.

Але як же ж більшовикам те все признати, коли вони ідуть на Україну з такими ж імперіялістичними — загарбницькими цілями грабунку, економічного визиску, культурного і політичного поневолювання, як їх попередники, що зараз покидають Україну, — німці. Свої імперіялістичні цілі перед усім світом вони намагаються прикрити брехливими заявами, що «український народ бореться за Українську Советську Соціалістичну Республіку» разом з «братнім могутнім російським народом» і жодних інших прагнень не має! І тому вони за всяку ціну хочуть зачорнити, оплюгавити правдиве самостійницьке обличчя ОУН та УПА. Хочуть переконати і «своїх» і чужих, що ОУН і УПА виконують чужі завдання, що вони є на службі у німецького окупанта, а не у власного українського народу. Цим пояснюється та скажена брехня на ОУН і УПА у всіх їхніх зверненнях, листівках, підписуваних безхребетними українськими лакеями більшовицької Москви та сталінським сатрапом Хрущовим!

Треба також сказати, що часом, не поінформувавшись у фахових більшовицьких брехунів, деякі командири Червоної армії приходять до інших висновків. В нас під рукою звернення командира одного з'єднання Червоної армії до відділу УПА з 4 квітня 1944 р. з Богородчанського району (Станіславщина) з проханням вести з Червоною армією спільну боротьбу проти німців. Він пише: «Нам відомо, що ви боретесь збройним шляхом з німецьким окупантом». Підписаний: Баландін. Як це протирічить заяві Хрущова в його зверненні «До учасників т.зв. «УПА» і «УНРА» про те, що українські повстанці не ведуть збройної боротьби з німецьким окупантом, що вони не вбили ні одного німця, що, противно, вони на услугах у гітлерівців! Але правду важко скрити, вона все вилізе, а брехнею — далеко не заїдеш. І знайшлися Баландіни, які в протилежність заявам своїх патронів Хрущових тієї правди не змогли ані не признати, ані промовчати. Ми знаємо, щоб таку «прикру помилку» направити, завтра можуть Баландіна розстріляти як «врага народу», хоч бідний командир нічого не винний, він хотів зробити якнайкраще, хотів тільки, щоб українські повстанці зрадили інтересам свого народу і допомагали червоним окупантам німецьку неволю замінити на більшовицьку.

Поза метою ідейно й політично скомпрометувати нашу боротьбу, більшовицька брехня має ще й другу ціль: розбити внутрішню єдність українського народу, посіяти недовір'я до Організації, недовір'я до чистоти нашої ідеї, використати ненависть і боротьбу українського народу проти німецького окупанта для перемоги і закріплення більшовицької окупації.

Цілком аналогічно, маючи ті самі навіть методи, поборюють українську визвольну боротьбу і німецькі імперіалісти. До того, як ОУН і УПА діяли тільки в німецькому заплілі, німецька пропаганда старалася переконати всіх, що ОУН і УПА діють за наказами червоного Кремля. Сьогодні, в зв'язку з наступом більшовиків, більшість українських земель знайшлася під поновною більшовицькою окупацією. ОУН і УПА, стоячи на становищі самостійності, борються тепер і з більшовицькою окупантською системою. І тут, як на знак чародійної палички, в німецькій пресі німецькою, українською і російською мовами появляються статті про повстанчу боротьбу українського народу під більшовиками, її на українській підбільшовицькій території німці стали називати не бандитською, як до цього часу, а героїчною, святою. Робиться це, очевидно, з метою скапіталізувати боротьбу українського народу проти більшовицьких окупантів для себе.

В «Новій Добі» від 9 квітня 1944 р., ч. 15, в статті п. н. «Терором не знищити українських повстанців» пишеться:

«...Українська патріотична і свідомо молодь і актив, згуртовані в повстанчих відділах, зрозуміли, нарешті, що з більшовиками можна говорити тільки зброєю та що без допомоги німецької армії Україна... не встоїться перед навалою сталінських орд».

Ми повинні сказати, що українська патріотична молодь, як весь український народ, зрозуміли, і то не щойно сьогодні, але вже дуже давно, що не тільки з більшовиками треба говорити зброєю, але так треба говорити з усіма окупантами України, в тому числі і з німецькими. [...] говорить по обидва боки фронту. Бо по обидва боки фронту [...] ворожий окупантський терор, і панує неволя, насилля. А відносно допомоги німецької армії, то краще хай вона береже села та міста в Німеччині, бо й там вже не дуже безпечно. Ми ж німецької «допомоги» не просили і не потребуємо її. Наше бажання, щоб німецький окупант якнайскорше забрався з українських земель. Українському народові в союзі з усіма поневоленими народами ССРСР вистане власних сил, щоб прогнати з своїх земель остаточно раз назавжди більшовицького окупанта, виснаженого війною.

В той час як німецька пропаганда намагається в світлих тонах голосно говорити про українську повстанчу боротьбу в більшовицькому тилу, вона мовчить про боротьбу тих самих повстанців в німецьких тилах з гестапівським терором. Противно, на українських теренах під німецькою окупацією і далі розкидається листівки, де повстанцям закидається співпрацю з більшовиками, а на цілий повстанський рух з піною накидаються, як на «бандитів» і т. п., і т. п. А поза тим і далі йдуть бої між повстанцями і гітлерівцями, які за всяку ціну намагаються український повстанчий рух на українських теренах під німцями побороти. Про це самі ж гітлерівці пишуть. Так в «Лембергер Цайтунг», ч. 166 від 30 червня 1944 р., на стор. 2-гій в статті п. н. «Шляхт ім Остен» («Бій на сході») повідомляється, що на південь від Львова велася більша операція по боротьбі з українськими партизанами. (Всі дані про успіхи цієї акції, це, очевидно, одна суцільна брехня).

Ось в такий спосіб вороги, приписуючи нашій боротьбі то одну, то другу агентурність, хочуть ідейно-політично скомпрометувати, зачорнити її самостійницьке обличчя. Та це їм не вдасться. Український народ знає, за що він бореться. Боротьба ведеться проти всіх окупантів за Українську Самостійну Соборну Державу, за волю і людські права. Цей прапор український народ держить високо не заплямований за весь період своєї боротьби. Український народ, згуртувавшись навкруги ОУН, держатиме його таким і на майбутнє.

*ЦДАГО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр. 197. – Арк.179-183.
Копія. Машинопис.*

№ 61
ПЛАТФОРМА УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ
ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ (УГВР)*

Червень 1944 р.

I.

1. Український національно-визвольний рух, створення Самостійної Української Держави та боротьба за її закріплення в 1917-1921 рр. поглибили національну свідомість і посилили політичну активність українських народних мас.

Упадок Української держави внаслідок чужого завоювання, зумовленого недостатнім внутрішнім об'єднанням українських національних сил, полегшив чужинцям запанувати в Україні. Це панування позначилось небувалим гнітом, масовим пограбуванням українського народу, поверненням його селянства і робітництва у справжнє кріпацтво, з нещадною експлуатацією і винищенням мільйонів мас голодом і терором. Це страшне і криваве лихоліття упродовж 25 років навчило українські народні маси, що ніякий чужий політичний та соціальний устрій не піде їм на користь, і що тільки власна національна суверенна держава є єдиною передумовою та запорукою нормального життя і розвитку нації та її культури, матеріального і духовного добробуту народних мас.

2. Сучасна війна між двома тоталітарними силами, московсько-більшовицьким та німецько-гітлерівським імперіалізмами, ведеться за оволодіння в першу чергу українських земель, як вихідних позицій до панування у Східній Європі і навіть у всій Європі. Обидві ці сили – непримиренні вороги ідеї української державності. Вони стоять на позиціях тотальної, колоніальної експлуатації українських земель та їх населення. Виринаючи з рук українського народу всі матеріальні і господарські засоби країни, зводять його на становище темних рабів. Для цієї мети вони нещадно винищують національні українські сили, нищать національну культуру і національну свідомість у масах, колонізують край чужим населенням, а українське населення масово знищують або вивозять за межі України.

3. Проте ця війна виснажує також наших ворогів і приводить їх до соціального та політичного розкладу. Це створює сприятливі умовини для визвольних прагнень поневолених народів та полегшить їм остаточну перемогу.

а) у вирі сучасної тоталітарної війни оборонити український народ і його провідні кадри перед фізичним знищенням;

б) повести його до боротьби за своє визволення і власну суверенну державу.

---

* Див. док. № 62,64

Для здійснення цих завдань потрібний єдиний всеукраїнський національний фронт, організований на основі об'єднання всіх діючих національних українських сил, які прагнуть до української суверенної держави.

Тому за ініціативою Української Повстанської Армії (УПА), що утворилася в процесі збройної боротьби українського народу проти грабунків і насильства окупантів над мирним українським населенням, організувався із представників усіх українських земель та українських політичних середовищ всеукраїнський провідний центр під назвою: Українська Головна Визвольна Рада (УГВР).

II. Цілі і завдання УГВР

1. Об'єднати і координувати дії всіх самостійницько-визвольних сил українського народу на всіх землях України та поза ними для національно-визвольної боротьби проти всіх ворогів українського народу, зокрема проти московсько-більшовицького і німецько-гітлерівського імперіалізмів, за створення Української Самостійної Соборної Держави (УССД).

2. Визначити ідейно-програмові напрямки визвольної боротьби українського народу.

3. Керувати всією національно-визвольною боротьбою українського народу аж до здобуття державної незалежності і створення органів незалежної державної влади в Україні.

4. Репрезентувати, як верховний всеукраїнський центр, сучасну політичну боротьбу українського народу в краю і за кордоном.

5. Створити перший український державний уряд та скликати перше українське всенародне представництво.

III. Основні ідейно-програмові принципи

Збереження життя нації, національної єдності і культури - це перша і найвища ціль всякого здорового національного організму.

Національна суверенна держава є головною запорукою збереження життя і нормального розвитку нації та добробуту її громадян.

Тому українська нація в цей час повинна віддати всі сили на здобуття і закріплення власної держави.

Всі політично-активні українські чинники повинні сконсолідуватися в боротьбі за Самостійну Українську Державу, усунувши всякі суперечливі питання соціально-політичного порядку, які без здобуття власної держави не мають під собою реального ґрунту.

Боротьба за національну самостійну державу може бути успішною тільки при умові, що вона буде проводитися незалежно від політичних впливів сторонніх сил.

На тій підставі УГВР визнає такі принципи своєї діяльності:

1. УГВР прагне до відбудови Української Самостійної Соборної Держави на всіх землях українського народу засобами революційної боротьби проти

всіх ворогів державної самостійності українського народу, зокрема проти більшовицьких і німецьких окупантів та співпраці з усіма прихильниками такої самостійності.

1. УГВР прагне до відбудови Української Самостійної Соборної Держави на всіх землях українського народу засобами революційної боротьби проти всіх ворогів державної самостійності українського народу, зокрема проти більшовицьких і німецьких окупантів, в співпраці з усіма прихильниками такої самостійності.

2. УГВР твориться на принципі повної політичної незалежності своїх прагнень від впливів сторонніх ненаціональних сил і чинників.

3. УГВР об'єднує всі українські політично-провідні елементи, незалежно від їх ідейного світогляду та політично-групової приналежності, що стоять на ґрунті політичної суверенності Української держави та політичної незалежності українських визвольних прагнень.

4. УГВР приймає для об'єднання національно-визвольних українських сил у боротьбі за УССД таку політично-соціяльну платформу:

а) Забезпечення народно-демократичного способу визначення політичного устрою в Українській державі шляхом загального народного представництва.

б) Забезпечення свободи думки, світогляду і віри.

в) Забезпечення розвитку української національної культури.

г) Забезпечення справедливого соціального ладу в Українській державі без класового визиску і гноблення.

д) Забезпечення справжньої законності в Українській державі рівності всіх громадян перед законом.

е) Забезпечення громадянських прав усім національним меншостям на Україні.

е) Забезпечення права рівних спроможностей на освіту для всіх громадян.

ж) Забезпечення вільної ініціативи у трудовій господарській діяльності для всіх громадян, регульованої вимогами і потребами цілості нації.

з) Забезпечення вільної форми трудового землекористування визначенням мінімальних і максимальних розмірів для індивідуального землекористування.

и) Усупільнення основних природних багатств України: землі, лісів, вод і підземних скарбів з передачею вільних земель у постійне користування трудових хліборобських господарств.

й) Удержавлення важкої індустрії і важкого транспорту, передача кооперативним об'єднанням легкої і харчової індустрії, право широкого, вільного кооперування дрібних продуцентів.

і) Забезпечення вільної торгівлі в нормованих законодавством межах.

к) Забезпечення вільного розвитку ремесла та права на творення індивідуальних ремісничих майстерень і підприємств.

л) Забезпечення права на вільну працю для фізичних та розумових працівників і забезпечення охорони інтересів селянства та робітництва соціальною законодавством.

5. УГВР провадитиме свою боротьбу за УССД в союзі зі всіма поневоєними народами Європи і Азії, які борються за своє визволення і визнають право України на політичну незалежність.

6. УГВР прагне до порозуміння і до мирного співжиття з усіма сусідами України на принципі взаємного визнання права на власність держави на етнографічних землях кожного народу.

Червень, 1944 р.

Науково-довідкова бібліотека центральних державних архівів України в Києві. - Спецфонд листівок. - Інвентарний № 2194 лф. Друк. примірник; ДА СБУ. - Спр.372. - Т.3. - Арк.27-32. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 62
УНІВЕРСАЛ УГВР ДО
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ З ВИКЛАДОМ ЇЇ МЕТИ І ЗАВДАНЬ*

Постій

Червень 1944 р.

УНІВЕРСАЛ
УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ
НАРОДЕ УКРАЇНСЬКИЙ!

Революційним зривом, зброєю своїх найкращих синів ти здвигнув у 1917-18 рр. на руїнах тогочасних імперіялізмів, що тебе віками поневолювали, храм волі – Українську державу.

Грізні вітри розвівали Твої переможні прапори над усіма містами України. Ними гордився Київ, Львів, Чернівці і Хуст. Вони вели у бій молоду Українську армію. Вони лопотіли на бойових кораблях Чорноморського флоту, Рево[люційного] Славути-Дніпра, прибої чорноморських хвиль, шелест степової тирси і таємний шум карпатських та поліських лісів зливалися в одно з гомоном дзвонів Святософійського собору, співали радісну пісню перемоги, волі. Віковічні Твої вороги зруйнували цей святий храм. Але ж Ти, народе український, зберіг його в своїй душі, як священну спадщину предків.

У боротьбі за волю української землі, за власну самостійну державу ти віддав мільйонам жертви:

І далі вже п'ятий рік шаліє воєнна хуртовина, дріжить українська земля під полчищами ворожих військ.

Не за твою волю, народе український, ведуть імперіялістичні загарбники цю криваву та жорстоку війну. Вони несуть тобі тільки руїну, поневолення і смерть. Ти не дав себе поневолити і проявив непохитну волю жити самостійним державним життям на своїй землі. На сторожі цієї волі Ти поставив – від карпатських верхів по Дон і Кавказ – збройні кадри своїх синів – Українську повстанську армію.

НАРОДЕ УКРАЇНСЬКИЙ!

Гряде доба національно-визвольних революцій. Поневолені народи Сходу і Заходу в своїй безперервній революційній боротьбі прагнуть, щоб на руїнах ворожих імперіялізмів побудувати вільне життя у своїх незалежних державах.

І український народ входить у вирішальну стадію своєї визвольної боротьби.

Сучасне українське покоління нехай буде горде, що саме йому доведеться в героїській боротьбі завершити будову Української держави.

Це велетенське завдання вимагає ще більшого, ніж досі, завзяття, ще більшої відданості справі, а перш за все об'єднання всіх самостійницьких сил під одним політичним проводом.

---

* Див. док. № 61,64

І тому, щоб об'єднати всі національно-визвольні сили українського народу, щоб з одного центру керувати його визвольною боротьбою, щоб перед зовнішнім світом репрезентувати його політичну волю та щоб протиставитися спробам ворогів української держави розбивати єдиний самостійницький український фронт, - створилася Українська Головна Визвольна Рада. Вона переймає відтепер керівництво визвольною боротьбою українського народу.

В Українській Головній Визвольній Раді об'єдналися представники українських революційно-визвольних сил та різних політичних середовищ з усіх українських земель, які визнали самостійницьку платформу за єдино правильну у визвольній боротьбі українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу.

Українська Головна Визвольна Рада є найвищим і єдиним керівним органом українського народу на час його революційної боротьби, аж до створення уряду Української Самостійної Соборної Держави.

Українська Головна Визвольна Рада присягає Тобі, народе Український:

Боротись за те, щоб Ти був єдиним володарем на своїй землі, за справедливий соціальний лад без гніту і визиску, за знищення кріпацтва і вільну працю селянина на власній землі, за вільну працю робітника, за широку ініціативу трудящого населення в усіх галузях господарської діяльності, за повноту розвитку української національної культури.

Українська Головна Визвольна Рада кладе на вівтар боротьби за ці ідеали свою працю і своє життя.

Українська Головна Визвольна Рада закликає всіх українців, що живуть поза межами Батьківщини, до праці для визволення України.

Українська Головна Визвольна Рада вітає боротьбу інших поневолених народів за своє визволення. З ними, зокрема, з нашими сусідами, бажаємо жити в добросусідських взаєминах та співпрацювати у боротьбі проти спільних ворогів.

НАРОДЕ УКРАЇНСЬКИЙ!

Ми свідомі того, що наша визвольна боротьба буде вимагати від Тебе героїзму і кривавих жертв, а перш за все непохитної віри в свою правду. Ми віримо в Твої творчі, будуючі сили, бо тільки вони є запорукою нашої перемоги. Віримо, що не посоромиш землі своєї!

Героїчна боротьба твоїх предків і пам'ять про їх лицарську смерть за Українську державу – це для Тебе наказ!

Тому кличемо тебе:

Ставай до боротьби за свою волю і за свою державу, єднайся у своїй боротьбі, кріпись у своїй вірі!

УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА

Постій, червень 1944 року.

ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.23. – Спр.926. – Арк.165. Оригінал. Друк. прим.

№ 63

**ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ
НКВС ЩОДО ОХОРОНИ ТИЛУ ФРОНТІВ ДІЮЧОЇ
ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ В КВІТНІ-ЛИПНІ 1944 р.**

11 липня 1944 р.

Копія

Совершенно секретно

Государственный комитет обороны, товарищу Сталину И.В.

товарищу Молотову В.М.

Генштаб КА – товарищу Антонову

11 июля [1944]

730/6

В период с апреля по июль т.г. войсками НКВД по охране тыла фронтов Действующей Красной армии в процессе очистки территории, освобожденной от войск противника и при несении службы по охране тыла фронтов, задержано для проверки 267 141 человек, из них:

военнослужащих – 115 978

гражданских – 151 168

В числе задержанных военнослужащих:

Неорганизованно отходивших с поля боя	– 615 чел.
Отставших от своих частей.....	– 25 364 “
Вышедших из окружения.....	– 243 “
Находившихся в плену у противника.....	– 5 288 ”
Нарушителей приказа ГКО № 0860.....	– 2 466 ”
С неправильно оформленными документами	– 81 997 ”

Среди задержанных гражданских лиц:

Уклонившихся от призыва в Красную армию	– 22 949 ”
Бежавших с оборонных работ.....	– 509 ”
Незаконно возвратившихся в полосу отселения	– 61 157 ”
Без документов.....	– 30 779 ”
Нарушителей прифронтового режима.....	– 21 775 ”
Подозрительного элемента.....	– 13 987 ”

Кроме того, в тылу 1-го Прибалтийского, 1, 2 и 3 Белорусских фронтов, задержано при попытке пробраться за линию фронта – 4 835 солдат и офицеров немецкой армии и 182 власовца.

При фильтрации задержанных разведывательными органами войск НКДБ по охране тыла фронтов разоблачено:

Агентуры противника.....	– 1 592
Изменников и предателей.....	– 1 838
Полицейских и карателей.....	– 762
Немецких ставленников и пособников...	– 1 267

Участников бандпроявлений.....	–	2 604
Дезертиров Красной армии.....	–	7 573
Мародеров.....	–	251
Прочего преступного элемента.....	–	2 250

В числе разоблаченной агентуры противника – 26 агентов-парашютистов.

Задержанные и разоблаченные переданы:

На сборные пункты Красной армии.....	–	22 492
В свои части и военным комендантам.....	–	70 829
В лагерь НКВД	–	6 526
Органам НКВД и НКГБ по территориальности..	–	13 455
Органам контрразведки “СМЕРШ”.....	–	9 926
Прокуратуре.....	–	391
В органы милиции.....	–	40 722

Остальные по выяснении личностей освобождены.

Войска НКВД по охране тыла 1-го Белорусского и 1-го Украинского фронтов в западных областях Украинской ССР имели 142 боевых столкновения с бандгруппами “Организации украинских националистов”. При этом убито 2 564 и захвачено живыми 2 247 бандитов.

Кроме того, задержано 1 939 бандитов-одиночек.

При боевых столкновениях с бандгруппами войска НКВД по охране тыла фронтов потеряли: убитыми – 124, ранеными – 53 и пропавшими без вести – 18 человек из числа бойцов и офицеров.

В тылу Карельского фронта служебные наряды войск НКВД имели боевые столкновения с четырьмя разведывательно-диверсионными группами финнов численностью от 40 до 200 человек каждая.

При этом убито и ранено 44 и захвачено в плен 4 солдата и офицера противника.

Служебные наряды потеряли: 9 убитыми, 11 ранеными и одного пропавшего без вести.

Четыре заставы 92 пограничного полка войск НКВД по охране тыла 1-го Украинского фронта, совместно с подразделениями частей Красной армии. 27.IV-44 г. вели бои с немецкими частями в районе Заблотов (20 км. юго-восточнее Коломыя). Противник был отброшен за реку Прут, потеряв при этом 30 человек убитыми.

Заставы потеряли 4 убитыми и одного раненым.

При очистке прифронтовой полосы служебными нарядами войск НКВД по охране тыла фронтов, а также при столкновении с бандитами собрано на полях сражений и изъято у местного населения трофейного и отечественного вооружения и боеприпасов:

орудий.....	–	32
минометов.....	–	49

противотанковых ружей....	–	19
пулеметов.....	–	371
автоматов.....	–	632
винтовок.....	–	3667
пистолетов	–	239
артснарядов.....	–	2724
мин.....	–	3672
ручных гранат.....	–	4009
патронов свыше.....	–	4 млн 300 тыс.штук
радиостанций.....	–	8
автомашин.....	–	26
мотоциклов.....	–	7
велосипедов.....	–	50

Собранное и изъятое вооружение и боеприпасы сданы трофейным командам и на склады частей и соединений Красной армии.

За истекший период снайперами, подготовленными в войсках НКВД по охране тыла фронтов и проходившими стажировку в боевых порядках частей Красной армии, выведено из строя убитыми и ранеными – 8 025 солдат и офицеров противника.

Снайперские команды потеряли 12 убитыми и 11 человек ранеными.

отп. 4 экз.

1-адр. 2 адресату

1-дело с-та НКВД

3-адр. исп. т.Серов

печ.Булычева 7.VII. 44 г.

осн:

Народный комиссар внутренних дел
Союза ССР

Л.Берия

Верно: [підпис]*

ДАРФ. – Ф.9401. – Оп.2. – Спр.65. – Арк. 325-327.

Засвідчена копія. Машинопис.

* Підпис нерозбірливий.

№ 64
**СТЕНОГРАМА ВЕЛИКИХ ЗБОРІВ УГВР ПРО КОНЦЕПТУАЛЬНІ
ЗАСАДИ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ
УКРАЇНИ***

11-15 липня 1944 р.**

Копія

*Сов[ершенно] секретно
экз.единственный.*

11 июля 1944 г.

БОЛЬШОЕ СОБРАНИЕ УГВР

Присутствующих 21 (из всех 30 приглашенных).

Собрание открывает господин Роман Стрийский, приветствует присутствующих со всех украинских земель от Сана до Кавказа, граждан с политическим стажем, объясняет подготовительную работу инициативного комитета, состоявшего из 10 членов. Председателем собрания предлагает [избрать] господина Ивана Чепигу, присутствующие избирают его единогласно.

Господин И.Чепига благодарит за доверие, заместителем председателя просит [избрать] господина Остапа Зеленко, а секретарем господина Мирослава Колоса.

Оглашает повестку [дня] совещания:

1. Слово председательствующего.
2. Доклад о внутреннем и внешнем положении украинского народа – Владимир Орлович.
3. Прения.
4. Доклад об УПА – Петр Лозовский.
5. Доклад о внешнем политическом положении.
6. Прения.
7. Доклад по вопросу внутренней политики – Иван Чепига.
8. Прения.
9. Утверждение платформы УГВР.
10. Утверждение устройства УГВР.
11. Выбор органов УГВР
12. Разное.

Предложенная повестка совещания принята единогласно.

1. Слово председательствующего.

2. Доклад В.Орловича – 14.30

Прения по докладам и платформе.

---

* Див. док. № 61, 62.

** Дата роботи зібрання.

3.Формальное предложение Бавричана о перенесении прений по рефератам.

Предложение принято при двух воздержавшихся.

Приступлено к очередному докладу:

4.Лозовский Петр: УПА. 16-25.

5.Международное политическое положение – господин Варяг – 16.40.

Референт Чепига отпадает.

6.Прения по всем трем докладам вместе.

Господин Р.КЛИМЕНКО – в докладе было затронуто много актуальных вопросов, которые выразили такие мысли:

а)Ориентация на фактическое существование Советской Украины, очень хорошо заслушать пояснения докладчика – какие цели мы ставим. Вопрос требует условий, каких мы до сих пор не актуатировали.

Признание Советской Украины – это не значит, что признание большевистской концепции, однако, это есть признание права Украины на свою государственность.

Когда украинское государство перестало существовать, большая часть украинской территории была у большевиков. Однако, борьба не приостановилась и ведется до сегодняшнего дня (СВУ, борьба за церковь). Сегодня борьба за душу красноармейца. Нужно взять на себя ответственность и возглавить борьбу.

БАВРИЧАН Егор – Еще перед войной была такая важная проблема – «Восток или Запад». Была концепция «Запад». Сегодня на пятом году войны и ближайшего ее окончания важные перспективы: а)победа союзников и Советов; б)победа Германии.

Что правдоподобнее. Первая (а), налицо имеется такая победа, поэтому перспектива весьма жуткая. Разве выдвинутые лозунги устоят против жизни.

Нашим заданием сегодня является сохранить максимум нашей национальной субстанции. Это было перед войной, в вихре войны 20% потеряли не с нашей и с нашей войной.

Мы обязаны создавать наши военные отряды, не устоим перед войсками НКВД. На случай окончания войны и заключения договоров – эта первая концепция пагубная.

Спекуляция тем, что дойдет до войны между англо-американцами и советами – нереальна, ибо все окровавлены и на дальнейшую войну не пойдут. Нашим организационным лозунгом был «Запад», так должно быть и сегодня. Можем сохранить национальную субстанцию с помощью военных отрядов. Передвигать военные отряды долго нельзя, так как они будут уничтожены.

Украинская формация при вступлении немецких войск, когда «Провод» был бы нелегальный, то не имели бы политики дивизии. Если бы авторитетный «Провод» ставил эти вопросы, то ставил бы в плоскости целостности Украины.

Всякую возможность нужно использовать, чтобы сохранить не только украинскую субстанцию, а также и потенциал созданных дивизий, не принимая за зло, ибо можно поучиться военному искусству. Далее, на случай, если дивизия не будет уничтожена на фронте, необходим ответственный состав для создания украинской армии.

Если бы вспыхнула революция в России, однако, до революции далеко, разве произойдет какая-либо неожиданность. Однако это может произойти и в Германии и в Англии. Большевики отравят Англию как никто (нелегальная партия, делегаты III Интернационала, профсоюзов, подкупленные лейбористские партии) – одним словом, большевики перетягивают.

Однако неожиданности не следует брать в расчет. Сегодня факты: побеждают союзники [с] [с]оветами и одолевают Германию. Однако, когда победят, то те народы, которые принимали активное участие в борьбе против большевиков (мадьяры и прочие) нам будут полезны, если мы боремся на противосоветском фронте.

Рассеянность нашей национальной субстанции и наш капитал растеряются, если Германия будет побеждена, но она не будет окончательно ликвидирована, а также европейские союзники (мадьяры, Чехословакия, Австрия) отделятся. Таким образом, там часть украинской субстанции (интеллигенции) можно использовать.

Лучше, если бы это делать под одним руководством. Другая перспектива: не победят Германию окончательно. Немцы, например, заключат мир с большевиками, то тогда часть национальной субстанции можно сохранить. Когда немцы договорятся с англо-американцами, тогда еще лучше. В вопросе организации востока имели бы тогда и англо-американцев (или только Германию).

Однако, снова в этом случае милитария, часть с ответственным воспитанием, нам далеко легче создать государство. Хороший лозунг: «За душу красноармейца». Однако, это не такое определение.

Восстание украинских красноармейцев против Москвы, ибо знаем как Красная армия обеспечена, сколько конспирации нужно, чтобы эту армию перестроить. Некоторый процент людей с установкой на это можно собрать. Однако, рисковать на массовость – это неверно. Я думаю, что всякие условия, какие возможны, чтобы найти что-то или подготовить профессионалов, нужно использовать, все это можно в нужный момент организовать.

Далее, вопрос наших внешних связей с соседями. Одни из важнейших – поляки. На случай англо-советского блока, то нет сомнений, что конфликта не будет. Поляки не могут нести войны за западные украинские земли с Советами. Будет Польша советская. Советское правительство последнее время использует тоже славянские лозунги. Этим привлекают чехов, сербов, словаков. Эти народы поддаются на это, ибо угрожают германцы. Большевики склоняют всех славян встать под их защиту. Это им удастся. Еще име-

ются такие выходы для нас теперь. Иметь таких соседей как мадьяры, с ними можно было бы пойти на военный или политический союз. Это использовать.

ЗЕЛЕНКО Остап - Один из важнейших вопросов – наша надежда не имеет счастья к «Проводу». Не такая ведь цель «Провода», который повел бы надежно. Каждое наше мероприятие должно исходить сверху.

Эту новую политическую ситуацию необходимо использовать. За наше время – это Вторая мировая война, окончание ее вырисовывается, а мы не имеем «Провода». Правда имеет ценные элементы. Создание УГВР – это наибольшая необходимость.

Если сегодня в расчетах сохранится еще необходимость национальных субстанций, то не следует ставить в связь с эвентуальностью. Не разъедемся до тех пор, пока не добьемся положительных результатов. Должны быть соответствующие решения, и общественности обязаны дать направление. Нужно себе сказать, что будет дальше. Война вступит в решающую стадию, а нож имеет на глотке.

Дебатируются в докладах разные варианты окончания этой войны. Возможно мы нехорошо делаем, если хотим сказать, как эта война окончится, можем на основании анализа установить разные возможности. При установлении вариантов, можем дать указания, как поступить. На разные возможности и варианты должны дать себе ответы. Содержание рефератов: стратегия и тактика на случай победы Советов и на этом случае включение во фронт внутренней борьбы России.

Захват наших земель большевистской Россией – это кардинальная проблема. С Россией можно начать борьбу и можно ее выиграть. В целом эта большевистская система – это явление исключительное. Норма русской жизни является иная. Россия – страна бурных революций (история Соловьева). Вечные споры – противогосударственное движение – это импонирует русскому духу. В это движение можем включиться. Сталин не вечный, 20 лет – 20 лет недовольства.

Не является правильным и целевым выход из положения, когда будем ставить вопрос так, как сказал предыдущий выступающий – сохранять национальную субстанцию.

Вывод около 100 000 украинцев интеллигентов – это еще не сохранение национальной субстанции. Это ослабляет однако ту цель, которая остается нашим лозунгом: оставаться на месте всем, кто может оставаться. Только те, кто политически скомпрометированы перед советами, должны выехать. Это начальные мои замечания.

ГОЛУБЕНКО – Доклады хорошие, но имеют следующие недочеты: а) недооценка сил советов; б) характерное мудрствование относительно конца войны; в) сосредоточение сил на восток и запад.

В 1941 году большевики бежали с запада. Полагали, что сила советов ликвидирована. Сегодня намеренная переоценка советской действительно-

сти, от которой спасения нет. Москва приняла могущественный облик, однако, предыдущей настоящей семьи не имеет.

Когда большевики захватят Галицию, то очутятся в тупике, когда придется все израсходовать. Бесспорно будет какой-то отлив национальных сил. Сила – мужик, который начал чувствовать себя украинцем.

Мы верили в вооруженные силы Германии и не умели использовать этой силы. Мы недооценили революционных сил украинского народа, она больше, нежели мы ее представляем.

Создание какого-то центра – душа нации, это дает великую надежду и волю народу. Конкретно: сегодня устанавливаются цели – это наш восток, как бы там ни было, узнает, что существует украинский центр. Создание центра является сильной пропагандой, что даст колоссальный подъем революционных масс.

Большевики не могут выйти из войны не нарушенными, а силой ослабленной. Отряды, как способ борьбы, станут основными ячейками, к которым будут присоединяться и разворачиваться.

Москва – не медведь, а лапоть. Положение советов будет ежедневно слабее. Рассосредоточение на Восток и Запад для ведения борьбы – это игрушечная мысль. Когда поднимем знамя национальной борьбы, то определение «восточники» и «западники» будет неправильным. Мы украинцы и поэтому должны выглядеть как одно целое. Единство нам очень необходимо. На кого нам ориентироваться: на Восток или на Запад. Призываю ориентироваться на Украину.

Здоровым сегодня является мужик в Галиции, не мудрствует как мудрствует интеллигенция. У нас – восточников, которые примкнули к национальному движению, нет вопроса, где действовать. Никуда с украинской земли.

КОЧАРОВСКИЙ Наиважнейшим вопросом является: найти нам себя и найти нам путь. Предугадывать будущее – бесполезная цель. Не поможет нам никакая посторонняя сила. Развязку вопроса искать самим. Три трагических момента у нас: первый – мы разделяемся на два течения, которые себя не знают. Время было найти общий язык. Это незнание взаимно связывало нас и вызвало необходимость объединения. Второй – не имеем «Провода», расплылись. Третий – в международном мире нас не признают за нацию, а только за массу, например, немцы и прочие на юге. В глазах Запада – мы люди немного иные, чем русские. Мы не умеем показать миру своего собственного лица. Эти три наши признака затрудняют нам жизнь и развитие.

Слово «советы» – это вопрос организованности. Миллионные массы советского управления хорошие. Нам нужно положиться только на себя. Со стороны помощи нам не ожидать. Одни безразличны к нам, другие – враждебны. Германия будет бороться до последнего солдата, однако, выдержит ли немецкий народ – неизвестно.

Советская Россия является победителем, однако, переворота не будет во время войны, возможно позднее. Война ведется под лозунгом: «За Родину». Москвичи диктуют всему подневольному народу.

Хотим разобраться с двумя решениями – создать руководящий орган и найти направление. Что нам делать? Положить все свои надежды на народные массы, а не интеллигенцию. Пропагандистскую работу вести активно и целеустремленно, чтобы поднять морально, направить на борьбу.

ПОЛОНСКИЙ - Мы взяли на себя непосильное задание – разбирать все варианты окончания войны. Мы не сможем этого всего разобрать, когда на Украине с введением НЭПа рейды окончились крахом и приостановилось руководство борьбой. Наши руководящие партийные органы не сумели организовать «Провода».

Когда пришли немцы, то услышали о таком «Проводе», который обязан был быть. До сих пор такого «Провода» нет, за исключением отдельных течений. Руководство вооруженной борьбой также не имело политического «Провода». Нужно действительно организовать такой орган, который взял бы на себя руководство всей борьбой. Этот совет обязан охватить все, скоординировать и направить.

Консолидация всех украинских сил и руководство ее борьбой обязаны все нити держать в своих руках. Так, например, пронемецкие и проанглийские и все течения – тогда будет всеукраинским «Проводом». Он обязан охватить даже тех, которые не захотят, прибрать их к рукам. Здесь нужно вести реальную политику. В международных отношениях Риббентроп и Молотов любезничали, потом подрались, а теперь может быть вновь договорятся. Так и мы можем быть со всеми в связи. Нечего бояться союзничества с кем бы то ни было, когда это необходимо для нас.

Не создадим государства, если не поведем массы за собой. Какие бы ни были результаты этой войны с немцами – [мы] не должны порвать связи на веки-вечные. Сейчас они занимают часть украинской территории, в Германии имеются кадры, следовательно этого нельзя игнорировать. Легальный союз может быть. Вот, например, дивизия “Галиция”*. Военное обучение людей необходимо. Желательно, чтобы туда идти легально, можно много сделать. Захотят немцы создать правительство, то пусть создают. УПК – работа необходима. Не беспокоить Кубиновича, поставить около него людей. Мы обязаны все охватить. У границы все силы. Нужно выйти на международную арену. Как выйдем на внешний мир, то будем независимы. За границей будем иметь представительство.

Наш “Провод” обязан разработать себе политическую платформу. Такую платформу, чтобы не задевала партий. Крайние и не очень важные группировки, какие не имеют массы за собой, могут быть оставлены в стороне (коммунистические и монархические партии). Крайние течения для нас неподходящие.

УССР – это сложный вопрос. Легко сказать – имеем государство. Только хотели бы кое-какого социально-политического переворота. В остальном у нас лучший правительственный казус – УНР, которая была признана чужими государствами. Бить большевиков – с этим согласиться нельзя. Это не так просто, и ради чего мы это делали бы. Не верю в большой успех партизан по ту сторону фронта. Там следует провести пропагандистскую работу. Оставаться там интеллигенции или нашему “Проводу” – сохрани, Боже.

ГОРЯНСКИЙ - Враги немцы и большевики, но какие хуже? Когда издевательства немцев приняли необычайно острые формы, и возросла ненависть по отношению к немцам, ОУН начала схватывать это движение. Когда мы, охраняя себя, наносили удары немцам, это было лучше для нас. А в это время наши интеллигенты говорили, что против немцев нельзя выступать. Такая странная выработалась философия. Например, Тернопольщина, в Подгайчинцах, где немцы выгнали большевиков – поголовное уничтожение людей. Это вопрос чрезвычайно важный. СССР – страшный СССР, почему-то особенно страшный. Это есть ужасный террор, от которого негде скрыться. СССР теперь расшатанная организация, вероятно персонально. Теперь все снова организуется, и в настоящий момент имеется собственная вооруженная сила. Природа НКВД не может жить без жертв каждый день. Используем этот неудачный для большевиков момент.

Наши отряды не будут пропадать, а могут претвориться в серьезную вооруженную силу. В этом наше спасение. Нельзя направлять своего мышления так, чтобы большевики могли остаться дальше. Борьбу нужно вести последовательную.

Исчерпывающие рефераты рассмотрели теперешнее положение. Хочу подчеркнуть тот момент, что мысли борьбы за украинскую государственность получили свое признание на всех украинских землях, чего только собственной борьбой можно достичь, т.е. права добиться своей государственности.

Необходимость “Провода” чувствовалась, была попытка создать “СУ” (союз украинских державников), однако эта организация, не народившись, умерла.

УГВР – дело чрезвычайной важности. Что имеем в нашей борьбе – веру в собственные силы. УГВР обязана свои задания выполнить, используя все возможности для достижения нашего идеала. Нам нужно объединять все производительное, национальное вокруг нашего народа. Какая работа должна быть проведена УГВР и всем украинским национализмом.

Во внутреннем положении: вся жизнь должна быть упорядочена УГВР. За границей нужно провести громадную работу. Эмиграцию заставить работать для нашего дела. Сдвинуть с мертвой петли. Все должно быть упорядочено в интересах нашей вооруженной борьбы. УГВР обязана дело поставить так, чтобы к концу войны мы имели оформившееся свое государство.

ЯБЛОНСКИЙ – К УГВР нельзя подходить механически. Здесь пытаются подвести под опеку УГВР и легальные организации. Это основное недопо-

нимание. Имеются прямые тенденции уменьшать задачи и для того, что называется дальновидной политикой. Последовательно, конспективно вести линию. В основу УГВР нужно положить проекцию, авторитет, единое руководство, широту обзора и управление на долгую цель.

Сегодня выявилось две тенденции, расценивая доклад Орловича, распад СССР с тенденциями враждебности – здесь допущена ошибка.

Сохранение национальной субстанции правильно, однако, какой субстанции? Субстанция – это не этнографическая масса, а та часть, которая мобилизована для борьбы, чтобы эту борьбу выиграть. Когда бы СССР победил, то всех украинских деятелей постигла бы участь Кутеповых и т.п., где бы они ни были.

Во всех вариантах этой борьбы только собственные силы обеспечат нам выигрыш. Вопрос борьбы с Москвой будут решать не только массы западных украинских земель, а также и восточных украинских земель.

Второй день

12.VII-1944 г. 8.20

Дискуссия по отчетам рефератов

п.МИВ – предлагает перейти к важнейшему делу, а именно – к вопросу “Провода”. Платформа УГВР должна быть эластичная и под национальным взглядом – ясная и кристаллизованная. “Провод” мы должны собрать такой, чтобы возглавить им весь украинский народ. Положиться на собственные силы, бороться самостоятельно. Заграничное представительство.

ВИЛЬШИНСКАЯ - Присоединяется к голосам вчерашней дискуссии. В ближайшем прошлом “Провода” не было, мог ли быть такой “Провод”?

То, что сегодня формируется, это суррогат государственной власти, но вышестоящий фактор – это основной перелом.

Настоящая действительность не была пустой, был “Провод” групповой, а теперь общенациональный. До настоящего действовал самостоятельный. В последних двух годах была деятельность руководящая, это не была неформальная стихия, это была власть. Это подчеркнул п.Горянский в отношении восточной Украины. Во имя правды это нужно утвердить. УПА действует не только внутри, но и внешне. Сегодняшний “Провод” перенял то, что было, широкие массы сознают и включаются в деятельность активно-политического фактора. Не сознает и не включается часть галицийской интеллигенции. Сегодня “Провод” общий, и есть возможность включиться всем. На сегодня немного остается вне участия, которые представлены. Были жалобы, что не все охвачено без остатков (пир. дивизия), но будучи вне государственных условий, это было невозможно. Включить общественные верхи без остатка было бы невозможно. Даже сегодня есть большие трудности в деятельности такого органа. До некоторой степени есть возможность деятельности такой государственной власти. Все-таки ситуация не простая: невозможно действовать легально, ясно, что этим мы отличаемся от государственной власти. Главное то, что будет создан тот

координирующий и руководящий фактор. Мы не можем заставить признавать нас – это зависит от обстановки.

ЗЕЛЕНКО – По вопросу “Провода”. Проведенной в прошлом подготовительной работой хотели охватить всю общественность, люди отказывались, не являлись – это плохо, но и понятно. Результат персональной психологии, постановки нашей верхушки, которая привыкла к легальной работе. В результате войны “политики” исчезли. Если бы мы создали условия полной безопасности, то было бы очень много людей. Где есть риск, там есть скромный результат, но ничего не теряем, если не видим здесь (слово неразборчиво) надежды.

Не нужно слишком расширять базы “Провода”. Если “Провод” хочет иметь за своей спиной общество, иметь широкую общественную базу, то это понятно, однако, с другой стороны, имеет плохие стороны. Довоенная политическая жизнь, по сравнению с настоящей – плачевная партия, это ничего. Нужно брать только отдельных людей, таких, которые пожелают принимать участие. Пусть “Провод” страшится природным процессом селекции. Только тот, кто отважен, примет участие и несет ответственность за решения. “Провод” будет иметь вес, если он будет работоспособный.

Построение “Провода” должно соответствовать действительности, обращать внимание на фактическую власть без претензий на полный охват. Конкретно: а) не расширять персонально; б) людей, которые имеют ответственность; в) обращать внимание на фактический элемент власти.

ЛОЗОВСКИЙ – УПА является вооруженной силой не организации, а народа. УПА – творчество общенациональное. Такое творчество является завершенной формой общенационального представительства. ОУН и УПА – украинское общество, в отдельности Галиция, представляет групповое явление, которое борется за власть для себя. Так думает галицийская верхушка. Это неверно. УПА не борется за государство для себя. Задачи общенациональные. Этот вопрос нужно было бы выяснить. Нужно запросить общественный кворум из сведущих в политике лиц, которые сказали бы, действительно ли эта борьба ведется за жизнь народа. Если это есть борьба за Украину, то нужно весь народ звать к борьбе (например, враги (слово неразборчиво), когда наши воины погибают без медицинской помощи, что касается дивизии, мы декларативно были против, но не нужно мешать ее творчеству. Наши позиции до настоящего времени не были позициями клики, а борьбой за Украину. Надо убедиться, если наш путь неправильный, то нужно идти по тому пути, который нам будет указан, как правильный. ОУН очень эволюционировал по сравнению с 30-ми годами. Новыми путями пошла организация. УПА также может идти новыми путями:

а) занять положение, бывшее до настоящего времени;

б) рассеять сомнение украинского народа, чтобы не часть строила украинское государство, и чтобы никто не остался стоять в стороне. Этого можно ожидать, когда общественность займет положительное положение.

Мы не можем равнять к себе поляков, у нас силы не разложились, наши воины боеспособные пошли в дивизии СС. К вопросам, затронутым п.Вовриничем: почему мы не идем на фронтной бой? Фронтным боем мы не можем добиться цели, мы разделились бы на два табора: восток и запад и против большевиков и против немцев, где встает ценность Украины. Имеются два варианта: 1) побеждает СССР, 2) побеждает кто-то другой. Только эти два варианта брать во внимание. На все рецепты и так называемые другие – наша постановка надеяться на собственные силы даст нам максимум. На все альтернативные “другие” – имеем УПА. Что касается первого (победа СССР), мы ничем не рискуем. УПА сейчас небольшая, не миллионная. Отделы имеют позицию пропагандистскую и аттракционную – для дивизии и красноармейцев – это концепция выразительно политическая, это задача УПА. Чем мы рискуем? Наверне, советы будут нас карать не за то, что имеем УПА, а за сильную националистическую жажду. Вопрос этот решен, за это будем платить, или будем погибать спокойно, или обороняться. Это дело нелегкое, но нет другого выхода. Эмиграция общественно-национальных ценных единиц – дело тяжелое. Эта национальная субстанция – те, кто находится под ясной угрозой, пусть эмигрируют – было бы куда.

Людей возьмут в Красную армию, но кто будет эту армию переставлять на новые националистические рельсы. Этими людьми рискуем, риск также дивизией и жизнью всего народа. Если мы пропадем на востоке в рейдах, оставим восток для нового возрождения. Украинский народ не пропадет, украинский народ использует это в красной конъюнктуре выиграть дело Украины. Если было бы другое (слово непонятно)* для народа, то можно на него надеяться.

Эмигрировать в другие государства – очень ненадежное дело, а оборонительных средств нет. Если люди непригодны к борьбе, они эмигрируют, пусть эмигрируют.

КОСТЕЦКИЙ - а) Оценка настоящей международной ситуации;

б) Оценка ситуации для украинцев;

в) Наше внутреннее положение;

г) Творчество УГВР и УПА.

Референты дали ясный обзор. Правильная мысль, чтобы во всех вариантах украинская проблема имела свое место. Это не скачок от одного варианта к другому. В обществе часто встречаются взгляды, что наш революционный «Провод» (два слова неразборчивы). Но это здравый расчет. Основным должно быть: ориентация на силы народа. В зависимости от их роста, наше внешнее положение будет прочнее. С другой стороны, небезразлично отнеслись к внешней политической обстановке. Их мы должны

---

* Так у тексті. Далі всі застереження про нерозбірливі слова в дужках є контекстом документа.

использовать для роста внутренних сил. Важнейшим существенным конфликтом является украинско-московский конфликт. Московско-украинский конфликт является глубоким, это конфликт двух духовных миров. Есть другие характерные черты у обоих народов. Духовная борьба является продолжительной, в каких бы формах борьба не велась. У нас уважение к другому, даже к чужому, а москвичи – бесформенная масса, отрицательное явление на идейно-политическом фоне. Продолжается бой за украинскую духовность.

Украинский дух проявил себя, как противоположный духу московскому. Борются за сохранение украинской мысли. Здесь проблема сохранения украинской субстанции. Украинская субстанция – это не украинский интеллигент и не украинский мужик. Шляхта «сохранилась», так что ничего не осталось. Это самая старая интеллигенция. Ставка на самого себя – мужика мало. Мужик сохранил этнографические особенности, но не нацию. Эти этнографические условия превращаются в нацию. Мы сегодня уже не являемся этнографическим понятием, а нацией. А теперь скачок от нации к государству. Оберечь украинский дух, не обращая внимания на жертвы перед напором чужого нам московского духа, чтобы наш дух выкристаллизовался. Когда погибает 600 ССовцев под Тернополем или в Красной армии миллион, это якобы не трагедия. А когда падают наши стрельцы, это уже трагедия, разруха. Вся революционная борьба от 1917 по 1924 гг. немного меньше имела жертв, чем позже, когда вооруженной борьбы уже не было. Это дело мы должны видеть перед собой. Все нужно ставить на вооруженную борьбу, чтобы не ориентировался на ней (на центр) и ССовец и красноармеец. Лавировать политически нельзя. Тут речь идет о главном, организовать внутренние силы, сберечь украинскую субстанцию. Украинский дух нужно принять и интеллигенту и мужику. Платформа ясная – бороться за украинское государство.

ВАВРИЧИН - Мне особо приятно, что оказался в такой ситуации на 5-м году войны. Инициатива в таких случаях всегда принадлежала молодым людям, но к некоторым делам нужно относиться критически. Братский договор и дальнейшие события находились в руках молодежи. Вспоминая то, что молодежь является тем фактором, который дает инициативу и дает максимум, хочу обратить внимание, что именно молодежь призвана к этому даже когда она ошибается, она призвана к тому, чтобы ставить дело на риск. Поэтому не удивляйтесь, когда старшая общественность относится критически. Имеются две группы ООН. Та группа, которая является инициативной, в силе оценить действительность. Это очень важно.

Вопрос эмиграции – это не простое дело. Имеются еще украинские ячейки в Канаде и Америке, там тоже работают, в этом не сомневаюсь. Если мы обсуждаем вопросы (1-й реферат), то не потому, что он хотел нам сублиминировать, это анализ такой конечный. Также одинаково, если себе не уяснили всех возможностей европейской (слово неразборчиво). Мы накануне окончания, но догматические выводы нельзя дать, а надо уяснить себе

перспективы для достижения украинского государства. Реализация украинского государства лежит в уме других. Есть люди, которые эту государственность могут реализовать таким или иным способом, чтобы поставить украинское государство: 1) руководящую группу; 2) массу; 3) реализаторов движения.

Нельзя застраховать себя, чтобы эта группа повела за собой массу. Это дело естественное, нам массы, а больше единицы, инициативные группы, которые верили в себя, и это навязывали массам. Но было бы иначе, зависимо от того, когда это творилось. Фашизм, гитлеризм фашизировали молодое поколение. Этим и были очарованы сегодня, когда ситуация стала критическая для диктаторов, началась ревизия тех взглядов, чтобы на основах здоровой демократии вести борьбу за украинское государство, чтобы УПА имела руководство в своей работе и вдохновлялась УГВР. Это явление очень приятное. Как дальше вести работу, акцию, чтобы она окончилась наилучшим успехом? Плохо, что имеется недоверие, или то и другое удастся. Кто призвал УПА? Инициатива шла от группы. Это естественный процесс, которого не нужно отрицать. Не могло этого сделать УНДО. Какое пятно имеет на себе организация? Является ли это тем достижением, которого хочет достичь. Мы можем по-разному относиться, мы не имеем государственно-творческой традиции, но главное – в силах ли какая-либо нация создать такие единицы, которые могут всколыхнуть массу. Наша нация имела государственно-творческие моменты (Хмельницкий), но он имел людей, которые верили в него. Важнейший вопрос – индивидуальность и вера в нее. Украинская нация была 200 лет разделена и по-разному себя проявляла. Наш крестьянин на востоке Украины имеет психологию украинской категории. Украинская масса на Украине породила хорошие единицы, но духовность украинская отличается от московской, украинский индивидуализм, московская масса, которой можно руководить. Украинская масса не дает себя вести. Государственно-творческие мысли встречают что-то другое (три слова неразборчивы).

Большими жертвами для Украины поплатилась украинская интеллигенция. Почему погибло так много интеллигенции? Потому, что было много концепций украинской государственности. Гетман был бессилён вести украинскую политику, он вел промосковскую, а против него выступил Винниченко (эсдек) и он был в согласии с Мануильским, Раковским – коммунистом, и все катастрофически закончилось: Винниченко ответил войной большевикам и позже возвратился. Какая же непоследовательность украинская (слово неразборчиво). Поэтому творить большие дела очень трудно. Просто колоссальный и колоссальная разница в (слово неразборчиво) свети это к общему знаменателю (четыре слова неразборчивы), а добиться этого подпольной работой – дело очень тяжелое. Москва не медведь, а лапоть. Это не так. Москва уничтожила украинское государство. Москаля являются государственно-творческим элементом, причем наибольшим

среди славянских народов. Не следует легкомысленно смотреть на Москву, это есть страшное чудовище. За 20 лет Москва уничтожила ценнейший элемент крестьянства (кулаков). Наблюдать за политикой коммунистов – какие они употребляют методы, чтобы уничтожить народы. Это опасный враг, и нужно все обдумать, как за это дело взяться. Вчера я высказал еще один вариант: фронтальная борьба. НКВД может создать и свою УПА. Стоит и на этом остановиться (фронтальная борьба).

Партизанщина. Приметы.

Для того я говорю, чтобы формировать только фронтальный бой. На этом стоит остановиться. Нужно делать все, что возможно. Что касается вопроса нац. субстанции – это все, так интеллигент, как наземные и подземные ценности, все это украинская субстанция.

Все то, что (слово неразборчиво) украинство, что-то материальное. Речь идет о ценностях моральных, материальных. Идет речь о людях, которые представляют ценность в украинской нации. На (слова неразборчивы) неожиданность надо иметь кадры (слово неразборчиво). Большевики приобретают большое влияние. Германия – все равно, пока мы находимся на том пути, будет нашим союзником против Польши и против Москвы. Польша, подавлена Германией, не будет для нас такая страшная, как Москва, находится вне угрозы. Галицийская и волынская масса является нашей и пойдет за нами, но восточно-украинская масса в целом не является национально сознательной.

СТРИЙСКИЙ – Молодые и старые. Политика революционера и политика оппортуниста. Революционер – политик смотрит вперед. Оппортунист – сила, которая находится в укрытии, которая нарастает, не в силах предостеречь. Оппортунист не осмелится на борьбу с существующим положением вещей. Революционная борьба природная и заканчивается всегда испытанием.

Преобладающие силы:

1. Немецкая. Процесс загнивания, который революционеры предвидели. Возможна ли другая ориентация для немцев? Германия является постоянным врагом Украины. Побеждающая Германия оторвет Украину, но для себя. Побеждающая Германия потребует Россию, а не Украину. Немцы довели УПА до упадка. Украина никогда не была и не будет союзником Германии. Смешно было бы включиться в немецкий фронт борьбы. Другое дело реальная политика. У немцев можно и оружие брать и все, но без политики. Отряды в большевистском подполье могут сыграть большую роль (пропагандистскую и др.).

2. Преобладающая сила: большевистская. Тоже процесс загнивания. На протяжении 3-х лет эта сила понесла очень большие потери. Можно надеяться, что и с этой силой можно смело поднять борьбу.

3. Англо-американский блок тоже не является уже той силой, которой он был.

Из этого вывод один: нам не нужно опираться на одну из этих сил, а только на собственную силу, процесс же загнивания чужих сил нужно ускорить.

12-25, 12-40 перерыв.

ЗЕЛЕНКО - Развязка всех вариантов сводится к двум моментам: а) выигрывают большевики; б) не выигрывают. Такое упрощение правильное. Выйдет второй вариант: советы не будут побеждающей стороной. Нам нужно бороться революционно-активно. Приход советов и их закрепление. Что же тогда? Какую применять тактику в нашей дальнейшей политике?

П.КОЧАРОВСКИЙ - избрал вооруженную борьбу. Еще другая возможность. Советы заняли нашу территорию. Их государственная граница охватывает наши земли. УПА год-два-три, как до 1923 года. Если стоим перед такой перспективой в двух-трех годах закончить, то, исходя из принципа экономии сил для дальнейшей борьбы с Москвой, необходимо сберечь нац. субстанцию, не идти за гречухами. Удовлетворяет ли нас такая тактика? Если принять во внимание, что несем ответственность за судьбы миллионов, когда наша работа ляжет на них большим бременем, то нужно остановиться над этим, сидеть в засаде, приспособиться, чтобы подняться, когда будет возможность.

Нельзя подпольно организовывать народные массы. Эта проблема встанет перед галицийской общественностью, ибо нужно будет каким-то образом жить. И эта проблема реальная. Если бы была такая возможность, если бы она улучшила наше положение (два слова неразборчивы), является ли это спасением? Нет! Переход к гречухам, корнийчукам ничего украинскому народу не дает. За два года большевики успели ликвидировать все формы нашей национальной жизни. Забрали наше политическое лицо. Ничего нам не остается, как только бороться.

Теперь вопрос тактики борьбы: фронтальная или партизанская. Фронтальная война или УПА идет к (неразборчиво) или на фронт (пять слов пропущено, неразборчиво). Нет никакой политической подкладки. Все это дает большую моральную и материальную потери.

Уходим в подполье и получаем помощь от немцев – это также неправильно. Эта помощь была бы незначительная. Политически и такая форма вредила бы. Немцы никогда не были и не будут союзниками в украинском вопросе. Немцы не являются ни потенциальным, ни природным союзником Украины (три слова пропущено, неразборчиво). Оградить себя от немецких влияний.

Третий вопрос: координальный совет УГВР, как не выглядел бы англо-американский союз с СССР – он сорвется. Связаться с деятелями Америки и Канады – это крайне необходимо.

П.ЛОЗОВСКИЙ – ОУН была до 1939 года слишком активна, поскольку это касалось тактики, а теперь кажется слишком либеральна. Власть сама идет в руки, но некому ее осуществить. Тем лучше для УПА. Это дело строить, только оставить персонально. УПА имеет власть морально и фак-

тически. С кем делимся властью? Это не является узурпацией. Власть в руках нужно оформить суверенно.

ПИСНЯ – Хочу затронуть один вопрос: вопрос соборности. Мы призваны оформить такой орган для всей украинской земли. Осталась только Львовская область. Большевистская пропаганда началась под Харьковом, не нужно ее изучать только под Бережанами. Украинцы составляют преобладающую часть большевистской армии. Выходит, что помогаем осуществлению русского империализма.

Шанс имеется. Наш основной враг воюет и ослабевает. Сможет решить удар внутри. «Провод» должен быть решительный, смелый. Можно ли идти на удар внутри? Да! Может быть национальной сознательности и нет, но имеется вольнодумство. Это для большевиков опасно. Взяли подозрение сталинские святые законы «Запад или Восток» для тех, которых вешали немцы и для тех, которые удирали с Байкала и для тех, которые думали про Украину – для них не существуют такие вопросы.

Если идет речь о борьбе за украинское государство, то нужно больше интересоваться теми народами, которые смогут ослабить Москву (казаки, узбеки). Азиаты ничего нам не должны. Направить украинский народ на борьбу.

2-й день. Продолжение дискуссии.

п. КОСТЕЦКИЙ - Сегодняшняя конференция – явление природного процесса, который уже состоялся на западноукраинских землях. Почему так поздно? На это отвечает сам процесс. УПА не является партийно-вооруженными отрядами, а отрядами народа. Процесс ускорил ОУН. Теперь украинский народ включен в борьбу. Эта борьба потребует своего завершения, центр, в котором принимают участие революционно-политические силы.

1. Природному процессу, который состоялся на украинских землях, сегодняшний сбор дает завершение.

2. Это представительство целого украинского народа. Нужно противодействовать правительству УССР и всем возможным правительствам, созданным чужими руками.

3. Платформа борьбы украинского государства, на основе которой каждый мог бы включиться.

4. Характер УГВР – это центр, суррогат украинской власти (на время революционной борьбы) на украинских землях: а) независимой воли чужого человека; б) проявление воли украинского народа; в) шла на пользу украинского народа; г) власть должна иметь экзекутиву; д) какие организационные принципы создания этого центра: создать украинский «Провод» на основании подбора людей с революционной деятельностью, факторов и представителей ячеек.

5. Путь революционно-освободительной борьбы украинского народа в возможных формах.

Сегодняшняя конференция подтверждает, что до сегодня проводилась борьба за украинское государство до создания вооруженных отрядов – является правильным. Эту работу нужно возложить на собственные силы народа. Эти силы организовать и расширить, чтобы каждый в нее включился. «Провод» УГВР обязательно должен быть связан с землей и народом, который ведет эту борьбу. Нужно, чтобы этот «Провод» был настоящим «Проводом» украинского народа. Оценка внешнеполитического положения: усиление работы на внешнем отрезке времени до настоящего – одобряем и УГВР будет в дальнейшем проводить эту работу.

ЯБЛОНСКИЙ - В оценке наших внутренних возможностей является разная оценка (например, сознательность). Разница территориальная, легкомыслие украинских масс и другие отрицательные стороны. Чтобы массы встали на борьбу за украинское государство – это задание УГВР. Что должно интересовать «Провод»? Умение руководить массами. Первым долгом должен быть ясно указан цементирующий фактор, а им является платформа – программа УГВР.

Умение руководить тактикой, приложенной к требованиям борьбы за украинское государство. Чувство слабости борьбы с Москвой является проявлением интернационалистической политики с большевизмом, как явлением политическим, нужно вести политическую борьбу. В указанные внешнеполитические цели (ВАРЯГ) выступать под лозунгом выделения украинского государства из СССР, полезность этого может быть только в некоторых дипломатических вопросах. Не отделение, а уничтожение всей большевистской системы (империализма).

ВАВРИЧИН - Кое-кто пугается слов «Восток» и «Запад».

1. Украинцы – тип западный. Москали – тип культурный, восточный. Украинцы создают границу между этими типами. Таким образом, комплекс культурный и даже, до некоторой степени, расовый.

2. Как бороться с большевизмом: фронтальной борьбой или же партизанской. То или другое ведет к развалу большевизма. Считаю, что невозможно исходить из той основы, что мы уже имеем государство, а только хотим сменить власть – это не есть государство; для нас нет атрибутов государственности и даже автономии.

Мы за государство боролись, боремся и будем бороться. Государство с уверенной украинской властью, с национальным содержанием. Очень важный вопрос – ориентация на собственные силы, но нельзя не замечать внешних сил, которые нужно использовать. На Западе мало людей, проинформированных о состоянии борьбы за украинское государство. Большевики преследуют это дело, и поэтому с этим УГВР должна бороться. Поставить дело пропаганды за границей очень тяжело, а кое-где невозможно, но это нужно сделать. Проинформировать мир о том, что здесь творится.

Очень много плохого делает для нас немецкая пропаганда (два слова неразборчиво), идут в мир, и никто того не направляет. Очень много горя сде-

ляли инициаторы «СС» дивизии. Эти дела творились односторонне. Представители Украины за границей, хотя бы не были признаны, но на это нужно ответственных людей и колоссальных способностей. Использовать связи с румынами, мадьярами для плацдарма в переброске людей.

«Провод» на Украине и часть за границей – это функционально. Новая обстановка подсказывает новую тактику. Работу не сможем развернуть на всей территории СССР. Только на украинских землях и в среде украинцев, а за пределами родных земель – в согласии с другими подневольными народами. Выясняю, как принимают фронтальную борьбу, нельзя ориентироваться на гречух и корнейчуков, ибо они (два слова неразборчиво) также пропадут.

16-45 м. Перерыв, 17 часов.

ПОЛОНСКИЙ - Украина окружена врагами. В условиях мирной жизни, как безгосударственная нация, не сможет ничего сделать. Буря пришла, и хотя жертвы есть, то все-таки есть шанс кое-чего добиться.

Всю нашу подготовку и деятельность обращать в том направлении, [что] не помогать кому-либо, а дожидаться момента. Не может быть разговора о фронтальной борьбе. Немцы с украинцами не пойдут. Какие же наши шансы? Если большевики устоят, то шанс на некоторое время может пройти. Что делать? Только повстанческая работа на Украине. В 1932 году приостановилась повстанческая работа, ибо не стало политической платформы. Имея сейчас недовольство масс, сможем вновь начать эту работу и проводить ее. Не может большевизм останавливаться в Европе, особенно когда Германия будет побеждена, тогда между союзниками и советами война. Что делать с интеллигенцией в Галиции? Ничего, оставлять для широкой работы и вывести в эмиграцию. Оставить только вооруженную силу, проблема эвакуации – важная, мы должны дать правильные наставления легальным факторам. Что касается “проводов”, то на советской территории ничего не сделают. “Провод” должен чувствовать себя свободно. Только то, что является боевой действующей единицей, оставить, а то, что политически действует – вывезти. “Провод” может быть не только центром УПА, но и всей жизни, не только управлять революционной борьбой, но и оппортунистической. “Провод” обязан беспокоиться об охвате всей нашей жизни.

КОЧАРОВСКИЙ - Дело “Провода” общенациональное, тянется уже три года, и не удалось, теперь же как раз пришло время. Наш “Провод” имеет важное задание, чтобы все “проводы” либо перестали действовать, либо включились в наш народ. Этот “Провод” должен быть всеукраинским, с этим увязывается дело, какой объем его работы. За пределами украинской земли должно быть его представительство или он сам, чтобы охватить украинцев за пределами Украины. Этот “Провод” должен руководить украинцами за границей, чтобы там не создались отдельные “проводы”. Информация для нас и от нас для иностранцев – это дело надо поставить как одно из важнейших. УПА имеет свой вес и содержание, как независимая

украинская вооруженная сила. Поэтому-то она не может быть придатком, это прежде всего политическая армия, политический фактор объединения украинских сил.

МАКАРЕНКО – Уже пять лет войны, много за это время изменилось, много народа потеряли, свою государственность. Возник вопрос, как украинский народ должен себя определить в этой военной обстановке. Хочу подтвердить, что организация ОУН действовала и управляла жизнью.

УГВР – “Провод” украинского народа в борьбе. Мы ставили вопрос принципиально: следует ли бороться за наши цели, впали в сторону дискуссии, что украинский народ не государственно-творческий в силу тех исторических обстоятельств, в которых украинский народ находился. Возникает вопрос: выглядел бы другой народ так, как выглядит украинский. Та действительность, которую украинский народ пережил за 20 лет, и такой, как он есть сегодня, то является народом отдельным, который имеет много ценного и что дело только состоит в том, чтобы эти силы поставить на свою службу. Нашим врагам удастся подавить бунты, а почему-то своих слушаться не хотят. Когда своих не слушают, то значительная причина этого кроется в том, кого должны слушать. При тяжелой немецкой оккупации украинский народ слушается своих. Украинский народ не хуже других, поэтому мы должны сказать, что украинский народ имеет свой путь выбраться из неволи, путем борьбы на украинских землях. Есть разные непредвиденные ситуации. Может случиться такая удачная ситуация для нас, для закрепления украинского государства.

Как повести эту борьбу? Это дело тактики. Украина имеет двух исторических врагов: москалей и поляков. Московский фронт наиболее важный – № 1. Российская империя – СССР. Сегодня мы имеем дело с большевиками, имели мы его и полтора года тому назад, и тогда дело было актуальное.

Угроза поворота большевизма является реальной. Украина под большевиками, вскоре Галиция будет под большевиками. Каждая стратегия имеет свой план. Наша стратегия подтверждает, что фронт № 1 – Российская империя – СССР.

Даже до войны можно было бороться с большевиками. Те все неудачи, которые потерпело освободительное движение на Украине – это брак организационного оформления, отсутствие правильных организационных форм.

Украинская подпольная организация при Польше нашла организационную форму, которая выдержала при польской действительности. При советах этого не было, ибо не было людей. Когда организация выдержала систему польской полиции и немецкой, то краха не потерпели. Даже, если бы большевики победили бы и закрепились, то и тогда имеется возможность бороться с полицией – НКВД. Против каждого действия имеется противодействие. Процесс борьбы украинского народа не может прерваться до самой победы.

На подбольшевистской Украине борьба идет с 1932 по 1941 год беспрерывно. С большевиками можно было бороться, но не было организацион-

ного завершения. Теперь большевики ослабленные. Вредно нам силу большевистскую преувеличивать (это психоз страха). Нынешнее НКВД слабее по сравнению с 1941 г. Много НКВДистов погибло.

На территории СССР выкристаллизована национальная борьба против советов. С полицейско-большевистской системой можно бороться: в рядах Красной армии имеется один – два миллиона украинцев, есть миллион подневольных народов – наших природных союзников.

Красная армия (в ней украинцы) – очень важное дело. Связь революционной армии нужно иметь. Другие подневольные народы (белоруссы, татары, Кавказ, Кубань).

Еще один фактор (Яблонский): всесоюзная революция своими отделами может влиять пропагандой на красноармейцев разных национальностей. В Красной армии имеются противвоенные настроения (держаться только потому, что перед нами есть немцы). С Москвой должны вести борьбу интенсивно.

ЗЕЛЕНКО - Польская проблема. До этой проблемы со стороны выступала немецкая проблема. Три фазы развития немецких отношений по отношению к Украине: 1) фольксдойчи, колонизация; 2) фаза – мировая война; 3) фаза: нормальные отношения теперь. Это стоило жертв. Но теперь знаем, на чем стоим: «Немцы являются нашим природным союзником и являются врагами поляков» – это неправильно (восемь слов неразборчиво) их очень много для отстаивания Европы. Польши для них мало, потому что от Польши ничего не имеют. Колониальный простор для немцев – Украина.

Властительной, колонизационной территорией для немцев является Украина. В «Майн-кампф» сказано, что за 100 лет будет 250 миллионов немцев, также сказано, что будут колонизировать восток Европы. Это канун политический. Враг есть в Берлине. Мы находимся между Москвой и Берлином. Как мы построим стратегию и политику борьбы против Москвы, таким же образом мы должны и с Берлином. В двух случаях: является ли Германия союзником России или она воюет с Россией – все равно. Обороняя себя с Востока, мы должны себя охранять и с Запада. Немецкий союз с Россией является для нас отрицательным политическим явлением (Бисмарк предостерегал нас: воюйте с кем хотите, но не воюйте с Россией). Рост России идет политически вместе с тем, что обеспечены со стороны Германии.

С 1812-1861 гг. тяжелейшее время под царской Российской (слово неразборчиво), когда Россия была обеспечена с Запада. Когда же они в состоянии войны, то снова не дают дышать другим. Кто бы это ни был, но основа немецкой политики – это колония на Украине. Имея такого соседа на Востоке, мы должны обеспечить себя перед Западом – Германией. Если между Москвой и Берлином не встанет санитарных границ народов, то на нас будут идти с одной и с другой стороны. И все, что есть между Москвой и Берлином, это наши союзники: Финляндия, Прибалтика, Белоруссия, Польша, Венгрия, Чехословакия, Румыния.

20 лет под Польшей (слово неразборчиво), поляки не являются национальным противником, с ними мы имели войны во времена Хмельницкого. Тогда мы их победили. С того же времени поляки находятся в отступлении, потеряли Левобережье, потом Правобережье. В 1918 году Галиция и ныне Лемковщина под Краковом имели свое тотальное государство и ничего не использовали. Поляки ни с какой стороны не могут нам импонировать – это периферийное дело. Очень заманчивым для нас делом является: лишиться раз навсегда поляков (выбросить за Сан). Как политический элемент поляки не опасны. Нужно искать развязку в этом вопросе. Польское эмиграционное правительство в Лондоне.

Когда нам нужно будет дойти до Лондона и Вашингтона, то не забудем, что можно себе поставить опасные помехи. Предупреждение с Лондона литовцев, чтобы они использовали конъюнктуру, не творили дела с национал-меньшинствами. Правильно ставит ОУН и УПА, что это не есть дело капитальное. Поляков не нужно давать съесть. Что же делать с польским вопросом? Как-то не могут эти две стороны сойтись. Не мы являемся инициаторами убийства, нужно с этим бороться. Мы не заинтересованы в побое поляков.

Советую: 1. Создание союза на пропагандистско-идейной базе между Москвой и Германией. 2. Стержнем того должна быть Украина. Только Украина может создать такой блок.

ГОРЯНСКИЙ - Проблема особая и снять ее с повестки (два слова неразборчиво)

ВАВРИЧИН – Против предложения потому, что этот вопрос актуальный.

ЧЕПИГА - Отвод даст ВАРЯГ.

ВИЛЬШИНСКАЯ - Этот вопрос поставить как основу, чтобы можно было дело осветить. Формальное предложение: открыть дискуссию по польскому вопросу.

Принято единогласно.

ВОРОВСКИЙ - Не подчеркнуто внимание на том факте, что во внешне-политическом мире состоялась революция. А это первый раз всплыла Америка, как империалистическая сила. В предыдущей войне был только известный экономический интерес, сегодня – политический. Америка с претензиями не только на Европейский континент, но и на целый мир. Это имеет свое влияние – 13 миллионов армии, 80...* промышленности перестроена на военный лад, и это будет иметь значение в будущем. Союзники вступили во Францию, но Франция не имеет своей власти.

Есть [ч]то-то больше. Если Америка захочет (слова неразборчиво) свою часть пятью колониями в Африке. Де Голь не принимает участие. Пахнет новыми концепциями – концепция СССР, Германии, Англосаксонии. Кажется, не берется во внимание отстройка национальных государств.

---

* Крпки у тексті.

Атлантическая карта бьет большевиков, а не может этого американский империализм. Тот мир кричит, что это не национальное государство, то может иметь характер такое их творение. Мы свое место нашли бы. Не делаю выводов, ибо нет данных. Только такое внимание во внешнеполитических делах, в отношении тактики альтернативного вопроса. В основах была альтернатива – фронтальная борьба или другая.

Тактика борьбы с Москвой: или тактика фронтального удара или иная. Не понимаю формальности. Первая не рассчитывает, чтобы изнутри разбивать большевиков. Другая возможность – это подрыв. Склоняюсь к другой тактике: партизанский поход – подрывать изнутри. Эта сила такая, с которой тяжело вести борьбу, но, возможно, должны противостоять политически.

Таким образом, политическая установка: Москву силой военной, без силы политической никто не победит. Если большевики выиграют политически, то могут выиграть и в военном отношении. Большевики признали Де Голя и Баномы, а союзники – нет, поэтому большевики ведут политику. В России в первую очередь имеем врага политического. Как государство, Россия внутренне слабая, ибо имеет много слабых элементов, но она сильна внешней политикой. Ее внешняя политика лучшая в мире.

Внутренняя слабость России поддерживается террором. Наша политическая борьба должна идти по линии разоблачения ее вовне и борьбы внутри. Это могут сделать только украинцы, хотя сегодня безуспешно, но завтра мы создаем для себя капитал. Внутри СССР силу составляли украинцы, в Красной армии насчитывается 25% украинцев, поэтому мы должны быть изнутри. Эту работу мы должны делать. Практика показала, что можно сделать.

Непосредственный контакт с большевиками показал, что многое изменилось. Украинский народ является совершенно другим. Аналогий в сравнении с 1917 годом приводить нельзя. Волынь ни в чем не отстает от Галиции, Волынь сдала испытания под немецкой оккупацией. Волынь выдержит под большевиками. Это уже гранит, и на нем можно все строить.

Мы имеем прекрасный народ и если с ним не выиграем, то в этом виновны мы. На Восточной Украине также имеются изменения. Восточная Украина имеет кадры, произошла колоссальная социальная дифференциация – крестьянин научился думать совершенно по-иному в отношении государственного строя. В их понятии государство Украины должно быть авторитетное, послушное, дисциплинированное.

Масса была в первую мировую войну десятками голов деморализована. Сегодня к этой массе нельзя идти с нигилистическими лозунгами. Наша тактика, подход к массам должна быть другой. Надо учитывать, что эта масса государственно-творческая, дисциплинированная, образованная и т.п., только показать ей путь. Дело очень облегчено.

Результаты за два года нашей работы были имперантны. Вопрос национальной осведомленности – что под этим подразумевать: объяснение к знамени “Тризуб”, выражения нет (к этим чувствам элементов), однако, когда

преподносить содержание, то оно приятное. Донбасс в 1943 году имел хорошо организованную сеть органов с местными руководителями.

Эволюция программы и тактики ОУН. Вне названия и цели построить собственное государство – почти ничего не осталось. Пришло новое содержание, но этого сразу ввести не было возможности. Большой процесс пережили восточные украинцы, и это надо учитывать. Другие народы просоветские также сделали большой шаг. Изменилась обстановка в Центральной Азии и на Украине. Обстановка на Украине другая, и в связи с этим, другие перспективы.

21-30 ч. , перерыв, 22-15 ч.

ПОЛЬСКАЯ ПРОБЛЕМА

ВАРЯГ – (читает из реферата). Разногласия в польско-украинском вопросе начались в 1942 г. Два на территории западноукраинских земель и один на территории Польши, в трех направлениях: а) отношения к Москве и Германии; б) польско-украинские отношения; в) вопрос принадлежности Галиции.

С августа месяца 1943 года по сегодняшний день состоялось восемь переговоров. В протоколе от 3 февраля 1944 г. (протокол переговоров подписали): а) признают борьбу украинского народа за свое государство; б) украинское государство в будущем со столицей в Киеве. В отношении Галиции записать, что Галиция относится к Польше, а не к Сталину. От нас требовали права для себя организовать в Галиции.

Поручено делегатам польского правительства приветствовать Красную армию, когда она вступит на территорию бывшей Польши. Украинская сторона выдала в этом деле, польская сторона ничего не выдала. На события на Холмщине не имеет влияния. С февраля этого года идет наш ответ тем путем, который возможен.

Поляки хотели скрыто создать свою подпольную организацию. Это была конкретная подготовка взять власть до прихода поляков. Это должна была быть манифестация для большевиков, как союзников. Уничтожена и подготовительная сетка – взять власть в Галиции (Бережанщина, Рогатинщина).

Погибли украинцы на Холмщине. Ответ в Галиции – осуждает украинская интеллигенция: 1. Не мы начали эту борьбу и не мы ее будем углублять. Хотим понять. 2. Считаем, что Польша должна существовать.

3. Считаем, что Галиция является неотъемлемой частью Украины. 4. Полякам обещаем: культуру, возможность хозяйственного развития и право гражданства.

Поляки должны идти на революцию, либо сблизиться с ВАСИЛЬЖЕВСКОЙ, либо против. Большевики приближаются к Сану и Бугу. Разговор пойдет еще дальше, может быть стоит на неустойчивой почве с какими-то ответственными факторами.

Ставит ли Англия вопрос о Польше в границах до – 1939 года. Наверное, нет. Немцы выигрывали очень много украинских факторов в Польше.

Прения по польскому вопросу

ВАВРИЧИН – Когда рассуждаем государственным языком, будет ли Польша и польская экспансия на Востоке, то тот, кто будет угрожать ей с Запада, будет нашим природным союзником.

Все желающие освободиться из-под Российского империализма, включая не только восточные народы, но и прибалтийские, белорусские – должны были бы создать такой противогерманский фронт с Польшей, Чехией, Венгрией. Но Польша не способна жить в союзе с другими славянскими народами, например: конфликт поляков с чехами, когда им грозил распад их государственности.

Поляки свели белорусскую проблему к нулю, хотели белоруссов проглотить. На украинском отрезке имеем жуткие воспоминания. Эти исторические счета неизгладимы. Продолжительнее всего поляки управляли в Галиции. Автономия в Галиции – это была автономия поляков. Это натравило украинцев на борьбу и углубление ненависти по отношению к полякам, а уже в 1918 г. кровавая расправа. 20 лет господства поляков на западноукраинских землях. Был раздел ролей борьбы с Польшей: легально и нелегально.

Очень много революционных дел, которые найдут свое место на страницах истории. Мы пережили такие времена, когда нависла угроза, была т.н. нормализация, чтобы приостановить наступление врага. Но это ничего не дало. Мы охраняли нормализационные позиции. Однако, это начали разрушать местные поляки. Генерал Карашевич во Львове напал на эти позиции. Ход событий повел до того, что мы вынуждены были опубликовать в польской прессе свою позицию и, наконец, в декабре 1939 г. стали в оппозиционное положение.

Два фактора имели власть: администрация и солдаты (1917-1939 г.). Это было ясное доказательство того, что Польша не способна управлять своим государством, даже на своих этнографических землях. Не хочу говорить, что творилось в Холмщине и на Волыни. Все эти дела дали нам понять, кто такие поляки. Законопроект в отношении с 1938 года был отвергнут без серьезного рассмотрения. Все это нам показывает, что к польской проблеме подходить надо осторожно.

Сегодня, под напором большевиков, Англия заняла свое отношение к западноукраинским землям, хотя она является гарантом Польши. Несмотря на эту гарантию, всенародно объявлено устами премьера, что Англия никогда не гарантировала восточных границ. Но это поляков не убедило, они стоят на положении, что это неотъемлемые польские земли. То же самое с Волынью. Вопреки воли Англии, Франции, Италии, Японии – забрали и никто не мог опротестовать. Из-за захвата Вильно почти 20 лет не было дипломатических связей с Литвой.

В начале 1939 года Польша сделала покушение и посадила симпатизирующую власть, беря пример с Муссолини, который захватил Албанию. Это

показывает, что она является таким соседом, который в любое время может пойти на все после того, как разыграет все процессы. Однако, психологически нужно готовить переговоры на тему украинско-польских отношений. Польские делегаты на переговорах почти имели добрую волю, но они были бессильны.

Пример с кафедрой украинской литературы во Львовском университете. Правительство было слабое, чтобы поколебать настроение на польских улицах. Так выглядит польская действительность в прошлом и в настоящем. Такой Польши, какой была, поляки не будут иметь никогда, однако, это не беспокоит поляков. В день начала войны – декларацию УНДО провозгласила в сейме, но это не дало разоружения поляков в Галиции.

Во Львове между 14-18 сентября 1939 г. грозили разгромом украинцам и только благодаря (слово неразборчиво) спасло украинцев. Во время войны поляки хотели перебросить какого-нибудь украинского политического деятеля в Лондон, с целью признать за Польшей Галицию, но никто не поехал.

Здесь может решить дело только сила. Раз решила ее большевистская сила, значит в другой раз ее решит украинская сила. Украина никогда не может уйти от Галиции, потому что здесь воспитание и опыт национальной политики, традиции для кадров строительства украинского государства. Теоретически хорошо, но практически реальный вопрос. Надо пропагандировать, чтобы демобилизовать здесь поляков и добиваться того, чтобы поляки ушли из Галиции, иначе они не будут иметь сильного польского государства.

КОЧАРОВСКИЙ - Одно ясно: огонь и вода никогда не породнятся. 600 лет завоевывали Галицию, готовились, но не праздновали.

Поляки – это народ шляхетский. Ничего не дают своего, а стремятся господствовать. Поляки с пренебрежением относятся к украинцам. Поляки испокон веков нас считают своими рабами. Нет ни одного условия во всей истории, чтобы поляки его выполнили. Похоже на шантаж. Эту психологию поляков мы знаем, и она губит Польшу.

Небезопасно то, что поляки занимают пророссийскую ориентацию (особенно эндеки). Во время оккупации большевиками Галиции занимали такое же положение. Как ни удивительно, но поляки сближаются с немцами, хотя немцы сначала уничтожали поляков. Однако, когда кончилась война с большевиками, то немцы заняли другое положение по отношению к полякам. То, что было в Австрии. Немцы против поляков – правителей, чувствуют меньшую заинтересованность. Их объединяет желание господствовать – «господствующий народ».

Нам разрешено во Львове петь, танцевать и развлекать немцев, но там, где вопрос власти – остаются поляки. Когда поляки уничтожают украинцев, немцы этого не видят и берут под защиту поляков. Австрия отдала нас в рабство полякам. Но нами немцы готовы платить полякам. «Немцы – природный наш союзник» – говорят, что так было бы, если бы политика руко-

водила логикой. В действительности другое. Поляки сейчас не опасны для нас, однако, в дальнейшем будут опасны, когда соединятся с нашими (неразборчиво).

ПОЛОНСКИЙ - Когда эти отношения поляков к украинцам были другие, то история была бы другая – и наша и польская. Разговор о согласии может быть только между субъектами сильными и союзниками, с поляками мы быть не можем. Вывод один – искать путей обороны перед поляками, парализовать их дела за границей, скрывая то, что сделано. Надо только решить. Мы сейчас не можем активно приостановить стихийную политику. Наш народ делает то, что делают большие государства.

Председательствующий ЧЕПИГА заявляет, что мы господствуем над ситуацией. Допускать стихию там, где идет игра на жизнь и смерть – нехорошо. За то, что кто-то в собственных интересах кого-то (даже поляка) убьет или ограбит, подвергается суровому наказанию.

ЛОЗОВСКИЙ - Мы с поляками ведем войну на северо-западных украинских землях. Когда украинская полиция с начала 1943 года ушла в подполье, немцы отправили польскую полицию в СС. Польская полиция (ШУПО) с СС проводила операцию, применяла жестокие и нечеловеческие приемы.

Польский элемент, разразненный на Волыни, полностью парализовал движение УПА. Ответ на это дало само население Волыни – провело мероприятия по населению. Поляки начали сопротивляться. Тогда началась ликвидация польского населения на Волыни, которая закончилась летом 1943 г. Остались только острова под немецкой охраной, тогда развернулась УПА.

На западноукраинских землях в Галиции польские подпольные организации не действовали против немцев, но всецело шли против украинцев, подготавливая изменение власти в Галиции. Все разговоры к тому, чтобы нас обмануть. Удар по польским подпольным организациям начался ликвидацией польских вооруженных организаций и, в первую очередь, их верхушки. В Галиции (Галич) были проведены ответные меры за удар по самостийному движению.

С апреля месяца 1944 года, когда польское правительство начало сотрудничать с большевиками (Северная Тернопольщина, Збарщина, где не было никаких действий), поляки пошли на провокацию против украинцев. Командование УПА отдало распоряжение выселить поляков, если сами не переселятся. Удары продолжаются. Действия против женщин и детей являются (неразборчиво). Женщины попадали только случайно, «это значит» – отдельные украинцы. На Холмщине в марте и апреле этого года поляками было убито около 2000 украинцев – женщин и детей, которых страшно окривавили. Там наши отряды теперь охраняют жизнь украинцев и украинскую территорию.

Некоторые из украинцев относятся по-ребячески, чтобы не разоружать поляков, ибо они имеют связи. Но это ничего не поможет. Мы создаем для себя выгодные позиции, которых невозможно достигнуть при зеленых столах. Обмануть себя не дадим. Украинские массы в наших руках.

Председательствующий ЧЕПИГА – Подтверждение на северо-западных землях некоторых фактов: по указанию Польши польские осадники издевались над украинским населением (Дермань, Здолбуновский уезд – есть общая могила замученных).

Затем поляки с приходом немцев сделались фольксдойчами. С 1941-1942-1943 гг. вся администрация (железная дорога крайслянднирты через (слово неразборчиво) – вела подпольную политику. Лагерь в Шубково, села Ровного, возглавляемый поляками.

Осенью 1942 года, когда большевистские партизаны с севера через Сарнинщину овладели Костопольщиной, в этих районах украинцы вынуждены были бежать. Лагерь в Шубково. В ноябре 1942 г. село Ремель Александровского района поляки сожгли и полностью уничтожили (польская полиция). Началось противодействие УПА.

Местное польское население начинает организовывать партизанщину. Большевистские партизаны удерживались благодаря полякам. Под защитой большевистских партизан колония Пшебраже спряталась, а там было место стоянки польских партизан. Поляки там, где немцы принимали к сведению факт существования украинских партизан, совершали провокацию: под Киверцами взорвали поезд. В Ровно дважды перестреляли всю тюрьму. В Луцке убили 300 человек. Были разногласия с поляками и на Волыни с ксендзами (с.Вишневец, летом 1943 года за три года до прихода большевиков, УПА ликвидировали). Это не является стихией и не садистской сатисфакцией.

1939 год – 340 000 поляков на Волыни, 10 000 в Полесье. Всего 440 000 поляков. 40 000 поляков вывезли большевики. На сегодня имеются данные о 120 000 поляков, но в действительности из этого числа имеется половина, между 60 000 и 120 000 поляков. Как видно, что на 300 000 уменьшилось поляков на северо-западных землях Украины. Поляки говорят, что 80 000 уничтожено. Это нужно уменьшить, ибо поляки (неразборчиво). Польская стихия на Волыни ничем не отличается от психики галицийских поляков (либо еще хуже).

10 ч. 30 м. Перерыв 11 ч. 00 м.

СТРИЙСКИЙ – Среди нашего населения укоренился взгляд, что [за] польско-украинские отношения понесут вину украинцы, особенно молодые политики. Припоминаю, что митрополит издал воззвание, несмотря на то, что польский епископ ничего не издал.

В одной польской деревне половина поляков в лесах. На Западе чисто польские деревни, на Востоке – украинские. Как было в августе 1939 года – 15 украинских крестьян были (слово неразборчиво), в Березу (август 1939 года), 12 сентября 1939 года там появились немцы.

Невзирая на большое украинское подполье, действия были обращены только против польского войска, которое пацифицировало украинские села (разоружили курень). Подтверждаю, что помимо обязанностей историче-

ских, созданная милиция не убила ни одного поляка, никого не выдала, а охраняла население. Когда пришли немцы (12 дней), ни один волос с головы поляков не упал. Пришли большевики – организовали красную милицию. Поляки притихли, ибо большевистский курс сначала был украинофильским, но позже, когда изменился курс, поляки все донесли НКВД против украинской милиции.

Перед войной 1941 года поляки усилили наступление и арестовали 27 украинских граждан, из которых пропало 18. Дальше были месяцы украинской власти (при немцах), но поляки ничем не поплатились. Поляки донесли на двух восточных украинцев, и с тех пор началось систематическое наступление на украинцев, 8 жертв (всего 26). Украинская общественность и даже ячейка ОУН не реагировали, когда поляки убрали на станции украинцев, которые ехали с города за зерном. В деревне существует хорошо организованная польская боевая группа, которая приступила к мщению (но за что мстить?) В результате имеется уже 7 человек убитых в деревне и на ее окраинах, и никакого реагирования нет [ни] со стороны украинцев, ни со стороны немцев. 80% нашей (слово неразборчиво) считает, что ответственность за обострение конфликта понесут украинцы. Второе, что это отрицательно отразится за границей. Имеет право выступать в защиту своей жизни.

Отношение Англии к Галиции. Уже в 1919 г. Галиция на деле была за украинцев. Англичанам нужен был продолжительный мир, а Галиция приобщена к Польше. Поэтому миру угрожала опасность. В деле Галиции (как и Вильно) поляки не подчинялись решению.

Вывод: полагаю, что в том, что (слово неразборчиво) украинцы в этих вопросах польско-украинского конфликта идут на базе польско-шляхетской пропаганды, и в этом есть немного нашей вины. Пропаганда перед своими гражданами, польскими и иностранными: 1. Издать белую книгу на украинском, польском и французском языках; только часть документов опубликовать. 2. В польской пропаганде мы ничего не сделали, а нужно сделать (Вавричин прав). Представлять, что это работа польских помещиков. Считаю невозможным какое-либо согласие ни с польским подпольем, ни с правительством, ибо в этом нет никакого практического успеха. Лишнее дело с ними говорить. Единственный разговор с ними – это разговор винтовками и пушками.

ЗЕЛЕНКО – Дискуссия признает, что дело должно быть обсуждено, если говорится, чтобы между Москвой и Берлином встали государства против них.

Если у нас сознательность в том, что польский фронт второстепенный, что же делается с польской проблемой. Вооруженный расчет – либо не ведем, либо уступить нам западноукраинские земли, а может быть оставить это нерешенным. Этого дела не решить нельзя. Если невозможно сговориться, то нужно принять радикальное решение: так или иначе. Мы только обороняемся, а крик из этого, как будто мы их прогоняем.

Не соглашаюсь с п.Лозовским, который говорит, чтобы не поднимать крика за границей и не создавать (два слова неразборчиво). Если стоит вопрос углубления революционной борьбы – бей, но доказывай свою правоту.

Но можем сделать натиск на нашу правду и справедливость. На базе борьбы идей и пропаганды можем иметь успех. Поляки ведут пропаганду, и мы ее должны вести. Общественность слушается и подчиняется организации. Общественность не знает процессов в расслоении, не капитализируется в отличие от частной собственности. Позитивные ограждения каждого процесса.

Организация проливает кровь, а эффекта нет. Издание белой книги – дело необходимое, но еще мало. Это может быть работа постоянная. Это на нашем внутреннем рынке, но на высшем форуме опережены поляки.

Если п.Стрийский цитировал Темперлея, то и есть та польская (слово неразборчиво) влияла на решение галицийского вопроса. И нужно “польского быка взять за рога”. Устная и печатная пропаганда среди поляков ничего не дает (это знаю из собственного опыта). Какое должно быть решение – нет сомнения (за Сан).

Председательствующий ЧЕПИГА: приводит статистические данные Галиции с 1 марта 1943 года.

Галиция 1 марта 1943 года

Немцы из Германии	–	14366
местных немцев	–	29076
украинцев	–	3247353
поляков	–	955821
евреев	–	278232
других	–	3575
	Всего:	4528323*

Львов 1 марта 1943 года

Немцев	–	8402
украинцев	–	78684 – 77227
поляков	–	150154 – 158564
евреев	–	259
других	–	7556 – 2262
	Всего:	275055* – 238053

ВОРОВСКИЙ – На Волыни поляков 12%. Значительно меньше, чем в Галиции. Отсутствие больших скоплений, у них меньше чувства уверенности, чем у нас. Отдаленность географическая и психологическая была меньше, чем в Галиции. Несмешанность с местным населением, не росли в почву. Против немцев ничего не сделали и не сказали.

---

* У док. помилка: у підрахунку: треба 4 528 423.

* У підрахунку помилка: треба 245 055.

Литеншафты ввели панцину. Полесье реализовано. На Сарненщине топорами вырубili несколько десятков поляков. На Литеншафте, отсюда название (слово по-польски). Немцы в одном Литеншафте ввели приказчиков украинцев, но в основе ничего не изменилось.

Украинская полиция пошла против немцев, а поляки дали полицию в помощь немцам. Местные польские интеллигенты пошли в полицейские отряды и мучили украинских женщин и детей. Польская пресса в 1943 году признавала, что поляки в этом виновны. Ксендзы очень часто осуждали поджоги украинских сел. Это творилось на глазах чешской общественности.

Вести ли пропаганду среди поляков. Безусловно. На Волыни были польские колонии лояльные, а польская полиция за это сожгла колонию и выгнала в город. Почему по этому вопросу не информировали? Невыгодно было тогда говорить о борьбе с поляками, когда в это время велась борьба с немцами. Это состоялось, в нашей пропаганде теперь находит свое место, но как третьестепенный вопрос. Сегодня еще не поздно, и эту пропаганду можно поставить. Нужно интеллигентных людей УГВР, если хотим поставить пропагандистское дело, нужно будет привлечь десять хороших журналистов.

Если до сих пор кое-какие люди отвлекались от внимания перспективы, то, может быть, теперь УГВР пойдет еще лучше. Чехи появились на украинской стороне. Была малозначащая чешская политика, она исходила снизу. Существовала чешская организация, чехи включились (Дубенщина, Лучина). Умеем с меньшинствами наладить хорошие отношения. Мы спасали евреев, каких сумели спасти. Так зародилось вопрос о меньшинствах, Мы последовательно говорили о Польше в этнографических границах еще до конгрессов. В 1940 году (§ 26). С поляками можно говорить тогда, когда их хорошо побить. Поляки будут говорить при соответствующей конъюнктуре, когда будут запуганы.

ВАВРИЧИН – Не хочу апеллировать к украинцам, которые изменились. Приговор – наказание – смерть. Второе обращение адресовано «Ровасу» – имело совсем иной характер (Красно, Новый Сен) – это польские деньги, аленховщина – это все украинцы, которые были врагами Польши без учета Украины, или русские (слово неразборчиво) называли себя русскими, однако, наделали много зла.

Между православными и греко-католиками нет никакой разницы – это вечные враги. На Лемковщине 80% украинцев. Уход украинцев с Санской земли – это значит переселить 80% населения. Этого во внимание брать нельзя, но реакция среди лемков («Куртакив») направляла против поляков, когда ситуация такая – то (два слова неразборчиво), что тогда самооборона в рамках действия (слово неразборчиво). В Пшевормоне (Скрипченко) две недели тому назад убили трех украинцев на улице (двух еще перед войной). Несколько дней позднее убили в Денгабуре двух служащих.

Нет сомнения, что та ситуация, которая сложилась, очень острая. Это неверно, когда говорят, что украинцы прилюдно (слово неразборчиво) высту-

пают в оборону поляков. За Холмщину, далее, на Волыни, наконец, в Галиции были многие польские гонения на украинцев в Галиции и во Львове. Тяжелым бременем, для УПА было то, что подал УЦК, чего не подал даже польский комитет.

Пропаганда в отношении Украины – это вещественное представление вопроса (два слова неразборчиво). Польский оттенок – пропагандистская литература на польском языке будет иметь свой вес и значение в отношении Польши и пропагандного материала, когда идет речь о государственно-творческой способности – то выругала нас сама Польша.

Молотов 17 сентября 1939 года – «Польша, которая выявила неспособного руководителя государства, вынуждена взять в оборону Украину и белорусское население. Большевики опубликовали много материалов, которые компрометировали Польшу.

Что-то в этом направлении остается уже. Польша имеет за собой такое страшное прошлое, как пацификация, капитализованное в Европе. Пацификация принесла нам меньше людей, а больше политической пользы. Если есть такие материалы, то они являются источником аргументации, потому что она такая есть. Это вопросы очень важные. Капитализировать все материалы, которые имеем также на польском языке.

Польша не развязала в себе даже ни одного вопроса. Имела много т.н. меньшинств, и это мир понимает, что Польша из-за этого была угрозой Балкан. Поляки могут идти на переговоры, если будут равные силы, если поляки сил не имеют, то и не стоит говорить. Использовать все, чтобы довести к соглашению по использованию всех способов, развязывать так, как можно.

КЛИМЕНКО – Вопрос польско-украинский должен быть развязан с точки зрения всеукраинского. В истории Польша никогда не спасала Украину. Было наоборот. Польша не сыграла никакой позитивной роли в истории Украины. Не стоит снижать фронт борьбы польско-украинский. Поляки подписали договор с большевиками и реализуют этот договор. Поляки включились во фронт борьбы не с немцами, а с украинцами, поэтому поставить их в один ряд с большевиками, как один фронт.

Как советы расценивают эту ситуацию? Склоняются к полякам (в листовке). Украинцы не пойдут на союз с большевиками, поэтому большевики взяли к содружеству поляков. Не нам про поляков и польское государство беспокоиться. Заграничную симпатию можем заслужить тогда, когда будем иметь силы.

Полезна ли пропаганда или вредна? Полезна. Пропагандой может заниматься не УПА, а отдельные люди. Галиция смотрит на вопрос с семейной точки зрения, а восточники – против Польши. Пропаганды для поляков, кажется, не нужно. Но целесообразно издать белую книгу. Нужно использовать пропаганду в отношении красноармейцев, разъяснить этот польско-украинский вопрос.

УПА вела хорошую работу по переселению. Поляки из сел переходят в города. Но это консолидация даже польских вооруженных сил (например, Витков, К.Надворный). Немцы играют в этом деле провокаторскую роль. Переговоры с поляками можно вести с той группой, которая... * Ванды Василевской.

Председательствующий ЧЕПИГА:

Подтверждаю, что польско-украинский вопрос рассматривался при учете положения всей Украины и УССД, а практически этот вопрос развязывается в Галиции и на Волыни, как на ближних территориях. Польско-украинский фронт считаем второстепенным, а тех, кто включается в большевистский фронт, как первостепенный фронт.

Пропаганда УПА не только среди войск, но имеет и другие секторы: одни воюют и ведут пропаганду, другие занимаются работой, необходимой для УПА (имеют хозяйство).

Мыр**

- 1.Летучки на украинско-польском языке;
- 2.Разговоры с поляками – протоколированные данные;
- 3.Информация за границей. Бенеш с поляками не договорился, можем мы;
- 4.За границей искать себе таких летописцев, как поляки.

Председательствующий ЧЕПИГА

Подтверждаю, что мадярам Карпатской Украины мы никогда не обещали.

п.ВИЛЬШИНСКАЯ - Польский вопрос поставлен и конкретно отражен в докладе п.ВАРЯГ. Проблема чередования фронтов предусмотрена в 1942 году. ООН была наставлена на продолжительный отрезок времени, были конкретные надежды, что практически удастся осилить с поляками второстепенный фронт. Это было не только декларативно, но и практически. А поляки против нас мобилизовались и ударили. Если постепенно будем их бить, то их можно ослабить. Нам удалось ослабить польский фронт. Со временем пойдет польский вопрос к вооруженной развязке. Но теперь ударить и разбить невозможно.

Практически по вопросу пропаганды

Было много советов, но к этому необходимо много позитивных фактов в среде общественности, интеллигенция не проинформирована, не содействует. Виновата ли общественность или те, которые делают дело. Немного и общественность, что не берет на себя ответственность. Дело в том, чтобы включить весь украинский народ в борьбу так, как это у поляков. Этого будет требовать от украинской интеллигенции УГВР. У нас нет ячеек для пропаганды. Мобилизовать народ для борьбы – это обязанности УГВР.

---

* Пропуск у тексті.

** Так у документі.

Председательствующий ЧЕПИГА

В дискуссии участвовало 37 голосов, обсуждаем тезисы рефератов.

Два документа от мая м-ца с.г. – читает. К проводнику революционного движения Демидского района шефу СД в Кобрини и ответ отряду «Помета» Голесья.

14 ч.43 м., перерыв, 15.50 м.

Продолжение

Утверждение резолюции

ВАРЯГ – На внешнем оттенке.

1.Советы: Украина в борьбе должна сегодня и будет добиваться в дальнейшем, чтобы ослабить Москву. Способы для этого: а) фронт подпольных народов; б) объединенная борьба; в) дипломатическая служба. Из возможностей под углом зрения для нас: возможность революции в СССР и Германии, тогда будем (слово неразборчиво) на украинской земле.

2. Англо-советский конфликт (выиграют Англия и Америка). Кроме собственных сил – внешняя политика должна действовать уже сегодня.

3. Советы останавливаются на границах 1939 года и другие варианты (выигрыш советов), тогда борьба в дальнейшем – борьба индивидуальным террором.

Правильно ли, [что] формально признаем УССР – этого вопроса не буду затрагивать. Сегодня советы в Европе имеют авторитет, и это большой шанс большевизма. Англия и Америка ведут в Европе просоветскую пропаганду. За границей нет места противосоветской пропаганде. Например, чехи хотя и не коммунисты, радуются походу большевиков на Запад. Для Черчилля важно, что Сталин якобы шагнул в сторону демократии.

Германия – в двух основных проблемах: УПА на фронтовой бой. Армия без захвата государства невозможна. СС дивизия не является украинским войском и немецким, а разбойниками Гимmlера, хотя члены дивизии смотрят иначе. Когда немцы выйдут за Сан-Буг, тогда украинские трудящиеся смогут формировать новые дивизии. Вопрос с Германией не заканчивается и тогда, когда немцы выступят за Сан и Буг. Все, что создано, зависит от того, чего захочет творец.

Сегодня пропаганда Палиева против нас – это пропаганда немецкая. УПА является вооруженной украинской силой, независимой и такой должна быть до конца. Должны ли быть задачи УГВР всеобъемлющими. Когда это было возможно, стараемся, но не средством необходимости.

Немцы имеют ту же цель, которую имели в первой проигранной войне – наступать, где легче. Сегодня сговорились бы с УПА, однако Германия могла бы это использовать для себя перед всем миром. Может быть, мы УПА недооцениваем. Правительство Советской Украины официально обращается к УПА, отдают себе отчет об угрозе для них со стороны УПА.

Польша. Поляки используют каждого оккупанта против украинцев (к примеру в Золочинщине). Оценка Польши – не исключаем и вооружен-

ной расправы. Если же так, то нужно подготовиться. Стараемся придти к соглашению.

Оборона на сегодня и на будущее время. Уничтожим сеть подпольных польских организаций на украинских землях, Зеленко дал разъяснение: 1.Информация; 2.Выселить остальных поляков. Это нас компрометирует. Здесь довольно легко поставить этот фронт. Мы не могли допустить стихии. Уже их сеть ослабили и оборонились их походом в Галицию и готовились к приходу НКВД. Видим еще дальнейшую возможность говорить с ними.

Англия и Америка – (БОРОВСКИЙ). Конфликт Англии с Америкой – союз конъюнктурный. Вырисовывается конфликт. Америка допускает к голосованию коммунистов. Англия, наверное, боится уже большевистской пропаганды.

Магьярщина – Карпатской Украины мы не подарим мадярам.

Информация – очень важный вопрос. Информационно-политическая служба находится в стадии действия. Бюллетень для информации за границей. Сборка материала имеется. Кроме бюллетеня нужен журнал – орган УГВР.

ОРЛОВИЧ – Хочу сделать вывод из докладов и дискуссий. Анализ настоящей деятельности и направления борьбы за украинское государство. Все дискуссионты вдались в глубину проблем и выдвигали новые проблемы. Мы пришли к некоторым отдельным соглашениям. Одна из центральных проблем: собственные силы или ориентации. Мы убедились, что ориентация заводит, поэтому во главу угла мы поставим собственные революционные силы. Усилие их возрастает для прихода украинского государства. Создание условий и использование их для облегчения борьбы украинского народа.

В связи с этим-возможность на Востоке, украинский народ является единственным в Европе, который собственными силами создал свою независимую вооруженную силу. Для нас ясно, что Украина не станет на путь интервенции, а только революционной борьбы при использовании условий.

Германский вопрос является легким, ибо Германия является еще фактором вооруженным и политическим и имеет несколько миллионов украинцев. Но политически связываться сегодня с Германией – невозможно. Другой вопрос – наши интересы, на территорию влияний Германии. Но если Германия пожелает мобилизовать украинских рабочих, то сделают это без нас.

Поляки. Украинцы сантиментами не руководствуются. Было много (десятки) разговоров. При развале Польши, аппетиты Польши возросли. Поляки ломают фронт подневольных народов и враги государственности.

Вопрос тактики и позиции самостоятельной освободительной борьбы. В дискуссии нашло свое правильное понятие. Вовлечение украинских масс в конкретную революционную борьбу – это задача. Таким образом, практические действия включения украинского мозга в эту борьбу, чтобы дать руководство освободительной борьбе.

Постановление - читает. Это вывод рефератора и дискуссии.

Постановление великого сбора УГВР.

МАКАРОВСКИЙ - Комиссия из 2-3-х человек (сократить и заменить слова именительные глаголом).

ЗЕЛЕНКО – Мотивы должны быть широкие.

ВИЛЬШИНСКАЯ – То, что должно (слово неразборчиво) несомненно это универсал.

ПОЛОНСКИЙ – Задачи УГВР должны войти в платформу, а не в постановление.

ОРЛОВИЧ – Выясняет.

ВИЛЬШИНСКАЯ – Платформу включить в постановление.

ЧЕПИГА – Вставка Кочаровського в отношении комиссии для постановления.

ЗЕЛЕНКО – Универсал для масс. Платформа, над созданием которой работаем. Постановление – это основа для платформы.

ВАВРИЧИН – 1.Постановление является основой для народа; 2.Платформа – вопрос отдельный; 3.Универсал – для нас.

17-45 ч., перерыв 19-15 ч.

13.VII-1944 г. 19-20 ч.

т.10 Платформа УГВР – реф. п.ОРЛОВИЧ

1.Предисловие.

В дискуссии п.ЗЕЛЕНКО указывается на то, что создание политического «Провода» по инициативе вооруженных сил, в данном случае УПА – это новость. С точки зрения настоящей практики создания таких проводов, политический «Провод» имеет в себе определенную «политику», когда вооруженная сила этого себе не представляет. Поэтому для этого поднялись политические «Провода», или по инициативе какой-либо политгруппы или на основе согласия между разрозненными политгруппами. Этот момент исключается при работе УГВР, которая не будет создана на базе разных политгруппировок, но на основе индивидуального подбора людей из среды активнейших революционных сил из одиноких представителей украинских граждан и поэтому конечным является – углубиться в характер взаимоотношения действующих сегодня сил, которыми являются ОУН, УПА и, наконец-то, что должно теперь – организованная УГВР. Считаю, что нельзя формировать дела так, что ОУН является инициатором создания УГВР, ибо это было бы равносильно тому, что ОУН создает для себя и из себя всеукраинский «Провод».

Если соглашаемся, что УГВР станет политическим «Проводом», то должны выдвинуть консеквенцию, что она разрастается в новую политическую организацию со своей политпрограммой, которая будет развивать вопросы социального, церковного, культурного и т.п. содержания. Тогда роль других политгруппировок, в т.ч. и ОУН, была бы сведена до минимума.

В дискуссии принимали участие: 1.Орлович, 2.Макаренко, 3.Писня, 4.Вильшинская, 5.Вавричин, 6.Костецкий, 7.Лозовский.

Утверждаю, что УПА не только является вооруженной силой, но и силой военно-политической. Показывает, что трудности в такой формулировке как: «УПА является инициатором создания УГВР», – нет! УПА, как каждая революционная и национально-вооруженная сила, является силой политической. Об остальном достаточно сегодня говорить об аполитичности национальных армий, а тем более вооруженных сил подпольного народа. До настоящей практики УПА наилучше это иллюстрирует созданием административного аппарата, организацией культурной жизни, образованием политических рейдов и т.п. Очевидно, что ОУН, как до этого единодействующая самостоятельная политическая сила на украинских землях, дала инициативу для создания УПА и дала свой политический вклад, который и стал политическим вкладом УПА.

Факт, что созданная посредством УПА и использованная его политическая (государственная) власть на некоторых территориях украинских земель, добывается завершения проведенной до этого работы и уже существующего положения с низовым государственным аппаратом. Такое завершение можно найти только в создании центрального всеукраинского политического «Провода», каким должно быть УГВР.

УГВР – это не новая политическая организация, которая будет стараться конкурировать с другими существующими политическими группировками, но это суррогат высшей власти на украинских землях на время революционной борьбы. И когда мы отбрасываем принцип монопартийной власти, то вопрос ясен – УГВР не является политической организацией с точки зрения политических партий и не партийным органом народа, задачей которого является: координировать и объединять действующие до сих пор политические силы в едино правильную платформу – борьба за украинскую государственность.

Для существующих политических группировок есть только одна возможность – подчинение наивысшему «Проводу» и включиться в процесс освободительной борьбы.

п.ВАВРИЧИН – Формулирует последнее выступление «предисловий» вот как:

Платформа (предисловие)

1.Украинское национально-освободительное движение, создание самостоятельного украинского государства и борьба за его закрепление. В 1917-1921 гг. углубила национальную сознательность, повысила политическую активность украинских народных масс.

Для выполнения этих задач нужен единый всеукраинский национальный «Провод», который опирался бы на консолидацию всех действующих национальных украинских сил, которые склонны к украинскому суверенному

государству. Поэтому, по инициативе Украинской повстанческой армии (УПА), которая укрепилась в процессе борьбы украинского народа против грабительств и насилий оккупантов, организовался из представителей всех украинских земель и украинских политических ячеек – всеукраинский руководящий центр под названием «УКРАИНСКИЙ ВЕРХОВНЫЙ (освободительный) СОВЕТ.

4-й день сбора. 14.VII-1944 г. 8-25 ч.

1.Цели и задачи УГВР

п.ГОРЯНСКИЙ (формальное предложение) Совет сбора затягивается. Нельзя так тратить время. Прошу председателя собрания строго ограничить выступления ораторов до 2-х 1-й раз (20 м., 2-й до 10 м.).

ВАВРИЧИН – Первый раз – 10 мин., 2-й раз – 5 мин. Предложение Вавричина принято единогласно.

Председательствующий ЧЕПИГА – зачитывает второй раздел платформы.

п.КОЧАРОВСКИЙ – 5-й пункт объединить с 3-м.

ЧЕПИГА – Узаконить руководящие органы независимого государства. Слово «руководящие» оставить, «момент» - вычеркнуть.

ВАВРИЧИН – Не объединять пункты 5-й и 3-й.

III. Основные идейно-программные задачи

Вступлением к этому разделу: членов – граждан.

ВАВРИЧИН – Завоевание, сбережение и закрепление украинского государства. Все активные факторы (а не элементы).

Принципы деятельности УГВР: 1-й (независимость – самостоятельность); 2-й принцип. 3-й; 4-й политически социальная программа (минимум) – вычеркнуть слова: «минимум» и «основных».

а)ВАВРИЧИН – Вычеркнуть слово «плебисцит».

ПОЛОНСКИЙ - Против того, чтобы вычеркнуть это слово.

ВОРОВСКИЙ «Плебисцит» – вычеркнуть.

Принято: – вычеркнуть.

а)принято в редакцию.

б)обеспечение «полностью» – настоящие законодательства.

в)вычеркнуть слово «лояльный».

г)возможности (слова неразборчиво). Обеспечить право на образование равноправия.

Предложение: Обеспечить право равных возможностей на образование для всех граждан.

Принято: один против, 2 воздержались.

е)полная воля трудовой, хозяйственной деятельности для всех граждан.

ВАВРИЧИН – Право на свободную инициативу в хозяйственной деятельности для всех граждан.

КОЧАРОВСКИЙ – Обеспечение свободы, инициативы и трудовой хозяйственной деятельности для всех граждан.

Предложение: Обеспечение свободы, инициативы и трудовой хозяйственной деятельности для всех граждан.

За 17, против 0,1 – воздержался.

Предложение Зеленко: Регулирование требованиями и потребностями всей нации.

10 ч. 10 м., перерыв.

Председательствующий Чепига. Проследив за дискуссией, считаю, что сходимся в основном, это должна быть платформа, которая бы не отбросила никого от нее. Формулировка одной группы невозможна (слово неразборчиво). Не перерешать того, что принадлежит народу (представительство народа). А решить эти дела и ставить платформу УГВР, а это могло бы кого-нибудь отбросить, поэтому мы поступили как партия, а в настоящем мы являемся предпарламентом, поэтому не ставим на этот предпарламент задачи организовать партию. Сейчас это неуместно. То, что мы приняли – это правильно. Но в дальнейшем должны считать, чтобы так формировали, чтобы было приемлемо для отряда. Дискуссия над вопросом платформы УГВР по отношению к социальному моменту.

ВИЛЬШИНСКАЯ - Инициативный комитет отклонился от общей платформы. Проблема освободительной борьбы в программе государственной системы – смешаны.

Центральная проблема: Все революционные факторы объединить для борьбы. Не нужно теперь решать все вопросы одновременно. Конечно, приемлемый клич должны бросить массам. Сегодня стоим перед вопросом: быть или не быть. Тут общий вывод идет о том, чтобы включить все силы, которые могут что-нибудь дать.

Не заставляем никого осуществлять свою программу, ибо это не наша задача, а объединяем всех к борьбе за украинское государство. Отстаиваю постановку объединения в борьбе. Содержание государственного строительства и содержание государства – это отдельные вопросы. В социальных вопросах ставить ограниченно. Ограниченной постановкой должно быть с дальнейшей точки [зрения] снять с повестки.

КОСТЕЦКИЙ – Есть два дела: платформа и программа. Платформа должна быть широкая, а вникать в рассмотрение проблемы программы нельзя смешивать. Еще бы разобрать те дела, которые спорные, обойти, оставить. Согласны с выводами председателя и ВИЛЬШАНСКОЙ, чтобы ограничиться только платформой.

ГОРЯНСКИЙ – Возражает, чтобы снять с данной точки, ибо земельный вопрос (два слова неразборчиво). Предлагаю ограничить прения.

ПОЛОНСКИЙ – Тут нужно найти какой-нибудь разумный выход. Хотим объединить все, поэтому должны перед всем крестьянством оттолкнуть хотя какое-нибудь крайнее течение (гетманцы). Мы не сможем выйти на полосу национальной государственности и для этого должны показать программу хотя бы минимум, сконкретизировать. Нельзя выдвигать крайних лозунгов,

ни капиталистических, ни тотальных. Нужно взять компромиссную середину. Предложение: Снять земельный вопрос – невозможно. Широким массам нужно дать ясный лозунг, которые призывали бы их к борьбе.

ЯБЛОНСКИЙ. Если необходимо идти к массам с лозунгами, то это не значит, что по этим лозунгам должны (неразборчиво) государственный строй.

ЛОЗОВСКИЙ – Наша задача – втянуть максимум здоровых национальных сил. Нужно выдвигать вопросы, которыми мобилизуем, обойти тех, которые могут оттолкнуть.

ВАВРИЧИН – Предлагаю перейти к делу.

ВОРОВСКИЙ – Дела индивидуальные или объединенные хозяйства – [про] это не говорить. Должна быть свободная форма.

ГОЛУБЕНКО – Свободное трудовое пользование. Свободное трудовое землепользование. Индивидуальное и кооперативное – не нужно. Индивидуальное ограничение минимума необходимо оформить.

Принято единогласно.

Вставить: ремесло свободное.

ЛОЗОВСКИЙ – Торговля.

СТРИЙСКИЙ – Вопрос трудящихся.

ГОРЯНСКИЙ – Обеспечение трудящихся трудовым законодательством.

КОСТЕЦКИЙ – УГВР не является политической партией, а суррогат власти. Все дела, которые обсуждают, относятся к программе. Речь идет об объединении всех единиц для борьбы за украинское государство. В связи с тем, что все те группы, которые хотим привлечь, отсутствуют, то программные вопросы затрудняют их объединение (четыре слова неразборчиво).

ВИЛЬШИНСКАЯ – Этих дел не включать в платформу, а отдельно.

Председательствующий ЧЕПИГА:

Эти дела будут одобрены (три слова неразборчивы), социально-программные вопросы, включить ли их в программу. Это будет темой нашего обсуждения.

ВАВРИЧИН – Отдельно будет о торговле и ремесле. Торговля требует дискуссии. Все эти дела передать комиссии для формулирования.

МАКАРЕНКО – Это есть прямые хозяйственные дела, а не программные.

ПОЛОНСКИЙ – Вольной торговли нет (одобряю).

Председательствующий – Комиссия должна исправить, лучше формулировать взгляды, формулировать ремесленный вопрос.

КОСТЕЦКИЙ – Загнул и другие вопросы.

ЛОЗОВСКИЙ – Вопрос торговли нужно обсудить отдельно. Будет ли это завершением целой программы, или только лозунги. Все это какая-то половинчатость. Даже то, что проработано – неясно. Затронут вопрос образования, культуры только как часть ученичества. Дальше: немного шире – хозяйственные вопросы. И этот (слова неразборчиво) выглядит не полностью. Как же все это понимать: направлением или лозунгом.

Предложение

Председательствующий ЧЕПИГА – Был проект платформы УГВР.

III раздел. Идеино-программные направления. УГВР может надеяться, что в борьбу включатся и другие национально-политические группы. Комиссии остается оформление платформы. Что касается решенных вопросов, нет возражений. Перед выбором комиссии будут еще выступления.

ЗЕЛЕНКО – Если вчера вызвали дискуссию, то это не потому, чтобы придираться. Сегодня снова возникают неясности. Должно же УГВР стоять на определенной политической базе. Если бы мы стояли на позиции ОУН, то все было бы ясно. Поэтому считаю, что трудность почти преодолена. Мы отработали программные проблемы, и необходимо их закончить. Остается мало: культура, интеллигенция, духовенство.

УГВР, рассмотрев сегодняшнее положение на украинских землях и возможные пути к революции, созданию украинского государства, чтобы привлечь как можно больше масс в процессе освободительной борьбы украинского народа – подтверждает, что вопрос украинского государства требует вести революционно-освободительную борьбу на следующих идейных программных принципах и поручает их (слово неразборчиво) в своих программах всем существующим группировкам.

Принять их в основном из программы ОУН.

КОСТЕЦКИЙ – Два вывода: взгляд на массы и взгляд на политгруппировки. Когда идет речь о платформе, необходимо также дать общее подтверждение, на всей программной теме – дать отдельно.

Проект (отвергнутый) – содержание для массы и обращение к политгруппировкам.

ПОЛОНСКИЙ – Приобщаться к Зеленко со следующими добавлениями: о вере и совести. Эти направления необходимо включить в платформу. Мы являемся государственной организацией – государственным проводом, а такой провод без социально-политической программы (пусть и минимум) существовать не может. Поэтому программу необходимо включить и в платформу, и в универсал (общая платформа).

ЛОЗОВСКИЙ – В таком случае будет УГВР, а будет заменена ОУН. При соединяюсь к предложению, которое вносит п. Костецкий.

ЧЕПИГА – т. V. УГВР выступает со следующей социально-политической программой для объединения всех национально-революционных сил в борьбе за украинское самостоятельное государство (УССД). Излагает программу по пунктам (всех 15).

Конкретный план таков: в отношении пополнений нет возражений, в отношении выступлений (Костецкий и Орлович) решит комиссия, и она сама их отредактирует. Состав комиссии: Вильшинская, Орлович, Полонский, Вавричин, Воровский, Костецкий. Комиссия утверждается единогласно.

Продолжение работы – 16-55 ч.

ВАВРИЧИН – Нам удалось с трудом оформить платформу (читает ее). За программу голосовали все «за – 16», воздержался от голосования 1 человек.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ: (какой результат докладов и дискуссий).

ВАРЯГ – 4 т. Неизвестно, на что пойдут советы. Есть сомнительное постановление. 6 т. Конец – «Поход на Запад не дает причин к взрыву революции».

ЗЕЛЕНКО – Постановление дать на рассмотрение комиссии или президиуму, чтобы окончательно отредактировать и выпустить его в свет зрелым.

ЧЕПИГА – Постановление является экспромтом реферата, здесь зачитан. Под углом стилистики языка и выдержанности – есть предложение передать президиуму.

ВИЛЬШИНСКАЯ – Как пожелание. При формулировании этих дел: 1. Отношение политическое в мире; 2) То, что относится к украинскому народу. Утверждение настоящего положения и на основании этого подтверждение.

ПОЛОНСКИЙ – Реферат сводится к анализу, поэтому эти выводы не нужны для их публикации и внутреннего использования. Эти постановления иметь только для внутреннего пользования, на внешнее – платформа и универсал.

ОРЛОВИЧ – Что делать с постановлением. Постановления должны быть отражением реферата и прений. Перед миром должны засвидетельствовать, что мы понимаем и оцениваем данный момент, чтобы можно было уяснить себе, на каком основании мы строим нашу политику.

Хорошие постановления. Необходимо отработать в течение двух недель. В отношении прогноза, то как его дает политическая организация, необходимо высказываться единогласно, чтобы не ошибиться. Эти постановления или на рассмотрение комиссии или президиума. В отношении второй и третьей частей постановления, то их содержание для УГВР имеет большое значение. Поэтому 2-ю и 3-ю части должен съезд принять или отвергнуть.

Первую часть должны передать для окончательной и существенной обработки. Во 2-х и 3-х частях:

1. Фактическое объединение украинских масс вокруг борьбы за украинское государство против немцев и большевиков.

2. Конечность: организация вооруженных отрядов – новая форма борьбы украинского народа.

3. Подтверждение, что в связи с завершением в поддержке украинских масс всеукраинскими обычаями – возникает подробность завершения борьбы в форме политического руководства.

4. Определение, что формы борьбы украинского народа, а именно: вооруженная форма борьбы была единственно реальной, и это есть один из наиболее серьезных аргументов в руках УГВР (представительства), аргументы украинской освободительной политики.

3-я часть

5. Основой деятельности УГВР – собственные революционные силы украинского народа.

6. Право требовать и принимать участие в борьбе – подчиняться УГВР.

ЗЕЛЕНКО – УГВР утвердила политический путь, которым шла украинская политическая мысль, которая гнила в УПА.

ОРЛОВИЧ – 5 лет войны вел борьбу украинский народ, за безусловно готовые положения переходит УГВР, которая должна взять руководство освободительной борьбой, обязана занять положение в отношении настоящих форм освободительной борьбы украинского народа и на этом строить свои политические направления.

ПОЛОНСКИЙ – В отношении «б» и «в» (вторая и третья части), не имею никаких возражений, а раздел «а» (первая часть) сделать так, чтобы не давать непонятных прогнозов. Поэтому первая часть (а), как можно больше сократить и обобщить.

ЧЕПИГА – Постановление должно быть утверждено президиумом. В отношении 2-й и 3-й частей реферат должен иметь точные подтверждения тезисов.

ЗЕЛЕНКО – Если сбор (съезд) имеет к этому отношение, то, очевидно, он займет прямое отношение к этому.

ОРЛОВИЧ – Большой сбор (съезд) принимает тезисы, рефераты, прения, предложения.

ЧЕПИГА – Сбор (съезд) выступал и учел.

ОРЛОВИЧ – Дополнение: большой сбор (съезд), заслушав доклады и проведя прения по ним, а также ознакомившись с предложенным содержанием постановлений, постановил:

Принять предложенный проект постановления за основу до окончательного отредактирования политических постановлений УГВР и обязывает будущий президиум УГВР выполнить эти задания.

Принято единогласно.

Дело устройства УГВР

Временное устройство УГВР – реф.ВИЛЬШИНСКАЯ. Были намерения сделать это устройство эластичным и приспособленным к жизни. Это должен быть суррогат правительства на время революции – орган власти. Сама постановка должна себя оправдать. Поэтому допустима некоторая текучесть и шаблонность.

Это формально правильная сторона. А до (слово неразборчиво) основанием была демократичность, хорошее понимание. Устройство построено так: шесть частей и семь присяг. Наивысший орган – законодательный. Вся тяжесть на исполнительном органе. Президент и президиум на стороне общей линии.

1. Общие основы УГВР. Изменения.

4. В составе УГВР – членом УГВР может быть и т.д.

Принято единогласно.

8.* Конкретным – принято.

Название УГВР – принято.

II. Большой сбор УГВР, председатель – принято.

III. Президент и президиум УГВР.

6. В случае конституционного внеполитического конфликта президиум имеет право заменить председателя генерального секретариата при участии двух третей всех членов президиума $\frac{3}{4}$ голосами.

Принято.

IV. Генеральный секретариат УГВР.

13. Государственные акты имеют законную силу при наличии подписей президента и председателя генерального секретариата.

V. Генеральный суд.

VI. Контрольная комиссия.

Принято.

Пятый день большого собрания (съезд) УГВР.

15. VII-1944 г. 8-45 ч.

Председательствующий ЧЕПИГА

Большое собрание должно законно утвердить принятое устройство, которое называет себя УГВР.

Очередное совещание – чтение проекта резолюции.

ЗЕЛЕНКО – Универсал мы все читали и обсуждали. Резолюция в такой форме является несмелой, и ее опубликовать нельзя. Необходимо избрать третью особую комиссию.

ВАВРИЧИН – Необходимо приступить к выбору органов, а избранный президиум рассмотрел резолюцию и подготовил ее к печатанию.

ПОЛОНСКИЙ – Заслушать мнение всех по этому вопросу с дополненными предположениями ЗЕЛЕНКО и ВАВРИЧИНА.

Резолюция, как результат всех совещаний. Поэтому проект несвязный, так как не было известно, к какому заключению придет УГВР.

1. Идеино-программные принципы вчера приняты. Эти принятые тезисы должны стать достоянием масс. Недостатки резолюции заключаются в общих мнениях, к тому же конкретные, но реальные и понятно сформулированы принципы. Поэтому стиль резолюции теперь непригоден.

2. Эта резолюция должна быть тождественной нашей платформе.

3. Очень импестонестичная резолюция, которая не разъединяет. Надо художественно оформить, но не в таком стиле.

Авторы забыли, что украинское государство было не только в 1917-1918 гг., но и в 1919 году. Это замечание общего характера.

---

* Пропуск пунктів у тексті документа.

ГОЛУБЕНКО – Резолюция – дело серьезное. Творчество его не является окончательным, но и отбрасывать его нельзя. В сухой форме резолюция не преподносится. Должен быть стиль, эмоциональные чувства в человеке – украинце имеются. Резолюция должна направлять. Начало кое-где надо сократить. Вторую часть – синтетично не подавать, а подавать аналитику платформы. Оставить предисловие. Платформу в основных чертах и окончание как есть. Не допускать грубых ляпсусов.

ВАВРИЧИН – Не могу сказать о том, как будет воспринята резолюция на Востоке. Вступление большое, сократить его наполовину. Нужно понятней изложить наши лозунги, это заключение существовавшее, поэтому резолюция должна быть перестроена. Она должна влиять не только на разум, но и на чувства. И здесь должен быть своеобразный стиль, чтобы через вступление человек настраивался соответственно самому смыслу.

КОСТЕЦКИЙ – Считаю некоторой ошибкой, что резолюция не обработана. Резолюция должна быть: 1) краткой; 2) содержательной; 3) должна иметь тождественную форму; 4) динамическое окончание.

В отношении содержания:

1. Сочетание с украинскими традициями, связанными с украинскими освободительными стремлениями 1917-1921 годов.

2. Подтверждение настоящего положения на Украине.

3. Из этой ситуации сделать заключение – создана УГВР.

4. Какая цель УГВР, для какой платформы, характер и задачи УГВР.

5. Обращение к украинскому народу, или делаем брошюру или резолюцию. Предлагаю резолюцию прочитать. Вступительная часть занимает только половину первой страницы.

ЗЕЛЕНКО. – Когда выдвигал проект комиссии, то, очевидно, она примет проект за основу.

ПИСНЯ – Резолюция не имеет мобилизующего значения, не называются по имени враги, надо назвать и большевиков и немецких империалистов, но и не так, чтобы только они.

ВИЛЬШИНСКАЯ – Принципиальных препятствий нет. Считаю некоторую конкретизацию поместить в форме общих лозунгов. Предлагаю комиссию в составе: Костецкого, Зеленко, Голубенко, Горянского и Писню (5).

КЛИМЕНКО – Не загромождать универсальную конкретизацию. Согласен, чтобы заключение было мобилизующее на борьбу.

ЧЕПИГА – Предложение п. Вильшинской.

ЗЕЛЕНКО – Обязательно ввести в состав комиссии п. ВАВРИЧИНА.

ВОРОВСКИЙ – Комиссия для рассмотрения присяги: ВАВРИЧИН, КОЛОС, ЛОЗОВСКИЙ, ВОРОВСКИЙ и СТРИЙСКИЙ.

Ходатайство Вильшинской принято единогласно.

Ходатайство Воровского принято единогласно.

ЗЕЛЕНКО – на предложение ЧЕПИГИ – проектируем форму воззвания. Затягивает.

Активные участники революционной борьбы за украинское государственное самостоятельное освобождение, представители всех украинских земель и украинских политических организаций.

Собрание (на месте стоянки) украинские граждане следуя по инициативе УПА.

1. Рассмотреть всесторонне текущую международную и внутреннюю политическую обстановку украинского народа на всех его землях.

2. Сделать анализ настоящей международной военной ситуации.

3. Провести вечернюю дискуссию в отношении основного вопроса украинской национальной политики.

ПОСТАНОВИЛИ:

1) Признать себя компетентными и создать из своих сил Украинской Верховный Освободительный Совет, как верховный орган украинского народа в его революционно-освободительной борьбе за УССД.

2. Установить политическую платформу, которая обязала бы УГВР в дальнейшем расширить его политическую работу.

3. Призвать украинскую общественность на всех украинских землях приводить в действие директивы УГВР в грядущей последней фазе нашей борьбы за полное украинское национально-политическое освобождение.

Дискуссия:

ГОРЯНСКИЙ – Призываем к сотрудничеству с УГВР и к борьбе за УССД всех украинцев, где бы они ни были.

ВАВРИЧИН – Это для внутреннего обращения. Предлагаю так принять резолюцию.

ЧЕПИГА – Нет никаких существенных замечаний.

ЗЕЛЕНКО – Еще раз зачитывает.

Содержание этого тезиса принято единогласно.

ЧЕПИГА – Констатирую, что настоящее собрание является конституционным собранием УГВР.

Совет на сегодняшний день состоит из 32-х человек – состав УГВР: 2 представителя греческо-ка[толического] духовенства; 1 представитель православной, 1 хозяйственник (директор), 1 инспектор, 1 военный, 1 адвокат, 1 доктор наук, 1 ученый, 1 ученый – участник освободительного движения. Итого: 10 человек.

Из присутствующих – с восточнукраинских земель, с западно-украинских земель.

На 21 человек: 6 с восточнукраинских земель, с северо-западных земель (всего 2), остальные с западных украинских земель.

Теперь работа комиссии и совещаний в отношении выборов органов.

9.40 ч. перерыв 12.50 ч.

Председательствующий И. ЧЕПИГА

ВАВРИЧИН – Зачитывает резолюцию.

ЗЕЛЕНКО – Комиссия серьезно остановилась над текстом.

Предлагаю принять резолюцию без дискуссий.

За – все. Принято единогласно.

ЧЕПИГА – Проект присяги президиума и председателя генерального секретариата. Зачитывает.

ЗЕЛЕНКО – Предлагаю утвердить тексты присяг без дискуссий.

Принято единогласно.

ЧЕПИГА – На этом вопросы исчерпаны.

Выборы органов УГВР

Председательствующий ЧЕПИГА

Большое собрание избирает: 1-го президента, 3-х вице-президентов, 4-х членов президиума.

Кроме того: 1-го генерального судью, 1-го генерального контролера, 1-го представителя генерального секретариата

[Всего] – 11.

Генеральный контроль доизбирает двух человек.

Генеральный судья доизбирает двух человек.

Генеральный секретарь доизбирает 4-х человек.

Предложения на кандидатов принимаются.

ЗЕЛЕНКО – Кандидатуры можно предлагать общим количеством, а избирать каждого отдельно.

ВИЛЬШИНСКАЯ На президента УГВР – ГОРЯНСКИЙ.

Единогласно.

ВОРОВСКИЙ – Вице-президенты: ВАВРИЧИН, КОСТЕЦКИЙ, ГОЛУБЕНКО.

Принято единогласно.

Четыре члена президиума: ОРЛОВИЧ, ЗЕЛЕНКО, ВИЛЬШИНСКАЯ, КОЛОС.

Принято единогласно.

Председатель генерального секретариата ЛОЗОВСКИЙ.

Единогласно.

Генеральный судья – ЧЕРНИГОВСКИЙ Степан. Единогласно.

Генеральный контролер – КОЧАРОВСКИЙ. Единогласно.

На этом выборы органов УГВР закончены.

Торжественный акт присяги президента УГВР

ЧЕПИГА – принять присягу от избранных: генерального судьи и генерального контролера. Принято единогласно.

Разное

ЗЕЛЕНКО – Я внес предложение принять резолюцию без дискуссий, чтобы не было потом каких-либо разногласий.

ЧЕПИГА – Вменить в обязанность комиссии еще раз пересмотреть текст.

Утвердить единогласно.

КЛИМЕНКО – Нельзя ли нас проинформировать о составе УГВР?

ПИСНЯ – Считаю, что позже будут исходить некоторые документы

(обращения, законы), они будут иметь подписи, хотя это псевдонимы, но пусть они будут украинские.

Псевдонимы до сих пор были на время работы, а сейчас каждый должен иметь новый псевдоним, и это будет записано в протоколе.

Принято к сведению.

ЧЕПИГА – Все присягнувшие исходят в работе из того:

1. Мы собрались здесь нелегальным порядком; 2. Пока (три слова неразборчивы).

УГВР приступает к работе, и чтобы задания легче выполнять – обязую всех членов УГВР беречь все в секрете от посторонних людей. В отношении платформы, резолюции – можно информировать только свои круги.

Прошу забыть действительные фамилии. Прежде всего подумать, кто где был и что делал. Протокол будет переписан и сдан в архив. Все старые экземпляры уничтожить.

ЛОЗОВСКИЙ – До публикации вообще ничего не говорить.

ЧЕПИГА – Заключительное слово.

Трудно оценить словами то, что делалось сегодня. Для одних это жизненное, для других – сомнительное, т.е. среднее. В твердой действительности, волею единиц, которые имеют общественный стаж, эти единицы собрались для того, чтобы придти к окончательным решениям. Нелегкая была работа великого собрания, однако, у всех была добрая воля – служить изо всех сил доброму делу.

Возможно, некоторые решения не выдержат проверки жизни, однако, многие из нас устоят.

Перед УГВР каждый взял обязательства борьбы за УССД и выполнит их с честью. Может быть, придется нам находиться далеко друг от друга, однако, все мы будем иметь в памяти эти минуты, когда в лесу мы взяли на себя большие обязательства.

Должны всех звать за собой. Переживем не одну проверку и имеем полную уверенность, что сегодня наши люди уже верят в свою правду и готовы за нее умереть. Многие погибли за правду. Почтим их память вставанием.

Благодарю.

В заключение исполняется национальный гимн.

14 часов.

Верно: подполковник [підпис] *МАХОВ*

ДА СБУ. – Спр.372. – Т.3. – Арк. 33-104. Засвідчена копія. Машинопис.

**ВІДОЗВА ГОЛОВНОКОМАНДУВАННЯ УПА ДО
УКРАЇНЦІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ІЗ ЗАКЛИКОМ
БОРОТИСЯ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ***

Не раніше 15 липня 1944 р.

Прочитай і непомітно підкинь другому.

За Українську Самостійну
Соборну Державу!

Воля народам!
Воля людині!

УКРАЇНЦІ – БІЙЦІ І КОМАНДИРИ Т.ЗВ. РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ!

Наближається нова світова імперіялістична війна.

Для українського народу, як і для всіх інших народів Советського Союзу, настає час розрахунку з кривавими большевицькими катами: За колгоспну нужду і за грабунок нашого села; за визиск робітників і за придушення інтелігенції; за терор МВД-МГБ і за сваволю партійних посіпак; за переповнені жертвами большевицького терору тюрми і концтабори, за мільйони невинно розстріляних та замордованих в ЧЕКА-ГПУ-НКВД-МВД-МГБ, за мільйони насильно виселених поза межі України в далекий, холодний Сибір: за переслідування українських патріотів і за здушування всього, що українське; за національне поневолення українського народу і за грабіж України; за всі-всі злочини большевицьких катів над українським народом, над всіма народами Советського Союзу.

Під час останньої війни проти гітлерівської Німеччини багато з вас воювало, сподіваючись, що після війни большевики дадуть краще життя. Тепер ви бачите, які це були марні сподівання. Навіть воєнні інваліди мусили йти між народ прошаками, щоб будь-як прожити. Навіть їм більшовицькі сатрапи не вважали за потрібне дати належне забезпечення.

Після тамтої війни багато з вас говорило: “Хай лише прийде ще одна війна, тоді я вже буду знати, що робити мені. Воювати за Сталіна вже більше не буду!”

І ця війна надходить.

І тепер українському народові як і всім іншим народам ССРСР, треба вирішити: знов воювати за Сталіна і весь злочинний протинародний большевицький лад, тобто знов воювати за колгоспну нужду, за большевицький батіг, за емведівські концтабори, – чи виступити проти большевицьких поневолювачів, за їх знищення, за побудову на руїнах большевизму нового, кращого життя.

Вагання не сміє бути. Український народ, як і всі інші народи Советського Союзу, повинен вибрати лише цей другий шлях – боротьби за знищення кривавого большевицького ладу.

---

* Див. док. № 27, 60, 69, 85, 105, 112, 126, 149, 154.

Цю війну український народ мусить використати для свого справжнього національного і соціального визволення, для побудови на своїй землі справді кращого життя. Це станеться тоді, коли Україна відокремиться від Росії і коли на українських етнографічних землях буде побудовано незалежну Українську республіку із демократичним та передовим суспільно-економічним устроєм.

Доволі чужинецького панування над Україною! Доволі Україні бути колонією чужоземних імперіялістів! Доволі українському народові бути рабом Москви! Хочемо таких прав, якими користуються сьогодні вже майже всі народи світу, і які кожному народові законно належать! Не хочемо довше ходити в ярмі! Хочемо бути вільні і незалежні – як були наші предки в часах Київської Русі чи Козацької держави!

БРАТИ УКРАЇНЦІ В АРМІЙСЬКІЙ ФОРМІ!

Доля України, доля українського народу, доля українських працюючих тепер у ваших руках. Будете воювати за Сталіна – ще тісніше затягнете на шиї власного народу петлю неволі. Якщо ж не будете воювати за большевицьких катів, якщо ж повернете свою зброю проти московсько-большевицьких гнобителів – тоді московсько-большевицькі імперіялісти програють цю війну; злочинний і всім нам ненависний большевицький лад буде повалений, і український народ, як і народи всього Советського Союзу, буде мати змогу побудувати своє життя згідно із своєю волею – життя вільне, життя прекрасне.

Не воюйте за Сталіна, за большевицький гнобительський і експлуататорський режим. Большевицькі верховоди вестимуть цю війну не за інтереси народу, а за поневолення нових країн і народів, за здійснення своїх божевільних плянів про розтягнення свого панування на весь світ. Маючи проти себе народи всього світу, кремлівські імперіялісти неминуче цю війну програють, програють так, як в попередній війні програв Гітлер.

Шукайте зв'язки до українського визвольного підпілля на українських землях, до Української Повстанчої Армії (УПА) і організовано, цілими підрозділами, або й індивідуально, переходіть на їх сторону! Робіть це особливо тоді, коли большевицькі імперіялісти будуть зазнавати невдач на воєнних фронтах, коли почне тріщати большевицька тюрма народів!

В лавах Української Повстанчої Армії, в большевицькому тилу розгортайте якнайширшу повстанську визвольну боротьбу! Розганяйте більшовицьку адміністрацію, знищуйте большевицьких вислужників, знищуйте транспорт, шляхи, мости. У звільнених від большевицьких окупантів районах організуйте незалежну українську владу від імені Української Головної Визвольної Ради (УГВР) – тимчасового визвольного революційного парламенту й уряду України.

Втікайте з більшовицьких фронтів і добивайтеся на українські землі, щоби тут вступити в лави УПА!

Якщо не зможете перейти на бік УПА, чи то з причини віддалення від України, чи то з якихось інших причин, – тоді переходить на бік противників ССРСР! Переходить організовано, цілими підрозділами, зі зброєю у руках! Переходячи, заявляйте, що ви це робите на доручення УГВР та УПА!

Від противників ССРСР домагайтеся творення українських військових формацій, з українським командуванням, під українськими національними блакитно-жовтими прапорами. Скрізь заявляйте, що ви перейшли на бік противників ССРСР для боротьби за побудову незалежної Української держави. Підкреслюйте, що за інші цілі ви боротися не будете.

Заявляйте, що боротьбу за самостійну Україну ви хочете вести тільки під керівництвом УГВР – того політичного і національного проводу українського народу, який керує визвольною боротьбою на українських землях. Домагайтеся зв'язку з представниками УГВР.

Перестерігаємо вас всіх, що по тамтому боці фронту, серед російської еміграції, є багато прихильників збереження цілості сьгоднішнього ССРСР, багато прихильників відбудови “єдиної невідомої” Росії. Багато з них ці свої імперіялістичні плани прикриває фразами про “федерацію” України з Росією, про вигоди для України від такої федерації і т.і. За “федерацію” України з Росією стоять колишні російські імперіал-соціялісти з табору Керенського і Чернова, “власовці” та інші. Вони будуть старатися перетягнути полонених українців на свій бік – до боротьби за повалення большевизму, але за федерацію України з Росією. Кожна з цих груп буде теж обіцувати новий “рай” у такій майбутній федеративній Росії.

Не дайтеся обманути цим новим російським імперіялістам! Український народ не сміє зробити такої самої помилки, яку він зробив у 1917–1920 рр. Всяка федерація України з Росією на ділі означає окупацію України Москвою, означає дальший гніт і визиск України з боку Москви. Всі російські “федералісти”, під якою маскою вони не виступали б, несуть українському народові новий політичний і соціяльний гніт, новий визиск працюючих мас. Дайте, належну відсіч новим російським кандидатам в окупанти України. Ставайте до боротьби з большевицькими гнобителями лише в ім'я незалежної і соборної Української держави!

Хай живе священна боротьба українського народу за національне і соціяльне визволення!

Хай живе вільна і незалежна Україна, відокремлена від Росії!

Хай живе самостійна і соборна Українська республіка – єдина гарантія справді вільного і щасливого життя українського народу!

Геть московсько-большевицьке панування з України!

Смерть московсько-большевицьким окупантам та всім їхнім агентам!

ГОЛОВНЕ КОМАНДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ

Державний архів Тернопільської області. – Ф. Р. 3432. – Оп.1. – Спр. 25-25 зв. Копія. Друкований примірник.

№ 66
ТЕКСТ ПРИСЯГИ ВОЯКА УПА*

19 липня 1944 р.

ПРИСЯГА ВОЯКА
УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ. ЗАТВЕРДЖЕНА УТВР
І ВВЕДЕНА НАКАЗОМ ГВШ Ч.7, З 19.VII.1944.

Я, воїн Української Повстанчої Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед Святою Землею Українською, перед пролитою кров'ю усіх Найкращих Синів України та перед найвищим Політичним Проводом Народу Українського:

Боротись за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалію ні крові, ні життя і буду битись до останнього віддиху і остаточної перемоги над усіма ворогами України.

Буду мужнім, відважним і хоробрим у бою та нещадним до ворогів землі української.

Буду чесним, дисциплінованим і революційно-пильним воїном.

Буду виконувати всі накази зверхників.

Суворо зберігатиму військову і державну таємницю.

Буду гідним побратимом у бою та в бойовому життю всім своїм товаришам по зброї.

Коли я порушу, або відступлю від цієї присяги, то хай мене покарає суворий закон Української Національної Революції, і спаде на мене зневага Українського Народу.

Українська повстанська армія. Збірник документів за 1942-1950 рр. Частина 1. Видання закордонних частин Організації Українських націоналістів. – 1957. – Арк. 21-22. Друк. прим.

---

* Див. док. № 84.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

№1. Відомості НКВС СРСР про охорону тилу Червоної армії на визво-
лених від німецьких військ територіях України. *8 січня 1944 р.*

№2. Інструкція провідника ОУН (С.Бандери) „Матвія” політичним ре-
ферентам надрайонів щодо діяльності ОУН і УПА в умовах відступу ні-
мецьких військ. *8 січня 1944 р.*

№3. Звернення вищого керівництва УРСР до населення окупованих рай-
онів України. *12 січня 1944 р.*

№4. Довідка Українського штабу партизанського руху (УШПР) про ді-
яльність українських націоналістів. *21 січня 1944 р.*

№5. Розпорядження командування XIII німецького армійського корпусу
підлеглим частинам щодо ставлення до підрозділів УПА. *29 січня 1944 р.*

№6. Інструкції ОУН про проведення організаційної, політичної й вій-
ськової роботи у зв'язку з відступом німецьких військ і наступом Червоної
армії. *Не раніше січня 1944 р.*

№7. Наказ №1 командування підрозділів УПА про кадрові зміни у гру-
пах „Заграва” та „Турів”. *1 лютого 1944 р.*

№8. Телеграма М.Хрущова керівникам радянських партизанських загонів
Шитову і Шумаку про незгоду щодо передачі загонів до складу Черво-
ної армії. *9 лютого 1944 р.*

№9. Інструкція ОУН (С.Бандери) з аналізом становища в місцевостях,
зайнятих Червоною армією. *11 лютого 1944 р.*

№10. Звернення-листівка Верховної Ради УРСР та Ради народних комі-
сарів УРСР до учасників збройних формувань українських націоналістів з
пропозицією припинення боротьби проти радянської влади. *12 лютого 1944 р.*

№11. Повідомлення М.Хрущова командирам радянських партизанських
загонів О.Федорову та В.Дружиніну стосовно рішення ЦК КП(б)У про пе-
редачу партизанів до органів міліції. *21 лютого 1944 р.*

№12. Інструкція №7/44 організаційної референтури Крайового проводу
ОУН (С.Бандери) на західноукраїнських землях про зв'язки з дивізією СС
“Галичина” та засекречування архівних документів. *29 лютого 1944 р.*

№13. Спецдонесення УШПР радянському керівництву про угоди українських націоналістів та німецького командування. *Лютий 1944 р.*

№14. Додаток до інструкції ОУН (С.Бандери) “Під більшовиками”. *3 березня 1944 р.*

№15. Директиви ОУН і УПА про взаємовідносини з радянськими військами та німецькими окупаційними властями. *8 березня 1944 р.*

№16. Вказівки командуючого поліцією безпеки і СД на Україні про угоду щодо відносин німецьких частин і загонів УПА. *12 березня 1944 р.*

№17. Доповідна записка наркома внутрішніх справ СРСР Л.Берії ДКО про історію створення, склад і діяльність УПА та заходи НКДБ щодо боротьби з її формуваннями, діючими у Рівненській, Волинській і Тернопільській областях. *14 березня 1944 р.*

№18. Пропозиція начальника УШПР Т.Строкача керівникам радянських партизанів Чижову і Ульянову про створення спецгрупи для організації терористичних актів проти провідних діячів ОУН і УПА. *17 березня 1944 р.*

№19. Телеграма заступника начальника УШПР І.Старинова Т.Строкачу про прихильне ставлення населення Тернопільщини до українських націоналістів і вороже до німців і радянських партизанів. *17 березня 1944 р.*

№20. Постанова ДКО СРСР про спеціальні заходи щодо західних областей України. *Не пізніше 20 березня 1944 р.*

№21. Радіограма командира партизанського з’єднання ім.Будьонного УШПР про дії українських націоналістів. *21 березня 1944 р.*

№22. Доповідна записка М.Хрущова Й.Сталіну про розгортання боротьби ОУН і УПА у звільнених від німецьких військ районах Рівненської і Волинської областей. *21 березня 1944 р.*

№23. Лист М.Хрущова про необхідність організації інформування населення про результати боротьби з націоналістами. *22 березня 1944 р.*

№24. Повідомлення наркома внутрішніх справ УРСР В.Рясного про розгром відділу УПА в Рівненській області. *26 березня 1944 р.*

№25. Доповідна записка НКВС СРСР ДКО і Генеральному штабу Червоної армії про операції з ліквідації воєнних формувань українських націоналістів у Рівненській, Волинській і Тернопільській областях з 7 по 27 березня та поранення М.Ватутіна. *28 березня 1944 р.*

№26. Протокол допиту більшовицького партизана П.Козленка, який перейшов на бік УПА. *30 березня 1944 р.*

№27. Звернення ОУН (С.Бандери) до українців про боротьбу проти радянської влади. *30 березня 1944 р.*

№28. Повідомлення Крайового проводу ОУН (С.Бандери) на західноукраїнських землях зі спростуванням відомостей про переговори з німцями. *Березень 1944 р.*

№29. Звернення політичного відділу УПА (Північ) про репресії органів НКВС проти населення Рівненщини. *Березень 1944 р.*

№30. Інструкція ОУН щодо політико-організаційних завдань осередків в підпільній діяльності на території України. *Березень 1944 р.*

№31. План Українського штабу партизанського руху з ліквідації збройних загонів УПА в районах Житомирської, Рівненської, Тернопільської та Кам'янець-Подільської областей. *Березень 1944 р.*

№32. Доповідна записка М.Хрущова Й.Сталіну про хід відновлення економіки у визволених районах та організацію боротьби з загонами УПА у західних областях України. *Березень 1944 р.*

№33. Звіт референта надрайону „Затока” ВО (групи) „Заграва” УПА „Північ” про ставлення німецьких та угорських військових частин до УПА. *1 квітня 1944 р.*

№34. Інформація НКВС СРСР вищому керівництву СРСР та Червоної армії про операції з ліквідації військових формувань ОУН у Рівненській і Волинській областях з 27 по 30 березня 1944 р. *2 квітня 1944 р.*

№35. Доповідь наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії Державному Комітету Оборони, Генштабу Червоної армії про операції з ліквідації військових формувань українських націоналістів у Рівненській, Волинській і Тернопільській областях з 7 березня по 6 квітня 1944 р. *7 квітня 1944 р.*

№36. Інформація НКВС СРСР вищим керівникам СРСР та Червоної армії про хід оперативно-військових операцій проти формувань ОУН у Західній Україні з 5 квітня по 10 квітня 1944 р. *17 квітня 1944 р.*

№37. Відомості про операції щодо охорони тилу діючої Червоної армії впродовж січня-березня 1944 р. *19 квітня 1944 р.*

№38. Повідомлення наркома внутрішніх справ СРСР Л.Берії ДКО та Генштабу Червоної армії про операції з ліквідації військових формувань українських націоналістів у Рівненській, Волинській і Тернопільській областях з 10 по 15 квітня 1944 р. *19 квітня 1944 р.*

№39. Радіограма командування партизанського з'єднання ім.25-ї річниці РСЧА Українському штабу партизанського руху про репресії українських націоналістів щодо радянських службовців. *21 квітня 1944 р.*

№40. Декларація Української Національної Ради про історію її утворення, мету і завдання. *22 квітня 1944 р.*

№41. Протокол засідання Української Національної Ради про персональний склад і обов'язки її членів. *22 квітня 1944 р.*

№42. Інформація наркома внутрішніх справ СРСР Л.Берії ДКО і Генштабу Червоної армії про операції з ліквідації військових формувань українських націоналістів у Рівненській, Волинській і Тернопільській областях з 15 по 20 квітня 1944 р. *23 квітня 1944 р.*

№43. Наказ командира відділу УПА працівникам сільських Рад про відповідальність у разі невиконання розпоряджень керівництва УПА.

1 травня 1944 р.

№44. Відомості НКВС СРСР про оперативні дії проти частин УПА з 21 по 27 квітня 1944 р. *3 травня 1944 р.*

№45. Зведені відомості НКВС СРСР про підсумки оперативних дій проти збройних сил і підпільних організацій ОУН упродовж 5 лютого – 3 травня 1944 р. *6 травня 1944 р.*

№46. Доповідна записка УШПР про дії ОУН (С.Бандери) і УПА на Волині проти радянських партизанів і Червоної армії. *10 травня 1944 р.*

№47. Постанова Оргбюро ЦК КП(б)У про розподіл зброї для озброєння партійно-радянського активу західних областей УРСР. *10 травня 1944 р.*

№48. Обіжник для внутрішнього користування, підготований співробітниками СБ ОУН (С.Бандери). *14 травня 1944 р.*

№49. Лист М.Хрущова до Й.Сталіна з проханням дозволити організувати показові судові процеси над українськими націоналістами. *15 травня 1944 р.*

№50. Про діяльність органів НКВС у Криму після звільнення його від німецьких військ. *16 травня 1944 р.*

№51. Інформація наркома внутрішніх справ СРСР Л.Берії ДКО і Генштабу Червоної армії про знищення військових формувань українських націоналістів на території Рівненської, Волинської і Тернопільської областей з 15 по 20 травня 1944 р. *21 травня 1944 р.*

№52. Відомості щодо відселення мешканців з 25-кілометрової прифронтової смуги відповідно до директиви Ставки Верховного Головнокомандування СРСР. *24 травня 1944 р.*

№53. Наказ ОУН (С.Бандери) командантам СБ військових надрайонів 3/3 і 2/2 та командантам військових районів про посилення боротьби з ворожою агентурою. *26 травня 1944 р.*

№54. Доповідна записка секретаря Рівненського обкому КП(б)У В.Бегми секретарю ЦК КП(б)У М.Хрущову про ставлення до польського населення області та його реагування на дії радянської влади. *Після 31 травня 1944 р.*

№55. Звернення політичного відділу групи „Заграда” до населення із закликом вступу до лав УПА. *Травень 1944 р.*

№56. Відозва-листівка ОУН (С.Бандери), підготована фахівцями СБ. *Травень-червень 1944 р.*

№57. Повідомлення наркома внутрішніх справ СРСР Л.Берії ДКО та Генштабу Червоної армії про ліквідацію військових формувань українських націоналістів на території Рівненської, Волинської і Тернопільської областей з 20 по 30 травня 1944 р. *2 червня 1944 р.*

№58. Інструкція командування УПА щодо збору врожаю 1944 р. із забезпечення населення та ОУН і УПА продовольством. *23 червня 1944 р.*

№59. Повідомлення про завершення НКВС операції щодо відселення мешканців з 25-кілометрової прифронтової смуги. *27 червня 1944 р.*

№60. Звернення ОУН до українського народу із закликом єднання до боротьби проти окупантів і спростуванням наклепницьких закидів. *Не раніше 30 червня 1944 р.*

№61. Платформа Української Головної Визвольної Ради (УГВР). *Червень 1944 р.*

№62. Універсал УГВР до українського народу з викладом її мети і завдань. *Червень 1944 р.*

№63. Інформація про діяльність органів НКВС щодо охорони тилу фронтів діючої Червоної армії в квітні-липні 1944 р. *14 липня 1944 р.*

№64. Стенограма Великих зборів УГВР про концептуальні засади її діяльності у боротьбі за незалежність України. *11-15 липня 1944 р.*

№65. Відозва головнокомандування УПА до українців Червоної армії із закликом боротися за незалежність України. *Не раніше 15 липня 1944 р.*

№66. Текст присяги вояка УПА. *19 липня 1944 р.*

ЗМІСТ

Вступ	3
Документи	77
Перелік документів	286

Наукове видання

ОУН і УПА в 1944 році: Документи

Частина 1

Відповідальний редактор —
Станіслав Владиславович Кульчицький

Упорядники:
*Олександра Михайлівна Веселова,
Сергій Анатолійович Кокін,
Олександр Євгенович Лисенко,
Володимир Іванович Сергійчук*

Комп'ютерний набір —
*Олександра Михайлівна Веселова,
Любов Володимирівна Дубич*

Верстка і оригінал-макет: *Леонід Григорович Мигаль*

Підписано до друку 1.09.2009 р. Формат 70x100/16
Ум. друк. арк. 23,5. Обл. вид. арк. 18,125.
Тираж 300 прим. Зам. 23.2010.

Поліграф. д-ця Ін-ту історії України НАН України
Київ-1. Грушевського, 4